

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Анита Б. Илић Антанасијевић

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2020.

UNIVERSITY OF NIS

FACULTY OF LAW

Anita B. Ilic Antanasijević

**PENALIZATION OF THE CRIMINAL IN THE
REPUBLIC OF SERBIA**

DOCTORAL DISSERTATION

Nis, 2020.

Ментор:

Проф. др Драган Јовашевић, редовни професор
Правни факултет Универзитет у Нишу

Чланови Комисије:

Проф. Др Борислав Петровић, редовни професор
Правни факултет Универзитет у Сарајеву

Проф.др Душица Миладиновић-Стефановић, ванредни професор
Правни факултет Универзитет у Нишу

Датум одбране: _____

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Докторска дисертација под називом: "Ублажавање казне у Републици Србији" представља дело аутора којим се систематски проучава ублажавање казне учиниоца кривичних дела, најпре као мера криминалне политике, односно средство кривичног права Републике Србије, а затим и као институт привреднопреступног, прекршајног и међународног кривичног права. Садржина дисертације је подељена у шест делова у оквиру којих се налази пет поглавља, уз уводне напомене и закључна разматрања.

У првом поглављу било је речи о историјскоправној димензији ублажавања казне. У другом поглављу је дат приказ ублажавања казне у упоредном кривичном законодавству. Потом следи излагање појма, карактеристика, сврхе и врсте казни у праву Републике Србије, те анализа начина, поступка, обима и граница за одмеравање казне (путем олакшавајућих и отежавајућих околности). У трећем поглављу изложени су појам, карактеристике, облици, основи, начини и границе ублажавања казне у праву Републике Србије. Затим су, у наставку рада, сагледани остали институти кривичног права (условна осуда, судска опомена, условни отпуст, амнестија и помиловање) и кривичнопроцесног права (начело опортунитета, споразуми окривљеног и осуђеног лица, захтев за понављање поступка и захтев за заштиту законитости) у односу на институт ублажавања казне, што је приказано у четвртом поглављу. Пето поглавље представља емпиријско истраживање појма, суштине и садржине института ублажавања казне у односу на осуђена лица приказано кроз судску праксу Основног суда у Нишу. У закључним разматрањима дат је кратак преглед рада уз сублимирање нових сазнања до којих се дошло писањем дисертације.

Кључне речи: ублажавање казне, криминална политика, циљеви кажњавања, упоредноправна решења, судска пракса.

Научна област: Правне науке.

Ужа научна област: Кривичноправна.

УДК БРОЈ:

PENALIZATION OF THE CRIMINAL IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Share

The doctoral dissertation titled "Mitigation of the sentence in the Republic of Serbia" represents the work of the author, which systematically examines the mitigation of the sentence of perpetrators of crimes, firstly as a measure of the criminal policy of the criminal law of the Republic of Serbia, and then as a institute of commercial, misdemeanor and international law. The content of the dissertation is divided into five parts, in which there are five chapters, with introductory remarks and concluding observations.

In the first chapter, there were words about the historical legal dimension of mitigation. The second chapter provides an illustration of the mitigation of penalties in comparative legislation. The other criminal justice institutes were then examined in relation to the mitigation institute, as shown in the third chapter. The fourth chapter provides an indication of the mitigation of punishment in other branches of criminal law, that is, in commercial law, misdemeanor law, as well as international criminal law. Chapter 5 presents an empirical study of the notion, essence and content of the institute of mitigation of sentences in relation to convicts, shown through the jurisprudence of the Basic Court in Nis. In the concluding considerations, a brief overview of the work is given, along with the sublimation of new knowledge that was made by writing the dissertation.

Key words: mitigation, criminal policy, penalties, comparative legal solutions, case law.

Scientific field: Legal sciences.

Narrow scientific field: Criminal law.

UDC NUMBER:

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	1
Глава прва	19
ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ.....	19
1. Уводне напомена.....	19
2. Законодавство у свету.....	21
2.1 Период старог века.....	21
2.1.1. Опште карактеристике	21
2.1.2. Хамурабијев законик	23
2.1.3. Ур-Намуов законик	25
2.1.4. Билаламов законик	27
2.2. Период средњег века	28
2.2.1. Закон судњи људем	28
2.2.2. Руска правда	30
3. Законодавство у Србији	33
3.1. Период средњег века	33
3.1.1. Опште карактеристике	33
3.1.2. Душанов законик	37
3.2. Период деветнаестог века	41
3.2.1. Опште карактеристике	41
3.2.2. Законик проте Матеје Ненадовић	45
3.2.3. Карађорђево Криминално законик	48
3.2.4. Казнитељни (Криминални) законик за Књажество Србији	51
3.3. Период двадесетог века	57
3.3.1. Опште карактеристике	57
3.3.2. Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца	62
3.3.3. Закон о врстама казни	68
3.3.4. Кривични законик ФНРЈ - Општи део.....	69
3.3.5. Кривични законик ФНРЈ	71
3.3.6. Кривични закон СФРЈ	73
Глава друга	76
УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У УПОРЕДНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ	76
1. Уводне напомене	76
2. Државе бивше СФР Југославије	78
2.1. Црна Гора	78
2.2. Босна и Херцеговина	81
2.3. Хрватска	87
2.4. Северна Македонија	90
2.5. Словенија	92
3. Источноевропске државе	95
3.1. Бугарска	95
3.2. Естонија	97
3.3. Летонија	101

3.4. Литванија	105
3.5. Молдавија	110
3.6. Пољска	116
3.7. Руска федерација	120
3.8. Украјина	126
4. Централноевропске државе	131
4.1. Аустрија	131
4.2. Луксембург	134
4.3. Немачка	138
4.4. Француска	142
4.5. Швајцарска	145
4.6. Мађарска	148
5. Јужноевропске државе	151
5.1. Италија	151
5.2. Албанија	156
5.3. Грчка	161
5.4. Шпанија	165
6. Северноевропске државе.....	170
6.1. Шведска	174
6.2. Финска.....	174
7. АНАЛИЗА УПОРЕДНОПРАВНИХ РЕШЕЊА УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ	177
Глава трећа	181
УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	181
1. Уводне напомене	181
2. Казне	184
2.1. Појам и карактеристике казне	184
2.2. Сврха казне	193
2.3. Врсте казне	198
3. Одмеравање казне	204
3.1. Појам и врсте одмеравања казне	204
3.2. Општа правила за одмеравање казне	213
3.2.1. Појам и карактеристике одмеравања казне	213
3.2.2. Поједине олакшавајуће и отежавајуће околности	215
3.2.3. Одмеравање казне правном лицу и старијем малолетном лицу	227
4. Ублажавање казне	229
4.1. Појам и врсте ублажавања казне	229
4.2. Законско ублажавање казне	235
4.2.1. Прекорачење нужне одбране	237
4.2.2. Прекорачење крајње нужде	239
4.2.3. Нехатно изазвана опасност код крајње нужде	240
4.2.4. Компулзивна сила и претња	241
4.2.5. Битно смањена урачунљивост	242
4.2.6. Отклоњива правна заблуда	246
4.2.7. Покушај кривичног дела	245
4.2.8. Помагање	246
4.2.9. Одсуство личног односа или околности код подстрекача и помагача	247
4.2.10. Неподобан покушај	248

4.2.11. Добровољни одустанак	249
4.3. Судско ублажавање казне	251
4.4. Посебни основи за ублажавање казне	253
4.5. Границе ублажавања казне	260
5. Искључење примене ублажавања казне	263
Глава четврта	267
ОДНОС УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ СА СРОДНИМ ИНСТИТУТИМА	267
1. Уводне напомене	267
2. Однос ублажавања казне и института кривичног права	269
2.1. Ублажавање казне и ослобођење од казне	269
2.2. Ублажавање казне и условна осуда	273
2.3. Ублажавање казне и судска опомена	277
2.4. Ублажавање казне и условни отпуст	280
2.5. Ублажавање казне и амнестија	285
2.6. Ублажавање казне и помиловање	288
3. Однос ублажавања казне и института кривичнопроцесног права	292
3.1. Ублажавање казне и начело опортунитета	292
3.2. Ублажавање казне и споразум о признању кривичног дела	295
3.3. Ублажавање казне и споразум о сведочењу окривљеног	298
3.4. Ублажавање казне и споразум о сведочењу осуђеног	301
3.5. Ублажавање казне и захтев за заштиту законитости	304
3.6. Ублажавање казне и захтев за понављање кривичног поступка	307
Глава пета	311
УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У ПРАВОСУДНОЈ ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	311
1. Уводне напомене	311
2. Увреда	314
2.1. Начин окончања кривичног поступка	314
2.2. Примена појединих олакшавајућих околности	318
3. Ситна крађа, утаја и превара	323
3.1. Начин окончања кривичног поступка	323
3.2. Примена појединих олакшавајућих околности	327
4. Тешка крађа	331
4.1. Начин окончања кривичног поступка	331
4.2. Примена појединих олакшавајућих околности	335
5. Крађа	349
5.1. Начин окончања кривичног поступка	349
5.2. Примена појединих олакшавајућих околности	353
6. Лака телесна повреда	363
6.1. Начин окончања кривичног поступка.....	363
6.2. Примена појединих олакшавајућих околности	367
7. Угрожавање јавног саобраћаја	376
7.1. Начин окончања кривичног поступка.....	376
7.2. Примена појединих олакшавајућих околности	380
ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА.....	387
ЛИТЕРАТУРА.....	418
БИОГРАФИЈА АУТОРА	444

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Свака држава, као законом уређени систем власти, прописује одређена понашања која препознаје као недопуштена, противправна и забрањена, па тако и кажњива. У зависности од природе, обима, значаја и тежине повреде или угрожавања заштићеног добра, држава активношћу законодавца прописује које од таквих понашања, физичких и правних лица, поприма обележја кривичног дела. Утврђивање обележја кривичног дела подразумева да се у законито спроведеном кривичном поступку од стране суда утврде одређене правно релевантне чињенице, а то је од посебног значаја и за одређивање врсте и мере казне, односно друге кривичне санкције према учиниоцу таквог дела.

Суд приликом одређивања (одмеравања) казне, односно њене индивидуализације, у сваком конкретном случају у донетој пресуди, наводи које је чињенице утврдио, односно како их је ценио, што је од утицаја на законито и правично решење кривичне ствари. Приликом доношења одлуке о постојању кривичног дела и о кривици његовог учиниоца, суд је дужан да утврди све правно релевантне чињенице, које су од значаја за одмеравање казне учиниоцу таквог дела.

Тако одмерена казна, на бази утврђених олакшавајућих и отежавајућих околности, треба да оствари више циљева: а) да обезбеди ефикасну заштиту друштва, друштвених добара и вредности од свих облика и видова криминалитета, б) да утиче на учиниоца кривичног дела да убудуће не понови кривично дело и в) да утиче на друге грађане да се уздрже од кршења прописа и вршења кривичних дела. Управо зато одмеравање казне и спада у најсложеније судске задатке, којима се, између осталих, реализују и начела ефикасне, законите и квалитетне политике сузбијања криминалитета (криминалне политике).

Питање санкционисања учинилаца кривичних дела спада у једно од најзначајнијих и најсложенијих питања кривичног права, па и криминалне политике уопште. Кривичне санкције представљају мере друштвене реакције према учиниоцима кривичних дела. Њихова примена не зависи од воље оштећеног лица, иако се кривичним делом наносе последице, како друштву, тако и појединцу. Држава је обавезна и одговорна да штити

њихове интересе (и друштва и оштећеног) применом одговарајуће врсте и мере кривичне санкције. Стога је од посебног значаја да суд учиниоцу кривичног дела изрекне одговарајућу кривичну санкцију, којом се може остварити њена, и репресивна, и превентивна функција.

Кривичне санкције су принудне мере, које примењује држава, као представник друштва, према учиниоцу кривичног дела, управо због извршеног дела. Њих изриче стварно и месно надлежни суд, у законом спроведеном кривичном поступку према учиниоцу кривичног дела, у циљу сузбијања и спречавања вршења кривичних дела. Оне се управо састоје у одузимању или ограничењу права и слобода таквог лица. Систем кривичних санкција у Републици Србији чине: а) казне, б) мере безбедности, в) мере упозорења и г) васпитне мере. Ово су санкције за пунолетна физичка лица. Према малолетницима као учиниоцима кривичних дела могу се изрећи: а) васпитни налози, б) васпитне мере и в) казна малолетничког затвора. Правном лицу, напротив, могу се поред казни изрећи и: а) условна осуда и б) мере безбедности.

Уколико се посматра структурално и функционално, систем кривичних санкција подразумева плуралистички систем, који треба да омогући примену одговарајуће кривичне санкције (врсте и мере) према сваком поједином физичком или правном лицу, као учиниоцу кривичног дела (без обзира на различита својства).

Казна је најстарија, најчешће прописивана у закону и уједно најзначајнија, врста кривичних санкција. Она представља законом предвиђену репресивну меру, која се у циљу сузбијања криминалитета, примењује према учиниоцу скривљено извршеног кривичног дела на основу одлуке суда, након спроведеног кривичног поступка. Састоји се у одузимању или ограничењу слобода и права учиниоцу кривичног дела, што указује на њен репресивни карактер. Казна је од свог настанка па до данас задржала ретрибутивност, као једну од најзначајних карактеристика.

Но, ова се казна налази у стању константне еволуције, а која има за циљ промену сврхе (циља) кажњавања и померање њеног тежишта, од репресије ка превенцији (општој и специјалној), од репресивног према терапеутском карактеру. Уколико се историјски анализира ова врста кривичне санкције, може се рећи да су њена сврха и циљ зависили од средине у којој се она развијала, али такође и од структуре друштва, степена правног

развоја, правне традиције, стања морала, потреба криминалне политике, обима и динамике криминалитета и сл.

Од најстаријих времена друштво покушава да се заштити од различитих облика и видова криминалитета појединаца и група применом различитих мера, средстава и поступака. Све до 19. века казна је представљала једину врсту кривичних санкција – у време владавине тзв. монистичког система. Прве озбиљније критике циља, сврхе и оправданости казне, као и залагање за укидање сурових, нечовечних, телесних и смртних казни јављају се у другој половини 18. века под утицајем класичне школе кривичног права (Бекарија, Фојербах и др.).

Учење класичне школедовело је до увођења принципа законитости у кривично право (као основног, руководног принципа), те промене циља казне која би, уместо одмазде и nanoшења зла учиниоцу, требала да има превентивну функцију - спречавање будућег вршења кривичних дела, као и укидање сурових казни уз увођење казне лишења слободе. Ово схватање је, такође, довело и до поштовања принципа сразмерности казне према тежини учињеног кривичног дела (објективна индивидуализација казне) приликом њеног изрицања. Смртна казна се третира као нелогична и некорисна, док је сваки учинилац требао бити третиран једнако пред законом, нарочито приликом изрицања казне.

Представници антрополошко-позитивне школе кривичног права сматрају да се казном не може остварити ефикасна заштита друштва од криминалитета, јер се њоме не делује у правцу неутралисања узрока криминалитета, тј. стања опасности. Стога је било неопходно напуштање дотадашњег концепта ретрибуције и увођење мера социјалне заштите или мера друштвене одбране. Сходно овом учењу, наведене мере би требале у потпуности да одговарају личности учиниоца кривичног дела (субјективна индивидуализација), како би неутралисале унутрашње и спољашње факторе, који доводе до криминалног понашања.

Насупрот овом учењу, социолошка школа сматра да је казна лишења слободе подобра, да се њоме оствари ресоцијализација кривично одговорног учиниоца кривичног дела. Социолошка школа, такође, сматра да би борба против криминалитета била ефикаснија увођењем мера безбедности, али такође и посебних мера „превентивне хигијене“. Тако се уводи дуалитет кривичних санкција, који поред казни, као класичних мера друштвене реакције на криминалитет, предвиђа и мере безбедности.

Представници неокласичне школе сматрају да се кривична одговорност састоји од воље и свести, која се заснива на урачунљивости и кривици. Казне се могу изрећи само кривично одговорним учиниоцима кривичних дела. Мере безбедности се изричу према лицима која су кривично дело извршила без свести и(или) воље, дакле у стању неурачунљивости које носи опасност. Између урачунљивости, као способности за кривицу, и неурачунљивости, као неспособности за исту, постоји низ прелазних психичких стања. Смањена урачунљивост представља основ кажњивости, и то основ за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела, али и основ за изрицање мера безбедности медицинског карактера.

Циљ свих ових учења о могућностима друштва, да се ефикасно супротстави различитим облицима и видовима криминалитета, био је хуманизација система казни, односно да се кроз хуманизацију третмана оствари ресоцијализација учиниоца кривичног дела, тј. његово поправљање и преваспитање.

Историјски гледано, казне су се мењале у зависности од садржине, природе, карактера, дејства и сврхе које су требале да остваре. Казнени системи су се, углавном, развијали упоредо са развојем цивилизације. Првобитне казне (смртна казна, телесне казне, дифамне казне) требале су да, јавним и суровим извршењем на јавном месту, утичу на све грађане и тако их одврате од вршења кривичних дела (генерална превенција). Тако су се најпре јавиле телесне казне, елиминаторне казне, безчастеће казне, казне тешког физичког рада, а потом и имовинске казне, да би се тек у 18. веку јавиле и казне лишења слободе, односно казна затвора.

Све ове казне требале су да заштите друштво и друштвена добра, вредности и интересе. Тек касније, под утицајем учења различитих школа кривичног права јавиле су се и друге врсте кривичних санкција, односно најпре мере безбедности, а затим и васпитне мере, па потом и мере упозорења, а почетком 20. века и парапепалне казне, тј. супститути казни.

Слична је ситуација и у казненом праву Републике Србије. У прво време јавља се приватна реакција на извршено кривично дело. Она је егзистирала дуго времена, све до владавине Немањића. Крвна освета као реакција на извршено кривично дело била је један од најчешћих начина решавања сукоба између појединаца, група, па и целих племена. Крвна освета је представљала социјално прихватљиву одмазду према учиниоцу кривичног

дела. Међутим, овакво решавање сукоба у друштву је само водило у поновно извршење кривичних дела.

Због тога је било нужно да држава јавном реакцијом реши овај проблем, односно да се кажњавање учинилаца кривичних дела регулише законом. Казнени систем у Душановом законнику се базирао на строгим, суровим казнама, које су у српско кривично право ушле под утицајем византијског казног система. Овакав казнен систем подразумевао је свесно излагање непријатности извршиоца кривичног дела, због понашања које се сматрало погрешним, неприхватљивим и забрањеним. Сврха строгих казни била је да држава, применом ретрибуције према учиниоцу кривичног дела, покаже своју снагу, али такође, и да сачува друштвени ред.

Кривичноправни прописи у периоду од 1804. године до Другог светског рата кажњавали су поједина понашања, инкриминишући само неке од многобројних радњи извршења одређених кривичних дела. Норме су доношене по потреби, неплански и нису биле систематизоване. Кодификовање кривичноправних прописа је покушано Законом проте Матеје Ненадовића и Карађорђевићим Криминалним законом. Према овим прописима су за извршено кривично дело изрицане најчешће смртна казна и разноврсне телесне казне. Новчана казна се изрицала као глоба и дуплир, док се Карађорђевићим Криминалним законом могла изрећи и казна лишења слободе.

Како су се кривична дела умножавала, тако их је било потребно регулисати систематизованим зборником, у виду казног законика. Тако је и настао Казнитељни (Криминални) законик Књажевине Србије из 1860. године. Он је предвиђао једанаест врста казни. Смртна, телесна, новчана и казне лишења слободе или части изрицале су се као главне казне, док су се остале казне изрицале као споредне казне. Стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца приступило се изради новог Кривичног законика (1929. године), који је спадао у модерније законике у Европи тога времена. Њиме су биле укинута телесна казна, док су поред казне уведене и друге кривичне санкције: а) мере безбедности и б) условна осуда.

По завршетку Другог светског рата приступило се изградњи правног поретка у новоформираној држави, што је резултирало доношењем, прво Закона о врстама казни, а потом и, Општег дела Кривичног законика из 1947. године. Њиме се, поред дотадашњих казни, уводе нове казне као што су: а) поправни рад, б) губитак држављанства, в)

конфискација имовине, г) губитак чина и д) поправљање штете. Он је, такође, познавао и мере безбедности у систему кривичних санкција. Кривични законик ФНР Југославије, после Новеле из 1959. године, знатно смањује број казни.

Ова тенденција смањења врста казни настављена је са доношењем Кривичног закона СФР Југославије из 1976. године, да би једну од најзначајнијих новина у казненом систему наше земље представљало укидање, најпре казне конфискације имовине, а затим и смртне казне (Новелом Кривичног закона СР Југославије из 1993. године, да би се ова капитална казна дефинитивно укинула 2002. године).

На основу свега наведеног може се констатовати да је Србија, од средњег века до данас, задржала континуитет казног система, паралелно са његовим развојем. Имајући у виду све облике кажњавања, кроз различите временске периоде, може се уочити постојање временског подударња најбитнијих реформи које су спроведене у овој области са степеном друштвеног развоја, што је коначно резултирало укидањем смртне казне и телесних казни, уз истовремено увођење нових врста казни (са мање репресије) или увођење нових начина, модалитета њиховог извршења.

Једна од свакако најзначајнијих карактеристика казне јесте да она представља социјално-етички прекор који се упућује учиниоцу кривичног дела од стране друштва. У основи овог прекора се налази кривица (виност) учиниоца. Због саме специфичности ове врсте кривичних санкција суд има посебно значајан задатак приликом њеног одмеравања. Наиме, при одређивању врсте и мере казне учиниоцу кривичног дела у сваком конкретном случају потребно је остварити сврху кажњавања, односно утицати на њега да у будућности не настави са вршењем кривичних дела, али такође утицати и на све остале потенцијалне учиниоце кривичних дела. При томе, битно је и да казна буде у складу са принципима законитости, праведности и сразмерности, како би се могао оправдати њен социјално-етички прекор.

Крајем 18. века у сфери криминалне политике долази до ширег заступања хуманистичких идеја, као и до промене свести о питању сврхе казне. Начело хуманости полази од тога да кривичне санкције буду што хуманије, али да се тиме не угрозе права оштећеног лица. Ово начело код казни треба схватити као тежњу да се избегне непотребна ретрибуција, зло и одмазда према учиниоцу кривичног дела. Казна у кривичном праву је

неопходна реакција, јер се њоме сузбија криминалитет, као општеопасна друштвена појава, али, такође, казном се морају штитити и основна људска права и слободе.

Одмеравање казне од стране законодавца, а потом и од суда, свакако спада у један од најсложенијих интелектуалних процеса. Суд је дужан да изабере одговарајућу врсту и меру кривичне санкције којом се може постићи одговарајући циљ – заштита друштва од криминалитета, с једне стране, док је, с друге стране, неопходно конкретном учиниоцу кривичног дела изрећи прекор због учињеног дела. Уколико се пође од тога да је свака казна прописана законом за учињено кривично дело, сходно начелу "*Nulla poena sine lege*", логично је да се може говорити о законском одмеравању казне. Оно разликује три система одмеравања казне.

Према систему апсолутно одређених казни закон тачно одређује врсту и висину казне која се изриче учиниоцу одређеног кривичног дела, без обзира на друштвену опасност учињеног дела и личност његовог учиниоца, у сваком конкретном случају. Овакав систем казни није правичан, а није ни погодан, из разлога што се казна не може прилагодити сваком појединачном случају, с обзиром на околности које карактеришу учињено дело и личност његовог учиниоца. У овом систему суд је пасиван приликом одмеравања казне, па казну изриче механички, преписујући је из закона. Овакво одмеравање, такође, искључује могућност да се изрекне блажа казна од прописане код привилегованих облика, односно тежа казна код квалификованих облика испољавања појединих кривичних дела.

Систем апсолутно неодређених казни не даје никакве границе, нити смернице суду, приликом одмеравања казне. У овом систему суд има широка дискрециона овлашћења да, утврђујући чињенице у сваком конкретном случају, изрекне казну по врсти и висини сходно свом слободном судијском уверењу. Негативна страна оваког система је што доприноси развоју неједнакости и шаренила у судској пракси, а што ствара могућност самовоље, злоупотребе и судске арбитрарности.

Системом релативно одређених казни превазилазе се негативне стране претходних система законског одмеравања казне. Код овог система закон одређује само врсту казне и границе (доњу и горњу), у оквиру којих суд у сваком конкретном случају одмерава казну учиниоцу кривичног дела. При томе, суд је обавезан да узме у обзир све околности везане за кривично дело (објективне околности), као и све околности везане за личност учиниоца

тог дела (субјективне околности), те да одреди врсту и меру казне за коју сматра да ће најбоље остварити сврху, циљ кажњавања.

Овакав систем релативно одређених казни у примени је код већине савремених земаља, па и у кривичном законодавству Републике Србије. Међутим, скорашње измене кривичног законодавства озбиљно намећу питање да ли се још увек може говорити о систему релативно одређених казни. Законик о кривичном поступку предвиђа да суд изриче казну учиниоцу кривичног дела сходно чињеничном стању, које се формира активношћу странака. Суд је приликом утврђивања чињеница пасиван, док је терет доказивања на тужиоцу.

Суд може дати налог странци да предложи допунске доказе, а изузетно може и сам да одредити извођење одређеног доказа, уколико оцени да су докази противуречни или нејасни, уколико је неопходно да се предмет доказивања расправи (члан 15. Законика о кривичном поступку). Оваква законска одредба онемогућава суд да потпуно утврди чињенично стање, те самим тим изрекне казну, односно кривичну санкцију, којом се може постићи сврха кажњавања. Новелама Кривичног законика, сходно члану 57. став 2., предвиђено је ограничење према коме се код појединих кривичних дела не може ублажити казна, без обзира на утврђено чињенично стање, при чему је законодавац имао у виду друштвену опасност набројаних кривичних дела. И Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе малолетника из 2013. године искључује могућност ублажавања казне за одређена кривична дела.

Последњих година, у кривичном законодавству, када је реч о институту ублажавања казне, приметне су две потпуно супротне тенденције. С једне стране, увођење нових института као посебних основа за ослобођење казне (стварног кајања и поравнања) доприноси проширењу примене ублажавања казне и у ситуацијама када, постоји могућност да се учинилац кривичног дела потпуно ослободи од законом прописане казне. С друге стране, ограничава се примена ублажавања казне кроз рестриктивније одређивање основа и граница за ублажавања казне, односно кроз искључење могућности ублажавања казне код одређених кривичних дела.

Прва тенденција је настала као резултат прихватања савремених решења кривичног права у покушају да се на овај начин стимулише учинилац на одређена понашања, којима би се постигло умањење последица учињеног кривичног дела, као и допринело убрзаном и

1олакшаном вођењу кривичног поступка. Насупрот њој, ограничење (или чак искључење могућности) ублажавања казне резултат је тежње да се удовољи ставовима јавности, који према институту ублажавања казне, односно његовој честој примени, углавном имају негативан став. Стога, овај институт има више дневно-политичко, него криминално-политичко оправдање, због чега трпи озбиљне критике стручне и научне јавности.

Такође, често се статистички подаци погрешно анализирају, при чему се у потпуности „замагљује“ право стање ствари. Уколико би се, на пример, узела у обзир 2012. година, на основу статистичких података, у Републици Србији се може утврдити да је било пријављено 116 кривичних дела убистава, док је у 77 случајева законом прописана казна била ублажена за ово дело. Право стање ствари из ових статистичких података се не види, односно, које околности су узете у обзир приликом ублажавања казне, на пример, колико кривичних дела је учињено у стању прекорачења нужне одбране, прекорачења крајње нужде, битно смањене урачунљивости, у покушају, у помагању или уз постојање неког другог општег, или посебног основа за ублажавање казне.

Оправдање за примену института ублажавања казне произилази из чињенице да кривично дело у конкретној ситуацији може бити учињено под таквим околностима да би изречена казна у законом прописаним границама била неправична, престога и друштвено нецелисходна. Самим тим, криминално-политички оправдано је стварање законских могућности да се у таквим случајевима изрекне мања мера казне или блажа врста казне, посебно ако је кривично законодавство прихватило високе посебне минимуме прописане казне затвора.

Решење прихваћено у нашем кривичном законодавству одговара решењима која је прихватила већина западноевропских земаља. Стога је ублажавање казне могуће једино у случајевима који су законом предвиђени, односно када постоје тзв. законски (општи и посебни) основи за ублажавање. При томе, законодавац ни у једном случају не предвиђа обавезно ублажавање казне, при постојању законом прописаних услова, већ то зависи од нахођења суда и његовог уверења којом ће врстом и мером казне остварити законом прописану сврху казне (специјалну и генералну превенцију).

Законски основи за ублажавање казне се могу поделити у три групе. То су: а) општи основи за ублажавање казне који су предвиђени Општим делом Кривичног законика, б) посебни основи за ублажавање казне који су предвиђени у Посебном делу Кривичног

законика код појединих кривичних дела и в) основ према коме суд може да ублажи казну при постојању "нарочито олакшавајућих" околности.

Поред тога, Законик је изричито искључио могућност примене ублажавања казне код појединих кривичних дела. Такође, Закон о посебним мерама за спречавање кривичних дела против полне слободе малолетника искључује примену ублажавања казне за таксативно наведена кривична дела, под условом да су извршена на штету полне слободе малолетних лица.

Казна за учињено кривично дело одмерава се у оквирима који су прописани за одређено кривично дело (посебни минимум и посебни максимум казне). Међутим, кривично законодавство допушта да се у појединим случајевима казна одмери и испод посебног минимума који је прописан за то кривично дело, односно да се прописана казна може заменити блажом казном. Чланом 56. Кривичног законика Републике Србије предвиђено је да се учиниоцу кривичног дела може изрећи казна испод граница прописаних законом, односно блажа казна у следећим случајевима:

- а) када закон предвиђа да се казна може ублажити,
- б) када закон предвиђа да се учинилац може ослободити од казне у потпуности, а суд га не ослободи од казне и
- в) када постоје нарочито олакшавајуће околности које указују на то да се са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

Члан 57. Кривичног законика Републике Србије одређује границе до којих се може вршити ублажавање казне учиниоцу кривичног дела (ограничено ублажавање казне), али истовремено познаје и могућност неограниченог ублажавања казне.

Увођењем адвесарног кривичног поступка институт ублажавања казне је претрпео озбиљне промене које су утицале на правну природу овог института. Доношењем Законика о кривичном поступку из 2011. године елиминисано је начело истине, тако да се поступак одвија у „доказном двобоју“ странке са јавним тужиоцем. На овај начин суд више нема дужност утврђивања истине, јер је извођење доказа и утврђивање чињеничног стања поверено странкама. Како је избацавањем начела истине суд пасивизиран, то се сада његова улога састоји у „проглашењу“ успешније стране након завршетка поступка. Самим тим, околности на које указује Кривични законик које се требају утврдити у кривичном поступку приликом одмеравања казне (олакшавајуће и отежавајуће околности), као и

основи за ублажавање казне, односно ослобођење од казне учиниоца кривичног дела представљају контрадикторност са новим решењима из Законика о кривичном поступку.

Законик о кривичном поступку у члану 313. предвиђа могућност закључивања споразума о признавању кривичног дела. Како Законом није предвиђена тежина кривичног дела, у погледу ког се може закључити споразум, намера законодавца је ишла у правцу да се овај споразум може закључити увек када је дато признање окривљеног у вези кривичног дела, које му се ставља на терет. Како је правилно утврђивање чињеничног стања, и на основу њега одмеравање казне окривљеном, традиционална улога суда, па самим тим и један од основних задатака суда у кривичном поступку, нова законска решења су, заправо, допринела да су ове функције суда данас доведене у питање. Чињенице од којих зависи доношење судске одлуке су одлучне чињенице, па су оне самим тим и предмет доказивања у кривичном поступку. Зато се и поставља питање у којој мери ове чињенице подлежу доказивању, а нарочито у случају када окривљени на главном претресу призна кривично дело.

Одмеравање казне (или индивидуализација казне) учиниоцу кривичног дела представља један од најсложенијих судских задатака који реализује бројна и значајна начела политике сузбијања криминалитета. Индивидуализација казне се посматра као императив криминалне политике. Суштина индивидуализације је остваривање таквих механизма, који омогућавају да се према учиниоцу кривичног дела примени она казна (по врсти и мери), која је адекватна, правична, оправдана и целисходна, с обзиром на карактеристике његове личности и околности извршеног кривичног дела. Предуслов за остваривање ове индивидуализације је упознавање личности учиниоца.

Стога је од посебног значаја за одмеравање (па тако и за ублажавање) казне претходно свеобухватно упознавање личности учиниоца кривичног дела у току кривичног поступка. Међутим, признање окривљеног и сагласност странака у погледу одређених чињеница, елиминисали су потребу за доказивањем, а самим тим и за утврђивањем чињеница које се односе на учиниоца. Пасивна улога суда је у потпуности занемарила у овом случају и потребу за одмеравањем казне, коју странке саме у поступку договарају „преговарањем“. Могућност закључивања оваквог споразума је, заправо, представљала један од начина да се кривични поступак учини бржим, економичнијим и ефикаснијим, за

шта је и окривљени нарочито заинтересован, из разлога што му се на овакав начин изриче блажа казна.

Иако је суд, у одређеној мери, задржао своју традиционалну улогу, те је једини надлежни државни орган који може одмерити казну у случају закључивања таквих споразума, она је неспојива са самом концепцијом споразума о признању кривичног дела, из разлога што не може мимо изведених доказа да прецизира врсту и висину казну. Такође, и мотив признања окривљеног се више не утврђује у кривичном поступку, иако он може да не представља само заинтересованост окривљеног за блаже кажњавање или резултат његовог кајања, већ се може њиме прикрити друго кривично дело, блиско лице које је извршило кривично дело или прави извршилац кривичног дела, али уз унапред договорену материјалну корист.

Споразум о сведочењу осуђеног, у циљу задобијања кооперативног сведока, може се закључити са осуђеним лицем уколико је значај његовог исказа за спречавање, откривање и доказивање кривичних дела, која су у надлежности посебног јавног тужилаштва, претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен. И овај процесни институт у великој мери отежава примену, значај, место и улогу ублажавања казне као општег института кривичног материјалног права.

Законик о кривичном поступку је проширио круг лица која могу добити статус осуђеног сарадника. Овакав вид споразума може се закључити не само за кривична дела организованог криминала или ратних злочина, већ и за друга кривична дела. Но, логично је очекивати да ће споразум о сведочењу окривљеног радије закључивати лица за кривична дела организованог криминала или ратних злочина, док се за остала кривична дела може очекивати закључивање споразума о сведочењу осуђеног. Међутим, проблем у пракси се јавља када окривљени најпре закључи споразум о признању кривичног дела и буде осуђен, тако да након тога закључи овај други споразум, односно споразум о сведочењу осуђеног и самим тим буде "двоструко блаже" кажњен. Овакав случај у пракси је могућ из разлога што га законодавац не искључује, а самим тим се институт ублажавања казне доводи у питање, као и сврха кажњавања уопште која је прописана у Кривичном законнику.

Ванредни правни лек под називом: "ванредно ублажавање казне" био је у примени до 2009. године. Закоником о кривичном поступку из 2006. године (члан 412.) ванредно ублажавање казне било је дозвољено када се после правноснажности пресуде појаве

околности којих није било приликом изрицања пресуде или суд за њих није знао, иако су постојале, а које би очигледно довеле до блаже казне. Иако је након 2009. године престао да егзистира као самостални правни лек у нашем кривичном праву, његови елементи остали су и даље у примени у важећем Законик о кривичном поступку.

Наиме, члан 473. став 3. ЗКП предвиђа понављање кривичног поступка (као ванредни правни лек) „уколико се изнесу нове чињенице или се поднесу нови докази који сами за себе или у вези са ранијим чињеницама или доказима могу довести до одбијања оптужбе или ослобођења од оптужбе или до осуде по блажем кривичном закону“. Исти члан, али став 6. примену овог ванредног правног лека омогућује и у случају „уколико се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази којих није било када је изрицана казна затвора или суд за њих није знао иако су постојали, а они би очигледно довели до блаже кривичне санкције“. Имајући у виду да суд доноси одлуку на основу чињеничног супстрата који је установљен активностима странака у поступку, то се самим тим отворено истиче контрадикторност овог ванредног правног лека са природом новог кривичног поступка.

Један од основних услова за изрицање казне јесте учињено кривично дело у објективном и субјективном смислу. Иако је казна репресивна мера, она је неопходна у друштву како би се њоме сузбио криминалитет као општеопасна друштвена појава. Савремено кривично законодавство тежи ка усвајању нових законских решења која су прихваћена у упоредном праву. Ублажавање казне као општи институт кривичног права са историјски дугом традицијом и применом у савременом упоредном кривичном праву, има важну улогу у заштити основних људских права, и то не само учиниоца кривичног дела, већ људских права уопште.

Зато, тенденције присутне данас у домаћем законодавству, почев од пасивизације улоге суда у кривичном поступку при утврђивању свих правно релевантних околности, доводе и до искључења или ограничења примене ублажавања казне (које су унете новелама Кривичног законика из 2009. и 2019. године) код одређених кривичних дела. Сходно наведеним изменама казна се не може ублажити учиниоцу за следећа кривична дела као што су: тешко убиство, отмица, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом, изнуда, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћени прелаз државне границе и кријумчарење људи и трговина људима. Законик

такође искључује могућност ублажавања казне, уколико је учинилац кривичног дела раније осуђиван за исто или истоврсно кривично дело, односно у случају специјалног поврата.

Искључење могућности да се казна ублажи учиниоцу одређених, законом таксативно набројаних, кривичних дела маргинализује значај прекорачења граница нужне одбране, односно крајње нужде. На овај начин занемарује се и кривичноправни значај силе и претње, битно смањене урачунљивости и отклоњиве правне заблуде, а такође се занемарује и разлика између покушаног и довршеног кривичног дела, као и разлика између појединих облика саучесништва, при чему се запоставља значај личног својства код подстрекача и помагача.

Институт ублажавања казне прихваћен је у највећем броју савремених кривичних законодавстава, са одређеним разликама у погледу његовог регулисања. Тако се, на пример, разлике јављају у погледу броја, врсте и природе основа за ублажавање казне, обавезности или факултативности његове примене, неограниченог или ограниченог ублажавања казне и сл. Нека од решења која познаје инострано законодавство могу бити од користи и домаћем законодавцу, у будућој законодавној реформи у области казног законодавства.

Све наведено, уз анализу примене казни (у виду одмеравања, ублажавања или потпуног ослобођења) у домаћој судској пракси указује на научну и друштвену оправданост истраживања у овој докторској дисертацији. Наиме, ово истраживање је научно оправдано, јер поред тога што се њиме могу потврдити сазнања у оквиру досадашњег изучавања института ублажавања казне, она свакако постају продубљенија и богатија, нарочито ако су заснована на примерима из судске праксе, односно на решењима садржаним у упоредном кривичном законодавству. Такође, сврха овог рада је да се њиме утиче и на развој хуманости, законитости, ефикасности и сразмерности у политици сузбијања криминалитета, при чему се уз смањење нивоа репресивности према учиниоцима кривичних дела утиче истовремено на појачану заштиту људских права и слобода.

Предмет докторске дисертације представља теоријско и емпиријско истраживање института ублажавања казне у српском кривичном праву. То значи да ће основни задатак бити садржан у објашњењу појма, карактеристика, садржине, основа, правне природе и

начина ублажавања казне и то не само у позитивном кривичном праву Србије, већ и у другим гранама казног права. Поред тога, институт ублажавања казне ће се истражити и посматрати у свом историјском развоју кроз анализу више писаних правних споменика од најстаријих времена до данас, као и кроз анализу бројних решења у савременом упоредном европском кривичном законодавству. И на крају, анализа овог института неће бити заснована само на законским решењима, те домаћој и иностраној правној теорији, већ и на непосредном емпиријском истраживању обима, места и улоге ублажавања казне у казненој политици судова. На основу добијених резултата, може се утврдити да ли постоји потреба за доношењем нових или изменом постојећих законских решења у материјалном и процесном кривичном праву, што би омогућило адекватну примену института ублажавања казне.

Да би се што потпуније реализовао задатак ове докторске дисертације нужно је изложити историјски развој блажег кажњавања учинилаца друштвено опасних дела. Из тог разлога биће анализиран институт ублажавања казне у разним правним споменицима, у различитим историјским периодима: 1) у периоду старог света: а) Хамурабијев законик, б) Ур-Намуов законик и в) Билаламов законик, 2) у периоду средњег века: а) Душанов законик, б) Закон судњи људем и в) Руска правда, 3) у периоду деветнаестог века: а) Законик проте Матеје, б) Карађорђево Криминално законик и в) Казнитељни (Криминални) законик за Књажевство Србију и 4) у периоду двадесетог века: а) Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, б) Закон о врстама казни, в) Кривични законик ФНРЈ – Општи део, г) Кривични законик ФНР Југославије и д) Кривични закон СФРЈ.

С обзиром да највећи број савремених европских кривичних законодавстава прописује институт ублажавања казне, у раду биће анализирана његова примена сходно решењима у законодавству следећих држава: 1) законодавство држава бивше СФР Југославије: а) Црна Гора, б) Босна и Херцеговина, в) Хрватска, г) Северна Македонија и д) Словенија, 2) законодавство источноевропских држава: а) Бугарска, б) Естонија, в) Летонија, г) Литванија, д) Молдавија, њ) Пољска, е) Руска федерација и ж) Украјина, 3) законодавство централноевропских држава: а) Аустрија, б) Луксембург, в) Мађарска, г) Немачка, д) Француска и њ) Швајцарска, 4) законодавство јужноевропских држава: а) Шпанија, б) Италија, в) Грчка и г) Албанија и 5) законодавство северноевропских држава: а) Шведска и б) Финска.

Централни део докторске дисертације бавиће се анализом позитивног кривичног права уз тумачење и критички осврт на досадашњу законску регулативу. Анализирање решења о ублажавању казне у позитивном праву Републике Србије ће се одвијати из два угла: а) теоријског - како би утврдили појам, садржину, карактеристике, основе, границе, начин и правну природу ублажавања казне и б) практичног (емпиријског) – како би се одредио обим примене ублажавања казне у домаћој судској пракси. И један и други вид анализе требају да утврде проблеме, дилеме и недоумице у примени досадашњих позитивних законских решења, нарочито из угла правосудне праксе, уз давање предлога, начина и могућности њиховог отклањања, али и могућности примене других савремених решења познатих у упоредном кривичном законодавству.

Основни циљ овог истраживања јесте теоријско и емпиријско изучавање и анализа института ублажавања казне уз стицање нових знања, која би имала за циљ усавршавање постојећих законских решења као и предлагање нових законских решења, где би се уз њихову евентуалну примену побољшали недостаци, на које је указала судска пракса. На основу наведеног могу се поставити следећи задаци истраживања:

1. теоријско и практично изучавање свих питања која су у вези са институтом ублажавања казне, а која прате период најраније историје, па све до савременог периода, како у нашим, тако и у другим упоредним кривичним законодавствима,
2. анализа постојећих законских решења у кривичном праву Републике Србије у вези са институтом ублажавања казне, уз осврт на сличне институте нашег кривичног права, са нарочитим освртом на њихове сличности и разлике,
3. анализа упоредних кривичних законодавстава у вези са институтом ублажавања казне, као и њихових сродних института, уз предлагање законских решења чијом би евентуалном имплементацијом постигнути бољи резултати и превазиђени евентуални проблеми, са којим се судска пракса сусреће,
4. емпиријско изучавање института ублажавања казне на примеру наше судске праксе, на основу спореведеног истраживања уз приказ њеног функционисања у спровођењу постојећих законских решења,

5. предлози за унапређење законских решења и судске праксе, на основу уочених евентуалних недостатака и потребе за евентуалним законским решењима, која би можда била ефикаснија у решавању конкретних, уочених проблема.

Како би се институт ублажавања казне свеобухватно теоријско-практично обрадио и анализирао, неопходна је примена одређених научних метода. Зато ће се у раду применити следећи научни методи: а) нормативно-догматски метод, б) историјскоправни метод, в) упоредноправни метод, г) аналитично-синтетички метод, д) индуктивно-дедуктивни метод, ђ) метод дефиниција и класификација, е) телеолошки метод, ж) дијалектичко-логички метод, з) метод анализе садржаја, и) метод посматрања, ј) интервју, к) студија случаја (*casestudy*), л) дескриптивни метод и љ) статистички метод.

Анализа кривичноправног система Републике Србије биће извршена уз помоћ нормативно-догматског метода, којим се може у потпуности анализирати домаће позитивно право, односно уз примену историјскоправног метода, којим ће се извршити анализа посматраног института на основу сачуваних најзначајних правних споменика. Оваквом анализом у докторској дисертацији биће приказан развој савременог кривичног права, као и института ублажавања казне, који је резултат хуманизације кривичног права и третмана осуђеног лица.

Упоредноправни метод користиће се приликом анализе законских решења у савременом европском кривичном праву држава бивше СФР Југославије, источноевропских држава, централноевропских држава, јужноевропских држава и северноевропских држава. Оваквом анализом могу се уочити сличности и разлике између предметних правних система у погледу уређења института ублажавања казне, уз препознавање најбољих решења и добре праксе коју су дала анализирана упоредна законодавства као основе за формулисање предлога за усмеравање будућих реформи у нашем кривичном законодавству.

Дефиницијом и класификацијом, затим телеолошким и дијалектичко-логичким методама биће анализиран институт ублажавања казне у кривичном праву Републике Србије. Индуктивно-дедуктивним методом, аналитичко-синтетичким методом и судско-статистичким методом биће анализирани подаци из праксе Основног суда у Нишу у

периоду 2010-2018. године и то за следећа кривична дела: а) увреда (члан 170. КЗ), б) ситна крађа, утаја и превара (члан 210. КЗ), в) тешка крађа (члан 204. КЗ), г) крађа (члан 203. КЗ), ђ) лака телесна повреда (члан 122. КЗ) и е) угрожавање јавног саобраћаја (члан 289. КЗ).

Предметна анализа је урађена у два основна правца. То су: а) увид у предмете и б) увид у статистике податке из годишњег извештаја о раду. Анализа примене института ублажавања казне у судској пракси обухвата три сегмента рада: а) начин окончања кривичног поступка, б) однос броја пријављених, осуђених и ослобођених лица, односно лица којима је ублажена казна и в) анализа примене појединих олакшавајућих околности, које је суд ценио при ублажавању казне.

При овој анализи пратићемо примену следећих олакшавајућих околности као што су: а) године старости окривљеног, б) имовно стање окривљеног, в) личне прилике окривљеног, г) породичне прилике окривљеног, д) ранија осуђиваност окривљеног, ђ) држање учиниоца после извршеног кривичног дела, е) однос окривљеног са оштећеним, ж) признање кривичног дела, з) кајање окривљеног и и) здравствено стање окривљеног.

Глава прва

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

1.УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ублажавање казне, као друштвена појава, има свој историјски развој чије проучавање омогућава откривање извесних законитости, које су деловале на настанак, развој и промену овог института, односно његово место, улогу и значај у сузбијању криминалитета применом казни, као врсте кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела. Због тога је неопходно извршити претходну анализу најважнијих института кривичног права кроз дужи историјски период, како би се могао донети закључако свим важнијим променама које су уследиле, као и о неопходним променама које могу уследити у наредном периоду.

Ублажавање казне је важан институт општег дела кривичног права, али и политике сузбијања криминалитета. Када је реч о друштвеној реакцији на различите облике и видове криминалитета, треба рећи да се она мењала, као и казнена политика судова, зависно од облика друштвеног уређења, прокламоване сврхе кажњавања, обима, динамике и структуре криминалитета, правне традиције, стања морала, као и културних и друштвених прилика које су постојале у време важења и примењивања анализираних писаних правних споменика, како у свету, тако и на подручју Републике Србије.

Из тог разлога неопходно је анализирати појам, основе, карактеристике, начине, правила и облике ублажавања казне, као једног од важнијих института општег дела кривичног права кроз најзначајније сачуване правне споменике и у више историјских

периода¹. На овом месту ћемо институт ублажавања казне анализирати кроз следеће правне споменике и то:

- 1) у свету и
- 2) у Републици Србији.

Са аспекта историјског развоја института ублажавања казне у свету анализираћемо следеће правне споменике:

- а) Период старог века:
 1. Хамурабијев законик,
 2. Ур-Намуов законик и
 3. Билаламов законик.
- б) Период средњег века²:
 1. Закон судњи људем и
 2. Руска правда.

Са аспекта историјског развоја института ублажавања казне на подручју Републике Србије анализираћемо следеће правне споменике³:

- а) Период средњег века:
 1. Душанов законик.
- б) Период 19.века⁴:
 1. Законик проте Матеје Ненадовића,
 2. Карађорђево Криминално законик и
 3. Казнитељни (Криминални) законик за Књажество Србију.
- в) Период 20.века:
 1. Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
 2. Закон о врстама казни
 3. Кривични законик ФНРЈ – Општи део,
 4. Кривични законик ФНРЈ и
 5. Кривични закон СФРЈ.

¹ Ђ. Миловић, Општи поглед на историјски развој кривичног права, Правни зборник, Титоград, број 3/1960. године, стр. 83-97.

² Ф. Бачић, Опћи поглед на средњовековно кривично право, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 5-6/1988. године, стр. 683-700.

³ М. Томић, В. Видовић, Кривично право и казни систем феудализма, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 10/1986. године, стр. 115-135.

⁴ Љ. Кркљуш, Правна историја српског народа, Нови Сад, 2002. године, стр. 56- 67.

2. ЗАКОНОДАВСТВО У СВЕТУ

2.1. Период старог века

2.1.1. Опште карактеристике

Колевка цивилизације, како се Месопотамија обично назива, привлачи пажњу не само због особених форми државне организације или због проналаска првог писма, већ и зато што су овде настали први правни споменици које уопште познаје историја света. У Сумеру и Акаду је пронађено на хиљаде глинених плочица са најразноврснијим правним текстовима и неколико оних најдрагоценијих плочица са законским одредбама владара градова-држава. О високом нивоу правне културе, која се неговала на овим просторима, сведочи и чињеница да су у Сумеру старији ученици у школама посвећивали доста времена проучавању закона, усвајању тешких и специфичних правних формула, преписивању законских текстова и пресуда⁵.

Прописи и законици тог периода⁶ нису настали на основу теоријског разматрања одређених случајева из области живота људи и заједнице, тј. нису одлуке доношене на основу теоријског разматрања одређених стварних или могућих случајева на које се може применити закон. То је већ време некодификованих прописа као скупа традиционалних норми, актуализација устаљеног обичајног права, односно попис правних случајева који одударују од традиционалних норми понашања.

Дословно речено, овакве правне одредбе су представљале упутства судијама како да поступају у ванредним ситуацијама. Управо из овог разлога у Билаламовом законнику, Ур-Намуовом законнику или Хамурабијевом законнику нема правне, па ,такође, ни логичке класификације, односно нема строгог разликовања прописа грађанског, породичног, наследног, кривичног, радног и других грана права. И датирање ових законика, као и

⁵ С. Шаркић, М.Д. Поповић, Велики правни системи и кодификације, Нови Сад, 2014. године, стр. 60.

⁶ Е. Халлапић, Codex Hammurabi, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 45/2002. године, стр. 425-429.

уопште свих споменика са клинастописаним текстовима, тешко је одредити, јер се у хронологији историјестаре Месопотамије мишљења научника разилазе и за по неколико векова.

Оно што је карактеристично за све законике древне Месопотамије, јесте да су настали под великим утицајем религије, односно под утицајем „божанских сила“. Често се дешавало да се закључивање уговора или поступак суђења обављао у самим храмовима. У то време се веровало да овоземаљска држава, односно Месопотамија, представља само одраз небеске тј. божанске државе, док на преступе који су учињени према породици, као основној ћелији људског друштва, или према појединцу, неће моћи да се примени принцип крвне освете или талиона о коме одлучује оштећена особа, након проглашења закона.⁷

Закон представља дело владара, те је самим тим он и задужен за спровођење божје воље. Овакав став према законцима Месопотамије осигуравао им је дуговечност и непромењивост. У Вавилонском царству религиозна заклетва пред судом имала је толику снагу да је ослобађала, не само од грађанске, већ и од кривичне одговорности. За полагање лажне заклетве била је често прописана чак и смртна казна. Тек Хамурабијев законик напушта стари принцип заштите и доказивања неког права искључиво путем изјава сведока и заклетве.

Законике древне Месопотамије⁸, као прве клинастописане правне текстове, само условно називамо законцима, јер се суштински разликују од законика модерног времена. Под закоником, односно кодификацијом, подразумева се писани зборник правних прописа, који у себи садржи записано или измењено обичајно право, као и нека важнија решења до којих је дошла судска пракса.⁹ Дакле, законцима се регулишу само поједини друштвени односи, и то углавном они односи који су новијег датума или су другачији од односа из ранијих периода, односно који изазивају недоумице, отпоре или сукобе. Стога се њихове одредбе односе на различите гране права, а не само на једну грану права. Но, и ови законци ипак остављају бројне правне празнине на које се примењује обичајно право. При томе, све одредбе законика нису изложене по неком унутрашњем систему на који смо навикли, на пример, у једној грани права, већ се у једном законском тексту сусрећу измешане одредбе више различитих правних грана.

⁷ С. Јасић, *Закони старог и средњег века*, Београд, 1968. године, стр. 34-71.

⁸ Ф. Карчић, *Одабрани извори за Опћу историју државе и права*, Сарајево, 2004. године, стр. 15-45.

⁹ Р. Фестић, *Стари кодекси*, Сарајево, 1998. године, стр. 5-15.

2.1.2. Хамурабијев законик

Хамурабијев законик¹⁰ представља најзначајнији клинастописани правни споменик старог Истока. Он је пронађен 1901. године у Сузи на територији данашњег Ирана. Назван је по вавилонском краљу Хамурабију. Исписан је акадским језиком, на базалтној стени која је висока преко два метра. Кривично право Законика је далеко неразвијеније у односу на његово грађанско право. Идеја талиона уграђена је у основе великог броја одредби: казна је одмазда за учињени деликт и зато треба да му буде једнака. Онда где због природе дела примена принципа „исто за исто“ није могућа, уместо потпуног се прописује тзв. симболични талион.¹¹

Најбројнију групу кривичних дела чине деликти против личности и личног интегритета – разноврсне телесне повреде, увреда, клевета, силовање. Што се тиче убиства, Законик не каже ништа о обичном, класичном, убиству са умишљајем, већ говори само о појединим специфичним ситуацијама у којима неко лице изгуби живот. Остала кривична дела могу се груписати као деликти: а) против брака и породице (инцест, прељуба жене, отмица детета) и б) против имовине. Уз поменуте групе кривичних дела, Законик познаје још и неке појединачне деликте који се због своје особености не могу стриктно класификовати ни у једну од постојећих група.¹²

Казнени систем Хамурабијевог законика садржи: 1) смртну, 2) имовинске и 3) телесне казне. Имовинске (новчане) казне се јављају у два облика и то као: а) обична накнада штете и б) накнада штете која вишеструко превазилази кривичним делом проузроковану последицу, чак до тридесетоструког износа штете причињене кривичним делом. Телесне казне су биле разноврсне и сурове, док је смртна казна предвиђена у преко тридесет случајева.

У вавилонском друштву слободни људи су се делили у две категорије. То су били: а) авелуми и б) мушкенуми. У погледу одредаба кривичног права неспорно је да ове две категорије не уживају у свему једнаку правну заштиту. Код увреде, телесне повреде или причињене штете, авелум је био у привилегованом положају, јер га законодавац штити

¹⁰ Ч. Марковић, Законик Хамурабија, бабилонског краља, Београд, 1925. године, стр.3-49.

¹¹ Д.Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2010. године, стр. 24.

¹² Д.Николић, Фрагменти правне историје, Ниш,1997.године, стр.73-75.

већом прописаном новчаном казном, али и другачијом (суровијом) телесном казном која је претила учиниоцима кривичних дела на штету авелума.

Интересантно је решење према коме се кућа (или породица) крадљивца (учиниоца кривичног дела крађе) кажњавала новчаном казном ако се над крадљивцем, услед његове смрти није могла извршити смртна казна.¹³ Такође, било је предвиђено различито кажњавање за кривично дело инцеста (родоскрњења). За ово се дело могла изрећи, због полног односа са ћерком, казна прогонства (протеривања) за девојчиног оца (члан 154.), док се свекар за полни однос са снахом кажњавао смрћу (члан 155.).¹⁴ Хамурабијев законик је, такође, познавао институт помиловања. Краљ је могао да помилује браколомника само под условом ако муж помилује своју жену браколомницу.¹⁵

Иако се Хамурабијев законик заснивао на принципу објективне кривичне одговорности, од овог принципа се одступало само у случају који је предвиђен чланом 206. КЗ. Наиме, ако је човек у свађи ударио другога и том приликом му нанео телесну повреду, под условом да се он закуне: „То нисам учинио намерно“, могао је да плати лекара за лечење ове телесне повреде, али не би кривично одговорао. То указује на могућност избегавања кривице и кажњавања ако се ради о нехатном (невољном) извршењу кривичног дела на штету личних добара, под условом да кривац овакву повреду није учинио „намерно“ (дакле, са умишљајем).

Хамурабијев законик не прави разлику између одредби општег и посебног дела кривичног права, већ су оне међусобно измешане. Штавише, ни одредбе општег дела кривичног права нису посебно систематизоване на једном месту. Тако је и логично што он не познаје институт ублажавања казне. Пре свега, када се говори о казненом систему овог Законика, сматра се да је развијање овог института онемогућила широка примена принципа талиона „око за око, зуб за зуб“.

Доследна примена принципа талиона је у извесном смислу подразумевала да извршилац појединих кривичних дела одређује истовремено и „казну“ која ће према њему бити примењена. С друге стране, изгледа да није постојала никаква сметња да је кривац

¹³ „Ако је продавац умро, купац ће од куће продавца узети петоструко оно што може тражити у том процесу“ (члан 12.).

¹⁴ М.Вишић, Законници древне Месопотамије, Београд, 2003.године, стр. 161-163.

¹⁵ „Ако се жена неког човека ухвати у постељи са другим мушким бићем, да се вежу и баце у воду. Ако господар жене (хоће), може оставити жену да живи, и краљ свога роба, оставити да живи“ (члан 129.).

могао да избегне ову врсту „казне“ уколико би се вансудским путем нагодио са повређеном страном.¹⁶

2.1.3. Ур-Намуов законик

Творац овог Законика јесте Ур-Наму, оснивач треће династије града-државе Ура (2111-2003.) који је владао у периоду од 2111. до 2094. године. Најновија истраживања показују да овај Законик није донео оснивач III династије Ур, по коме он иначе носи назив, већ његов успешни син Шулги. Након што је успоставио старе границе Акадског краљевства, Ур-Наму се посветио обнови земље, градитељству, као и учвршћењу државне, а нарочито судске власти, што је резултирало коначно и доношењем Законика.¹⁷ Сам законски текст је написан сумерским језиком на плочици формата 20x10 цм, а чува се у нипурској збирци Музеја Старога оријента у Истанбулу. Плочица је подељена у осам стубаца, по четири ступца са обе стране.

Законик¹⁸ се састојао од увода, у којем краљ говори о својим заслугама, о начину на који је постављен за поглавара града Ура, као и од текста самог Законика. По својој садржини Ур-Намуов Законик следи сумерско, обичајно право – „обичаје Сумера“, иако не познаје принцип одмазде заступљен у Хамурабијевом и Мојсијевом Законику, односно у римском Закону дванаест плоча. Очуван је само део Законика који је исписан клинастим писмом. Овај Законик је предвиђао смртну казну за кривична дела попут разбојништва, силовања, убистава и прељубе.

У уводном делу Законика се истиче његово божанско порекло, као и жеља законодавца да земљу очисти од отимача, варалица и подмитљиваца, те да на тај начин спречи да „сиротиња постане жртва богатих“.

¹⁶ Године 1903. Д.Х.Милер је у књизи: "Die Gesetze Hammurabis" (објављеној у Бечу) препознао сличност појединих одредби Хамурабијевог законика и старојеврејског права садржаног у Мојсијевом Петокњижју (Тори). Милер је, када је конкретно реч о кривичном праву из Законика, преко сличности одредби о талиону, телесним повредама, отмици, крађи и разбојништву, сугерисао да се размишља о могућем утицају старовавилонског на старојеврејско право. Ове изузетно инспиративне упоредне таблице делова текстова Хамурабијевог законика, Мојсијевог Петокњижја и Закона XII таблица, превео је и објавио М.Вишић, Законници древне Месопотамије, *op.cit.*, стр. 126-137.

¹⁷ С.Аврамовић, В.Станимировић, Упоредна правна традиција, Београд, 2011. године, стр. 56.

¹⁸ М.Вишић, Законници древне Месопотамије, *op.cit.*, стр. 131-135.

У кажњавању учинилаца телесних повреда примењује се систем новчане накнаде – компензација, а не талион који познаје Хамурабијев законик.

Први део Ур-Намуовог законика се односио на полни морал, прељубу и силовање. Но, посебно место и значај заузима и део који се односи на вештичарење. Тако, уколико жена заведе другог мушкарца помоћу чаролија који на тај начин изврши прељубу, жена се кажњавала смртном казном, док је заведени мушкарац био слободан.

Други део Законика се односио на институт „Божанског суда“ који је био претежно заступљен код народа старог века. Ради се о ирационалном доказном средству које је подразумевало потапање у врелу воду одређеног дела тела "осумњиченог лица", те се зависно од резултата утврђивало да ли то лице лаже или не.

Затим следи неколико одредби које се односе на одбеглог роба, као и одредбе о кажњавању због nanoшења телесних повреда, у случају откидања ноге, смрскане кости и одсецања носа.

За овај Законик на крају можемо да кажемо исто што и за остале законике старог века, да због њихове казуистичности недостају општи правни институти, па тиме и институт ублажавања казне. Сем навођења врста казни које се могу изрећи учиниоцима прописаних кривичних дела, у тексту Ур-Намуовог законика нема одредби о сврси (циљу) кажњавања, ни правила за одмеравање казне, односно за њено ублажавање.

Истина, и овај Законик предвиђа ослобођење супруга који убије своју супругу уколико је започела живот са другим мушкарцем и спавала са њим (код прељубе).¹⁹ Такође, делује изненађујуће решење према коме се за случај nanoшења телесних повреда (односно у случају откидања ноге, смрскане кости или одсецања носа) предвиђа новчана казна, а не принцип талиона који је доминирао у више стотина година познијем Хамурабијевом законуку. Тако је било прописано да "ако човек човеку откине његову ногу, платиће десет секела сребра"²⁰.

¹⁹ Видети: Codes of Ur Nammu: World's Oldest Known Law Code, <http://www.ancientpages.com/2016/03/11/codes-of-ur-nammu-worlds-oldest-known-law-code/>, приступ: 14.01.2018. године.

²⁰ Д.Николић, Фрагменти правне историје, op.cit., стр. 128.

2.1.4.Билаламов законик

Билаламов законик је написао Билалама, владар града Ешнуна, двадесетог века пре нове ере. Овај Законик седругачије назива Законик Ешнуна. У погледу садржине он је у великој мери истоветан са Закоником Ур-Намуа, а показује доста сличности и са Хамурабијевим закоником. Написан је акадским језиком на две плочице, које се налазе у ирачком Музеју старина у Багдаду²¹.

Одредбе Билаламовог законика на казуистичан начин уређују материју слично као и у Хамурабијевом законнику, тако да се не може говорити о постојању општих правних института, па самим тим ни института ублажавања казне.

Овај Законик почиње одредбама о закупу туђих ствари (волова, кола, брода), крађи и зајму. Следи већи број норми којима се уређују породични односи, да би се при крају законског текста одређивао систем казни за лице чији во, пас или трошан зид усмрте друго лице. Редослед излагања норми је специфичан. Како је одређене одредбе Хамурабијев законик дословно преузео из Ешнунског законика, то се он може сматрати претечом Хамурабијевог законика²².

Међутим, занимљиво је што је у одредбама овог Законика било предвиђено различито кажњавање у случајевима дневне, односно ноћне крађе. Ноћна крађа је представљала отежавајућу околност, те се крадљивац кажњавао смртном казном. Дневна крађа је, у овом случају представљала основ за блаже кажњавање учиниоца крађе, па је дневни крадљивац био санкционисан исплатом одређеног новчаног износа у сребру.²³

У члану 12. Билаламовог законика било је предвиђено да учинилац плати десет шекела сребра уколико је ухваћен у пољу мушкенама²⁴ у крађи летине дању. Но, ако се ради о ноћној крађи, када се учинилац ухвати у крађи летине ноћу, тада је изрицана смртна казна ("да се убије, тај да не умакне жив").

²¹ С.Аврамовић, В.Станимировић, Упоредна правна традиција, *op.cit.*, стр. 59.

²² Хамурабијев законик у члану 136. предвиђа да ако неко напусти родно место и своју жену, те она оде другом, а потом се он предомисли и дође натраг, не може тражити да му се жена врати. Ешнунски законик садржи идентичну одредбу.

²³ Д.Николић, Историја старог и средњег века, Ниш, 2014. године, стр. 45.

²⁴ Припадник средње класе у Месопотамији.

Члан 13. овог Законика предвиђао је да учинилац плати новчану казну (глобу) у износу од десет шекела сребра ако је ухваћен у кући мушкенума дању. У случају да се такво лице ухвати у кући ноћу, тада се изрицала смртна казна.

2.2. Период средњег века

2.2.1.Закон судњи људем

Закон судњи људем је најстарији и уједно први на народном језику написан словенски правни зборник. Настао је у другој половини IX или најкасније почетком X века. Он представља први пример рецепције византијског права у словенском свету уопште, који је вероватно настао на територијама бугарске државе. Закон судњи људем има укупно 32 члана, при чему само три члана²⁵ немају своје пандане у византијској Еклоги, док десетак чланова представљају дословни превод одредби Еклоге, без икаквих модификација²⁶. Преосталих деветнаест чланова преузето је из Еклоге уз прераду, допуну или скраћивање.

Сем система казни за поједина кажњива понашања појединаца и група (кривична дела), Закон не прописује посебна правила за одмеравање казни, нити за њихово ублажавање. Иако је при изради овог Закона као узор узета Еклога, упоређивањем кривичних санкција (казни) из Еклоге и Закона судњи људем може се установити да је овај други био доста блажег карактера.

Једини изузетак где је то другачије јесте члан 16. Закона судњи људем где се за повреду права црквеног азила прописује казна од сто четрдесет удараца, док Еклога за ово кривично дело прописује телесну казну од дванаест удараца. Тамо где је у аналогним члановима Еклоге прописана смртна или телесна казна, одредбама Закона судњи људем

²⁵ Члан 1. говори о о кажњавању свих становника села у којима се врше пагански обичаји, члан 2. предвиђа да кнежеви и судије не суде „без довољно сведока“, док члан 7. прописује да је за суђење неопходно најмање три, а највише једанаест сведока, а који морају да испуњавају одређена својства да би уопште били прихваћени од стране суда.

²⁶ Еклога – чланови: 11,14, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25 и 30а.

прописано је релативно блаже кажњавање. Тако се телесна казна - одсецање носа – замењује имовинском казном (члан 10.), док се смртна казна замењује казном "раставе" (члан 12.), а телесна казна сакаћења у виду одсецања руке се замењује "предајом у ропство" (члан 26.).

Закон судњи људем предвиђа смртну казну само у једном случају (члан 15.) за лице које „ради неке злобе или пљачке имања упали кућу“. Међутим, код случајног изазивања пожара Закон је изузетно благ, па чак ослобађа од било какве одговорности лице које је „предузело све“ да се ватра са његовог имања не прошири.²⁷

Међутим, интересантна је одредба према којој овај Закон строжије кажњава учиниоца кривичног дела у поврату и то код крађе стада: први пут се кривац кажњава батинама, други пут прогонством из “своје области“, док се за трећи пут учињено дело кажњава продајом у ропство.

Најучљивија разлика између одредаба Закона судњи људем и Еклоге се налази у чињеници да Закон судњи људем за многа кривична дела прописује и црквене казне (епитимије), којих уопште нема у Еклоги. Овакво законско решење се може приписати чињеници да је кнез Борис, након 865. године примио хришћанство уз снажне отпоре својих паганских поданика, те да је настојао да хришћанство прогласи за званичну бугарску државну религију. Епитимије које Закон судњи људем прописује за извршиоце појединих кривичних дела јесу: а) лишење причешћа, б) забрана присуствовања читавој литургији или само појединим њеним деловима, в) забрана уласка у храм, г) продужени пост и д) појачане молитве. Примена ових црквених казни је зависила од конкретних кривичних дела, при чему су оне биле ограничене у трајању од седам до чак петнаест година.

Међутим, када је речи о институту ублажавања казне, приметно је да Закон судњи људемне познаје такав институт. Иако је систем кажњавања био доста блажи у односу на Еклогу, која је била узор при настајању овог Закона, сам институт ублажавања казне није у овом законском тексту био прецизно одређен.

²⁷ Д.Николић, Закон судњи људем, Ниш, 2016. године, стр. 38.

2.2.2.Руска правда

Кратка редакција Руске правде је најзначајнији древноруски правни споменик, кога је пронашао у једном Новгородском летопису из средине XV века В.Н. Татишчев 1738. године, док је први пут публикован 1767. године²⁸. Та редакција сматра се најстаријом верзијом Руске правде, јер је веома блиска и скоро идентична оригиналу из XI века који није сачуван. У науци је ова редакција позната под именом кратка редакција Руске правде или само као Кратка правда. Иначе, овај текст садржи три целине.

Прва целина је настала у време Јарослава Мудрог. У Летопису је смештена под годином 1016., одмах после приповедања о победи Јарослава над Свјатополком у борби за кијевски престо. Оухвата осамнаест одредби Кратке правде, која је у науци позната као Правда Јарослава или као „најдревнија Правда“. Друга целина унутар Кратке правде обухвата део, који се односи на правне норме, које су донете и примењиване током владавине тројице синова кнеза Јарослава Мудрог вероватно у периоду између 1054. године и 1076. године. Овај део Кратке правде познат је под именом „Правда Јарославича“, док трећу целину чине само два члана који су у науци познати „Покон вирни и урок мостњикам“.

Прва целина Кратке Руске правде садржи норме за које већина истраживача сматра да су настале још пре формирања државне власти, односно као старосни обичаји, којима је тек касније накнадно дат карактер правних норми. У историјској науци има мишљења да је Правда Јарослава састављена на основу исконских руских и уопште словенских обичаја. Но, на њен настанак је значајно утицао још старији словенски правни зборник - Закон судњи људем. Све одредбе Правде Јарослава односе се на различита кривична дела као што су: убиство, дела против личности (повреде и увреде) или дела против имовине.

Друга целина, такође, не излази ван оквира кривичног права. Међутим, најважнија новина овог законског текста се налази у потпуном укидању крвне освете као до тада легитимног института (у Правди Јарослава) и њена замена виром, тј. новчаном казном (чак и за кривично дело убиства). О накнадама за сакупљаче вире - вирницима, говори претпоследњи 42. члан Кратке Руске правде, док последњи члан 43. прописује накнаде

²⁸ Д.Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, op.cit., стр. 56.

(плате, урок) мостарима за грађење и одржавање мостова. Ова два члана представљају трећу целину Кратке Руске правде.

Шира редакција Руске правде, која се често назива и Шира Руска правда представља зборник нешто познијег древноруског права. Заснована је на тексту Кратке правде (који је старији вероватно и од оног текста пронађеног у препису из XV века), затим на „Уставу“ кнеза Владимира II Мономаха, као и на законодавству других руских кнежева с краја XI и из XII века. Њен оригинал није сачуван, а у научној употреби најчешће се јавља тзв. Тројицки рукопис из друге половине XIV века.

Према нумерацији чланова у савременој руској правној науци, Шира Руска правда има 121. законску одредбу.

Одредбе Шире правде се могу разврстати у једанаест тематских целина. То су: 1) одговорност општине за убиство које се догодило на њеној територији, 2) убиство припадника појединих друштвених група, везаних друштвеном функцијом, занимањем или статусом за кнежевски или бојарски посед, 3) доказна средства којима се може отклонити плаћање вире или казне за крађу, а у условима када учинилац није ухваћен на делу, нити постоје сведоци (правдање усијаним гвожђем, правдање водом и саклеветници), 4) телесне повреде и увреде, 5) доказни поступак „свод“, 6) крађа, 7) облигације, 8) одредбе о сељацима - закупима, особеној и у историјским изворима недовољно јасно профилисаног категорији становништва Кијевске Русије, 9) група хетерогених правних норми (чл. 66-89.) са кривичном и процесном материјом о телесним повредама, злостављању, крађама, доказним средствима и накнадама судским чиновницима, 10) наследно право и 11) одредбе о холопима – лично неслободним лицима чији је статус био близак робовском (по мишљењу неких научика), који су потицали из реда сопствених саплеменика, за разлику од правих робова пореклом из ратног плена.²⁹

Руска правда познаје само две врсте кривичних дела. То су: а) дела против личности (убиство, телесне повреде, увреда, туча) и б) дела против имовине (разбојништво, крађа, повреда међа, незаконито коришћење туђе имовине). За ова кривична дела су прописане новчане казне (вире), мада се са доста основа може претпоставити да је у пракси казнени

²⁹ Д.Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *ibid.*, стр. 56-58.

систем био разноврснији. Систем казни обogaћен је епитимијама, морално-поправним казнама и затварањем у црквену кућу уз принудни рад у корист цркве³⁰.

У најстаријој, из извора познатој, прошлости древне Русије убиство члана рода обавезивало је сроднике да га освете (овде се радило о крвној освети), док се већ у X веку појављују ограничења везана за примену крвне освете и њену постепену замену откупом (композицијом). Већ је у Краткој редакцији Руске правде била предвиђена алтернатива за крвну освету у виду новчане накнаде - вире.

Смртна казна у Руској правди није била позната. Међутим, арапски путописци су забележили да су на тим просторима лопови и разбојници кажњавани вешањем, док је као алтернатива смртној казни била прописана казна у виду протеривања кривца у погранична, удаљена подручја.

На основу анализе текста Руске правде може се установити да она не предвиђа институт ублажавања казне. Међутим, сама могућност замене крвне освете плаћањем вире³¹, односно новчаном надокнадом може се сматрати претечом овог института. С друге стране, код изрицања смртне казне у случајевима вешања разбојника и лопова, такође, је предвиђена могућност њене замене протеривањем кривца у погранична, удаљена подручја.

Из записа Несторовог Летописа из 997. године, ипак, произилази да је кнез Владимир укинуо виру и почео смртном казном кажњавати учиниоце најтежих кривичних дела (убиство, разбојништво). Нешто касније, како запис казује, он је на основу савета грчких епископа поново увео виру, јер је она представљала лак и једноставан начин за набавку оружја и коња. Из тога можемо да закључимо да је овакав вид замене смртне казне виром, односно новчаном надокнадом више представљао користан извор прихода за владара, док се у мањој мери могао сматрати начином ублажавања казне.

³⁰ Д. Николић, Древноруско словенско право, Београд, 2000. године, стр. 92.

³¹ Новчана казна вира плаћала се за убиство слободног човека. У Правди Јарослава, она је била једнака за све убијене – 40 гривни сребра. У Правди синова Јарослава, за припадника вишег слоја, вира је износила двоструки износ. За убиство роба и холопа није се плаћала вира, већ само накнада њихове цене.

3. ЗАКОНОДАВСТВО У СРБИЈИ

3.1. Период средњег века

3.1.2. Опште карактеристике

О средњовековном српском праву³² можемо говорити тек од краја XII века, када се јављају први текстови са правном садржином тј. правни извори или правни споменици. У раздобљу од VII до XII века друштвени односи су били претежно регулисани обичајним правом, мада такозвани Летопис попа Дукљанина³³ спомиње Словенску књигу звану "Методије", коју је донео краљ Светопелек. Постоје различита мишљења у вези Словенске књиге Методије. Према једном од њих, то је био први српски закон, који је био састављен од римских закона и обичаја налик на такозване Римске законе варвара, који су од краја V века настајали у германским краљевинама.

Како Словенска књига Методија није сачувана, Летопис попа Дукљанина представља непоуздан извор, који је препун легенди и фантастичних прича, што може бити само претпоставка. Иначе, из времена политичке самосталности средњовековне Србије, који обухвата период XII до XV века, сачуван је велики број различитих правних споменика, које чине³⁴:

- а) владарске повеље,
- б) уговори са Дубровником,
- в) византијске правне компилације које су преведене у Србији,
- г) Душанов законик,
- д) Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића (Рударски закон) и

³² А. Соловјев, Одабрани споменици српског права (од 12. до краја 15. века), Београд, 1926. године, стр. 87-114.

³³ Летопис попа Дукљанина представља дело анонимног свештеника из Барске надбискупије, које је вероватно настало крајем XII века. Више: С. Шаркић, Историја државе и права Србије, Нови Сад, 2011. године, стр. 14.

³⁴ С. Шаркић, Средњовековно српско право Нови Сад, 1995. године, стр. 47-78.

ђ) статуту приморских градова.

Повеље представљају правне акте који су настали из различитих јавних, приватних или правасходно пословних односа. По својој садржини, оне представљају даровнице којима владари поклањају црквама или манастирима, властели или градовима, имања са одређеним повластицама. До доношења Душановог законика, повеље су биле најважнији извор права у средњовековној Србији. Највише је сачувано манастирских повеља, јер су манастири током вишевековне турске окупације имали повољније услове за чување тих докумената.

Од манастирских повеља, најзначајније су следеће³⁵: 1) Хиландарска повеља из 1198-1199. године, коју је Стефан Немања даровао манастиру Хиландару, 2) Жичка хрисовуља, коју је Стефан Немањић око 1220. године даровао манастиру Жичи, 3) Скопска повеља из 1299-1300. године, којом је краљ Милутин даривао манастир Светог Георгија Горге (Ђорђе) на Серави код Скопља, 4) Светостефанска повеља из 1313-1318. године, којом је краљ Милутин даровао своју задужбину - манастир Светог Стефана у Бањској, 5) Повеља краља Милутина манастиру Грачаница из 1321. године, 6) две хрисовуље краља Стефана Уроша (Дечанског) манастиру Дечани, донете око 1330. године, које је касније потврдио његов син - цар Душан и 7) Арханђеловска хрисовуља, којом је цар Душан 1348. године даривао манастир арханђела Михајла и Гаврила код Призрена³⁶.

Уговори са Дубровником представљају важан правни извор, јер су њима регулисане повластице дубровачких трговаца у Србији. Први такав уговор закључен је 1168. године између кнеза Немање и његовог брата Мирослава, који су каснији српски владари обнављали са Дубровником.

Византијска цивилизација је вршила на средњовековну Србију велики утицај, који се манифестовао у области права преузимањем и превођењем три византијске правне компилације: а) Светосавског Номоканона, б) Синтагме Матије Властара и в) Јустинијановог закона.

Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића је донет 1412. године у циљу уређења и регулисања права и обавеза саских (немачких) рудара, насељених на Новом

³⁵ Т.Тарановски, Историја српског права у Немањићкој држави, Београд, 1996.године, стр.387-412.

³⁶ С.Шаркић, Историја државе и права Србије, op.cit., стр. 16.

Брду. По својој садржини Закон о рудницима представља партикуларно правно правило, јер није важило на територији целе Деспотовине, већ само на простору Новог Брда.

Од статута приморских градова који су улазили у састав средњовековне Србије, а који су уживали градску аутономију, сачувани су само статuti градова: Котора и Будве.

У време пре Немањића у Србији била је у широкој примена приватна реакција којом се реаговало према учиниоцима различитих кривичних дела. Ова приватна реакција постепено се претварала у јавну реакцију, што је одговарало и степену јачања државе, односно централне власти³⁷.

Код Срба је у то доба била распрострањена освета као начин реаговања на извршена кривична дела „јер се њено изузимање од општесловенског обичаја не би могло било чим оправдати“³⁸. Најстарије сведочанство о примени освете код Словена налазимо крајем VI или почетком VII века у „Стратигекону“ (војничком спису). Ради се о спису који се приписивао цару Маврикију. Овај спис, који пише о Склавима и Антима, као и о њиховим међусобним односима, између осталог садржи и следеће: „Према странцима су љубазни и с добром вољом и чувајући их проводе их из места у место, где им устреба, па ако се небрижљивошћу угоститеља догоди да странац настрада, нападне на њ (угоститеља) онај, што му га је предао, по дужном обичају да освети странца“.

О постојању крвне освете код Срба тога времена говори и примена "вражде". То је, заправо, назив за новчану глобу за убиство. У теорији се чак сматра да ова реч упућује на стање пријатељства које је некад било изазвано убиством и које је водило ка освети.

На широко распрострањену праксу освете упућује и обичај мирења, иако се не може са сигурношћу утврдити колико је она дуго примењивана и када је престала. Не може се чак са сигурношћу ни закључити, али ни потврдити да Душанов законик не искључује крвну освету. О тој дилеми сведочи и податак о закљученом уговору о миру са Дубровником за време Стефана Душана и његовог сина Уроша из 1362. године, којим се уређују и два најстарија случаја крвног мирења, која су сачувана у дубровачким архивским књигама. Како сам текст Душановог законика ниједном одредбом не забрањује крвну освету, може се закључити да је у време његове примене крвна освета била у примени. Међутим, управо према другом схватању, изостављање одредби о регулисању крвне освете

³⁷ С.Новаковић, Законски споменици српских држава средњг века, Београд, 1912.године, стр.56-69.

³⁸ С.Константиновић Вилић, М.Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Ниш, 2013. године, стр. 6-9.

из текста Душановог законика не треба протумачити као да је крвна освета постојала, већ насупротив да није ни постојала, па је због тога текст Законика не предвиђа.

За време владавине краља Милутина постојао је стародревни обичај мирења између Дубровчана и Срба који је забележен још и Дубровачким Статутом из 1308. године. Овим Статутом било је предвиђено да се за убиство извршено између Дубровчана и Срба плаћала вражда у износу од 500 перпера³⁹. У теорији се у вези са овим решењем јављала дилема да ли је вражду у овим споровима наплаћивала држава или оштећена страна.

Узимајући у обзир Хрисовуљу краља Стефана Драгутина Хиландару из 1276-1281. године може се закључити да је вражда била предмет судског поступка, док хрисовуља краља Милутина манастиру Св. Ђорђа Скопском из 1300. године садржи одредбу општег карактера према којој се вражда узимала само од учиниоца кривичног дела убиства (убици) и то у поступку пред судом. Иако, би се вражда можда могла разматрати као вид ублажавања казне извршиоцу кривичног дела који би био осуђен на смртну казну, сматра се ипак да је вражда имала сасвим другачију намену. Наиме, то потврђује и Дечанска хрисовуља из 1330. године која садржи детаљнију одредбу према којој се: „за вражду, како је закон по србској земљи: цркви половина, а наводчији половина“. Дакле, наплата вражде се у то време могла сматрати једним од извора прихода држави, док је други њен део ишао оштећеном лицу или његовој породици.

У средњовековној Србији најзначајнији писани правни споменик са кривичноправним одредбама представља Душанов законик.

³⁹ Када је 1086. године дубровачки властелин Марко Лукаревић са својим друговима убио једног поданика српског краља, није био вољан дубровачки кнез Млетић Белето Фалијери, да се држи дојакошњег обичаја, него је хтео да изрекне смртну казну у смислу одредбе Дубровачког Статута, на који се заклео, када је ступио у звање. Млетачки дужд му је то одобрио, али Дубровчани, којима је много стало да се одржи овај стари правни обичај у њиховим односима према Србима, преко посланства су молили српског краља, који би требао да заведе начин суђења, онакав какав је био „угодан Богу, људима и читавом свету“. Међутим, краљ је био против тога да дође до промене овог обичаја јер „неће да пролива крв својих, него ће чувати и одређавати стародневни обичај вражде, обичај својих претходника и свој, те неће другачије чинити ни на који начин јер је тај обичај потврдио чак заклетвом“. Више: С. Шаркић, Историја државе и права Србије, *op.cit.*, стр. 16-18.

3.1.3. Душанов законик

Душанов законик⁴⁰ је најзначајнији зборник правних прописа средњовековне Србије, донет на саборима 1349. године (првих 135 чланова) и 1354. године (још педесет или шездесет чланова). Био је написан ћирилицом (тзв. рашка редакција старословенског језика), на ондашњем говорном српском језику⁴¹. Оригинална верзија законског текста није сачувана, већ се о његовој садржини може закључити на основу бројних рукописних преписа. Најстарији је Струшки рукопис из друге половине XIV века, али је он нађен у непотпуној верзији са једва половином текста Законика. У науци се као најпотпунији текст најчешће користи Призренски рукопис настао с краја XV века или почетком XVI века.

У Душановом законнику су, као и у свим законским текстовима старог и средњег века, измешане одредбе кривичног права са другим гранама права: државног, црквеног, брачног, породичног, наследног, имовинског, управног, судског и др. Овај Законик упорно и доследно спроводи начело законитости, иако је допуштао и примену обичајног права када се ради о прописивању и изрицању казни за учиниоце кривичних дела. И сам Законик истиче да су сви дужни да се руководе „по закону“, односно да се ништа не чини „през закон“. Законом се у том периоду не означава само "закон" у ужем смислу, већ и правна норма уопште било законска или обичајна.

Како је казна за учиниоце различитих кривичних дела настала из освете, она је тиме наследила и одражавала одмазду (зло, испаштање) као основни циљ социјалне, евентуално државне реакције против кривичног дела и његовог учиниоца. Али, само на одмазди као циљу казне држава се није могла зауставити. Како је била позвана да чува и обезбеди јавни поредак и мир, држава се морала бринути и да се кривична дела предупређују (дакле, спречавају). Сходно тој сврси држава је почела да користи казну са новим циљем, а то је била превенција.

Временом, током дугог периода развоја друштвене и правне историје, држава је све више заузимала став да је једини прави пут у сузбијању криминалитета управо казнена превенција. То значи да су казне у Законнику биле прописиване све строжије и свирепије,

⁴⁰ М.Доленц, Душанов законик, Љубљана, 1925.године, стр. 27-31.

⁴¹ Д.Николић, А.Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op.cit.*, стр. 50.

како би се народ одвратио од вршења противправних радњи. Уколико би се, пак, казна примењивала само на појединог учиниоца кривичног дела, тада је она вршила и функцију специјалне превенције⁴².

Законик разликује два облика виности (кривице). То су: а) умишљај и б) нехат. „Ако кто попасе жито, или виноград, или ливаду грехом (односно нехотице тј. из нехата), тузи попашу да плати што реку душевници који цене. Ако ли кто нахвалицом (са умишљајем) попасе, да плати попашу и шест волова“ (члан 76.). Различити облици кривице воде и до различитог кажњавања учиниоца кривичног дела, па се тако предвиђа блажа казна за нехат, а строжија казна за умишљај.

Међутим, "нахвалица" не означава само умишљај уопште, већ и нарочиту врсту умишљаја, односно умишљај од већег злочиначког напрезања. Ово разликовање се најлакше може уочити код кривичног дела убиства: „Кто нест дошал нахвалицом по силе, тере је учинил убиство, да плати 300 перпер; ако ли буде пришел нахвалицом, да му се обе руке отсеку“ (члан 87.). Из наведене законске одредбе се могу уочити два битна обележја умишљаја: а) нахвалица и б) нахвалица насиљем.⁴³

Није познато да ли је у погледу малолетства и постојања душевних болести учиниоца кривичног дела прављена разлика у погледу њиховог кажњавања, односно блажег кажњавања. Претпоставља се да није, што додатно поткрепљује чињеница постојања колективне одговорности целе куће за извршено кривично дело.

Интересантно је да кривичноправне одредбе праве разлике у погледу кажњавања у зависности од друштвеног положаја између властелинског и себарског сталежа. Иначе, овакво сталешко разликовање у кривичном праву зависно од положаја учиниоца кривичног дела, односно оштећеног је било познато и у другим законодавствима старог и средњег века. То је и разлог зашто је Законик нарочито водио рачуна да ли је кривично дело учињено између равних, тј. између припадника истог сталежа или између неравних, тј. између припадника разних сталежа. Правила се разлика, такође, да ли је виши (властелин) напао нижег (себра) или нижи вишега, па се зависно од тога одређују и различите казне, строжије за себре, а блаже за властелу (чл. 53, 54, 55, 94, 98. и 111.).

⁴² Т. Тарановски, Т., Историја српског права у Немањинској држави, Београд, 1931. године, стр. 41.

⁴³ С.Стојичић, Душанов законик, Лесковац, 1970.године, стр. 24-27.

Овакво сталешко разликовање при кажњавању учинилаца кривичних дела је било присутно и када кривично дело није учињено између припадника разних сталежа код Срба, него и ако је учињено против страног лица (странац, нпр. Дубровчанин) различитог друштвеног положаја. Таква је ситуација била предвиђена у члану 85. Према овом законском тексту: „Кто рече бабунску реч (тј. нешто из богомилске јереси), ако буде властелин, да плати 100 перпера; ако ли не буде властелин (у већини преписа: ако ли буде себар), да плати 12 перпера и да се бије стапи“.

Поводом разлика у кажњавању за учињена кривична дела треба истаћи и чињеницу да се телесна казна уопште није примењивала на властелу. Њима су изрицане новчане казне у различитим износима, зависно од природе, тежине и опасности учињеног кривичног дела.

Извесна разлика у кажњавању⁴⁴ правила се унутар властелинског сталежа, и то између властеле и властеличића, али само када се радило о кривичним делима која су учињена у њиховим међусобним односима. За увреду части властелина кажњавао се властеличић строжије, него властелин за увреду части властеличића (члан 50.). Властеличићу је чак могла да се изрекне и телесна казна, која се уопште није примењивала на властелу.

У области кривичног права, Душаново законодавство познавало је сурови византијски систем телесних и смртних казни. Тако се може установити да је законодавац предвиђао широк дијапазон различитих казни као што су: 1) смртна казна, 2) телесна казна, 3) казна лишења слободе, 4) новчана казна, 5) казна изгнанства, 6) конфискација имовине и 7) одузимање части и достојанства, при чему су се оне могле изрицати на два начина: а) самостално и б) кумулативно - две или више казни.

Душанов законик предвиђа специфичан облик искључења кажњивости за кривично дело убиства из члана 86.: „он-зи који-но буде зарвал, да јест крив, ако се и убије“. Данашњим језиком ова одредба би се могла протумачити на следећи начин: „Где се нађе убиство, онај ко буде заподенуо, да се сматра кривим, ако и буде убијен“.

У теорији се оправдано истиче да би се ова одредба Душановог законика могла сматрати претечом института нужне одбране. Међутим, такво тумачење је спорно из

⁴⁴ Н. Селаковић, Душанов законик и правни транспланти, Београд, 2007. године, стр. 20-28.

разлога што је за нужну одбрану битно да дође до напада, који прети опасношћу по правна добра нападнутог лица, односно да евентуално постоји опасност по туђи живот.

Овакво законско решење, заправо, потиче из Прохирона који наводи: “Није крив онај, ко је убио нападача од кога му је претила опасност по живот“. Заподевање или тачније некажњиво разрачунавање са заподевачем од стране изазваног, а које се разрачунавање могло простирати и на убиство, стоји несумњиво у вези са првобитном осветом, која је у своје време претходила јавној казни.⁴⁵

На крају се може закључити да је овој норми дата сопствена самостална стилизација, која се разлика са класичним узором не само у начину изражавања, већ и у природи схватања овог института.

Још један од узрока „отпадања казне“ представља милосрдна интервенција цркве. Она се у конкретном случају манифестује као заштитно прибежиште или азил за учиниоца кривичног дела, што је било карактеристично у свим хришћанским државама средњег века⁴⁶. По угледу на цркву, касније је заштитним прибежиштем постао и владарски двор као "дом помазаника Божјег". Та се повластица изричито додељује у Душановом законнику царском двору, која се истовремено проширује и на патријаршки двор, као на до другог од „највећих делова државе“.⁴⁷

На још један случај отпадања казне (искључења кажњивости) указује члан 115. према коме: „И кто јест чије чловек пријел из тужде земље, а он је побегал от својега господа от суда, ако да књигу милосну цареву, да се не потвори (тј. да се због тога не окривљује); али не даст милост, да му се врати“.

Ова одредба би се могла тумачити како је претходно једно лице, већ осуђено за кривично дело од стране његовог властелина који му је представљао првог господара или уколико је том свом господару утекао, он је могао прибавити себи милост цареву. У том случају милост царева је прекидала даљу могућност примене казне, док пређашњи господар није могао више тражити свога човека. У случају да је бегунац напустио

⁴⁵ Т.Тарановски, Историја српског права у Немањинској држави, op.cit., стр. 76.

⁴⁶ „У византијском праву повластица заштитног прибежишта била је допуштена црквама уопште. Да би ко прибегао у црквену порту, морао је положити оружје, ако је био оружан, и у порти је само могао мирно живети. Храну и одело дужна му је била давати црква. Онај ко би га одатле силом истргао, сматрао се као повредилац светиње. Међутим, уколико би он црквено прибежиште оставио, црквене старешине су имале дужност да власт о свакоме таквом бегунцу извести.“

⁴⁷ Чл. 112. и 113. Душановог законика.

господара након изречене пресуде, односно досуђене казне, тада се тражила милосна књига царева, која је прекидала све, па чак и казну⁴⁸.

Један од значајних института средњовековног кривичног права у Србији је било и "мирење". Мирење је представљало основ за „отпадање казне“ у Душановом законнику, па је оно било изричито забрањено нарочито након пресуде, односно на суду. Сходно наведеном, може се закључити да је Душаново законодавство искључивало могућност отпадања (ублажавања или потпуног ослобођења) од казне по приватној иницијативи оштећеног лица.⁴⁹

3.2. Период деветнаестог века

3.2.1. Опште карактеристике

Српско законодавство у XIX веку је постепено израстало у оквирима ограниченог суверенитета српске државе као самоуправне, али ипак формално вазалне Кнежевине Србије под влашћу Отоманске империје. Ипак, и тада је развој правног система, током неколико деценија пре Берлинског конгреса (1878. године), дао огроман допринос изградњи Србије као модерне европске државе. Нормативни део правног поретка Кнежевине, а касније и Краљевине Србије уз уставе као темеље најдуже су представљала два главна стуба – Грађански и Кривични законик. Из ових разлога је Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију из 1860. године од посебног значаја за српско правосуђе, али и за потпуније разумевање општег стања кривичног законодавства и правне науке у Србији тога времена.

За време уставобранитељске владе оскудност у домену писаног кривичног права је делимично превазиђена. Кривичноправни законодавни рад уставобранитеља четрдесетих година плод је стварних друштвених и (режимских) потреба, али и потреба политичког

⁴⁸ Б.Марковић, Д. Богдановић, Душанов законик, Београд, 1986.године, стр. 32-38.

⁴⁹Т. Тарановски, Историја српског права у Немањинској држави, *op.cit.*, стр. 77.

програма – како би се Србија развила на чврстим начелима уставности и законитости. Међутим, несистематичност и непотпуност одредби кривичног права, нарочито до доношења тзв. Полицијског закона из 1850. године доприноси да су кривичноправне норме расуте по различитим изворима – правним актима који нису имали за циљ инкриминацију одређених недозвољених, противправних понашања, већ само правно регулисање других друштвених односа и стања⁵⁰.

У условима када није постојао основни кривични законик било је тешко све ове опште кривичноправне одредбе и институте сврстати у допунске или секундарне изворе кривичног права Србије тога времена. Било је то време када су донети следећи правни акти: а) Војни законик, б) Устројство окружних судова, в) тзв. Закон о бунтовништву, г) Уредба о кажњавању крађа и „лоповлука, д) Казнени закон за поаре и крађе, њ) Казнени законик за полицијске преступе, е) Уредба о поступању судова при кривичном суђењу и ж) Закон о замени телесне казне.

Закон војени од 31. октобра 1839. године је први потпунији кривичноправни извор с почетка уставобранитељског периода. Он уједно представља један од првих важнијих правних аката који су донети након абдикације кнеза Милоша Обреновића. У Војном законнику се први пут доследно користе кривичноправни појмови као што су: „несмотреност“ (односно нехат), „умисао“, „нужна одбрана“, „злочинство“, „казна“ итд.

Све је то полагано, али сигурно доприносило изградњи до тада прилично сиромашног и оскудног правничког речника. Том приликом је извршена и систематизација кривичних дела, па се тако разликују: а) „дела мање кривице“, б) „већа злочинства“, в) „велика злочинства“ и г) „највећа злочинства“. Ово разликовање у називу кривичних дела, повлачило је и разлику у природи, карактеру, значају и тежини конкретног кривичног дела, а тиме и разлику у врсти и висини прописане казне за такво дело.

За кривично право уставобранитељског периода, поред Војног законика, посебан значај има и Устројеније судова окружни од 26. јануара 1840. године. Ово Устројство (иако се ради о организационо-судском закону) садржи више кривичноправних прописа који су до доношења Криминалног законика представљали камен темељац кривичног

⁵⁰ Правни прописи су регулисали само убирање пореза, превенцију заразних болести људи и домаћих животиња, статусна питања чиновника и њихових удовица, лов, риболов, поштански саобраћај и др. Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, Ниш, 1991. године, стр. 39.

права и правосуђа. Устројством се заводи принцип строге личне одговорности (чл. 19. и 20.) и успоставља принцип „да казна буде соразмерна кривици“.

Такође, преузете су одредбе Устава о забрани изрицања казне конфискације имовине, као и о забрани телесног кажњавања чиновника и свештеника. Устројство је, такође, забрану телесног кажњавања проширило и на „остала особитим различијама части и карактера грађанског одарена лица“. Судови су били овлашћени да код „преступленија“ (за која је прописана телесна казна до највише 25 штапова) могу ову казну заменити новчаном казном (са онолико талира колико би штапова износила казна). Овај облик ублажавања казне по врсти судови су могли да примене само по молби осуђеног лица и уколико је суд сматрао да осуђени с обзиром на раније понашање (ранији живот учиниоца), такву замену казне заслужује.

На тај начин овакви правни прописи су уз непостојање основног кривичног законодавства, представљали у то време допунске и секундарне изворе кривичног права.

У кривичном праву Србије педесетих година XIX века, још увек није био конституисан врховни принцип према коме "нема кажњивог дела, нити казне, без прописаности у закону" – принци законитости или легалитета. Овај принцип је први пут установљен Казнитељним (Криминалним) закоником за Књажество Србију из 1860. године.

Прописом о судијама, који је донет 1852. године, само је било одређено да у „оним случајевима за које прописани закон или уредба казнителни нема судије по здравом разуму и совјести својој кривце осуђују“. Процени судија препуштена је и могућност замене телесне казне код оних осуђених лица који ту казну због „слабости или болести, или због особеног телесног стања нису у стању издржати“, што је уређено било Законом о замени телесних казни од 31. јануара 1853. године.

Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију из 1860. године има 45 глава, које чини 397 параграфа. Текст Законика прати и Уводни закон који одређује однос старог и новог казног система у случају њихове колизије. Текст Законика у четвртој глави садржи одредбе о "извињујућим" и казни "умиљујућим" околностима, док глава пета садржи одредбе о олакшавајућим и отешчавајућим околностима, које су искључивале кривицу под одређеним околностима.

Уколико би се извршила анализа система казни у периоду од 1804. године до 1860. године, све врсте казни би се могле сврстати у четири периода.

Први период би обухватао време од 1804. године до 1813. године. У том периоду су казнени систем Србије чиниле следеће казне: 1) смртна казна која се извршавала вешањем или из пушке, при чему је могла бити извршена и набијањем ногу и руку на два места и стављањем после извршења на точак, 2) батине, односно бој штаповима и шиба, 3) хапс или затвор, који су представљали једини облик лишења слободе, 4) протеривање у друго село, нахију или земљу и 5) новчана казна, где се као посебан облик издваја глоба коју је плаћало село оштећеном лицу у име накнаде штете која је причињена хајдуковањем.

Други период обухвата раздобље од 1815. године до 1825. године. Систем казни у овом времену обухвата следеће казне: 1) смрт вешањем, 2) батине, односно бој штаповима и шиба, 3) хапс, робија или тамница, као врсте казни лишења слободе, 4) протеривање у друго село и нахију, 5) новчана казна, 6) конфискација имовине за политичке кривце и 7) полицијски надзор.

Трећи период у развоју казног система Србије чини раздобље од 1825. године до 1839. године, односно до Устројства окружних судова (26. јануар 1840. године). Систем казни су у овом периоду чиниле следеће казне: 1) смртна казна, која се извршавала најпре вешањем, а од 1. августа 1837. године истим начином на који је убица извршио убиство, 2) батине (бој штаповима), камције, шиба⁵¹, 3) хапс, робија или затвор, као облици лишења слободе, 4) протеривање у друго село или нахију, па чак и из земље, 5) новчана казна и 6) полицијски надзор.

И последњи, четврти период у развоју казног система Србије траје од 1840. године до 1860. године (при чему треба имати у виду да се систем казни усклађивао сходно Устројенију окружних судова од 1840. године). Овај период карактеришу следеће казне: 1) смртна казна која се извршавала исто као и у трећем периоду, 2) вечита робија, робија или заточење, 3) јавни и домаћи затвор, 4) батине штаповима (за малолетнике рогозом или трском), док је за жене било предвиђено камцијање у износу од 100 камција

⁵¹У Србији тога времена постојале су извесне телесне казне с мацкама, односно колицима са батинама, које је осуђени сам вукао до места извршења, а које је било неопходно да сваки општински суд има. (Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије од 1804. године до 1865. године, Београд, 1967. године, стр. 14-27).

(два пута дневно), 5) трајно или привремено лишење чина или звања, б) губитак права и одличја и 7) новчана казна.

У Полицијској уредби од 18. маја 1850. године биле су прописане следеће казне: 1) казна затвора, 2) новчана казна, 3) телесна казна, 4) укидање права еснафског рада или радње на извесно време, 5) прогонство из места боравишта у друго место и б) прогон у другу земљу.

Дакле, у времену стасавања нове, младе, самосталне српске државе (после вишевековне турске окупације) у периоду од 1804-1860. године, казна је била једина и основна врста кривичних санкција, као мера друштвене реакције на различите облике и видове криминалитета. Она је имала као једини циљ зло, одмазду и испаштање учиниоца кривичног дела. Наравно, применом казне (на суров начин, на јавном месту, у празничне или вашарске дане) и остали људи су требали да буду застрашени призором извршења казне како би то утицало на њихову вољу, уколико би у будућности хтели да изврше кривично дело. То указује да је казни већ тада приписивано генерално превентивно дејство.

3.2.2. Законик проте Матеје Ненадовић

Законик проте Матеје Ненадовић⁵² донет је 1804. године, на почетку Првог српског устанка. Већ тада је он представљао збирку привремених кривичноправних прописа. Сама садржина овог Законика одговарала је устаничким потребама тога времена. С обзиром да су Закоником у највећем делу била предвиђена кривична дела која су била војноправне природе, за њихове учиниоце су биле прописиване строге казне, при чему је била искључена могућност блажег кажњавања.⁵³

Законик проте Матеје Ненадовића не предвиђа казну лишења слободе, већ у систему казни познаје само: 1) смртну казну, 2) телесне казне и 3) новчану казну. Смртна

⁵² Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804-1865., *ibid.*, стр.7-8.

⁵³ С. Стојановић, Ублажавање казне у кривичном праву Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, докторска дисертације, Београд, 1982. године, стр. 41.

казна се извршавала се на два начина: а) стрељањем и б) набијањем на колац, док су телесне казне биле разноврсне од батињања, трчања кроз шибу и сл.⁵⁴

У овом Законику није било одредби општег дела кривичног права, нити принципа на којима се заснива његова примена. У њему су садржане кривичноправне одредбе посебног дела, којима су била предвиђена поједина кривична дела и казне за њихове учиниоце. Од целокупног текста Законика сачувано је само седам одредаба.

Првим чланом је било предвиђено убиство за које се изрицала смртна казна. Затим следи кривично дело отмица (члан 2.) које се састојало у отмици девојке употребом силе. Кривично дело крађа домаће животиње је било предвиђено у члану 3., док су у одредбама чл. 4-5. била предвиђена војна кривична дела: а) бекство из војске и б) бекство са страже. Кривоклетство је било предвиђено као давање лажног исказа или криво заклинање (члан 6.), док је чланом 7. било предвиђено кривично дело прихватање за оружје при свађи или псовци.⁵⁵

Систем кривичних санкција су чиниле следеће казне: 1) новчана казна, 2) смртна казна и 3) телесна казна. Поред главних казни, биле су предвиђене и две споредне казне и то: а) накнада штете и б) губитак части и угледа (да се таквом лицу више никад ни за шта не верује и да се “свагда лажом проглашава“)⁵⁶.

Чланом 1. Законика проте Матеје било је предвиђено: „Ко би убио човека, да се убије и на коло метне“, чиме је наглашен суров систем кажњавања учинилаца тешких кривичних дела насиља.

Овим Законом се суровост казног система нарочито осликава у смртној казни која се врши у две фазе: а) да се злочинац стреља и б) да се злочинац потом обеси. На овај начин државна власт није само одузимала живот осуђеном лицу, већ се и светила над телом осуђеног лица када га осуђује на недостојно излагање. Све је то, уз застрашујући

⁵⁴ Д.Јакшић, Д. Давидовић, Развој казног система у кривичном праву Србије, Специјална едукација и рехабилитација, Београд, број 4/2013.године, стр. 525-538.

⁵⁴ Члан 9. Карађорђевог законика.

⁵⁵ Смртна казна се извршавала черечењем на колац, за отмицу је било предвиђено кажњавање женика, кума или старог свата телесном казном, тј. шибом или штапом, за крађу домаће животиње се кажњавало новчаном казном у висини двоструке вредности украденог предмета или телесном казном, за кривоклетство се кажњавало телесном и новчаном казном, као и губитком личне части и угледа, за прихватање за оружје при свађи или псовци кажњавало се телесном казном (штапом), док су за војна кривична дела биле предвиђене смртна и телесна казна. (Д. Јовашевић, Основне карактеристике законодавства Карађорђевог Србије, Годишњак Факултета правних наука, Бања Лука, број 6/2016. године, стр. 65-67).

⁵⁶ Д. Јовашевић, Основне карактеристике законодавства Карађорђевог Србије, *ibid.*, стр. 65-68.

утицај, требало да има и функцију генералне превенције, односно застрашивања и опомене које су упућене свима другима да се уздрже од кршења прописа и вршења кривичних дела.⁵⁷

Једина казна имовинског карактера коју је познавао Законик протe Матеје Ненадовића је била новчана казна. Она се састојала у накнади штете проузроковане извршеним кривичним делом или у плаћању вишеструког износа нанете штете. Према „пункту 3.“ овог Законика: "ко украде јагње, прасе, коња, тај да плати двоје и да се каштигује штаповима“. За крађу се новчана казна изрицала кумулативно са телесном казном. Такође, према „пункту 6.“ новчана казна је била предвиђена и за лажно заклињање и сведочење.

С обзиром на услове настајања и потребе Законика протe Матеје Ненадовића, поред прописивања одређених кривичних дела, која су одговарали духу и приликама устаничке Србије, од великог значаја је и систем казни које су изрицане учиниоцима таквих дела, односно правила за њихово изрицање. Међу тим правилима нема места институту ублажавања казне. С обзиром да су Закоником била обухваћена кривична дела, која су у том временском периоду – на почетку Првог српског устанка - имала највећи друштвени значај, односно која су сматрана највећом друштвеном опасношћу, искључивање примене овог института је било сасвим разумљиво.

Акцент је у то време био стављен на репресију и застрашивању свих учинилаца кривичних дела, па је и систем казни у складу са овом потребом. Тако су казнени систем чиниле строге, сурове, нечовечне (смртне и телесне) казне, док су биле ретке имовинске казне (новчана казна, при чему се и она често изрицала кумулативно са телесном казном). Готово да се и не спомиње могућност ублажавања казне, односно околности које би утицале на блаже кажњавање, што се у условима непостојања основног кривичног законика, није ни могло очекивати.

⁵⁷З. Мирковић, Карађорђево законик, Београд, 2008. године, стр. 57-61.

3.2.3. Карађорђево Криминално законик

У устаничкој Србији из времена војводе Карађорђа се још увек не може говорити о држави која је савремена, односно правна држава, али се могу уочити зачеци у настојањима устаника да у своју тек насталу државу унесу основне елементе владавине права. Инспирирана идејама Француске буржоаске револуције из 1789. године, беседа Боже Грујовића сведочи о закону, правди и слободи, која се уочава и у неким члановима Карађорђевог Криминалног законика који је познат и под називом: „Правила војена и народна“.

Међутим, Грујовић у својој беседи истиче да је „Закон воља вилајетска“, која вилајету целом и сваком добро заповеда, а зло запрешчава.⁵⁸ Карађорђево законик је првенствено уперен против пристрасног суђења⁵⁹, подмићивања старешина ради ослобођења од војне обавеза⁶⁰, судија који са лоповима деле план, а потом лопове бране⁶¹. Управо су све ово били покушаји да се у новоослобођеној држави заведе владавина права, али се ипак још увек не може у потпуности говорити о изграђеној правној држави.

Карађорђево Криминално законик је донет 1807. године. Текст Законика је садржао 38 чланова.⁶² Писан је простим, народним језиком, кратко и јасно, тако да је вероватно да је донет под непосредним Карађорђевим диктатом. Остало је непознато, и то да ли је овај Законик уопште био у примени, односно ако јесте, до када се заиста и примењивао.

Закоником су биле предвиђене строге, сурове казне које су имале за циљ застрашивање и одмазду. Међутим, казне нису биле само предвиђене за учиниоце појединих кривичних дела, већ и за остала лица који требају да се уздрже од кршења правила понашања и вршења кривичних дела.

Сходно наведеном, члан 27. Карађорђевог законика предвиђа да уколико момак отме девојку „тај момак треба да трчи три пута шибу кроз 300 момака, док девојка треба да

⁵⁸ Вилајет потиче од турске речи и значи покрајина, провинција, али, такође, означава и завичај, односно родни крај. (С. Шаркић, Зачеци правне државе у устаничкој Србији, Зборник радова, Владавина права и правна држава у региону, Источно Сарајево, 2014. године, стр. 772).

⁵⁹ Члан 9. Карађорђевог законика.

⁶⁰ Члан 22. Карађорђевог законика.

⁶¹ Члан 37. Карађорђевог законика.

⁶² Текст Законика је пронађен 1903. године у Државној архиви Краљевине Србије, док је првих четрнаест чланова касније пронађено.

се пусти и за кога она жели да се уда, а уколико се венчају куму се одређује казна од 50 штапа, деверу 50, старом свату 50, а осталим сватовима по 30 штапа“.⁶³

Поред тога што су прописане казне биле сурове и строге, оне су обухватале мучење и наносење непотребних болова, патњи и понижења. Казне су извршаване на јавним местима, у сајамске тј. вашарске дане, а врло ретко ноћу или око поноћи⁶⁴.

Овај Законик⁶⁵ је обухватао не само кривичноправне одредбе, па се поред њих могу наћи и одредбе које припадају другим гранама позитивног права као што су: уставно, управно (административно) и брачно право.

Тако је чланом 29. регулисано распуштање законито венчаних мужа и жене, чланом 32. предвиђени су плата и привилегије за служитеље народа (државне службенике), чланом 38. предвиђено је право народа да бира судије, кметове и среске кнезове, али не и војне старешине, док члан 40. предвиђа заклетву изабраних старешина на верну службу.

УЗаконику није извршена подела одредби на општи и посебни део. Казнени систем обухвата више врста казни, као што су: 1) смртна казна, 2) телесне казне, 3) казна затвора, 4) накнада штете породици убијеног као врста имовинске казне и 5) лишавање власти.

Смртна казна се разликовала по начину извршења, па се тако она могла извршавати: а) вешањем, б) стрељањем и в) разапињањем на коло, при чему је изричито искључена могућност давања помиловања.

Поред наведених казни, овај Законик је познавао и другу врсту кривичних санкција – мере безбедности. Обично се радило о привременом или трајном одузимању права осуђеним лицима да се баве својим занимањем или професијом коју су злоупотребили за вршење кривичног дела. Чланом 33. предвиђено је да: „који се усуди оставити од воине село или више, за кулука себи, таи ће подлежати народном суду и платиће у касу одсуђену цену и изкључиће се власти неко време за каштигу“.

Такође, чланом 37. је било предвиђено да: „старешина или који му драго судац ако се пронађе да са лоповима који коњ или волове краду, ако се усуди са онаковим делити, а коме е укадено не плаћати, но лопове бранити, а сиротину угњетавати, таи одсудиће се како исти лопов, под каштигу, и власти да се лиши“. Наведеним законским одредбама се,

⁶³З. Мирковић, Карађорђево законик, *op.cit.*, стр. 111.

⁶⁴Д. Јанковић, Карађорђево закон, *Историјски гласник*, Београд, број 2/1948. године, стр. 10-20.

⁶⁵Т. Живановић, Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804-1865. године, *op.cit.*, стр. 10-14.

заправо, прописује примена мере безбедности која се састоји у одузимању права осуђеном лицу (старешина, судија, други носилац јавне власти) да се баве својим занимањем или професијом коју су злоупотребили за извршење кривичног дела.

Посебни део је најобимнији део Криминалног законика из 1807. године, у коме се издвајају две целине: 1) која садржи општа кривична дела и 2) која обухвата војна кривична дела што је било логично јер се радило о законском тексту који се примењивао у јеку устаничке борбе против Отоманске империје.

У тексту Законика, односно у члановима 18. и 19. се могао уочити наговештај разграничења умишљаја и нехата као облика виности (кривице). Формулација „кои би убио човека својом вољом...“ и „кои би убио неотице човека...“ недвосмислено показује да се већ у то време правила разлика у облику и степену кривице код учинилаца кривичног дела убиства. Такође, зависно од облика кривице, законодавац је разликовао и врсту прописане казне за ово кривично дело.

У првом случају (за умишљајно убиство) је била прописана смртна казна, док је у другом случају (за нехатно убиство) била прописана казна лишења слободе - „апс“ у трајању од шест месеци.⁶⁶

Поред нехотичног убиства, казна „апс“ се прописивала за лакша кривична дела, док су се за тежа дела најчешће прописивале смртне казне или тешке телесне казне. Казна "апс" је већ тада представљала посебан облик лишења слободе, ни налик дотадашњим казнама затвора у виду робије, заточења и затвора.

Законик⁶⁷ сведочи о Карађорђевој намери да обузда све већу разуданост старешинске, нахијске олигархије и на тај начин централизује и учврсти своју власт. „Правила војена и народња“ претежно због тога садрже норме кривичног права, с циљем да се озаконе бројни обичаји који су настали током ратовања, али и да се искорене сва непожељна понашања због којих се „Србима бељи свет смеје“. Из тог разлога, казне прописане одредбама овог Законика у потпуности одговарају духу оног времена, при чему су и потпуно разумљиве за кривично право државе која је била у процесу настајања.

Суровост и тежина казни, као и начин њиховог извршавања, сведоче о намери Карађорђа да заведе дисциплину у војсци и међу старешинама. Због тога је овај Законик и

⁶⁶ А. Ђорђевић, Карађорђев законик, Зборник радова, Србија 1804-2004, Ниш, 2005. године, стр. 463.

⁶⁷ Д. Папазоглу, Кривично право и правосуђе у Србији 1804-1813 (Прилог питању карактера Првог српског устанка), Београд, 1954. године, стр.67-75.

плод друштвених околности под којима је настао, односно последица неразвијености српског друштва, с једне стране и потребе очувања државе с друге стране.

Из наведених разлога, услови за развој и примену института ублажавања казне ограничени су друштвеним потребама успостављања дисциплине и јачања српске државе, јер је и овај Законик као и Законик проте Матеје Ненадовића имао исти циљ, док би ублажавање казне само реметило остваривање тако постављеног циља.

Иако се, како је наведено у појединим одредбама, јављају разлике у кажњавању у зависности од облика и степена кривице, то је учињено у веома малој мери, да би допринело развоју института ублажавања казне, онако како он функционише данас у савременом добу.

3.2.4. Казнитељни (Криминални) законик за Књажество Србију

Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију из 1860. године, донет у време друге владе кнеза Милоша Обреновића, представља обиман законски текст. Он садржи четрдесет пет глава, унутар којих је обједињено 397 параграфа. Изворна рукописна верзија, као и прво штампано званично издање строго се држе славеносербске ортографије. Сам текст Законика чине увод и три дела која се састоје од: првог дела: „о казнењу злочинства и преступења уобште“, другог дела под називом: „о казнењу злочинства и преступења понаособ“ и трећег дела: „о казнењу изступења“⁶⁸.

Законик забрањује повратно дејство кривичног закона, подразумевајући при томе под кривичним („казнителним“) законом не само сопствене прописе, већ и све оне кривичноправне норме које су садржане у другим законима и уредбама. На овај начин законодавац је обухватио практично све кривичноправне норме Кнежевине Србије, како постојеће, тако и будуће, што је било од посебног значаја за изграђивање и учвршћивање правне сигурности у земљи. Уже посматрано, ово значи да се он није примењивао на кривична дела која су била учињена пре његовог ступања на снагу.⁶⁹

⁶⁸ Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, *op.cit.*, стр. 200-210.

⁶⁹ Један изузетак од овог начела је предвиђен у Уводном закону и има објективно ограничен, привремени домашај, у случају када је извршење казне било у току, а Законик је ступио на снагу. У том случају су казне

У погледу просторног важења Кривичног законика, основни принцип који је законодавац усвојио јесте територијални, према коме: ко год учини у Србији какво кривично дело, судиће му се се и казнити „по казнителним законима ове земље“.⁷⁰

Као субјекти (учиниоци) кривичних дела јављају се извршиоци (који су изједначени са саизвршиоцима) и саучесници, односно подстрекачи и помагачи. Појам извршиоца кривичног дела није изричито одређен. За разлику од дотадашњег домаћег законодавства – несамо уставобранитељског, него и ранијег Милошевог и устаничког, извршилац кривичног дела добија одређени назив, те се код издаје земље он назива „издајником, код имовинских кривичних дела насиља он се назива: разбојником, насилником и изнудитељем“, док се код кривичних дела преваре назива „варалицом“.

Опште одредбе о урачунљивости и виности учиниоца кривичног дела у Законику су веома оскудне, штавише се и не појављује у таквом облику. У самом тексту Законика нису ни један од ових израза описно уобличени, тако да је препуштено суду да их оцењује сходно сопственом поимању. Тако је одређење неурачунљивости дато негативно, односно “неће бити крив, нити се казнити“ онај „ко што учини кад није при себи“, како је било предвиђено параграфом 53. Тим истим параграфом се наводи и околност у виду одсуства „свести и слободне воље“, коју је законодавац изричито означио као основ који искључује постојање кривичног дела, мада је то очигледно основ који искључује урачунљивост.

Изменама и допунама Криминалног законика из 1861. године, ове одредбе су преформулисане тако да нема злочина, ни престапа тамо где је учинилац дела „био луд или је иначе слободна воља код њега искључена била“. Самим текстом Законика нису дата никаква општа одређења о смањеној урачунљивости, док се у појединим параграфима води о томе рачуна, па се параграфом 59. узима у обзир “уколико учинилац није разумевао колико зло може изаћи из његова дела и какво ће велико зло њега самога зато постићи“, односно ако је „тежом невољом на зло наведен“.

Афектно стање у виду „раздражљивости, јарости, као и сажаљење“ познато је у Криминалном Законику под називом „чувство човечности“, при чему је изричито одређено

морале да се усагласе са општим одредбама о казнама новог Законика ако кривични предметидо тренутка доношења Законика нису били окончани извршном пресудом, уколико су таква решења била повољнија за кривца. Други изузетак има делакосежнији значај и предвиђа случај разликовања кривичног Законика за време када је кривично дело било учињено, као и оног који важи у тренутку када се учиниоцу суди, где се има применити онај Законик који је за кривца блажи.

⁷⁰Параграф 5. Кривичног законика Кнежевине Србије.

да ова стања представљају основ за смањење урачунљивости, што представља олакшавајућу околност. Допуном Криминалног законика из 1861. године додат је параграф 54а. којим се прописује: „да у случају када кажњивост дела зависи од особитих својстава оног лица које је дело учинило или оног спрати обстојателства под којима је дело учињено“ такво се дело „не може ономе у кривицу урачунати“, уколико му та својства или околности нису биле познате.

Узраст учиниоца кривичног дела је у Законику доведен у најнепосреднију везу са постојањем кривичне одговорности. Малолетство учиниоца, из тог разлога, представља околност која искључује урачунљивост, па самим тим и кривичну одговорност. Закоником су се у категорију кривично неодговорних лица за злочине и преступе сврстала сва лица која у време извршења дела немају „пуни дванаест година“, односно они „који би имали пуни дванаест година, али још не би навршили шеснаесту годину, а доказало би се да су без разбора учинили злочинство или преступљење“.

Код лица узраста између дванаест и шеснаест година, ако је кривично дело учињено „с разбором“ малолетство се обавезно узимало као ублажавајућа околност, при одмеравању казне. У том случају уместо смртне казне или робије учиниоцу злочина се могла изрећи казна затвора до десет година, док се код преступа могла изрећи највише половина оне казне „на коју би се осудили да су старији“.

Допуном Криминалног законика из 1861. године било је прописано да се такви учиниоци кривичних дела не могу осудити, ни казнити на губитак грађанске части. Тако се за учиниоце до навршене двадесет прве године живота прећутно узимало да немају сва психичка својства, која су била нужна за пуну способност свести о сопственим делима. Кривац тог узраста се зато могао казнити највише са две трећине од прописане казне за учињено дело, а уместо смртне казне, обавезно се изрицала казна робије или заточење.

За учињене иступе, деца до навршене дванаесте године била су предавана родитељима или таторима „да иј казне“, док су ђаци предавани у надлежност „њиховим учитељима или професорима, "да иј ови сходно школским законима казне“.

Већ у одредби параграфа 1. овај Законик⁷¹ разликује три врсте кривичних дела. То су:

- 1) злочинство – дело за које је прописана смртна казна, робија или заточење,

⁷¹ Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, op.cit., стр. 200.

2) преступљеније – дело за које је прописана казна затвора дужа од месец дана, казна лишења звања, новчана казна већа од 30 талира или казна боја више од тридесет удараца и

3) иступљеније – дело за које је прописана казна затвора до месец дана, новчана казна до 30 талира или бој до тридесет удараца.

Законик је прописивао да се учиниоцу кривичног дела приликом одмеравања казне обавезно узимао у обзир превасходно степен кривичне одговорности уколико је предузео радњу извршења са умишљајем, док је у неколико случајева била предвиђена и одговорност за нехатно извршење дела.

Криминални (Казнитељни) законик је у параграфу 12. прописивао следеће врсте казни: 1) смртну казну стрељањем, 2) робију од две до двадесет година, 3) заточење од две до двадесет година, 4) затвор од тридесет дана до пет година, 5) лишење звања на време од једне до пет година, 6) новчану казну у износу од најмање једног талира (без назначења општег максимума), 7) бој штаповима од десет до педесет удараца, 8) губитак грађанске части на време од једне до пет година, 9) одузимање ствари, 10) забрану обављања одређене радње у трајању до пет година или заувек и 11) протеривање из земље на време до две године, односно ако се ради о странцу - заувек.

Бројне су одредбе Законика које се односе на одмеравање казне. Тако су у глави четвртој под називом: "О извињавајућим и казни умањујућим околностима" (параграфи 53-58.) наведене околности (основи) који искључују постојање кривичног дела:

а) недостатак свести и воље на страни учиниоца у време извршења кривичног дела (параграф 53.),

б) нужна одбрана (параграф 54.) и

в) узраст учиниоца до 12 година у време извршења кривичног дела (параграф 55.), односно под одређеним условима и узраст лица до 16 година (параграфи 56-58.).

"О олакшавајућим и отежавајућим околностима" говори глава пета Криминалног законика (параграфи 59-67.). Но, ако се детаљније анализирају ове законске одредбе, може се закључити да се међу околностима које утичу на одмеравање казне у границама посебног минимума и посебног максимума прописане казне за учињено кривично дело налазе и такве околности које доводе до ублажавања казне (као општи институт кривичног права).

Тако се као олакшавајуће околности из параграфа 59. сматрају⁷²:

а) ако учинилац није разумео колико зло произилази из његовог дела,

б) ако је учинилац дело извршио под утицајем тешке невоље, нечијег наговора, под утицајем преваре, заповести или претње,

в) ако је дело учињено под дејством осећаја човечности или раздражености услед претходно нанете увреде или других поступака оштећеног,

г) ако се у ранијем животу учинилац добро владао и тиме показао да није "поварен и неваљао човек",

д) ако је при извршењу дела учинилац могао да проузрокује тежу последицу ("већу штету"), а то није учинио својом вољом,

ђ) ако се учинилац својом вољом трудио да из његове радње не произађу и друга тежа зла, односно ако је поправио причињену штету и

е) ако се учинилац после извршења дела сам пријавио суду и признао кривицу, иако је могао да утекне и да се сакрије.

При постојању олакшавајућих околности (једне или више) суд је овлашћен да донесе једну од следећих одлука: а) да учиниоцу кривичног дела изрекне законом прописану казну и б) да учиниоцу кривичног дела ублажи прописану казну и то тако што ће:

1) уместо смртне казне изрећи блажу врсту казне - казну робије или заточења у трајању од десет до двадесет година (ублажавање казне по врсти) – параграф 60.,

2) уместо казне робије или заточења изрећи ублажену казну исте врсте, али у трајању до две године (ублажавање казне по мери), односно ако је и ова казна велика (преоштра), тада се може изрећи казна затвора најмање од шест месеци (ублажавање казне по врсти) – параграф 61.,

3) уместо прописане казне затвора или новчане казне изрећи ублажену казну затвора до једног дана или новчану казну до једног талира – параграф 62. и

4) уместо прописане казне лишења звања чиновника изрећи казну затвора у трајању од једног до шест месеци (ублажавање казне по врсти) – параграф 63.

У посебном делу Кримиалног законика⁷³, највећи број одредаба је код описа радње извршења и проузроковања последица, претпостављао умишљајно делање учиниоца као

⁷² Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, *ibid.*, стр. 209-210.

услов његове кривичне одговорности. У оним случајевима где се хтело направити разграничење између умишљаја и нехата, као и код радњи извршених у заблуди или код случајног извршења радње кривичног дела, законодавац је за умишљај употребљавао четири различита израза: а) „намерно“, б) „у намери да“, в) „знајући“ и г) „хтејући“.

Нехат као други облик виности се појављивао само у десетак законских одредаба. Тако се овај облик кривице најчешће наводио код следећих кривичних дела: убиства, телесне повреде и општеопасних злочина и преступа. Овај психички однос учиниоца кривичних дела према радњи извршења и према њеној последици означен је различитим изразима као што су: а) „лакоумно, б) „што је био небрежљив“ и в) „из немарности и непажње“.

У параграфу 158. Законик чак разликује обичан и професионалан нехат, при чему за овај други вид нехата прописује строжије кажњавање.

У Књажевини Србији се, такође, средином XIX века значајније мења поглед на хајдучију и њено сузбијање. На хајдуковање се, ако не већ у устаничкој Србији онда већ сигурно на почетку Милошеве владавине, гледало као на тежак облик криминалитета насиља који је озбиљно угрожавао личну и имовинску сигурност људи.

Управо је из тог разлога кнез Милош још 1815. године наложио нахијским старешинама „сваким возможным начином старати се истребити ајдуке горске, односно да „јатак који би ајдука дочекао и угостио код своје куће или ма где, биће обешен пред својом кућом, где ће остати док сам труо не падне, а ко би се усудио код своје куће да га скине, биће на његово место обешен“⁷⁴.

Првобитни текст Криминалног законика из 1860. године је садржао три параграфа који су се директно односили на хајдучију, али је наравно и у бројним другим одредбама он санкционисао кривична дела која су у хајдучији учињена, као што су: разбојничка крађа, удруживање ради разбојништва, насилно изнуђивање, уцена, претња, принуда, напаствовање и злостављање.

У односу на Пројекат Криминалног законика из 1857. године, текстом Законика биле су предвиђене две новине у односу на хајдучију. Прво решење се односило на

⁷³ Д. Николић, Кривични законик Кнежевине Србије, *ibid.*, стр. 217-257.

⁷⁴ Д. Николић, Законодавство против хајдучије у Кнежевини Србији, Гласник права, Крагујевац, број 3/1995. године, стр. 75.

дефиницију појма хајдук⁷⁵, док је друга новина прописивала да се "за сваки у хајдуковању учињен злочин" требала изрећи смртна казна.

Законик је, такође, прописивао и да се само одметање у хајдуке без икаквог учињеног кривичног дела, има казнити затвором, (у трајању до пет година, колико је био предвиђен максимум за ову казну), а уколико би се хајдук добровољно предао властима, тада му се могла изрећи казна затвора у трајању до две године.

3.3. Период двадесетог века

3.3.1. Опште карактеристике

Све државе које су 1. децембра 1918. године ушле у састав новоосноване југословенске државе – Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца - задржале су, у начелу, сопствени правни поредак. Новостворена држава је од почетка имала јасан циљ да изврши уједначавање правног система на територији целе државе, али тај посао није био у потпуности обављен све до 1941. године и априлске капитулације почетком Другог светског рата. Наиме, прописи јавног права су били скоро потпуно унификовани, док се то није могло рећи и за најзначајнији део приватног права, где је све време владао правни партикуларизам⁷⁶.

Већ првих година постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца учињени су покушаји да се партикуларно кривично право појединих правних подручја постепено унифицира. Указом од 25. фебруара 1919. године проширено је на подручју целе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца важење одредаба глава IX и X Криминалног (Казнитељног) законика за Књажество Србију од 1860. године са више измена и допуна.

⁷⁵ По Законику, хајдуком се има сматрати онај „ко се испод власти земаљске изтргне и од ове одметне тако, да у земљи, било сам за се, или у друштву с другима њему равнима, самовластно живити почне, пак се на позив власти до опредељеног рока не преда“.

⁷⁶ С. Шаркић, Историја државе и права Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918-1941, Нови Сад, 2011. године, стр. 80.

То су били прописи о злочинима против: а) земље, б) владара, в) устава, г) закона, д) власти и њ) јавног поретка.

Такође, Уредбом из 1919. године проширена је примена на целу државу и српског Војног кривичног законика из 1901. године, да би он 1930. године био замењен новим југословенским Војним кривичним закоником.

Јединствени Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца донет је 27. јануара 1929. године. Он се убрајао у модерније законике свога времена. Законик је разликовао две врсте кривичних дела. То су били: а) злочини и б) преступи (параграф 15.).

Злочини су кривична дела за која је закон предвиђао смртну казну, робију или заточење.

Преступи су лакша, блажа кривична дела за која је закон прописивао казну строгог затвора, затвора или новчану казну.

Овај је Законик познавао разуђен систем кривичних санкција, од којих су се у првом реду налазиле казни, као и правила за њихово изрицање.

У кривичном праву, у периоду непосредно након Другог светског рата, па све до усвајања последњих законских решења с почетка XXI века, могу се разликовати четири етапе, фазе у развоју система кривичних санкција⁷⁷. Свако доношење новог законика или његове измене или допуне, доносило је промене не само у погледу увођења нових или укидања постојећих кривичних санкција, већ и у погледу сврхе које је требала да буде остварена тим санкцијама. На такве промене велики утицај је имао и друштвени развој при чему је од нарочитог значаја изградња социјалистичког самоуправног система, као и каснији прелазак на европско-демократски систем вредности. Такве промене и увођење нових кривичних санкција имале су за циљ даљу хуманизацију кривичног права и правосуђа уопште.

Након Другог светског рата, систем кривичних санкција у Југославији успостављен је Уредбом о војним судовима из маја 1944. године. Тада је била предвиђена могућност изрицања две врсте санкција и то: а) казни и б) заштитних мера. Међу казнама су се истицале: 1) строги укор, 2) имовинске казне, 3) изгон из пребивалишта, 4) лишење чина,

⁷⁷ Прву етапу развоју југословенског кривичног права представља период од 1944. године до 1951. године, друга етапа подразумева период од 1951-1977. године, трећа етапа обухвата период од 1977-2005. године и четврта етапа представља период од 2005. године до данас. Више: Развој кривичних санкција у Републици Србији у периоду од Другог светског рата до данас, доступно на: http://kpolisa.com/KP33/KP33-III-4_BingulacDragojlovic.pdf приступ: 10.06.2018. године.

односно звања, 5) уклањање са положаја, б) принудни рад у трајању од три месеца до две године и 7) смртна казна. Уз наведене казне могао се изрећи губитак грађанске, као и војне части и конфискација имовине.

Закон о врстама казни⁷⁸ из 1945. године у првом члану предвиђа следеће врсте казни (као једину врсту кривичних санкција) као што су: 1) новчана казна, 2) принудни рад без лишења слободe, 3) изгон из места пребивалишта, 4) губитак политичких и појединих грађанских права, 5) губитак права на јавну службу, 6) забрана бављења одређеном делатношћу и занатом, 7) губитак или снижење чина или звања, 8) лишење слободe, 9) конфискација имовине, 10) лишење слободe са принудним радом, 11) губитак држављанства и 12) смртна казна.

Овај Закон у члану 21. прописује правила за поступање суда при одмеравању казне учиниоцу кривичног дела. Наиме, учиниоцу конкретног кривичног дела се могла одмерити казна испод најниже границе одређене законом, само када такво одступање захтевају изузетне околности с обзиром на степен друштвене опасности кривичног дела и учиниоца. Законом је било прописано да је суд био дужан да у пресуди тачно наведе околности због којих је казну ублажио.

Дакле, институт ублажавања казне био је одређен као општи институт кривичног права, јер је наведеном одредбом било предвиђено да се може ублажити свака казна за било које кривично дело и било ком његовом учиниоцу. Ублажавање казне се могло применити само за кривична дела која су била прописана законима тадашње Демократске Федеративне Југославије као што су били:

- а) Закон о кривичним делима против народа и државе⁷⁹,
- б) Закон против недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже⁸⁰ и
- в) Закон о забрани распиривања националне, расне и верске мржње и раздора⁸¹.

За остала кривична дела, која су била предвиђена Кривичним закоником Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године, суд био овлашћен да изрекне врсту и меру казне придржавајући се само казног система који је био успостављен Законом о врстама

⁷⁸ Службени лист ДФЈ број 48/45.

⁷⁹ Службени лист ДФЈ број 66/45 и Службени лист ФНРЈ број: 59/46, 106/47 и 110/47.

⁸⁰ Службени лист ДФЈ број 26/45 и Службени лист ФНРЈ број 56/46.

⁸¹ Службени лист ДФЈ број 36/45 и Службени лист ФНРЈ број 56/46.

казни⁸². У погледу правила за њихово изрицање у конкретном случају примењивано је предратно југословенско кривично право. Таква је ситуација задржана до 1947. године.

Овлашћење суда за ублажавање казне било је, наиме, тада предвиђено Кривичним закоником ФНРЈ – Општим делом⁸³ из 1947. године. Овај Законик у глави четвртој предвиђа три врсте кривичних санкција. То су биле: а) казне, б) здравствено-заштитне мере и в) васпитне мере.

У систему казни, овај Законик је познавао следеће казне, као што су: 1) смртна казна, 2) лишење слободе са принудним радом, 3) лишење слободе, 4) поправни рад, 5) губитак држављанства, 6) конфискација имовине, 7) губитак грађанских права, 8) губитак чина, 9) забрана бављења одређеним занимањем, 10) протеривање, 11) новчана казна и 12) поправљање штете.

За разлику од Закона о врстама казни, одредбама Кривичног законика ФНРЈ – Општи део, ублажавање казне се могло јавити у два облика и то као ублажавање казне: а) по мери и б) по врсти. При ублажавању казне суд је у сваком конкретном случају посебно узимао у обзир следеће чињенице: а) да ли је учинилац кривичног дела вршио или још увек врши корисну друштвену делатност, б) да ли се учинилац налази у тешким личним приликама и в) да ли друге сличне околности, под којима је кривично дело учињено, указују на мању друштвену опасност учињеног кривичног дела и његовог учиниоца.

Кривични законик ФНРЈ⁸⁴ донет 2. марта 1951. године, у члану 42. садржи одредбу о ублажавању казне, док су чланом 43. утврђене границе ублажавања казне. Према члану 24. Законика учиниоцу кривичног дела су се могле изрећи следеће казне: 1) смртна казна, 2) строги затвор, 3) затвор, 4) конфискација имовине и 5) новчана казна.

Овим Закоником, као првим и јединим кодификованим кривичноправним актом социјалистичке Југославије, био је сужен обим ублажавања казне, што је зависило од тога која је казна прописана за конкретно кривично дело. Тако је чланом 43. КЗ било предвиђено да се казна која је прописана за учињено кривично дело са назначењем најмање мере одређене врсте казне, применом ублажавања казне могла спустити, тј.

⁸² Н.Делић, Забрана (искључење) ублажавања казне у одређеним случајевима, Crimen, Београд, број 2/2010. године, стр. 229.

⁸³ Службени лист ФНРЈ број 106/47.

⁸⁴ Службени лист ФНРЈ број 13/51.

ублажити до најмање мере те врсте казне, док се у другим случајевима могла изрећи блажа казна од оне која је била предвиђена за конкретно кривично дело.

Кривични закон СФРЈ⁸⁵ из 1976. године, који је ступио на снагу 1. јула 1977. године (уз шест републичких и два покрајинска кривична закона), познавао је у члану 34. следеће врсте казни: 1) смртну казну, 2) затвор, 3) новчану казну и 4) конфискацију имовине. Ове казне су сходно одредби члана 33. требале да остваре следећу сврху (циљ): а) спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово преваспитање, б) васпитни утицај на друге да не чине кривична дела и в) јачање морала социјалистичког самоуправног друштва и утицај на развијање друштвене одговорности и дисциплине грађана.

Ублажавање казне било је прописано у одредбама чл. 42. и 43. Оно је било предвиђено као општи институт који се уз постојање одређених околности могао применити у случају извршења било ког кривичног дела. Такође, Закон је дозвољавао могућност ублажавања казне и у случајевима извршења кривичних дела, уколико постоји посебна околност на коју Закон изричито упућује. При томе, Закон јеразликовао ублажавање казне: а) по врсти и б) по мери, као и ограничено ублажавање казне, изузев у одређеним случајевима где је услед постојања посебних околности било могуће извршиоца кривичног дела потпуно ослободити од законом прописане казне.⁸⁶

Ова законска решења су била у примени и за време трајања Савезне Републике Југославије, додуше са бројним изменама и допунама. Тек се са доношењем Кривичног законика Републике Србије⁸⁷ септембра 2005. године успоставља нови казни систем, као и правила за одмеравање и ублажавање казне која су и данас, са бројним новелама, од којих су последње донете маја 2019. године, у примени.

⁸⁵ Службени лист СФРЈ број: 44/76 и 36/77.

⁸⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, Београд, 1978. године, стр. 227-230.

⁸⁷ Службени гласник Републике Србије број 85/2005.

3.3.2.Кривични законик Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца⁸⁸ од 27. јануара 1929. године извршио је унификацију партикуларних правних правила из области кривичног материјалног права. Основни задатак Кривичног законика састојао се у заштити владајућег политичког и економског система. У Законику је садржано мноштво прописа о кривичноправној заштити власти, те је био предвиђен оштар одговор који је штитио државу од „антидржавних елемената“.⁸⁹ Законик је доследно прихватио начело индивидуалне одговорности учиниоца кривичних дела. Кривична одговорност се заснивала на урачунљивости и кривици (виности). Специфична решења су била предвиђена за случај смањене урачунљивости учиниоца кривичног дела, као и код кажњавања за припремне радње, поред покушаја.

Као главне казне Кривични законик у параграфу 35. предвиђа: 1) смртну казну, 2) робију, 3) заточење, 4) строги затвор, 5) затвор и 6) новчану казну. Од споредних казни биле су предвиђене следеће казне: 1) губитак часних права и 2) губитак службе. Кривични законик је предвиђао и различите мере безбедности (глава четврта). Најзначајнију новину у казненом систему Кривични законик доноси кроз укидање телесних казни.⁹⁰

Законодавац⁹¹ је одредио, изрично или прећутно, случајеве у којима кривично дело предвиђено у закону није противправно, дакле, није кажњиво. Те околности које оправдавају дело, тј. које искључују противправност, познате су као основи искључења противправности, односно основи непротивправности. Кривични законик као опште основе искључења противправности наводи: а) нужну одбрану (параграф 24.) и б) крајњу нужду (параграф 25.). Прећутни основи који искључују противправност се изводе из

⁸⁸ Службене новине број 33- XVI од 9. фебруара 1929. године.

⁸⁹ Г. Дракић, Шестојануарска диктатура и правна држава, Зборник радова, Владавина права и држава у региону, Источно Сарајево, 2014. године, стр. 780-792.

⁹⁰ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, 1. књига, Београд, 1935. године, стр. 220.

⁹¹ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд, 1930. године, стр. 78.

разних законских одредаба, како кривичноправних тако и ванкривичноправних. Ту спадају: пристанак повређеног, самоповреда, службена дужност итд.⁹².

Параграфом 18. Кривичног законика се прописује да ће се учинилац казнити само у случајевима ако је кривично дело учињено са умишљајем, док се за кривично дело које је учињено из нехата кажњава само у случајевима који су изричито предвиђеним законом.

Заблуда је прописана параграфима 19. и 20. Према овим законским решењима (параграф 20.) није кривично одговоран учинилац кривичног дела који је дело учинио из умишљаја, уколико није знао неко од битних обележја бића кривичног дела стварне природе или који је погрешно сматрао да постоје околности, које да су заиста постојале дело би чиниле допуштеним (стварна заблуда). Параграфом 19. се искључује кажњивост за кривична дела која су учињена из умишљаја, уколико је на страни учиниоца у време када су дела учињена постојала заблуда у погледу обележја која су правне природе (правна заблуда).

Параграфом 22. дефинише се појам неурачунљивости, као основ који искључује одговорност учиниоца кривичног дела. Наиме, суд је овлашћен да по слободној оцени на основу налаза и мишљења лекара вештака утврди да учинилац у време извршења кривичног дела није могао да схвати природу и значај свог дела и да сходно том схватању ради, јер је био у стању помућења свести и душевног растројства, односно неразвијености или слабоумности. Према неурачунљивим и смањено урачунљивим (када је ова способност била битно смањена) извршиоцима кривичних дела могла се изрећи нека од мера безбедности које су биле предвиђене параграфом 53.⁹³, док је смањена урачунљивост представљала основ за блаже кажњавање таквог учиниоца.

Глава осма под називом: "Одмеравање казне" садржи правила, основе и границе, не само за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела, већ и за ублажавање законом прописане казне за учињено кривично дело.

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца допушта широке могућности ублажавања казне, при чему на прецизан начин одређује како се оно може вршити (параграф 71.). Тако је прописано да суд може (али не мора – значи прихваћено

⁹²Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, 1. Књига, op.cit., стр. 219.

⁹³ Параграф 53. Кривичног законика наводи да уколико суд нађе да је у интересу јавне безбедности да учиниоца који није урачунљив или онога код кога постоји смањена урачунљивост, треба упутити у какав завод за лечење или за чување, суд ће ово упућивање и наредити.

решење познаје факултативно ублажавање казне) да ублажи казну учиниоцу кривичног дела ако "нађе да постоји једна или више околности које оправдавају примену блаже казне". При томе није наведено о којим се околностима ради, нити да ли су то објективне околности (које су везане за кривично дело) или субјективне околности (које су везане за личност учиниоца).

У истој законској одредби су постављене и границе за ублажавање казне и то на следећи начин:

1) уколико је за извршено кривично дело прописана смртна казна, онда се уместо ње изриче вечита робија или временска робија у трајању од најмање десет година,

2) уколико се ради о кривичном делу за које је прописана вечита робија, тада се уместо ње изриче робија у трајању од најмање седам година,

3) ако је за кривично дело прописана само временска казна затвора чија је најмања мера одређена законом (посебни минимум), тада се казна затвора може изрећи до најмање законске мере те врсте казне (општи минимум),

4) ако је за кривично дело прописана временска казна, али без назначења мере тада је суд овлашћен да: а) уместо робије изрекне строги затвор у трајању најмање три месеца, б) уместо заточења изрекне казну затвора од најмање месец дана и в) уместо строгог затвора изрекне казну затвора и

5) за извршени преступ за који је прописана казна затвора или казна затвора кумулативно са новчаном казном, при чему није одређена најмања мера казне затвора (дакле, посебни минимум), суд је овлашћен да прописану казну затвора замени новчаном казном, под условом да је дошао до уверења да се на овај начин "може остварити циљ казне"⁹⁴.

Законодавац⁹⁵, међутим, није регулисао питање ублажавања казне у случајевима када су за извршено кривично дело у закону прописане две или више алтернативних казни, иако је у посебном делу Законика велики број таквих кривичних дела. На пример, уколико су алтернативно прописане смртна казна или вечита робија, полазећи од смртне казне, суд

⁹⁴ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, Друго издање, Београд, 1934. године, стр.202-203.

⁹⁵ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, op.cit., стр. 12.

може изрећи казну вечите робије или робије од најмање десет година, а уколико узме у обзир вечиту робију, тада се казна може смањити и до седам година робије.

Параграфом 72. предвиђена је друга врста ублажавања казне (неограничено ублажавање казне). Наиме, када Законик изричито овлашћује суд да учиниоцу кривичног дела казну ублажи по слободној оцени, тада суд није везан ни за врсту, ни за меру казне која је за конкретно кривично дело прописана. Сматра се да је овако уређен институт ублажавања казне једна од најважнијих и најбољих особина Кривичног законика. Међутим, иако је законодавац допустио суду, у случајевима изванредног и изузетног ублажавања казне, могућност да не буде везан (ограничен) мером или врстом прописане казне, он је искључио могућност да суд ублажи казну у свим случајевима, где сматра да то није потребно и оправдано са аспекта остварења циља (сврхе) казне.

На овај начин би ублажавање казне по слободној оцени суда могло да се претвори у судску самовољу и потпуно шаренило у пракси, па се, с разлогом, већ у правној теорији тога времена заговарала потреба за прецизирањем такве могућности ублажавања.

Тако параграф 303. Кривичног законика истиче да уколико би које од лица наведених у параграфу 302.⁹⁶ при свом званичном раду поступило противзаконито и тиме дало повода заинтересованом лицу да учини кривично дело увреде или клевете, суд је био овлашћен да учиниоцу таквог дела ублажи казну по слободној оцени, док се код увреде учинилац могао и потпуно ослободити од сваке прописане казне.

Но, за ову изузетну законску могућност било је неопходно да су у конкретном случају испуњени сви услови предвиђени параграфом 302. КЗ као што су: а) да се ради о увреди војске, морнарице, надлештва, политичког тела, државног службеника војног или грађанског реда, члана народног представништва или другог политичког тела, представника признатих вероисповести, судије, сведока, вештака, тумача, преводиоца или јавног службеника, б) да се радња извршења предузима приликом службеног рада ових лица, в) да су наведена лица поступала противзаконито и г) да су наведена лица својим понашањем дала повода, изазвали, испровоцирали учиниоца дела.

⁹⁶ Параграф 302. наводи да: „ко увреди надлештво или политичко тело или чиновника или службеника државног, војног, грађанског или представника признатих вероисповести, изабраног судију, почасног судију, сведока, вештака, тумача или преводиоца или уопште јавног службеника приликом званичног рада или у погледу званичног рада уопште, казниће се затвором или новчано, а ако је увреда учињена јавно, затвором најмање петнаест дана и новчано. Ко клевета иста тела или лица под горе означеним околностима, казниће се строгим затвором и новчано, а ко ово учини јавно, казниће се строгим затвором најмање месец дана и новчано“.

На сличан начин је параграфом 321. КЗ предвиђено да уколико учинилац кривичног дела крађе - крадљивац (параграф 314. КЗ) или кривичног дела утаје - утајивач (параграф 318. КЗ) драговољно поврати оштећенику пре осуде ствар или накнади њену вредност, суд је овлашћен да му ублажи прописану казну по слободној оцени, а ако је ово учинио пре покренутог поступка суд га може и потпуно ослободити од сваке казне.

Овим параграфима, законодавац је желео да утиче позитивно и тиме подстрекне крадљивце и утајиваче да врате ствар оштећеном, односно надокнаде кривичним делом проузроковану штету. Међутим, да би извршиоци ова два кривична дела могли да се користе наведеном привилегијом неопходно је да су поступили својевољно, односно без икаквог притиска. Законодавац није узимао у обзир мотиве, нити побуде учиниоца (нпр. кајање), већ је било довољно да постоји повраћај одузетих ствари или вредности пре покретања поступка, при чему би се овакав случај сматрао особито лаким.⁹⁷

Параграф 73. Кривичног законика предвиђа институт ослобођења од казне учиниоца кривичног дела "у особито лаким случајевима". Тада је суд овлашћен да на бази свих околности извршеног кривичног дела и личности његовог учиниоца донесе једну од следећих одлука: а) да учиниоцу изрекне законом прописану казну у границама посебног минимума и максимума, б) да учиниоцу ублажи прописану казну по врсти или по мери и в) да учиниоца потпуно ослободи од прописане казне.

Особито лак случај кривичног дела постоји ако су испуњени следећи законом кумулативно постављени услови:

а) да је кривица учиниоца незнатна (да је испољио низак степен свести и воље у конкретном случају),

б) да су последице кривичног дела незначајне (да последица повреде или конкетне опасности није наступила) и

в) да је суд дошао до уверења да нема потребе за кажњавањем учиниоца у конкретном случају.

За примену института ублажавања казне у кривичном законодавству Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно касније Краљевине Југославије од значаја је споменути још неколико законских решења.

⁹⁷М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Општи део, *op.cit.*, стр. 287.

Тако Законик прописује некажњивост за припремне радње, осим када је то изричито прописано. Параграфом 32. КЗ је изричито прописано да се учинилац за покушај кривичног дела може блаже казнити него за довршено дело.

Ако су средство или предмет којима је покушано извршење били такви да се кривично дело таквим средством, односно према таквом предмету ни под којим условима није могло извршити, суд ће учиниоцу ублажити казну по слободној оцени, а у особито лаким случајевима може га и ослободити од сваке казне (параграф 32. став 2. КЗ).

Када је реч о старосним границама, Закоником се предвиђа да се дете које је учинило кривично дело, за које је законом прописана казна, није могло казнити, нити кривично гонити (параграф 26. КЗ). Такво дете се предавало родитељима или старатељима, као и школској власти, који су према њему вршили надзор и изрицали адекватну казну. У случају моралне покварености и напуштености, дете се могло предати и заводу на васпитање или одговарајућој породици, где је остајало све док се не би поправило, а најдуже до његове седамнаесте године.

Када се ради о млађем малолетнику (параграф 28. КЗ), он се такође није могао казнити за учињено кривично дело, под условом да није могао да схвати природу и значај свог дела, као и да према том схватању ради. Такав малолетник се могао предати родитељима или старатељима да се о њему старају, као и да га казне или да о њему воде надзор.

Међутим, ни старији малолетник се није могао казнити као пунолетни учинилац кривичног дела. Тако се сходно параграфу 30. КЗ старији малолетник за учињено кривично дело могао казнити према следећим правилима:

1) уместо прописане смртне казне или вечите робије могла се изрећи казна робије или заточења у трајању од најмање седам година,

2) уколико је за кривично дело била прописана временска казна, суд није био везан за најмању меру прописане казне, нити је могао изрећи казну затвора дужу од десет година под условом да је за учињено дело прописана робија или заточење и

3) ако суд нађе да у конкретном случају прописану казну треба ублажити, овлашћен је да уместо робије или заточења изрекне казну строгог затвора или затвора.

При томе је законодавац искључио могућност примене споредне казне губитка часних права према старијем малолетнику. Ублажавање казне старијем малолетнику, било

је у складу са модерним тенденцијама тога периода, јер је кажњавање старијег малолетника требало да има изузетан карактер са специјалним циљем - васпитањем малолетника.⁹⁸

3.3.3. Закон о врстама казни

Закон о врстама казни⁹⁹ из 1945. године одређује казне које учиниоцима кривичних дела могу да изрекну грађански (цивилни) и војни судови, као и правила за њихово изрицање. Иако је овај Закон кратко време био у примени, значај његових одредби за тему нашега рада је изразито велики, јер се ради о првом законском тексту општег дела кривичног права нове Демократске Федеративне Југославије.

У циљу заштите друштва од криминалитета, члан 1. Закона прописује следеће врсте казни: 1) новчану казну у најмањем износу од 50 динара, 2) принудни рад без лишења слободе у трајању од једног дана до две године, 3) изгон (протеривање) из места пребивалишта у трајању од месец дана до пет година, 4) губитак политичких и појединих грађанских права у трајању до десет година, 5) губитак права на јавну службу, 6) забрану бављења одређеном делатношћу и занатом, 7) губитак или снижење чина или звања, 8) лишење слободе у трајању од три дана до пет година, 9) конфискацију имовине¹⁰⁰, 10) лишење слободе са принудним радом у трајању од шест месеци до двадесет година, 11) губитак држављанства и 12) смртну казну стрељањем или вешањем.

Од значаја за ублажавање казне је одредба члана 8. Закона. Према овом законском решењу суд је овлашћен да уместо казне изолације (лишења слободе) или обавезног принудног рада, изрекне учиниоцу кривичног дела ове казне условно, ако је на основу околности конкретног случаја дошао до закључка да „степен опасности учиниоца не тражи безусловну примену прописане казне“. Када се ради о „лакшем, блажем“ степену

⁹⁸ Д. Аранђеловић, Одмеравање казне, Правосуђе, Београд, број 15-16/1933. године, стр. 636-638.

⁹⁹ Службени лист ДФЈ број 48/45.

¹⁰⁰ Казна конфискације имовине била је уређена посебним Законом о конфискацији имовине и о извршењу конфискације (Службени лист ДФЈ број 40/45).

друштвене опасности, па тиме и мањег степена кривице (виности) учиниоца, то представља фактичко питање које суд утврђује у сваком конкретном случају.

У случају условне осуде суд одређује да се изречена казна не извршава до истека одређеног времена у трајању од једне до три године (време проверавања), ако осуђени за то време не учини ново кривично дело исте тежине, као што је и дело за које је условно осуђен.

Специфичан облик ублажавања казне је предвиђен у одредби члана 10. ст. 3 и 4. Наиме, према овим решењима ако је изречена казна принудног рада, суд је овлашћен да по претходном саслушању јавног тужиоца, одлучи на који ће се начин она извршити и то: а) као лишење слободе са принудним радом, б) као казна лишења слободе и в) као казна принудног рада без лишења слободе.

3.3.4.Кривични законик ФНРЈ - Општи део

Кривични законик ФНРЈ - Општи део из новембра 1947. године¹⁰¹ прописује да се према учиниоцима кривичних дела примењују законом прописане казне и друге врсте кривичних санкција. У члану 2. КЗ прописана је сврха кажњавања на следећи начин: а) уништавање друштвено-опасне делатности, б) одвраћање и спречавање учиниоца да не чини кривична дела, в) преваспитавање и поправљање учиниоца и г) општи васпитни утицај на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичних дела.

За остварење циљева специјалне и генералне превенције Кривични законик – Општи део предвиђа у члану 28. више врста казни. То су: 1) смртна казна, 2) лишење слободе са принудним радом, 3) лишење слободе, 4) поправни рад, 5) губитак држављанства, 6) конфискација имовине, 7) губитак грађанских права, 8) губитак чина, 9) забрана бављења одређеним занимањем, 10) протеривање, 11) новчана казна и 12) поправљање штете.

За примену законом прописаних казни према учиниоцу конкретног кривичног дела суду стоје на располагању правила о одмеравању казне (члан 57. КЗ) Наиме, при

¹⁰¹ Службени лист ФНРЈ број 106/47.

одмеравању казне суд узима у обзир: а) сврху казне из члана 2. КЗ, б) одредбе овог Законика које се односе на олакшавајуће и отежавајуће околности, в) границе казне које закон прописује за поједино кривично дело и г) степен друштвене опасности кривичног дела и његовог учиниоца. Околности које чине обележја кривичног дела не могу се при одмеравању казне узети као отежавајуће или олакшавајуће околности (члан 61. КЗ).

Као отежавајуће околности приликом одмеравања казне у смислу члана 58. КЗ сматрају се: 1) ако је кривично дело могло да угрози интересе државе, 2) ако је кривично дело учињено у саставу банде, завере или другог злочиначког удружења, 3) ако се подстрекавање или помагање односило на кривично дело малолетног или душевно заосталог лица или лица које је подређено подстрекачу или помагачу, 4) ако је кривично дело учињено из користољубља или других ниских побуда, 5) ако је кривично дело учињено на нарочито свиреп начин, насиљем или лукавством или према лицу које је подређено учиниоцу кривичног дела или према лицу које се налази у беспомоћном положају и 6) ако је кривично дело учињено у поврату (из члана 59. КЗ).

При одмеравању казне сходно члану 60. КЗ као олакшавајуће околности сматрају се нарочито: 1) ако је кривично дело учињено прекорачењем граница крајње нужде, 2) ако је кривично дело учинило малолетно лице, 3) ако је кривично дело учинило лице са смањеном урачунљивошћу, осим ако је то стање проузроковано пијанством, 4) ако је кривично дело учинило лице заосталог развоја, 5) ако је учинилац или саучесник отклонио последицу свога дела или предузео мере да је отклони, 6) ако је кривично дело учињено под притиском непосредне претње и принуде, као и службене или материјалне подређености, 7) ако је кривично дело учињено у јаком узбуђењу услед нескривљеног изазивања, 8) ако је кривично дело учињено услед стицаја тешких прилика за учиниоца и 9) ако је кривично дело учињено услед случајног стицаја околности.

Но, при одмеравању казне учиниоцу кривичног дела у конкретном случају суд је овлашћен да му у складу са одредбом члана 62. КЗ изрекне казну испод границе одређене у закону за то дело или да га казни блажом врстом казне. Дакле, ова законска одредба прописује ублажавање казне које се јавља у два облика и то као ублажавање казне: а) по врсти и б) по мери.

Законик је при томе изричито одредио да је ублажавање казне могуће ако је испољена мања друштвена опасност кривичног дела и његовог учиниоца на што указују

следеће околности: а) прошла и садашња корисна друштвена делатност, б) тешке личне прилике учиниоца и в) друге сличне околности под којима је дело учињено. При одмеравању казне испод границе одређене у закону или приликом изрицању блаже врсте казне може се изречена казна спустити до најмање законске мере те врсте казне, при чему је суд дужан да посебно и исцрпно наведе све утврђене околности због којих је изрекао ублажену казну у конкретном случају.

На крају, законодавац у одредби члана 63. КЗ прописује могућност ослобођења од казне учиниоца лакшег кривичног дела под следећим условима: а) када нађе да је његово дело услед промењених прилика изгубило свој друштвено-опасни значај и б) када нађе да се учинилац, с обзиром на околности под којима је дело учињено и на његово држање после извршења кривичног дела, не може више сматрати друштвено-опасним. Само ако су испуњена наведена два кумулативна услова и када се ради о лакшем кривичном делу (делу за које је у Законнику прописана блажа врста и мера казне), суд је овлашћен да учиниоца таквог дела у потпуности ослободи од казне, или да му казну неограничено ублажи. У сваком случају суд је дужан да посебно и исцрпно наведе у образложењу донете судске одлуке све околности, због којих сматра да се учинилац може ослободити од прописане казне, односно да му се казна може ублажити.

3.3.5.Кривични законик ФНРЈ

Први и једини кодификовани кривичноправни акт нове социјалистичке Југославије под називом Кривични законик ФНРЈ донет је марта 1951. године.¹⁰² Овај Законик је предвиђао у глави четвртој следеће казне (члан 24. КЗ): 1) смртну казну стрељањем или вешањем, 2) строги затвор у трајању од шест месеци до двадесет година, 3) затвор у трајању од три дана до пет година, 4) трајно или временско ограничење грађанских права, 5) забрану бављења одређеним занимањем у трајању од три месеца до пет година или трајно, 6) конфискацију имовине и 7) новчану казну.

¹⁰² Службени лист ФНРЈ број 13/51.

Примена ових казни треба да оствари следећу сврху (члан 3. КЗ)¹⁰³: а) спречавање друштвено опасних делатности, б) спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово поправљање, в) васпитни утицај на друге да не чине кривична дела и г) утицај на развијање друштвеног морала и друштвене дисциплине грађана.

Кривичним закоником је одређено у члану 38. да је суд обавезан да приликом одмеравања казне узме у обзир¹⁰⁴:

1) границе законом прописане казне за учињено дело и

2) олакшавајуће и отежавајуће околности које утичу да казна буде мања или тежа, а нарочито: а) степен кривичне одговорности, б) побуде из којих је дело учињено, в) јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, г) околности под којима је дело учињено, д) ранији живот, њ) личне прилике и е) држање учиниоца после учињеног кривичног дела.

Ова су правила за одмеравање казне допуњена одредбом члана 39. КЗ која се односи на изрицање новчане казне, када је суд овлашћен да узме у обзир и имовинско стање учиниоца.

Одредбом члана 40. КЗ је прописано да поврат (општи) представља факултативну отежавајућу околност при одмеравању казне у конкретном случају.

Институт ублажавања казнеуређење одредбама чл. 42.и 43. Кривичног законика. Тако је у члану 42. КЗ прописано да суд може одмерити казну учиниоцу конкретног кривичног дела испод границе прописане казне или му може изрећи блажу врсту казне, када је то изричито Закоником прописано и то ако постоје следећи општи институти кривичног права, као што су: 1) битно смањена урачунљивост (члан 6. став 2. КЗ), 2) правна заблуда (члан 10. КЗ), 3) прекорачење нужне одбране (члан 11. став 3. КЗ), 4) прекорачење крајње нужде (члан 12. став 3. КЗ), 5) покушај (члан 16. КЗ), 6) неподобан покушај (члан 17. КЗ), 7) добровољни одустанак (члан 18. КЗ) и 8) помагање (члан 20. КЗ).

Но, Кривични законик познаје и могућност ублажавања казне (члан 42. став 2.) када у конкретном случају постоје такве олакшавајуће околности (две или више околности из члана 38. КЗ), које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

При постојању наведених основа, ублажавање казне се сходно члану 43. КЗ може извршити на два начина. То су¹⁰⁵:

¹⁰³ Н. Срзентић, А. Стајић, Кривично право ФНРЈ, Општи део, Београд, 1961. године, стр. 234-236.

¹⁰⁴ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, Београд, 1972. године, стр. 260-267.

¹⁰⁵ Ј. Таховић, Кривично право, Општи део, Београд, 1961. године, стр. 371-372.

1) ако је за кривично дело прописана казна строгог затвора, затвора или новчана казна са назначењем најмање мере, тада се најмања мера прописане казне може спустити до најмање законске мере те врсте казне и

2) ако је за кривично дело прописана казна строгог затвора или затвора без назначења најмање мере казне, уместо строгог затвора се може изрећи казна затвора у трајању од најмање три месеца, док се уместо прописане казне затвора може изрећи новчана казна.

У члану 44. КЗ предвиђена је могућност ослобођења од казне учиниоца кривичног дела. Дакле, у овим случајевима судје овлашћен да уместо ослобођења од казне учиниоцу кривичног дела ублажи законом прописану казну.

Посебан облик ублажавања казне је прописан у одредби члана 29. КЗ под називом: "Замена смртне казне". Наиме, овим законским решењем предвиђено је да се прописана смртна казна може заменити за казну строгог затвора у доживотном трајању у следећим случајевима:

1) актом амнестије или помиловањем и

2) ако се учиниоцу за учињено кривично дело може изрећи смртна казна, али постоје оправдани разлози у конкретном случају да се она не изрекне. Када постоје "оправдани" разлози, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају на бази објективних и субјективних околности везаних за кривично дело и личност његовог учиниоца.

3.3.6. Кривични закон СФРЈ

Кривични закон СФРЈ¹⁰⁶ из септембра 1976. године је ступио на снагу 1. јула 1977. године заједно са шест републичких и два покрајинска кривична закона чиме је на подручју СФР Југославије уведена подељена законодавна надлежност у области кривичног права. Овај је Закон са низом измена и допуна био у примени и у Савезној Републици Југославији (од 1992.године) и у Државној заједници Србија и Црна Гора (од

¹⁰⁶ Службени лист СФРЈ број 44/76 и 36/77.

2003.године)¹⁰⁷ до 1.јануара 2006.године, када је ступио на снагу Кривични законик Републике Србије.

У циљу сузбијања криминалитета Закон предвиђа, на првом месту, следеће казне (глава трећа - члан 34.): 1) смртну казну, 2) казну затвора у трајању од 15 дана до петнаест година, 3) новчану казну и 4) конфискацију имовине. Изузетно, Закон познаје и казну затвора од двадесет година, али која се може изрећи у два случаја: а) као замена за прописану смртну казну и б) ако је за кривично дело прописана казна затвора од петнаест година, а дело које је учињено са умишљајем је добило тешке облике испољавања (члан 38. КЗ)¹⁰⁸. Овај систем казни је требао да оствари сврху (члан 33.): а) спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово преваспитање, б) васпитни утицај на друге да не чине кривична дела и в) јачање морала социјалистичког самоуправног друштва и утицај на развијање друштвене одговорности и дисциплине грађана.

У члану 41. КЗ су предвиђена правила за одмеравање казне. Тако је суд овлашћен да учиниоцу кривичног дела у сваком конкретном случају одмери казну имајући у виду¹⁰⁹:

- 1) границе законом прописане казне,
- 2) сврху кажњавања и
- 3) олакшавајуће и отежавајуће околности, а нарочито: а) степен кривичне одговорности, б) побуде из којих је дело учињено, в) јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, г) околности под којима је дело учињено, д) ранији живот учиниоца, њ) његове личне прилике, е) његово држање после учињеног кривичног дела и ж) друге околности које се односе на личност учиниоца. Приликом одмеравања новчане казне суд је узимао у обзир и имовинско стање учиниоца¹¹⁰.

Ублажавање казне, као општи институт, Кривични закон регулисао је одредбама садржаним у чл. 42. и 43. И овде се разликују две врсте ублажавања казне. То су ублажавања казне: а) по мери и б) по врсти.

Суд је могао сходно члану 42. КЗ да учиниоцу кривичног дела одмери казну испод граница прописаних законом или да примени блажу врсту казне у два случаја¹¹¹:

¹⁰⁷ Службени лист СФРЈ број: 44/76, 36/77, 34/84, 74/87, 57/89, 3/90, 43/90 и 50/90 и Службени лист СРЈ број: 35/92, 16/93, 31/93, 37/93, 24/94 и 61/2001.

¹⁰⁸ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр. 242-244.

¹⁰⁹ Збирка кривичних закона, Београд, 1982. године, стр. 17-18.

¹¹⁰ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2003. године, стр. 276-278.

¹¹¹ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002. године, стр. 80-83.

1) када закон предвиђа да се учинилац може блаже казнити при постојању следећих општих института кривичног права: а) прекорачење нужне одбране (члан 9. став 3. КЗ), б) прекорачење крајње нужде (члан 10. став 3. КЗ), в) битно смањена урачунљивост (члан 12. став 2. КЗ), г) правна заблуда (члан 17. КЗ), д) покушај (члан 19. КЗ), њ) неподобан покушај (члан 20. КЗ), е) добровољни одустанак (члан 21. КЗ) и ж) помагање (члан 24. КЗ) и

2) када се утврди да постоје особито олакшавајуће околности које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

Чланом 43. КЗ утврђене су границе ублажавања казне (ограничено ублажавање казне)¹¹²:

1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од три или више година, казна се може ублажити до једне године затвора,

2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од две године, казна се може ублажити до шест месеци затвора,

3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од једне године, казна се може ублажити до три месеца затвора,

4) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора испод једне године, казна се може ублажити до петнаест дана затвора,

5) ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо затвора може се изрећи новчана казна и

б) ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем најмање мере, казна се може ублажити до пет стотина динара.

При одлучивању у којој ће мери казну ублажити, према правилима из члана 43. КЗ којим су утврђене границе ублажавања, суд је посебно узимао у обзир најмању и највећу меру казне прописане за учињено кривично дело.¹¹³

Осим наведених случајева у којима Закон изричито прописује да се учинилац кривичног дела може блаже казнити, суд је имао могућност да ублажи казну и онда када утврди да постоје особито олакшавајуће околности, које указују да се и ублаженом казном може постићи сврха кажњавања¹¹⁴.

¹¹²Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002. године, стр. 125-127.

¹¹³Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије са објашњењима, Београд, 1976. године, стр. 28.

¹¹⁴Н. Мрвић Петровић, Кривично право, Београд, 2005. године, стр. 154-156.

Најзад, Закон је могућност ублажавања казне посебно предвидео и код неких кривичних дела у посебном делу (било савезног, било републичких или покрајинских кривичних закона) и у тим случајевима је до ублажавања казне могло доћи, само ако у конкретном случају постоји околност коју Закон изричито одређује. И према овом Закону ублажавање казне јеувек представљало факултативну могућност суда приликом одмеравања казне учиниоцу конкретног кривичног дела.¹¹⁵

Најзад, сходно законској одредби из чл. 44. и 45. КЗ казна се, такође, могла ублажити и то неограничено, и у случају постојања неког од основа за потпуно ослобођење од казне учиниоца кривичног дела.

Глава друга

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У УПОРЕДНОМ КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ублажавање казне представља општи институт кривичног права који је широко распрострањен са одређеним модалитетима и специфичностима у законодавствима великог броја савремених европских држава. Основу ових законских решења чине правнотеоријска схватања, правна традиција, потреба судске праксе, обим, динамика и структура криминалитета, систем инкриминација, као и захтеви криминалне политике.

Ради што бољег сагледавања проблематике ублажавања казне у теорији, пракси и законодавству, поред теоријске и практичне анализе појма, елемената, карактеристика, врсте, правне природе, основа, начина, граница и дејства ублажавања казне, сходно

¹¹⁵Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр. 459-462.

одредбама домаћег позитивног кривичног законодавства, потребно је да одређену пажњу посветимо и упоредноправној анализи овог института у савременим кривичноправним системима. Инострано кривично право не представља извор кривичног права у Републици Србији (сем ратификованих међународних универзалних и регионалних докумената), али може послужити:

а) у циљу утврђивања сличности и разлика између европског и српског кривичног права и

б) у циљу унапређења и измене постојећих законских решења у домаћем кривичном праву.

Током излагања у овом делу рада ћемо анализирати појам, елементе, основе, карактеристике, начине и границе, односно дејство и правну природу института ублажавања казне у нама доступним кривичним законодавствима европских држава.

Институт ублажавања казне ћемо анализирати у савременом европском кривичном законодавству следећих држава:

а) Законодавство држава бивше СФРЈ Југославије:

1. Црна Гора,
2. Босна и Херцеговина,
3. Хрватска,
4. Северна Македонија и
5. Словенија,

б) Законодавство источноевропских држава:

1. Бугарска,
2. Естонија,
3. Летонија,
4. Литванија,
5. Молдавија,
6. Пољска,
7. Руска федерација и
8. Украјина,

в) Законодавство централноевропских држава:

1. Аустрија,

2. Луксембург,
 3. Мађарска,
 4. Немачка,
 5. Француска и
 6. Швајцарска,
- г) Законодавство јужноевропских држава:

1. Шпанија,
2. Италија,
3. Грчка и
4. Албанија и

д) Законодавство северноевропских држава:

1. Шведска и
2. Финска.

2. ДРЖАВЕ БИВШЕ СФР ЈУГОСЛАВИЈЕ

2.1. Црна Гора

Кривични законик Републике Црне Горе из 2003. године са низом измена и допуна до 2017. године у одредби члана 1. предвиђа да заштита човека и других основних вредности представља основ и границу за одређивање кривичних дела, прописивање кривичних санкција и њихову примену, у мери у којој је то нужно за сузбијање тих дела¹¹⁶.

Тако се казне и мере упозорења могу изрећи само учиниоцу који је крив за учињено кривично дело. У члану 33. КЗ предвиђене су следеће врсте казни: 1) затвор од четрдесет година, 2) затвор у трајању од тридесет дана до двадесет година, 3) новчана казна и 4) рад у јавном интересу.

¹¹⁶Службени лист Републике Црне Горе број: 70/2003, 13/2004 и 47/2006 и Службени лист Црне Горе број: 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 42/2015, 58/2015, 44/2017 и 49/2018.

Ове казне треба да, у смислу члана 32. КЗ, остваре следећу сврху: а) спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, б) утицање на друге да не чине кривична дела, в) изражавање друштвене осуде за кривично дело и обавезе поштовања закона и г) јачање морала и утицај на развијање друштвене одговорности.

Суд учиниоцу кривичног дела, у смислу члана 42. КЗ, одмерава казну према следећим правилима:

- 1) у границама које су законом прописане за учињено кривично дело,
- 2) имајући у виду сврху кажњавања и
- 3) узимајући у обзир све околности које утичу на то да казна буде већа или мања (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: а) степен кривице, б) побуде из којих је дело учињено, в) јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, г) околности под којима је дело учињено, д) ранији живот учиниоца, ђ) његове личне прилике, е) његово држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела и ж) друге околности које се односе на личност учиниоца.

Околност која представља обележје кривичног дела не може се узети у обзир и као отежавајућа, односно олакшавајућа околност, изузев ако прелази меру која је потребна за постојање кривичног дела или одређеног облика кривичног дела, или ако постоје две или више оваквих околности, тако да је само једна довољна за постојање тежег, односно лакшег облика кривичног дела (члан 42. став 3. КЗ).

Поред тога, Законик је поставио и допунска правила за одмеравање казне и то: 1) имовно стање учиниоца – код одмеравања новчане казне (члан 42. став 2. КЗ), 2) ако је дело учињено из мржње (што представља отежавајућу околност) због припадности раси, вероисповести, националној или етничкој припадности, полу, сексуалној оријентацији или родном идентитету другог члица (члан 42а. КЗ) и 3) ако је дело учињено у поврату што представља отежавајућу околност (члан 43. КЗ).

Суд може учиниоца кривичног дела казнити испод граница прописаних законом или му изрећи блажу врсту казне (факултативно ублажавање казне) у следећим случајевима:

- 1) када закон предвиђа да се учинилац може блаже казнити при постојању одређених општих института као што су: а) прекорачење нужне одбране (члан 10. став 3.

КЗ), б) прекорачење крајње нужде (члан 11. став 3. КЗ), в) отклоњива сила и претња (члан 12. став 3. КЗ), г) битно смањена урачунљивост (члан 14. став 3. КЗ), д) отклоњива правна заблуда (члан 19. КЗ), ђ) покушај (члан 20. КЗ) и е) помагање (члан 25. КЗ),

2) када закон предвиђа да се учинилац може ослободити од казне при постојању одређених општих института као што су: а) неподобан покушај (члан 21. КЗ) и б) добровољни одустанак (члан 22. КЗ), а суд га не ослободи од казне и

3) када суд утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности које указује да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Када постоје две или више олакшавајућих околности и када оне добијају карактер "нарочито" олакшавајућих, процењује суд у сваком конкретном случају.

То су општи основи за ублажавање казне које се може јавити у два облика: а) по мери и б) по врсти.

Законик у члану 46. предвиђа границе у оквиру којих се може ублажити казна при постојању општих или посебних основа (ограничено ублажавање казне)¹¹⁷:

1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од пет или више година, казна се може ублажити до две године затвора,

2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од три или више година, казна се може ублажити до једне године затвора,

3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од две године, казна се може ублажити до шест месеци затвора,

4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор од једне године, казна се може ублажити до три месеци затвора,

5) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор испод једне године, казна се може ублажити до тридесет дана затвора,

б) ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо затвора може се изрећи новчана казна и

7) ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем најмање мере, казна се може ублажити до шест стотина еура.

¹¹⁷Кривични законик Црне Горе, Пречишћени текст, Подгорица, 2016. године, стр. 25-26.

Изузетно, када је суд овлашћен да учиниоца кривичног дела ослободи од казне при постојању Закоником прописаних основа из члана 47. КЗ, казна му се може ублажити без ограничења прописаних за ублажавање казне (неограничено ублажавање казне).

2.2. Босна и Херцеговина

Босна и Херцеговина има специфичан кривичноправни систем, будући да су у овој бившој југословенској републици у примени четири кривична закона (законика). То су:

1. Кривични закон Босне и Херцеговине (КЗ БИХ)¹¹⁸,
2. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (КЗ ФБИХ)¹¹⁹,
3. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (КЗ БД БИХ)¹²⁰ и
4. Кривични законик Републике Српске (КЗ РС)¹²¹.

Прва три закона су донета 2003. године од када су у примени и данас са бројним новелама. Кривични закон Републике Српске из 2003. Године замењен је новим текстом 2017. године у виду Кривичног законика. Због специфичности у бројним решењима која се односе на област ублажавања казне, потребно је да посматрамо све законске текстове.

Кривични закон Босне и Херцеговине у члану 2. истиче да се кривична дела и кривичне санкције прописују за понашања којима се угрожавају или повређују основне слободе и права човека, те друга права и друштвене вредности зајемчене и заштићене Уставом Босне и Херцеговине и међународним правом.

На нешто другачији начин заштитну функцију кривичног законодавства одређује Кривични законик Републике Српске у члану 1. став 2. Тако је према овом решењу основна функција кривичног законодавства заштита основних права и слобода човека и других основних индивидуалних и општих вредности, које су установљене уставом и међународним правом.

¹¹⁸Службени гласник Босне и Херцеговине број: 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018.

¹¹⁹Службене новине Федерације Босне и Херцеговине број: 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014 и 76/2014.

¹²⁰Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине број: 10/2003, 45/2004, 6/2005, 21/2010 и 33/2013.

¹²¹Службени гласник Републике Српске број 64/2017.

За остварење овако прокламоване сврхе примењују се кривичне санкције, а на првом месту казне. Казнени систем, који је предвиђен у члану 40. КЗ БИХ, члану 41. КЗ ФБИХ и члану 41. КЗ БД БИХ обухвата следеће казне: 1) казну затвора у трајању од тридесет дана до двадесет година, 2) казну дуготрајног затвора од 21 до 45 година и 3) новчану казну¹²². Систем казни у Републици Српској (члан 42.) садржи следеће врсте казни: 1) казну дуготрајног затвора у трајању од 25 до 45 година, 2) казну затвора у трајању од три месеца до двадесет година, 3) новчану казну и 4) забрану управљања моторним возилом.

Сврха је овако одређених казни садржана у одредби члана 39. КЗ БИХ као: а) изражавање друштвене осуде за учињено кривично дело, б) утицање на учиниоца да убудуће не чини кривична дела и да се подстакне његово преваспитање и в) утицање на свест грађана о опасности (погибелности) кривичних дела и о праведности кажњавања њихових учинилаца. На исти начин је сврха кажњавања одређена у члану 42. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине (КЗ ФБИХ), односно у члану 42. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине (КЗ БД БИХ).

Сврха је кажњавања према решењу из члана 43. Кривичног законика Републике Српске одређена као¹²³: а) спречавање учиниоца да убудуће врши кривична дела и његово преваспитање, б) утицај на друге да не чине кривична дела, в) изражавање друштвене осуде за кривично дело и г) развијање и јачање одговорности и свести код грађана о опасности и штетности кривичних дела и оправданости кажњавања, те неопходности поштовања закона.

У члану 48. Кривичног закона Босне и Херцеговине, члану 49. Кривичног закона Федерације Босне и Херцеговине и члану 49. Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине одређена су правила за одмеравање казне.¹²⁴

Тако је на идентичан начин прописано да суд учиниоцу кривичног дела одмерава казну у границама које су законом прописане за то кривично дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу на то да казна буде мања или

¹²²Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично право Босне и Херцеговине, Општи дио, Сарајево, 2005. године, стр. 189-193.

¹²³Д. Јовашевић, В. Икановић, Кривично право Републике Српске, Општи део, Бања Лука, 2012. године, стр. 224-226.

¹²⁴Г. Бубаловић, Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, са коментарским освртом, Сарајево, 1998. године, стр. 178-179.

већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: а) степен кривице, б) побуде из којих је дело учињено, в) јачину повреде или угрожавања заштићеног добра, г) околности под којима је дело учињено, д) ранији живот учиниоца, њ) његове личне прилике, е) његово држање након учињеног кривичног дела и ж) друге околности које се односе на личност учиниоца.

Код одмеравања новчане казне суд посебно води рачуна о имовном стању учиниоца, водећи при томе рачуна о висини његове плате, његовим другим приходима, његовој имовини и о његовим породичним обавезама.

Идентична правила о одмеравању казне садржи и Кривични законик Републике Српске у одредби члана 52.

У члану 49. КЗ БИХ, члану 50. КЗ ФБИХ и члану 50. КЗ БД БИХ¹²⁵ наводи се да суд може одмерити казну и испод граница прописаних законом или може изрећи блажу врсту казне у два случаја. То су:

1) када закон прописује да се учинилац може блаже казнити – у случају постојања законом предвиђених института као што су: а) прекорачење нужне одбране, б) прекорачење крајње нужде, в) одољива сила и претња, г) битно смањена урачунљивост, д) покушај, њ) неподобан покушај, е) добровољни одустанак, ж) неоправдана правна заблуда и з) помагање и

2) када суд утврди да постоје особито (нарочито) олакшавајуће околности које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Када постоје особито олакшавајуће околности процењује суд у сваком конкретном случају.

Смернице (границе) за ублажавање казне прописује 50. КЗ БИХ, члан 51. КЗ ФБИХ, односно члан 51. КЗ БД БИХ на следећи начин:

1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од десет или више година, казна се може ублажити до пет година затвора,

2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од три или више година, казна се може ублажити до једне године затвора,

3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од две године, казна се може ублажити до шест месеци затвора,

¹²⁵М. Симовић, В. Симовић, Љ. Тодоровић, Кривични закони у Босни и Херцеговини, Сарајево, 2010. године, стр. 422-423.

4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од једне године, казна се може ублажити до три месеци затвора,

5) ако је за кривично дело, као најмања мера казне прописана казна затвора до једне године, казна се може ублажити до тридесет дана затвора,

б) ако је за кривично дело прописана казна затвора, без назначења најмање мере, уместо казне затвора може се изрећи новчана казна и

7) ако је за кривично дело прописана новчана казна с знаком најмање мере, казна се може ублажити до пет дневних износа, а ако се изриче у одређеном износу до 500 КМ (конвертибилних марака)¹²⁶.

Према наведеном правилу о ублажавању казне, суд посебно узима у обзир најмању и највећу меру казне прописану за то кривично дело.

Ублажавање казне је, такође, предвиђено и у члану 53. Кривичног законика Републике Српске, али на другачији начин, него у осталим законима у Босни и Херцеговини.

Ублажавање казне као општи институт примењује се у четири случаја, од којих се прва два називају "законско ублажавање казне", а друга два "судско ублажавање казне"¹²⁷. Тако је суд овлашћен да учиниоцу кривичног дела ублажи казну у следећим случајевима:

1) када закон предвиђа да се казна може ублажити при постојању околности које имају карактер општих основа за ублажавање казне : а) прекорачење нужне одбране, б) прекорачење крајње нужде, в) покушај кривичног дела, г) битно смањена урачунљивост, д) отклоњива правна заблуда и њ) помагање (став 1.),

2) када закон прописује да се при постојању одређених околности учинилац кривичног дела може ослободити од казне, па је суд овлашћен да таквом учиниоцу ублажи казну: а) неподобан покушај и б) добровољни одустанак (став 2.),

3) када постоје особито олакшавајуће околности при извршењу кривичног дела, а посебно ако је учинилац у потпуности или у већем делу надокнадио штету проузроковану кривичним делом или је на други начин отклонио штетне последице дела, те ако на основу таквих околности суд оцени да се сврха кажњавања може постићи и блажом казном (став 3.) и

4) у случају споразума о кривици (став 4.).

¹²⁶М. Симовић, М. Симовић, Љ. Тодоровић, Кривични закон Босне и Херцеговине, Сарајево, 2015. године, стр. 52-53.

¹²⁷Д. Јовашевић, Љ. Митровић, В. Икановић, Кривично право Републике Српске, Општи део, Бања Лука, 2017. године, стр. 279-281.

Ублажавање казне као посебан институт предвиђено је код појединих кривичних дела у одредбама посебног дела Кривичног законика.

Ублажавање казне је факултативни институт што значи да је суд овлашћен даублажи казну при постојању наведених околности, али није обавезан да то и учини. Да ли ће доћи до ублажавања казне или не, зависи од уверења суда о дејству постојећих околности које дају основ за ублажавање и његове оцене да се сврха кажњавања може постићи и применом блаже казне. Ублажавање казне је још један допринос индивидуализацији казне, јер се њиме врши избор казне у више случајева, него што је прописано у каталогу инкриминација, а проширују се казнени оквири, због чега је омогућен избор и мањих мера казни од оних које су прописане за поједина кривична дела. Тако омогућена индивидуализација, која смањује извесност о прописаној казни, али увек у корист учиниоца дела, није у супротности са начелом законитости које представља гаранцију да учинилац не може бити строже кажњен него што је прописано законом у време пре него што је кривично дело учињено¹²⁸.

Ублажавање казне је општи институт кривичног права који се примењује код сваког учињеног кривичног дела и према сваком учиниоцу. Од овог правила постоји изузетак предвиђен само у члану 54. став 3. Кривичног законика Републике Српске. Тако се ублажавање казне неће применити :

- 1) за следећа кривична дела : а) силовање, б) обљуба над немоћним лицем, в) обљуба са дететом млађим од петнаест година, г) тероризам и д) финансирање терористичких активности и
- 2) за учиниоца који је раније два или више пута осуђиван за истоврсно кривично дело (вишеструки специјални повратник).

Овакво ограничење, односно искључење примене института ублажавања казне не познају други кривични закони са применом у Босни и Херцеговини.

Ублажавање казне се може вршити на два начина. То су¹²⁹: а) по мери и б) по врсти казне. Ублажавање по мери (висини) казне постоји када се учиниоцу кривичног дела изриче иста врста казне која је у закону прописана за то дело, али у мањем износу од прописаног. Ублажавање по врсти казне постоји када суд уместо прописане врсте казне за то дело изрекне блажу врсту казне (нпр. када уместо казне затвора изрекне новчану казну).

¹²⁸ М. Кокољ, Д. Јовашевић, Кривично право Републике Српске, Општи и посебни део, Бијељина, 2011. године, стр. 212-215.

¹²⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, А. Ферхатовић, Кривично право 1, Сарајево, 2015. године, стр. 192-196.

Ублажавање казне може бити : а) ограничено и б) неограничено. Ограничено ублажавање казне постоји када закон одређује правила за ублажавање, тј. у којим случајевима и до којих граница се казна може ублажити, ако су за то испуњени услови. Неограничено ублажавање казне постоји када законодавац овласти суд да врши ублажавање по својој слободној оцени, при чему суд одлучује, не само да ли ће извршити ублажавање, него и то да ли ће казну ублажити по врсти или по износу.

При постојању услова за ублажавање казне, суд може ублажити казну само у границама које су законом одређене у члану 54. Кривичног законика Републике Српске¹³⁰:

1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од десет или више година, казна се може ублажити до седам година затвора,

2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од осам година, казна се може ублажити до пет година затвора,

3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од пет година, казна се може ублажити до три године затвора,

4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од три године, казна се може ублажити до две године затвора,

5) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од две године, казна се може ублажити до једне године,

б) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора од једне године, казна се може ублажити до три месеца,

7) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописана казна затвора испод једне године, казна се може ублажити до три месеца, а ако је прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо казне затвора се може изрећи новчана казна и

8) ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем посебне најмање мере, казна се може ублажити до 300 КМ.

При одлучивању у којој ће мери ублажити казну према овим правилима суд посебно узима у обзир најмању и највећу меру казне прописане за учињено кривично дело. Ублажавање чије су границе утврђене посебним правилима назива се ограничено ублажавање

¹³⁰ Д.Јовашевић, Љ. Митровић, В.Икановић, Коментар Кривичног законика Републике Српске, Бања Лука, 2018.године, стр. 165-172.

казне. Насупрот њему стоји неограничено ублажавање казне које се примењује као алтернатива ослобођењу од казне.

У чл. 51. и 52. КЗ БИХ, чл. 52. и 53. КЗ ФБИХ и чл. 52. и 53. КЗ БД БИХ предвиђена је могућност суда да у потпуности ослободи учиниоца кривичног дела од прописане казне. При оваквом законском овлашћењу суд може, уместо потпуног ослобођења од казне, да учиниоца кривичног дела и блаже казни без поштовања наведених ограничења.

И Кривични законик Републике Српске у члану 55. познаје институт ослобођења од казне са наведеном садржином. Но, овај Законик познаје и могућност ослобођења од казне у потпуности (па тиме и ублажавања казне) учиниоца кривичног дела за које је прописана казна затвора до пет година ако је после извршеног дела, а пре него што је сазнао да је дело откривено, добровољно отклонио последице учињеног дела, односно надокнадио штету проузроковану таквим делом.

2.3. Хрватска

Казнени (Кривични) закон Републике Хрватске¹³¹ из 2011. године са низом новела предвиђа да се кривична дела и кривичноправне санкције, у смислу члана 1., прописују само за понашања којима се повређују или угрожавају личне слободе и права човека, те друга права и друштвене вредности зајамчене и заштићене Уставом Републике Хрватске и међународним правом, тако да се њихова заштита не би могла остварити без кривичноправне принуде.

У глави четвртој у одредби члана 40. Кривични закон познаје следеће врсте казни. То су: 1) новчана казна, 2) затвор у трајању од три месеца до двадесет година и 3) дуготрајни затвор у трајању од двадесетједне до четрдесет година.

Ове се казне изричу ради остварења сврхе кажњавања која је одређена у члану 41. КЗ као: а) изражавање друштвене осуде због учињеног кривичног дела, б) јачање поверења грађана у правни поредак утемељен на владавини права, в) утицај на учиниоца и

¹³¹ Народне новине Републике Хрватске број: 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018 и 126/2019

на сва друга лица да не чине кривична дела, кроз јачање свести о опасности вршења кривичних дела и о праведности кажњавања и г) омогућавање учиниоцу поновног укључивања у друштво¹³².

Казне се учиниоцима кривичних дела сходно одредби члана 47. КЗ изричу од стране суда имајући у виду:

- 1) степен кривице,
- 2) законом прописану сврху кажњавања и

3) олакшавајуће и отежавајуће околности. При томе се посебно узимају у обзир следеће олакшавајуће и отежавајуће околности: а) јачина угрожавања или повреде заштићеног добра, б) побуде из којих је кривично дело учињено, в) степен повреде учиниочевих дужности, г) начин извршења и скривљене последице кривичног дела, д) ранији живот учиниоца, њ) његове личне и имовинске прилике и е) његово понашање након извршеног кривичног дела, као и његов однос према жртви и уложени труд да надокнади штету.¹³³

Изузетно, Закон у одредби члана 48. предвиђа институт ублажавања казне када је суд овлашћен да учиниоцу кривичног дела изрекне блажу врсту или мању меру од прописане казне законкретно дело. Ублажавање казне се примењује у следећим случајевима¹³⁴:

1) када то Закон изричито прописује при постојању одређених таксативно наведених општих института као што су: а) прекорачење нужне обране (члан 21. став 3. КЗ), б) прекорачење крајње нужде (члан 22. став 3. КЗ), в) битно смањена урачунљивост - убројивост (члан 26. КЗ), г) заблуда о бићу дела (члан 30. став 2. КЗ), д) заблуда о околностима које искључују противправност (члан 31. став 2. КЗ), њ) заблуда о противправности (члан 32. став 2. КЗ), е) покушај (члан 34. КЗ), ж) добровољни одустанак (члан 35. КЗ) и з) помагање (члан 38. КЗ)¹³⁵,

2) када постоје нарочито олакшавајуће околности, а особито: а) ако се учинилац помирио са жртвом, б) ако је учинилац у потпуности или већим делом надокнадио штету

¹³² Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003. године, стр. 182-197.

¹³³ П. Новоселец, Опћи дио казног права, Загреб, 2004. године, стр. 394-405.

¹³⁴ В. Грозданић, М. Шкорић, Увод у казно право, Опћи дио, Загреб, 2009. године, стр. 181-189.

¹³⁵ К. Турковић и др., Коментар Казног закона, Загреб, 2013. године, стр. 68-75.

проузроковану кривичним делом или се озбиљно трудио да надокнади ту штету и в) ако се сврха кажњавања може постићи и блажом казном,

3) када су се државни одвјетник (тужилац) и окривљени о томе споразумели¹³⁶ и

4) када постоје основи за ослобођење од казне у потпуности (предвиђени у члану 50. КЗ) као што су: а) када се такво овлашћење заснива на изричитој законској одредби (добровољни одустанак, неподобан покушај), б) када последице кривичног дела, које је извршено из нехата, тако тешко погађају и учиниоца да је његово кажњавање непотребно ради остварења сврхе кажњавања, в) ако је учинилац настојао да отклони или умањи последице кривичног дела које је извршено из нехата, те је надокнадио штету коју је њиме проузроковао и г) ако се учинилац кривичног дела, за које је прописана само новчана казна или казна затвора до једне године, помирио са жртвом и надокнадио јој проузроковану штету¹³⁷.

Када је суд овлашћен да ублажи, законом прописану, казну учиниоцу кривичног дела у конкретном случају, тада се сходно одредби члана 49. КЗ ублажавање врши у следећим границама (оквирима), осим када је основ за ублажавање казни идентичан основу и за потпуно ослобођење од казне.¹³⁸

Тако је суд овлашћен да при постојању законских основа учиниоцу кривичног дела ублажи казну на следећи начин:

1) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од десет година, казна се може ублажити до три године,

2) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од пет година, казна се може ублажити до две године,

3) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од три године, казна се може ублажити до једне године,

4) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од једне године, казна се може ублажити до шест месеци и

5) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од шест месеци, казна се може ублажити до три месеца.

¹³⁶ Е. Ивичевић Карас, Е., Пуљић, Пресуда на темељу споразума странака у хрватском казненом процесном праву и пракси Жупанијског суда у Загребу, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2013. године, стр. 831-839.

¹³⁷ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 222-229.

¹³⁸ В. Грозданић, М. Шкорић, И. Мартиновић, Казнено право, Опћи дио, Ријека, 2013. године, стр. 225-232.

У случају примене ублажавања казне при постојању основа за потпуно ослобођење од прописане казне учиниоцу кривичног дела, суд може ублажити такву казну највише до половине најниже казне добијене ублажавањем казне, али таква казне не може бити блажа од три месеца затвора¹³⁹.

2.4. Северна Македонија

Кривични законик Северне Македоније¹⁴⁰ из 1996. године, са бројним новелама, у одредби члана 2. предвиђа да је заштита слобода и људских права, те основних вредности, применом кривичноправне принуде неопходна да се спрече штетне друштвене делатности. За остварење ове сврхе примењују се кривичне санкције (члан 4. КЗ), међу којима се посебно истичу казне.

Македонско кривично право (члан 33. КЗ) предвиђа следеће врсте казни: 1) казну затвора у трајању од тридесет дана до двадесет година, а само изузетно и казну затвора у трајању од четрдесет година (дуготрајни затвор), 2) казну доживотног затвора, 3) новчану казну, 4) забрану обављања позива, делатности и дужности, 5) забрану управљања моторним возилом и б) протеривање странца из земље¹⁴¹.

Овако прописане казне треба да остваре прокламовану сврху: а) реализација правде, б) спречавање учиниоца да поново изврши кривично дело и његово преваспитање и в) васпитно деловање на друга лица да не врше кривична дела (члан 32. КЗ).

Суд може, сходно члану 39. КЗ, казнити учиниоца кривичног дела у границама прописаним законом за то дело, имајући у виду:

- 1) кривичну одговорност учиниоца,
- 2) тежину кривичног дела и
- 3) сврху кажњавања.

¹³⁹А. Гарачић, Ублажавање казне по шестој новели Казненог закона, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006. године, стр. 451-467.

¹⁴⁰Службен весник на Република Македонија број: 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014 и 226/2015.

¹⁴¹В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, Скопје, 2006. године, стр. 611-622.

Суд при томе узима у обзир све околности које утичу да казна буде већа или мања (отежавајуће или олакшавајуће околности), а нарочито: а) степен кривичне одговорности, б) побуде (мотив) извршења кривичног дела, в) озбиљност (јачину) угрожавања или повреде заштићеног добра, г) околности под којима је кривично дело извршено, д) ранији живот извршиоца кривичног дела, њ) његове личне прилике, е) његово понашање након извршеног кривичног дела и ж) друге околности у вези са личношћу извршиоца.

Приликом одмеравања казне суд нарочито узима у обзир и околност да ли је кривично дело учињено против припадника етничких група, директно или индиректно, због њихове припадности одређеној раси, полу, боји коже, маргинализованим групама, језику, националној припадности, социјалном пореклу, религији, као и других видова уверења, образовања, политичке припадности, личног и друштвеног статуса, психичког и физичког интегритета, старости, породичног или брачног статуса, имовног стања, здравственог стања, као и било ког другог основа предвиђеног законом и потврђеним међународним уговорима (члан 39. став 5. КЗ).

Код одмеравања новчане казне суд посебно узима у обзир и имовинско стање учиниоца.

Суд може учиниоцу кривичног дела да изрекне казну испод граница предвиђених законом у случају када постоје следеће околности (члан 40. КЗ – ублажавање казне):

- 1) када окривљени и јавни тужилац закључе споразум о признању кривице,
- 2) када окривљени призна кривицу¹⁴² на главном претресу у складу са одредбама Законика о кривичном поступку¹⁴³,
- 3) када то Кривични законик изричито прописују при постојању одређених општих института као што су: а) прекорачење нужне одбране (члан 9. став 3. КЗ), б) прекорачење крајње нужде (члан 10. став 3. КЗ), в) битно смањена урачунљивост (члан 12. став 2. КЗ), г) неоправдана правна заблуда (члан 17. став 2. КЗ), д) покушај (члан 19. КЗ) и њ) помагање (члан 22. КЗ) и

¹⁴² Г. Лажетић Бужаровска, Б. Мисоски, Поступак споразумевања према ЗКП Македоније, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013. године, стр. 206-2015.

¹⁴³ М. Конеска, Нова улога јавног тужиоца у убрзаним поступцима у Македонији, с посебним освртом на договарање, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013. године, стр. 215-219.

4) када постоје основи за ослобођење од казне (чл. 42-43. КЗ) као што су, на пример, неподобан покушај (члан 20. КЗ) и добровољни одустанак (члан 21. КЗ).

Уколико су испуњени услови из члана 40. КЗ казна се може ублажити на следећи начин¹⁴⁴:

1) ако је за кривично дело као најмања мера прописана казна затвора у трајању од десет година, казна се може ублажити до пет година затвора,

2) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од осам година, казна се може ублажити до четири године затвора,

3) ако је за кривично дело прописана као најмања мера казна затвора у трајању од пет година, казна се може ублажити до три године затвора,

4) ако је као најмања мера прописана казна затвора у трајању од четири године, казна се може ублажити до две године затвора,

5) ако је као најмања мера прописана казна затвора у трајању од три године, казна се може ублажити до годину дана затвора,

6) ако је као најмања мера прописана казна затвора у трајању од једне године или више, казна се може ублажити до три месеца затвора,

7) ако је као најмања мера прописана казна затвора у трајању до једне године, казна се може ублажити до тридесет дана,

8) ако је за кривично дело прописана казна затвора у трајању до три године, без назначења најмање мере, може се изрећи новчана казна и

9) ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем најмање мере, онда се новчана казна може ублажити до општег законског минимума.

При ублажавању казне суд нарочито узима у обзир најмању и највећу казну прописану за учињено кривично дело (члан 41. КЗ).

2.5. Словенија

¹⁴⁴В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, *op.cit.*, стр. 712-716.

Кривичним закоником Словеније¹⁴⁵ из 2008. године са изменама до 2016. године предвиђено је да се кривична одговорност утврђује у случају повреде Уставом гарантованих права и основних људских слобода у демократском уређењу и на начелима правне државе (члан 1.)¹⁴⁶.

Остварењу ове заштитне функције доприносе кривичне санкције (члан 3. КЗ), међу којима су најзначајније казне. Казнени систем у Републици Словенији према члану 43. КЗ (глава четврта) чине: 1) казна затвора у трајању од петнаест дана до тридесет година или изузетно казна доживотног затвора, 2) новчана казна и 3) забрана коришћења моторног возила.

Ове казне треба да остваре законом прокламовану сврху (циљ) – сузбијање и спречавање вршења кривичних дела.

Ове се казне изричу сходно (члан 49. КЗ):

- 1) прокламованој сврси кажавања,
- 2) према тежини учињеног кривичног дела и
- 3) према кривици учиниоца.

При томе је суд овлашћен да нарочито узме у обзир олакшавајуће и отежавајуће околности као што су: а) степен кривичне одговорности, б) побуде из којих је дело учињено, в) јачину повреде или угрожавања заштићеног добра, г) околности под којима је дело учињено, д) ранији живот учиниоца, ђ) његове личне и породичне прилике, е) његово понашање после учињеног кривичног дела, а нарочито надокнада штете проузроковане кривичним делом и ж) друге околности које се односе на личност учиниоца.

Институт ублажавања казне може се, сходно кривичном законодавству Словеније (члан 50. КЗ), применити када¹⁴⁷:

1) закон изричито прописује такву могућност при постојању општих института кривичног права као што су: а) прекорачење самоодбране (члан 22. став 3. КЗ), б) одољива сила (члан 23. КЗ), в) битно смањена урачунљивост (члан 29. став 3. КЗ), г) неоправдана

¹⁴⁵ Урадни лист Републике Словеније број: 55/2008, 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011, 50/2012, 54/2015, 6/2016, 38/2016 и 27/2017.

¹⁴⁶ Кривични законик Словеније, Министарство правде Републике Словеније доступно на: http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Slovenia/SI_Criminal_Code.pdf, приступ: 23.09.2018. године.

¹⁴⁷ Љ. Селиншек, Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела, Љубљана, 2007. године, стр. 283-290.

правна заблуда (члан 31. став 3. КЗ), д) прекорачење крајње нужде (члан 32. став 3. КЗ), њ) покушај (члан 34. КЗ) и е) помагање (члан 38. КЗ),

2) када постоје "посебне" олакшавајуће околности које утичу (оправдавају) примену блаже казне. Када постоје две или више олакшавајућих околности и када оне делују нарочито, посебно, особито, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају,

3) ако извршилац кривичних дела у криминалним удружењу спречи даље извршење кривичних дела или открије информације које су од значаја за спречавање или откривање већ извршених кривичних дела¹⁴⁸ и

4) када Законик предвиђа могућност потпуног ослобођења од казне (члан 52. КЗ), а посебно при постојању законских института као што су: а) неподобан покушај (члан 35. КЗ) и б) добровољни одустанак (члан 36. КЗ).

Када су испуњени услови за ублажавање казне, онда се она може ублажити у следећим границима (члан 51. КЗ):

1) када је за кривично дело као најмања казна прописана казна затвора од петнаест година, тада се казна може ублажити до десет година,

2) када је за кривично дело као најмања предвиђена казна затвора у трајању од три или више година, тада се казна може ублажити до годину дана,

3) када је за кривично дело као најмања предвиђена казна затвора у трајању од годину дана, онда се казна може ублажити до три месеца,

4) када је за кривично дело прописана као најмања казна затвора у трајању краћем од годину дана, онда се казна може ублажити до петнаест дана затвора,

5) када је за кривично дело прописана као најмања казна затвора, без назначења најмање мере, онда се може уместо казне затвора одредити новчана казна и

б) када је за кривично дело прописана новчана казна као главна казна, тада се казна може ублажити до петнаест дневних износа.

¹⁴⁸ В.Јакулин, Поједностављене форме поступања у кривичнопроцесном законодавству у Словенији, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013. године, стр. 32-43.

3. ИСТОЧНОЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

3.1. Бугарска

Циљ Кривичног законика Бугарске¹⁴⁹ из 1969. године са бројним новелама до 2017. године је, сходно члану 1., одређен као заштита лица и права грађана, као и целокупног правног поретка који је успостављен у земљи од повреда које проузрокују кривична дела¹⁵⁰. Тако се опасним за друштво (члан 10. КЗ) сматра дело које угрожава или штети лицу, правима грађана, имовини, правном поретку који је утврђен Уставом Републике Бугарске, као и другим правним интересима који су заштићени правним системом.

Члан 37. КЗ прописује следеће врсте казни као што су: 1) доживотна казна затвора (будући да је 1998. године укинута смртна казна), 2) казна затвора у трајању од три месеца до двадесет година, 3) конфискација имовине, 4) новчана казна, 5) лишавање права на обављање одређене државне или јавне функције, 6) забрана обављања одређеног занимања или активности, 7) ускраћивање права на пријем почасних звања и привилегија, 8) лишавање војног чина и ранга и 9) јавни укор¹⁵¹.

Овако одређене казне треба да остваре Закоником прокламовану сврху (циљ) из члана 36. КЗ. Тако се циљ кажњавања одређује као: а) поправљање и преваспитање учиниоца кривичног дела како би се оспособио да се придржава закона и правила друштвене заједнице, б) утицање на учиниоца да више не врши кривично дело и в) јачање васпитног утицаја на грађане да не врше кривична дела. При томе је изричито одређено

¹⁴⁹ Кривични законик Бугарске објављен је у Службеном гласнику број 26/1968. Донет је 02.04.1968 године, а ступио на снагу 01.05.1968. године, при чему су касније наступиле његове бројне измене, од којих су последње објављене у Службеном гласнику број: 13/2017, 54/2017 и 85/2017.

¹⁵⁰ Кривични законик Бугарске, доступно на: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/39/Bulgaria/show>, приступ: 24.09.2018. године.

¹⁵¹ Сборник наказателни закони, Софија, 1995. године, стр.17-18.

(став 2.) да казна не сме да представља физичку патњу (зло) или повреду људског достојанства учиниоца кривичног дела.

Одредбом члана 54. КЗ (глава пета) одређена су правила за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела од стране суда. Тако је суд овлашћен да приликом одмеравања (избора врсте и мере) казне учиниоцу кривичног дела узме у обзир:

- 1) законом прописани распоне казне,
- 2) сврху кажњавања,
- 3) степен друштвене опасности учињеног кривичног дела и кривице његовог учиниоца,
- 4) побуде (мотиве) учиниоца за извршење кривичног дела и
- 5) друге олакшавајуће и отежавајуће околности које нађе у конкретном случају.

У члану 55. Кривични законик Бугарске предвиђа институт ублажавања казне као факултативно овлашћење суда при одмеравању казне учиниоцу кривичног дела код кога се утврди постојање изузетног или великог броја олакшавајућих околности, где се према оцени суда чак и најблажа прописана казна (посебни минимум) сматра несразмерно тешком (озбиљном). Када постоје олакшавајуће околности у великом или изузетном броју тако да делују на оцену суда, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају.

При постојању овог основа за ублажавања казне суд може да¹⁵²:

- 1) прописану казну ублажи до општег минимума исте врсте,
- 2) замени прописану казну доживотног затвора казном затвора у трајању од петнаест до двадесет година,
- 3) замени прописану казну затвора условном осудом, где најнижа мера утврђене казне затвора није прецизирана или јавним укором (ако се ради о малолетном учиниоцу кривичног дела),
- 4) замени прописану новчану казну у износу од сто до петсто новчаних јединица условном осудом,
- 5) уместо прописане новчане казне изрекне ову казну у износу највише до половине предвиђене казне и

¹⁵²И. Ненов, А. Стојнов, Наказатељно право на Република Бугарија, Општи део, Књига друга, Софија, 1992. године, стр. 284-288.

б) уместо прописане казне затвора за извршено кривично дело изрекне ову казну до општег минимума.

Када посебни део Кривичног законика предвиђа могућност изрицања више алтернативно прописаних казни, суд је овлашћен да изрекне најприкладнију казну према врсти и мери, ако се на тај начин може остварити сврха кажњавања (члан 55. КЗ).

Околности које Законик изричито прописује као обележја бића приликом дефинисања одговарајућег кривичног дела, не могу се узети у обзир приликом одмеравања казне као олакшавајуће или отежавајуће околности (члан 56. КЗ).

У одредби члана 58. КЗ су наведени општи институти, при чијем постојању је суд овлашћен да уместо прописане казне затвора, сходно могућности из члана 55. КЗ, изрекне ублажену "најприкладнију" казну по врсти и мери: а) покушај кривичног дела и б) када је степен учешћа саучесника у извршењу кривичног дела оцењен као "мали", безначајан, незнатан.

3.2. Естонија

Кривичним закоником Естоније¹⁵³ из 2001. године са новелама до 2017. године¹⁵⁴ предвиђено је у одредби члана 1. да нико не може бити кажњен за учињено дело, уколико такво дело није било прописано као кривично дело у време његовог извршења. Да би неко лице могло бити кажњено за извршено кривично дело неопходно је да то дело садржи следеће елементе: а) да је противправно и б) да је утврђена кривица његовог учиниоца (члан 2. КЗ).

Елементи за постојање бића кривичног дела предвиђени су у посебном делу Кривичног законика. Објективни елементи кривичног дела јесу: а) радње или пропусти описани законом и б) последице које су у узрочно-последичној вези са радњама и пропустима. Као субјективни елементи кривичног дела сматрају се: а) умишљај и б) нехат,

¹⁵³ Кривични законик Естоније донет је 06.06.2001. године. Текст Кривичног законика Естоније доступан је: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 21.10.2018. године.

¹⁵⁴РТ. 61/2001.....РТ.3/2017.

док Закоником могу бити предвиђени и други психички елементи као што су: мотив, циљ, односно други.

У трећем поглављу које носи наслов: „Врсте и услови казни“ Законик прописује врсте и услове за примену казни према учиниоцима кривичних дела у Естонији. Тако се као главне казне сматрају: 1) новчана казна од тридесет до пет стотина дневних износа и 2) казна затвора која се може изрећи у трајању од тридесет дана до двадесет година или као доживотна казна затвора (члан 45. КЗ).

Поглавље четврто носи назив: "Одмеравање казне". На овом су месту предвиђена правила која суду помажу да приликом одмеравања казне изрекне врсту и меру казне којом се на најбољи начин може остварити заштитна функција кривичног законодавства.

Тако одредба члана 56. КЗ прописује правила за одмеравање казне. Примена казне се заснива на кривици (кривичној одговорности) учиниоца кривичног дела. У изрицању казне суд полази од (члан 56. КЗ):

- 1) врсте и мере прописане казне за учињено кривично дело,
- 2) олакшавајућих и отежавајућих околности,
- 3) могућности утицаја изречене казне на учиниоца да не учини нова кривична дела у будућности и
- 4) интереса заштите јавног реда и правног поретка.

При томе законодавац одређује: а) да се казна затвора може изрећи само под условом да циљеви казне не могу бити постигнути блажом казном, б) ако је у посебном делу Законика за учињено кривично дело прописано више казни алтернативно, тада је суд обавезан да наведе разлоге за изрицање блаже казне и в) малолетнику се може изрећи казна затвора, само у случају када је немогуће утицати на њега да поново не изврши кривично дело у будућности, санкцијама које су прописане за малолетнике.

Специфично је решење естонског законодавца (по узору на раније совјетско, односно данашње руско кривично законодавство) према коме се у посебним законским одредбама, набрајају поједине олакшавајуће, односно отежавајуће околности које суд узима у обзир приликом одмеравања казне.

Као олакшавајуће околности у смислу одредбе члана 57. КЗ сматрају се¹⁵⁵:

¹⁵⁵В. В. Запелалова, Н. И. Манцева, Уголовниј кодекс Естонскиј Републики, Санкт Петербург, 2001. године, стр. 69-71.

- 1) спречавање штетних последица учињеног кривичног дела и пружање помоћи жртви одмах након извршења кривичног дела,
- 2) добровољна надокнада штете,
- 3) добровољно признање, искрено кајање или активна помоћ учиниоца у откривању кривичног дела,
- 4) извршење кривичног дела због тешке личне ситуације,
- 5) извршење кривичног дела под претњом или принудом или због личне, финансијске или породичне зависности,
- 6) извршење кривичног дела у стању јаке раздражености (изузетне провокације) која је изазвана противправним понашањем жртве,
- 7) извршење кривичног дела од стране труднице или старог лица,
- 8) извршење кривичног дела у прекорачењу граница самоодбране и
- 9) помирење са жртвом.

Отежавајуће околности од значаја за одмеравање казне су наведене у одредби члана 58. КЗ. То су:

- 1) сопствени интерес или други основни мотиви,
- 2) извршење кривичног дела са посебном окрутношћу или понижењем (деградацијом) жртве,
- 3) извршење кривичног дела према лицу узраста до осамнаест година, бременитој жени, старом лицу, лицу у стању беспомоћности или лицу у другом стању тешких душевних поремећаја,
- 4) извршење кривичног дела против лица које се у односу на учиниоца налази у стању финансијске или породичне зависности, према бившем или садашњем члану породице, против лица које живи са учиниоцем или је на други начин у породичном односу са учиниоцем,
- 5) извршење кривичног дела за време ванредног или ратног стања,
- 6) извршење кривичног дела коришћењем јавне несреће или природне катастрофе,
- 7) извршење кривичног дела на начин који је опасан за јавност,
- 8) изазивање озбиљних последица кривичног дела,
- 9) извршење кривичног дела ради омогућавања извршења или прикривања другог кривичног дела,

- 10) извршење кривичног дела од стране групе лица,
- 11) извршење кривичног дела искориштавањем службене униформе или значке како би се олакшало његово извршење,
- 12) извршење кривичног дела према малолетнику злоупотребом овлашћења или поверења и
- 13) извршење кривичног дела од стране одраслог лица према другоме у присуству малолетног лица.

Поред правила за одмеравање казне (применом олакшавајућих и отежавајућих околности) Кривични законик у одредби члана 59. предвиђа институт ублажавања казне. Тако се прописана казна може ублажити (по врсти или мери) при постојању законом предвиђених основа, као што су: а) прекорачење нужне одбране, б) прекорачење крајње нужде, в) битно смањена урачунљивост, г) отклоњива заблуда, д) претња, ђ) покушај, е) неподобан покушај, ж) добровољни одустанак и з) помагање.

При ублажавању казне суд је везан ограничењем према коме се казна може ублажити до испод најмање две трећине прописане врсте казне, односно највише до општег минимума те врсте казне. Ако је за кривично дело прописана казна доживотног затвора, тада се она може заменити казном затвора у трајању од три до петнаест година.

Изузетна могућност за ублажавање казне је предвиђена у одредби члана 60.а. КЗ под називом: "Активно кајање". Према овом законском решењу суд може учиниоцу кривичног дела ублажити прописану казну или га потпуно ослободити од казне: а) ако је учинилац предузетом радњом остварио последицу кривичног дела (свршено дело), б) ако је учинилац добровољно одустао од даљег извршења радње или в) ако је учинилац добровољно спречио могућност (ризик) наступања последице на други начин. При постојању ових "посебних околности", суд је (сходно члану 61. КЗ) овлашћен да учиниоцу кривичног дела уместо прописане казне изрекне ублажену казну од посебног минимума до општег минимума прописане казне с тим што уместо прописане казне затвора са посебним минимумом од најмање пет година може изрећи казну затвора до једне године (ограничено ублажавање казне).

3.3. Летонија

Кривичним закоником Летоније¹⁵⁶ из 2000. године, са новелама до 2013. године, предвиђена је подела кривичних дела на: а) мање озбиљна кривична дела, б) тешка кривична дела и в) посебно тешка кривична дела.

Мање озбиљно кривично дело је кривично дело учињено с умишљајем за које је предвиђена казна лишења слободе у трајању од три месеца до три године, односно ако је дело учињено са нехатом за које је прописана казна лишења слободе до осам година.

Озбиљно (тешко) кривично дело је кривично дело учињено са умишљајем за које је законом предвиђена казна лишења слободе у трајању од три до осам година, односно ако је дело учињено из нехата за које је прописана казна лишења слободе у трајању дужем од осам година.

Посебно тешко кривично дело је кривично дело које је учињено са умишљајем за које је законом предвиђена казна лишења слободе у периоду који је дужи од осам година или казна лишења слободе доживотног трајања.

За кривична дела за која је у Законику предвиђена казна лишења слободе у трајању до пет година, на рочишту за изрицање кривичне санкције, може се учиниоцу изрећи и блажа казна (члан 7. став 6. КЗ).

За малолетне учиниоце кривичног дела старосна граница кривичне одговорности износи 14 година. Лица млађа од четрнаест година не могу се сматрати кривично одговорним за учињено дело, па стога ни казнити (члан 11. КЗ).

Извршење кривичног дела у стању менталне неспособности у коме лице није могло да разуме своје поступке нити да их контролише, искључује његову кривичну одговорност. При томе је суд овлашћен да може ублажити казну учиниоцу кривичног дела у стању битно смањене урачунљивости или га у потпуности ослободити од прописане казне (члан 14. КЗ).

¹⁵⁶ Кривични законик Летоније донет је 1998. године. Текст Кривичног законика Летоније доступан је на: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 24.10.2018. године.

Добровољни одустанак од извршења кривичног дела, такође, може резултирати ослобађањем од прописане казне таквом лицу, осим уколико предузетим радњама није извршено неко друго кривично дело. за које закон предвиђа кажњавање (члан 16. КЗ).

Кривичним закоником Летоније предвиђене су околности које искључују кривичну одговорност као што су: а) нужна одбрана, б) крајња нужда, в) оправдани, односно професионални ризик, г) хапшење и спровођење осуђеног лица и д) извршење законитог налога или команде.

Поглавље четврто под називом: „Казне“ у члану 35. КЗ прописује сврху примене казни. Према овом законском решењу казна предвиђена Кривичним закоником је обавезна мера коју суду оквиру закона изриче у име државе против учиниоца кривичног дела са следећим циљем: а) да заштити јавну безбедност, б) да обнови правду, в) да казни учиниоца за извршено кривично дело, г) да ресоцијализује (поправи и преваспита) учиниоца кривичног дела и д) да обезбеди да осуђено лице, али и друга лица поступају у складу са законом и да се уздрже од вршења кривичних дела.

Члан 36. КЗ предвиђа следеће основне (главне) казне за остварење ове сврхе: 1) казна лишења слободе у трајању од петнаест дана до петнаест година, а изузетно и казна затвора од двадесет година ако се ради о тешком кривичном делу, 2) рад у заједници и 3) новчана казна. Поред основне казне, учиниоцу кривичног дела могу се изрећи и следеће споредне (додатне, допунске) казне: 1) конфискација имовине, 2) протеривање (депортација) из Републике Летоније, 3) друштвено-користан рад, 4) ограничавање права и 5) пробацијски надзор.

Пето поглавље носи назив: „Одмеравање казне“. На овом су месту прописана правила за изрицање врсте и мере казне од стране суда учиниоцу конкретног кривичног дела. Тако је у члану 46. КЗ предвиђено да се казна изриче¹⁵⁷:

1) у границама прописане казне за учињено кривично дело у посебном делу Кривичног законика,

2) у складу са правилима општег дела Кривичног законика,

3) узимајући у обзир природу, карактер и тежину последице учињеног кривичног дела, односно личност његовог учиниоца и

4) имајући у виду олакшавајуће и отежавајуће околности.

¹⁵⁷А. I. Lukashov, E. A. Sarkisova, The Latvian Penal Code, Saint Petersburg, 2001. godine, str. 82-85.

Казна лишења слободе се може изрећи само када се сврха (циљ) кажњавања учиниоца кривичног дела не може постићи изрицањем било које блаже врсте казне.

Као олакшавајуће околности које је суд дужан да узме у обзир приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела у смислу одредбе члана 47. КЗ сматрају се:

1) да је учинилац кривичног дела признао кривицу и исказао жаљење због учињеног дела,

2) да је учинилац активно допринео откривању и истрази учињеног кривичног дела,

3) да је учинилац жртви добровољно надокнадио штету насталу кривичним делом или је на други начин отклонио штетне последице дела,

4) да је учинилац олакшао откривање кривичног дела другог лица,

5) да је кривично дело учињено као последица незаконитог или неморалног понашања жртве,

6) да је кривично дело учињено у прекорачењу нужне самоодбране или крајње нужде, приликом притварања лица које врши кривично дело, у оквиру оправданог професионалног ризика, у законитом извршењу наређења и реда и

7) да је кривично дело учињено од стране лица у стању битно смањене урачунљивости.

У члану 48. КЗ су наведене отежавајуће околности. То су:

1) да је кривично дело учињено у стицају или у поврату,

2) да је кривично дело учињено у групи,

3) да је кривично дело извршено злоупотребом службеног положаја или поверења учиниоца,

4) да је кривично дело изазвало озбиљне (тешке) последице,

5) да је кривично дело учињено према бременитој жени,

6) да је кривично дело учињено према малолетнику узраста до петнаест година или искоришћавањем беспомоћности, болести, старости или немоћи другог лица,

7) да је кривично дело учињено против лица које је у службеној, финансијској или другој зависности од учиниоца дела,

8) да је кривично дело учињено са окрутношћу или понижавањем жртве,

9) да је кривично дело учињено искоришћавањем стања јавне катастрофе или удеса,

10) да је кривично дело извршено употребом ватреног оружја или експлозива, односно на други општеопасан начин,

11) да је кривично дело извршено из користољубља,

12) да је кривично дело учињено под утицајем алкохола, опојних дрога, психотропних, токсичних или других опојних супстанци,

13) да је кривично дело извршено са циљем кажњавања другог лица,

14) да је кривично дело извршено из расистичких мотива и

15) да је кривично дело извршено употребом насиља или претњом употребе насиља против лица које је са учиниоцем у првом или другом степену сродства, против супружника или бившег супружника, против лица с којим је учинилац био, или је сада у нерегистрованим брачним односима (ванбрачној заједници), или против лица са којим учинилац има заједничко (једно) домаћинство.

И Кривични законик Летоније познаје институт ублажавања казне. Он је предвиђен у одредби члана 49. КЗ. Тако се, сходно законском овлашћењу, суд може руководити различитим олакшавајућим околностима и карактеристикама личности учиниоца кривичног дела, те доћи до уверења (оцене) да није неопходно у конкретном случају изрећи законом прописану казну, већ да се сврха кажњавања може остварити и применом ублажене казне.

При оваквом ублажавању казне, које се мора образложити у донетој судској одлуци, суд је везан следећим правилима (ограничено ублажавање казне). Тако, уколико је за учињено кривично дело прописана казна затвора, таква се казна може ублажити:

1) за тежак злочин - до половине испод посебног минимума и

2) за посебно тежак злочин - до две трећине испод минимално прописане казне.

Узимајући у обзир олакшавајуће околности које доводе до ублажавања казне, степен кривичне одговорности и карактеристике личности учиниоца кривичног дела суд је овлашћен да изузетно изрекне блажу казну, уместо прописане казне учиниоцу тешког злочина, за које је предвиђена казна лишења слободe у трајању преко пет година, ако су испуњени следећи услови:

1) да није наступила последица смрти другог лица, тешка телесна повреда, поремећај психичке природе или више лакших телесних повреда два или више лица,

2) да дело не садржи елементе примене насиља или претње насиљем,

- 3) да дело није у вези опојним дрогама или психоактивним супстанцама и
- 4) да дело није извршено организовано у групи.

Правила о ублажавању казне се у овом случају не могу применити уколико се утврди да су приликом извршења кривичног дела биле присутне отежавајуће околности.

3.4. Литванија

Кривични законик Литваније¹⁵⁸ из 2000. године, са изменама и допунама до 2015. године,¹⁵⁹ такође, предвиђа поделу кривичних дела на: а) мала кривична дела, б) мање озбиљна кривична дела, в) озбиљна кривична дела и г) тешке злочине.

Мала кривична дела су кривична дела за која је прописана казна затвора до три године, мање озбиљна кривична дела се кажњавају казном затвора од три до шест година, озбиљна кривична дела се кажњавају казном затвора од три до десет година, док се за тешке злочине може казнити затвором преко десет година (члан 11. КЗ).

Да би се лице могло казнити за извршено кривично дело потребно је да је у време предузимања радње извршења било старије од шеснаест година. Лице које је млађе од четрнаест година може само изузетно да буде кажњено и то за одређена кривична дела (члан 13. КЗ)¹⁶⁰.

У поглављу седмом под називом: „Казне“ прописане су врсте, садржина, трајање и сврха казни. Тако је у одредби члана 41. КЗ казна дефинисана (што представља реткост у савременом кривичном праву) као мера принуде коју држава примењује (изриче пресудом

¹⁵⁸ Кривични законик Литваније донет је 26. септембра 2000. године, док је почео да се примењује 1 маја 2003. године, заједно са нови Закоником о кривичном поступку. Кривични законик се развијао скоро десет година. У завршној фази на израду нацрта Законика највише је утицало право Немачке, Пољске и Русије, али и конвенције Савета Европе, као и правни акти Европске Уније (G. Švedas, *European Union criminal law and its influence on the institutes of the general part of Lithuanian criminal law, Lithuanian legal system under the influence of European union law*, Faculty of law, Vilnius University, 2014.).

¹⁵⁹ No. VIII-1968/2000.....No. XII-1649/2015.

¹⁶⁰ Лице које је у време извршења кривичног дела достигло узраст од четрнаест година сматра се одговорним за следећа кривична дела: а) убиство (члан 129.), б) озбиљно оштећење здравља (члан 135.), в) силовање (члан 149.), г) сексуално узнемиравање (члан 150.), д) крађа (члан 178.), ђ) пљачка (члан 180.), е) изнуда (члан 181.), ж) уништење или оштећење имовине (члан 187.), з) одузимање оружја, муниције, експлозива или експлозивним материјала (члан 254.), и) крађа, рекетирање или друге илегалне запленепојних или психотропних супстанци (члан 263.) и ј) оштећење возила или путева и њихових објеката (члан 280.).

суда) према лицу које је учинило кривично дело за које је оно кривично одговорно. У ставу 2. ове законске одредбе је изричито одређена сврха кажњавања. Тако је сврха казне одређена као: а) кажњавање учиниоца кривичног дела, б) спречавање учиниоца да поново изврши кривично дело у будућности, в) утицај на друге грађане да се уздрже од кршења прописа и вршења кривичних дела и г) остварење принципа правде.

У члану 42. КЗ су прописане врсте казни које суд изриче учиниоцу кривичног дела. То су: 1) рад у друштвеној заједници, 2) новчана казна, 3) лишење слободе у трајању од три месеца до две године, 4) ограничење слободе у трајању од петнаест до 90 дана, 5) казна затвора у трајању од три месеца до десет година и 6) казна доживотног затвора у трајању од 25 година.

У осмом поглављу под називом: „Одмеравање казне“, прописана су правила према којима суд одмерава (изриче врсту и меру) казне учиниоцу конкретног кривичног дела. Према одредби члана 54. КЗ суд изриче казну имајући у виду¹⁶¹:

- 1) степен опасности извршеног кривичног дела,
- 2) облик и врсту кривице,
- 3) мотив и циљеве извршења кривичног дела,
- 4) фазу кривичног дела,
- 5) личност учиниоца,
- 6) облик и врсту учешћа лица у својству саучесника у извршење кривичног дела и
- 7) олакшавајуће и отежавајуће околности.

Но, када је изрицање казне применом наведених правила очигледно у супротности са принципом правде (а таква оцена представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају), суд може узимајући у обзир сврху кажњавања изрећи уместо прописане другу казну (блажу или строжију), о чему је дужан да у донетој пресуди да потребно образложење.

У одредби члана 55. Кривични законик садржи специфично решење. Наиме, суд је овлашћен да само изузетно изрекне казну затвора када се ради о извршењу кривичног дела примарног учиниоца (лице које се први пут кривично гони) под условом да је дело учинио из нехата или из мање озбиљно промишљеног поступка.

¹⁶¹О. В. Богдашич, Уголовниј кодекс Литовској Републики, Санкт Петербург, 2004. године, стр. 63-66.

Члан 57. КЗ прописује кажњавање за припремне радње и покушај кривичног дела. Тако се за припремање или покушај кривичног дела учинилац може казнити прописаном казном или блажом казном на основу оцене: а) опасности предузете радње, б) степена остварења кривичне намере и в) разлога због којих кривично дело није довршено.

Кривична одговорност и казна за саучеснике су уређени прописом члана 58. КЗ. Према овом решењу сва лица која учествују у извршењу кривичног дела на било који начин (саучесници) се кажњавају прописаном казном имајући у виду: а) врсту и облик учешћа у својству саучесника и б) улогу и природу учешћа саучесника у извршењу кривичног дела. Изричито је одређено да се чланови организоване групе за извршење кривичног дела строжије кажњавају од осталих саучесника (због организованог вршења кривичних дела).

Члан 59. КЗ прописује олакшавајуће околности које суд узима у обзир при одмеравању казне учиниоцу кривичног дела. То су:

1) да је учинилац пружио помоћ жртви или је на други начин активно спречио или покушао да спречи озбиљније последице кривичног дела,

2) да је учинилац признао извршење кривичног дела и исказао искрено жаљење или је помогао у откривању овог дела или идентификацији лица који су учествовала у његовом извршењу,

3) да је учинилац добровољно надокнадио или отклонио штету насталу кривичним делом,

4) да је кривично дело извршено због веома тешког финансијског стања или очајне ситуације учиниоца,

5) да је кривично дело извршено као резултат психичке или физичке принуде другог лица која елиминише кривичну одговорност учиниоца,

6) да је извршењу кривичног дела допринела и претходна радња (провокација, понашање) жртве,

7) да је кривично дело извршено на захтев жртве која је у очајничком стању,

8) да је кривично дело извршено у предузимању службених радњи хапшења, крајње нужде, непосредне потребе, вршења професионалне дужности или извршавања задатака институција за спровођење закона, финансијског ризика или законитог спровођења научног експеримента,

- 9) да је кривично дело учињено прекорачењем граница самоодбране,
- 10) да је кривично дело извршено у стању екстремне провокације, која је проузрокована незаконитим поступањем жртве,
- 11) да је кривично дело учинило лице са битно смањеном урачунљивошћу,
- 12) да је кривично дело извршило лице под дејством алкохола или опојних дрога и
- 13) да је учинилац добровољно покушао да одустане од извршења кривичног дела, али није спречио наступање последице.

На сличан начин, законодавац у одредби члана 60. КЗ предвиђа и отежавајуће околности:

- 1) да је кривично дело учињено од стране групе лица,
- 2) да је кривично дело извршила организована група,
- 3) да је кривично дело учињено за награду,
- 4) да је кривично дело учињено на свиреп начин, мучењем жртве,
- 5) да је кривично дело извршено према малолетном лицу,
- 6) да је кривично дело извршено према беспомоћном лицу које због болести, инвалидитета, старости или из других разлога није могло да пружи отпор, или је дело извршено према малолетнику злоупотребом односа зависности, или злоупотребом поверења, ауторитета или утицаја,
- 7) да је кривично дело извршено према бременитој жени,
- 8) да је кривично дело извршено коришћењем катастрофе или друге тешке ситуације,
- 9) да је кривично дело извршило лице под дејством и утицајем алкохола, опојних дрога, психотропних или других психоактивних супстанци,
- 10) да је кривично дело извршено на нарочито опасан начин или употребом експлозива, експлозивне материје или ватреног оружја,
- 11) да је извршено кривично дело довело у озбиљну опасност живот жртве,
- 12) да је кривично дело извршено из мржње према групи лица на основу узраста, пола, сексуалне оријентације, инвалидитета, расе, националности, језика, порекла, друштвеног статуса, религије, осуде или ставова и
- 13) да је кривично дело извршио повратник.

Суд одмерава казну (члан 61. КЗ) узимајући у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности, ценећи њихову релевантност у конкретном случају. Када суд утврди чињенично стање узимајући у обзир све околности, како олакшавајуће тако и отежавајуће, доноси одлуку о врсти и висини казне коју је дужан да образложи. Просечна казна одмерава се тако што се вредност укупне минималне и максималне казне затвора предвиђене за конкретно кривично дело подели на пола, с тим што уколико законодавац није предвидео минималну казну за то кривично дело онда се узима општи минимум те врсте казне.

Уколико је учинилац признао кривично дело, покајао се и активно помогао у откривању кривичног дела, при чему нема отежавајућих околности, суд му може изрећи казну која не прелази просечну казну.

За кривично дело са смртном последицом учиниоцу се може ублажити казна само уколико учествује у откривању чланова криминалне групе или криминалног удружења. Организатору криминалне групе се не може ублажити казна (члан 61. став 5. КЗ).

Ублажавање казне је предвиђено у одредби члана 62. КЗ. Суд може да изрекне блажу казну од предвиђене законом у следећим случајевима:

1) ако се учинилац кривичног дела добровољно пријавио органима кривичног гоњења, признао кривично дело и искрено се покајао, као и надокнадио штету причињену извршеним кривичним делом,

2) ако се учинилац стара о лицима која су неспособна услед тешке болести да се старају о себи,

3) ако учинилац брине о малолетној деци о којој нема ко други да брине, при чему то не би могао уколико би му се изрекла казна предвиђена законом,

4) ако је учинилац имао само секундарну (споредну) улогу приликом извршења кривичног дела,

5) ако је радња извршења кривичног дела прекинута, па је дело остало у покушају или се ради о припремању извршења кривичног дела,

6) ако је кривично дело извршено прекорачењем граница самоодбране и

7) ако је кривично дело учињено услед повреде правила предвиђених за привођење лица затечених на месту извршења кривичног дела, вршења професионалне дужности, крајње нужде, извршавања налога, предузетих радњи које су оправдане професионалним

ризицима, повреде правила од стране лица која спроводе закон и повреде правила за спровођење научног експеримента.

У наведеним случајевима суд може изрећи блажу казну, од оне која је предвиђена законом, за учињено кривично дело (члан 56. КЗ). Суд ублажава казну када се ради о извршењу кривичног дела са смртним исходом, само уколико окривљени призна учињено дело, учествује у откривању чланова криминалне групе, када је дело учињено као резултат принуде и претње, или је учинилац имао секундарну улогу у извршењу кривичног дела, односно када је кривично дело остало у фази припреме или покушаја (члан 62. КЗ).

3.5. Молдавија

Кривични законик Молдавије¹⁶² из 2002. године, са новелама до 2009. године у другом поглављу под називом: „Кривично дело“, одређује појам и врсте кривичних дела. Тако је према одредби члана 14. КЗ кривично дело дефинисано као штетан чин (радња или пропуштање) који је утврђен у кривичном закону и извршен са кривицом. Ова је дефиниција допуњена одредбом члана 15. КЗ која прописује: "предрасправни степен кривичног дела" који се утврђује у складу са доказима. Њега карактеришу следећи елементи: а) објект, б) објективна страна, в) субјект и г) субјективна страна дела.

У члану 16. Кривични законик разликује више врста кривичних дела. То су: а) ситно кривично дело, б) мање тешко (озбиљно) кривично дело, в) тешко (озбиљно) кривично дело, г) посебно озбиљно кривично дело и д) изузетно озбиљно кривично дело.

Ситно кривично дело је дело за које закон предвиђа као максимум казну затвора до две године. Мање тешко кривично дело је дело за које закон предвиђа максималну казну затвора до пет година, док је за тешко кривично дело прописана казна затвора до дванаест година затвора. Као посебно тешко (озбиљно) кривично дело сматра се умишљајно кривично дело за које је прописана максимална казна затвора преко дванаест година. И

¹⁶² Текст Кривичног законика Молдавије, доступан је на:
[file:///C:/Users/Anita/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Criminal%20Code%20RM%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Anita/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Criminal%20Code%20RM%20(3).pdf) приступ: 13.10.2018. године.

изузетно тешко кривично дело је умишљајно дело за које је прописана казна доживотног затвора.

У поглављу седмом под називом: „Казне“ предвиђене су врсте и сврха казни које се примењују према учиниоцима кривичних дела у Молдавији. Према овом законском решењу (члан 61. КЗ) казна је мера државне принуде и средство за поправљање и преваспитање учиниоца кривичног дела коју суд у име закона примењује и која се састоји у лишавању и ограничењу његових права. У одредби става 2. истог члана је као сврха кажњавања наведено: а) враћање социјалне једнакости, б) рехабилитација учиниоца кривичног дела и в) спречавање вршења нових кривичних дела, како од стране осуђеника, тако и других лица. Извршење казне не сме да проузрокује физичку патњу, нити да понизи достојанство осуђеника.

За остварење наведене сврхе, члан 62. КЗ предвиђа следеће казне као што су: 1) новчана казна, 2) лишавање права на одређено радно место или на обављање одређених активности, 3) укидање војног звања, посебних звања и квалификација, 4) рад у заједници, 5) затвор у трајању од три месеца до двадесет година и 6) доживотни затвор.

У поступку изрицања прописаних казни учиниоцу кривичног дела суд примењује одредбе осмог поглавља под називом: „Одмеравање казне“ . Према члану 75. КЗ правична казна се изриче у границама које су одређене посебним делом Кривичног законика у складу са правилима из његовог општег дела према лицу које је оглашено кривим за учињено кривично дело имајући у виду¹⁶³:

- 1) тежину учињеног кривичног дела,
- 2) мотиве учиниоца,
- 3) његову личност,
- 4) олакшавајуће или отежавајуће околности,
- 5) утицај казне на рехабилитацију и преваспитање учиниоца кривичног дела и
- 6) личне (животне) услове учиниоца и његове породице.

Тежа казна, између више прописаних казни, изриче се учиниоцу само када се оцени да блажа казна међу наведеним не може да осигура остваривање сврхе кажњавања.

За одмеравање казне учиниоцу кривичног дела од посебног значаја су следеће законом таксативно наведене олакшавајуће околности (члан 76. КЗ):

¹⁶³N. Vilcu, L. Ursu, The Criminal code of the Republic of Moldova, Chisinau, 2009. godine, str. 78-81.

- 1) први пут извршење ситног или мање тешког кривичног дела,
- 2) извршење кривичног дела од стране малолетника,
- 3) извршење кривичног дела због тешких личних или породичних околности,
- 4) извршење кривичног дела од стране лица са ограниченим менталним способностима,
- 5) спречавање учиниоца кривичног дела да наступе штетне последице таквог дела,
- 6) добровољно поправљање или надокнада проузроковане штете од стране учиниоца,
- 7) активан допринос учиниоца расветљавању и разрешавању кривичног дела и откривање осталих саучесника, као и признање кривице,
- 8) незаконитост или неморалност поступања жртве, која је провоцирала кривично дело,
- 9) извршење кривичног дела као резултат физичке или психичке принуде која не искључује кривичну природу дела, или под дејством финансијске, односно радне зависности, као и у случају друге природне принуде,
- 10) извршење кривичног дела од стране лица у стању опијености услед употребе психоактивних супстанци,
- 11) извршење кривичног дела које прелази законске границе нужне одбране, стања крајње нужде, разумног ризика или као резултат наређења, односно команде надређеног лица и
- 12) озбиљан утицај који учинилац осећа због извршеног кривичног дела због свог узраста, здравственог стања или других околности.

Поред олакшавајућих околности, на врсту и меру изречене казне утичу и отежавајуће околности из члана 77. КЗ и то:

- 1) извршење кривичног дела од стране лица које је раније било осуђено за слично кривично дело,
- 2) тешке последице кривичног дела,
- 3) извршење кривичног дела у било ком облику саучесништва,
- 4) извршење кривичног дела због социјалне, националне, расне или верске мржње,
- 5) извршење кривичног дела према детету, бременитој жени или лицу у стању болести или физичке или психичке немоћи,

б) извршење кривичног дела против лица у вези са његовом професионалном или социјалном дужношћу,

7) извршење кривичног дела употребом малолетника, лица са психичким недостатком, односно лица у положају зависности од учиниоца,

8) извршење кривичног дела на нарочито свиреп или понижавајући начин,

9) извршење кривичног дела општеопасним средствима,

10) извршење кривичног дела од стране лица у стању опијености и зависности од употребе опојних дрога,

11) извршење кривичног дела употребом оружја, муниције, експлозивних материја или сличних уређаја, специјално припремљених техничких уређаја, опасних или радиоактивних материја или употребом медицинских, хемијских (фармацеутских) препарата, односно употребом физичке или психичке принуде,

12) извршење кривичног дела искоришћавањем ванредног стања, природне несреће и масовних поремећаја и

13) извршење кривичног дела злоупотребом поверења жртве.

Члан 78. КЗ говори о границама за одмеравање казне применом олакшавајућих и отежавајућих (једне или више) околности конкретном учиниоцу кривичног дела.

Ублажавање казне као општи институт је прописано одредбом члана 79. КЗ. Према овом решењу суд је овлашћен да изрекне блажу врсту или мању меру од прописане казне затвора за учињено кривично дело, ако то оправдавају изузетне околности, у вези са : а) сврхом и мотивом учиниоца, б) улогом учиниоца у извршењу кривичног дела, в) понашањем учиниоца, током и након извршења кривичног дела, и другим околностима које суштински умањују озбиљност (тежину) дела и његове последице и г) активним доприносом учиниоца у откривању, доказивању и разјашњењу учињеног кривичног дела.

За примену института ублажавања казне, Законик прописује одређене границе (начине) – члан 78. КЗ. Тако ако суд утврди постојање ублажавајућих околности, овлашћен је да прописану казну ублажи или мења на следећи начин:

1) ако је прописана минимална казна затвора за одређено кривично дело мања од десет година, тада се казна може изрећи до границе прописаног минимума,

2) ако је прописана новчана казна за кривично дело, она се може смањити на најнижу границу – до општег минимума,

3) ако је законом прописана казна доживотног затвора за кривично дело, она се може заменити казном затвора у трајању од петнаест до двадесетпет година и

4) ако је за извршено кривично дело кумулативно прописано више казни, тада је суд овлашћен да уопште не изрекне споредну казну.

Суд може изрећи ублажену казну, када изриче казну учиниоцу изузетно тешких кривичних дела, али не мање од две трећине прописане минималне казне.

Специфично решење предвиђа молдавски законодавац у члану 80. КЗ под називом: "Примена казне код признања кривице учиниоца". Наиме, када учинилац кривичног дела закључи споразум о признању кривице и суд прихвати такав споразум, уместо прописане казне, овлашћен да је изрекне казну умањену за једну трећину минимално прописане казне за то дело. Овакав споразум закључују окривљени и јавни тужилац, када се окривљени изјашњава кривим ради блажег кажњавања за кривично дело које му се ставља на терет (члан 504. ЗКП)¹⁶⁴.

Споразум о признању кривице закључује се у писаној форми уз обавезно присуство браниоца при чему се он може закључити за ситно, средње и тешко кривично дело. За одлучивање поводом поднетог захтева ради закључивање оваквог споразума јавни тужилац разматра више околности као што су: а) искрена намера окривљеног да призна кривично дело и учествује у кривичној истрази и оптужењу других лица, б) казнена евиденција окривљеног, в) тежина оптужбе, г) искрена намера окривљеног да прихвати одговорност за извршено кривично дело, д) намера окривљеног да се предмет оконча у скраћеном поступку, њ) вероватноћа осуде окривљеног у редовном кривичном поступку и е) смањење трошкова поступка.

Уколико суд прихвати овако закључени споразум о признању кривице, он разматра казну коју треба да изрекне окривљеном, при чему се узима у обзир минимална казна предвиђена за то кривично дело, која се умањује за једну трећину. Приликом одмеравања казне суд је дужан да води рачуна о одредбама које се односе на одмеравање и ублажавање казне из Кривичног законика (члан 509. став 4. ЗКП).

И члан 81. КЗ предвиђа неколико основа за ублажавање казне учиниоцу кривичног дела. Наиме, приликом изрицања казне:

¹⁶⁴ Законик о кривичном поступку Молдавије, доступан на: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 15.10.2018. године.

1) за нехатно извршење кривичног дела, суд је дужан да узме у обзир да ли је учинилац предузео накнадне активности у циљу спречавања наступања последица таквог дела,

2) у случају припремања кривичног дела (када се не ради о поврату), суд је овлашћен да учиниоцу изрекне казну до половине испод минимално предвиђене казне,

3) за покушај извршења кривичног дела који не представља поврат, закон је дозволио могућност да се ублажи казна таквом учиниоцу највише до три четвртине минимално прописане казне и

4) казна доживотног затвора се не изриче за припремање и покушај кривичног дела.

Лица млађа од 18 година (малолетници) која изврше ситно кривично дело, односно која први пут учине кривично дело неће се сматрати кривично одговорним, уколико се њихова рехабилитација може постићи неком од образовних (васпитних) мера, које су предвиђене Закоником.

Такође, за ситно кривично дело учинилац може се ослободити од казне: а) ако призна кривицу и надокнади (поправи) штету причињену кривичним делом и б) ако се рехабилитација може постићи на тај начин што ће окривљени бити подвргнут управној одговорности. Према таквом лицу се изричу новчане казне предвиђене законом.

Казне се може ослободити и учинилац који је добровољно одустао од извршења започетог кривичног дела.

Организатор извршења кривичног дела као и подстрекач могу се ослободити од казне, уколико пријаве надлежним органима извршење кривичног дела и на тај начин спрече његово извршење.

Саучесник може, такође, бити ослобођен од казне, уколико је преузео све мере да спречи извршење кривичног дела (члан 56. КЗ).

Лице које први пут изврши ситно кривично дело, може се ослободити од казне уколико активно учествује у откривању извршеног кривичног дела, надокнади штету причињену извршеним кривичним делом, или ако на други начин отклони штетне последице извршеног кривичног дела (члан 57. КЗ).

3.6. Пољска

Кривични законик Републике Пољске из 1997. године, са новелама до 2016. године¹⁶⁵, у одредби члана 1. прописује да кривичну одговорност сноси само лице које изврши дело које је забрањено законом, који је на снази у време његовог извршења. При томе је изричито наведено (члан 2. КЗ) да забрањено дело чије су друштвене последице безначајне не представља кривично дело.

За сузбијање ових дела примењују се кривичне санкције међу којима се посебно истичу казне. Тако се сходно члану 3. КЗ казне и друге мере предвиђене овим Закоником примењују у циљу заштите хуманитарних принципа, посебно у погледу поштовања људског достојанства.

У глави четвртој, под називом: „Казне“, Кривични законик у члану 32. прописује следеће врсте казни: 1) новчану казну, 2) ограничење слободе у трајању од једног до дванаест месеци, 3) лишење слободе у трајању од три месеца до петнаест година, 4) лишење слободе у трајању до двадесетпет година и 5) доживотно лишење слободе.

У глави шестој: „Принципи изрицања казне“ Законик говори о правилима одмеравања казне од стране суда учиниоцу кривичног дела у конкретном случају. Тако према члану 53. став 1. КЗ суд изриче казну по слободном уверењу:

- 1) у оквиру ограничења прописаних законом,
- 2) имајући у виду да њена строгост не би требало да прелази степен кривице,
- 3) узимајући у обзир степен друштвених последица извршеног дела,
- 4) узимајући у обзир превентивне и образовне циљеве, које казна мора да оствари у односу на осуђено лице и
- 5) имајући у виду потребу за развијањем правне свести у јавности.

Приликом изрицања казне (став 2.), суд, пре свега, узима у обзир следеће околности:

- 1) мотивацију (побуду) и начин понашања учиниоца кривичног дела,
- 2) извршење кривичног дела заједно са малолетником,

¹⁶⁵ Текст Кривичног законика Пољске, доступан је на:
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 15.10.2018. године

- 3) врсту и степен прекршене обавезе,
- 4) врсту и обим проузроковане последице кривичног дела,
- 5) карактеристике и личне услове учиниоца,
- 6) његов начин живота пре извршења кривичног дела и
- 7) његово понашање после извршења дела, а посебно његово настојање да надокнади или исправи проузроковану последицу (штету) или да надокнади јавну перцепцију правде у другом облику.

Суд је при томе обавезан да посебно размотри: 1) понашање оштећеног лица (жртве), односно да ли је, на који начин и у ком обиму он допринео извршењу кривичног дела на своју штету и 2) остварене позитивне ефекте (резултате) посредовања између оштећеног и учиниоца кривичног дела, односно споразума (нагодбе) који су они постигли у поступку пред државним тужиоцем или судом.

Специфично је решење садржано у одредби члана 54. КЗ према коме суд приликом изрицања казне малолетнику за учињено кривично дело узима у обзир чињеницу да ли се на овај начин може остварити његово образовање, с тим што се казна лишења слободе не може изрећи лицу које је било млађе од осамнаест година, у време извршења кривичног дела.

При одмеравању казне учиниоцу кривичног дела у границама прописане казне (посебног минимума и посебног максимума) суд, сходно члану 55. КЗ, узима у обзир околности које утичу на изрицање блаже или строжије казне, али само ако се односе на конкретног учиниоца.

Ублажавање казне¹⁶⁶ (члан 57. КЗ) могуће је при постојању основа (услова) за примену овог изузетног законског овлашћења суда. Изрицање блаже казне подразумева изрицање мање казне, од оне која је предвиђена законом за конкретно кривично дело, у случају постојања одређених околности, којима се омогућава такво ублажавање. Када је испуњено више услова за ублажавање казне или за њено поштравање, суд може то учинити само једном, узимајући у обзир све околности које се односе на ублажавање, односно поштравање казне.

¹⁶⁶А. И. Лукашова, Н. Ф. Кузњецовој, Уголовниј кодекс Републики Пољша, Санкт Петербург, 2001. године, стр. 72-74.

Члан 58. КЗ обавезује суд да приликом ублажавања казне примењује одређене границе (правила). Тако, ако је за учињено кривично дело алтернативно прописано више казни, тада се казна затвора (лишење слободе) изриче без обуставе извршења, само ако нема друге казне или мере, која би на ефикаснији начин остварила сврху примене кривичних санкција.

Такође, новчана казна се не може изрећи када доходак (приходи) учиниоца, његово имовно стање или могућност зараде пружају разумне основе за претпоставку да он неће бити у могућности да је изврши (исплати).

Ако је за кривично дело прописана казна лишења слободе до пет година, уместо ње се у конкретном случају може изрећи новчана казна или казна ограничења слободе. Ова могућност није дозвољена: а) за умишљајно извршење кривичног дела и б) ако је учинилац претходно већ био безусловно осуђен за неко раније извршено кривично дело на казну лишења слободе у трајању од најмање шест месеци (дакле, у случају поврата).

Члан 59. КЗ одређује да, ако је за кривично дело прописана казна лишења слободе (самостално или алтернативно са другим врстама казни) до три године и ако друштвене последице учињеног дела нису велике (када су последице велике, односно нису велике, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају), суд може одлучити да не изрекне прописану казну или да изрекне блажу врсту казне, или другу врсту прописане мере, ако се и на такав начин може остварити законом прописана сврха кажњавања.

Законик предвиђа и могућност ванредног ублажавања казне (члан 60. КЗ) када је то законом изричито прописано, односно према малолетнику (сходно овлашћењу из члана 54. КЗ). Дакле, ванредно ублажавање казне се примењује у "посебно оправданим" случајевима када и примена најблаже прописане казне (посебни минимум) није оправдана, а нарочито:

1) ако су се оштећени и учинилац дела измирили, ако је учинилац надокнадио насталу штету, или су се оштећени и учинилац договорили о начину надокнаде проузроковане штете,

2) ако је учинилац покушао да поправи штету или да спречи насталу штету и

3) ако је учинилац нехатног дела или њему блиско лице претрпело велику штету извршеним кривичним делом.

Суд је даље овлашћен да ублажи казну учиниоцу кривичног дела ако он сарађује са надлежним државним органима у откривању учињеног кривичног дела, односно откривању информација о лицима која су учествовала у његовом извршењу.

На предлог државног тужиоца (став 4.), суд може применити ванредно ублажавање казне или чак условно обуставити извршење казне, у односу на учиниоца, ако је он надлежним државним органима открио кривично дело и допринео кривичном гоњењу његових учинилаца, а то је било од суштинске важности за откривање кривичног дела, које није било раније познато државним органима, под условом да се ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора преко пет година (дакле, ако се ради о тешком кривичном делу).

Ако се, пак, у овом случају (под наведеним околностима) ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора до пет година, тада се ублажена казна може условно обуставити од извршења, са периодом проверавања у трајању до десет година, под условом да за то време осуђено лице не учини ново кривично дело (став 5.).

Изузетно се ублажавање казне, сходно ставу 6., може извршити са следећим ограничењем:

1) ако је учињено кривично дело за које је предвиђена казна затвора до двадесетпет година, тада се казна може ублажити до осам година затвора,

2) ако је за кривично дело прописана казна затвора суд може ублажити казну до једне трећине, од оне која је предвиђена законом,

3) ако је учињено кривично дело за које је прописана казна затвора најмање једну годину, уместо ове казне се може изрећи новчана казна, казна ограничења слободе или казна лишења слободе и

4) ако је учињено кривично дело, за које је прописана казна затвора испод једне године, тада се може изрећи новчана казна или казна ограничења слободе.

Члан 61. КЗ предвиђа институт ослобођења од казне у законом прописаним случајевима из члана 60. КЗ, а посебно ако је улога учиниоца у извршењу кривичног дела била од секундарног значаја, а он је надлежним органима пружио обавештења која су помогла да се спречи извршење другог кривичног дела. Када постоји законско овлашћење суда за потпуно ослобођење од прописане казне учиниоца кривичног дела, суд је овлашћен и да таквом лицу ублажи прописану казну за учињено дело.

3.7. Руска федерација

Кривични законик Руске федерације¹⁶⁷, из 1996. године, са изменама до 2016. године, у поглављу првом, у глави првој под називом: „Задаци и принципи Кривичног законика Руске Федерације“ у члану 2. одређује да су његови задаци: а) заштита права и слобода човека и грађанина, имовине, јавног реда и јавне безбедности, животне средине и Уставом уређеног система Руске Федерације од кривичних дела, б) одржавање мира и безбедности човечанства и в) спречавање вршења кривичних дела. За остваривање ових задатака, Законик: а) успоставља основе и принципе кривичне одговорности, б) дефинише која дела су призната као кривична дела и в) утврђује врсте казни и друге кривичне мере које се примењују према учиниоцима кривичних дела.

Он даље предвиђа да је кривично дело друштвено опасан чин учињен са кривицом, који је забрањен законом, а за који је прописана одређена кривична санкција. Дело које садржи радњу предвиђену Закоником, али које због своје безначајности не представља друштвену опасност, којим није проузрокована штета за појединца, друштво и државу, не сматра се кривичним делом (члан 14. КЗ)¹⁶⁸.

Члан 15. КЗ дефинише: "Врсте (категорије) кривичних дела" у зависности од природе и степена друштвене опасности. Тако се разликују: а) дело мале тежине, б) дело средње (просечне) тежине, в) тешка кривична дела и г) посебно тешка кривична дела¹⁶⁹.

За дело мале тежине (ситно дело), које је извршено са умишљајем прописана је казна затвора до три године.

Дело средње (просечне) тежине је умишљајно кривично дело за које је прописана казна лишења слободе до пет година, односно безобзирно кривично дело за које је запређена казна лишења слободе преко три године.

Умишљајно предузето дело за које је прописана казна затвора до десет година назива се тешко кривично дело.

¹⁶⁷ Кривични законик Руске федерације ступио је на снагу 1. јануара 1997. године.

¹⁶⁸ Текст Кривичног законика Руске федерације, доступан је на:

<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 15.10.2018. године

¹⁶⁹ И. Федосова, Т. Скуратова, Уголовниј кодекс Росијској федерацији, Москва, 2005. године, стр.37-41.

Посебно тешко кривично дело је умишљајно дело, за које је прописана казна преко десет година или тежа казна (казна доживотног затвора или смртна казна).

У зависности од стварних околности кривичног дела и степена друштвене опасности (став б.), при постојању две или више олакшавајућих околности, уз одсуство (изостанак) отежавајућих околности, суд је овлашћен да промени степен кривичног дела за мање тешко дело, али највише за један степен под следећим условима:

1) ако је за извршење средње тешког кривичног дела лице осуђено на казну затвора у трајању најдуже до три године или на другу блажу казну,

2) ако је за извршење тешког кривичног дела учинилац осуђен на казну затвора до пет година затвора или на другу блажу казну и

3) ако се ради о посебно тешком кривичном делу чијем је учиниоцу у конкретном случају изречена казна затвора до седам година.

У поглављу трећем под називом: „Казне“ прописане су казне које надлежни судови изричу учиниоцима кривичних дела. Глава девета: „Појам и сврха кажњавања“ одређује сврху примене казни. Тако је, у члану 43. КЗ, прописано да је казна мера државне принуде која се изриче пресудом суда, према лицу које је проглашено кривим за извршење кривичног дела. Она се састоји у лишавању или ограничавању права и слобода учиниоца кривичног дела. Казна се примењује у циљу: а) враћања социјалне правде, б) поправљања учиниоца кривичног дела и в) спречавања вршења нових кривичних дела.

За остварење наведене сврхе, примењују се казне предвиђене у члану 44. КЗ. То су¹⁷⁰: 1) новчана казна, 2) лишавање права на обављање одређених функција или на обављање одређених активности, 3) лишавање специјалног или војног чина, звања или положаја, 4) обавезни рад, 5) корективни рад, 7) ограничење војне службе, 8) задржавање на време од једног до шест месеци, 9) ограничење слободу у трајању од два месеца до четири године, 10) лишавање слободу у трајању од два месеца до двадесет година, 11) служба у дисциплинској војној јединици, 12) доживотни затвор и 13) смртна казна.

Као основне казне (члан 45. КЗ) сматрају се: а) обавезни рад, б) корективни рад, в) ограничење војне службе, г) задржавање, д) служба у дисциплинској војној јединици, њ) лишавање слободу за одређено време, е) доживотно лишавање слободу и ж) смртна казна. Остале казне могу се изрећи и као основне (главне), и као додатне (споредне) казне, осим

¹⁷⁰А. И. Рарог, Уголовное право России, Общаја част, Москва, 2008. године, стр. 312-319.

лишења специјалног или војног чина, звања или положаја, које представља само додатну казну.

Глава десета носи назив: „Изрицање казне“¹⁷¹. Овде су садржана правила о одмеравању, ублажавању, поштравању, или ослобођењу од казне учиниоца кривичног дела. Тако члан 60. КЗ под називом: „Општи принципи кажњавања“ налаже да суд изриче правичну казну лицу које је оглашено кривим за извршење кривичног дела у границама прописаним Закоником, уз поштовање одредби Општег дела. Правична казна је она која се изриче само ако је прописана за конкретно учињено кривично дело, осим ако се применом блаже казне (сходно члану 64. КЗ) може осигурати остваривање сврхе кажњавања. Строжа казна од оне која је предвиђена у посебном делу Кривичног законика за кривично дело може се изрећи за стицај (кумуляацију) кривичних дела.

Приликом изрицања казне суд узима у обзир следеће околности:

- 1) природу и степен друштвене опасности учињеног кривичног дела,
- 2) личност учиниоца,
- 3) олакшавајуће и отежавајуће околности,
- 4) утицај изречене казне на рехабилитацију (поправљање, преваспитање) осуђеног лица и
- 5) услове живота учиниоца (личне прилике).

Олакшавајуће околности које утичу на одмеравање казне у границама посебног минимума и максимума прописане казне су наведене у члану 61. КЗ. То су¹⁷²:

- 1) извршење кривичног дела мале или средње тежине из нехата,
- 2) малолетство учиниоца дела,
- 3) стање трудноће учиниоца,
- 4) одговорност учиниоца за децу,
- 5) извршење кривичног дела услед случаја или из разлога саосећања,
- 6) извршење кривичног дела под дејством физичке или психичке принуде или због материјалне, службене или друге зависности,

¹⁷¹Уголовниј кодекс Россијској федерацији, Москва, 2014. године, стр. 26-28.

¹⁷²А. И. Рарог, Г. А. Есаков, А. И. Чучаев, В. П. Степалин, Уголовное право России, Части обшја и особеннаја, Москва, 2007. године, стр. 163-167.

7) извршење кривичног дела прекорачењем услова за нужну одбрану, у случају хапшења учиниоца кривичног дела, прекорачењем крајње нужде, из оправданог ризика или извршавањем налога или упутстава,

8) незаконитост или аморалност понашања жртве које је провоцирало извршење кривичног дела,

9) пријава или пружање активне помоћи надлежним државним органима у откривању и истражи кривичног дела, односно откривање учинилаца или саучесника и потрага за имовином која је прибављена кривичним делом,

10) пружање медицинске или друге помоћи жртви након извршења кривичног дела и

11) добровољна надокнада за материјалне губитке и психичке повреде настале као резултат кривичног дела, односно предузимање других радњи у циљу надокнаде причињене штете.

Поред, таксативно наведених околности, Законик је овластио суд да у конкретном случају узме у обзир и друге околности за које оцени да имају карактер олакшавајуће околности, што представља фактичко питање. Ако је нека од ових околности прописана као елемент бића кривичног дела, она се не цени и као олакшавајућа околност при одмеравању казне за учињено кривично дело (забрана двоструког вредновања).

Члан 63. КЗ набраја после новеле из марта 2012. године отежавајуће околности од значаја за одмеравање казне. То су:

1) поврат – поновно извршење кривичног дела,
2) тешке последице извршења кривичног дела,
3) извршење кривичног дела од стране групе лица или групе лица према претходном договору, организоване групе или криминалне организације,

4) посебно активна улога учиниоца у извршењу кривичног дела,

5) умешаност у извршење кривичног дела лица које пати од тешких психичких поремећаја или лица које је у стању опијености, односно лица које није достигло узраст (старост) за кривичну одговорност,

6) извршење кривичног дела из политичке, идеолошке, расне, националне или верске мржње или нетрпељивости или због мржње или нетрпељивости у односу на неку друштвену групу,

7) извршење кривичног дела из освете, ради омогућавања извршења или прикривања другог кривичног дела или његовог извршиоца,

8) извршење кривичног дела против лица или његових сродника у вези са његовим службеним својством или вршењем јавне дужности,

9) извршење кривичног дела против бремените жене, малолетника, односно према другом беспомоћном или неспособном лицу или лицу које зависи од учиниоца,

10) извршење кривичног дела са нарочитом бруталношћу, садизмом, изругивањем или мучењем жртве,

11) извршење кривичног дела употребом оружја, муниције, експлозива, специјално произведеног техничког средства, опојних дрога, психотропних, отровних или радиоактивних супстанци, медицинског, хемијског или фармаколошког препарата или уз употребу физичке или психичке принуде,

12) извршење кривичног дела за време ванредног стања, природне или друштвене катастрофе или током масовних поремећаја,

13) извршење кривичног дела злоупотребом поверења учиниоца због његовог службеног положаја или овлашћења,

14) извршење кривичног дела употребом униформе или докумената представника власти,

15) извршење умишљајног кривичног дела од стране радника органа унутрашњих послова и

16) извршење кривичног дела у односу на малолетника од стране родитеља или другог лица које има васпитну улогу, педагога или другог лица запосленог у образовној, старатељској, медицинској или другој установи која врши надзор над малолетницима.

Члан 62. КЗ прописује могућност ублажавања казне по мери учиниоцу кривичног дела. Као основи за ублажавање казне (факултативне могућности – овлашћења суда) после новеле Кривичног законика из децембра 2011. године сматрају се:

1) ако постоје две или више олакшавајућих околности, у одсуству било које отежавајуће околности, када изречена казна не сме да пређе две трећине испод минимално прописане казне. Ублажавање казне по овом основу није дозвољено ако се ради о кривичном делу за које је прописана казна доживотног затвора или смртна казна и

2) ако је закључен споразум о сарадњи учиниоца дела и јавног тужиоца, у одсуству отежавајућих околности, казна се може ублажити до две трећине испод прописане минималне казне.

Други облик ублажавања казне је предвиђен у одредби члана 64. КЗ. То је могућност изрицања блаже врсте казне од оне која је предвиђена за кривично дело (ублажавање казне по врсти). За ово ублажавање казне потребно је испуњење следећих услова: 1) постојање изузетних околности у вези са циљевима и мотивима извршења кривичног дела, 2) улога учиниоца у извршењу кривичног дела, његово понашање током или након извршења кривичног дела, 3) друге околности које суштински смањују степен друштвене опасности учињеног кривичног дела и 4) активна помоћ учиниоца у откривању кривичног дела или других саучесника државним органима.

При постојању неког од наведених основа суд је овлашћен да уместо прописане врсте казне изрекне блажу врсту казне, односно да не изрекне додатне казне када је њихово изрицање обавезно по закону.

Обим и границе ублажавања казне одређени су чланом 65. КЗ. Према овом законском решењу суд може учиниоцу кривичног дела кога је огласио кривим ублажити казну до две трећине испод посебног минимума прописаног за конкретно дело. Ако је пак за учињено кривично дело прописана смртна казна или казна доживотног затвора, тада се она може ублажити до општег максимума казне затвора (дакле, до двадесет година).

Члан 66. Кривичног законика садржи правила за одмеравање казне за покушај или припремање кривичног дела, при чему се посебно води рачуна о разлозима и околностима због којих последица намераваног кривичног дела није наступила. За кажњиве припремне радње (недовршено кривично дело) се може изрећи казна само до половине испод посебног минимума прописане казне за то дело, док се за покушано кривично дело може изрећи казна до три четвртине, испод минимално прописане казне. У оба случаја Законик је искључио могућност изрицања смртне казне или казне доживотног затвора.

Закоником је предвиђено и ослобађање од кривичне одговорности у следећим случајевима (члан 75. КЗ):

- 1) ако је извршено кривично дело мале тежине,
- 2) ако је дело извршено од стране примарног учиниоца,
- 3) ако се учинилац сам пријавио надлежним органима,

- 4) ако је учинилац надокнадио причињену штету,
- 5) ако је учинилац помогао у откривању кривичног дела и
- 6) ако је учинилац предузео друге радње у циљу отклањања последица кривичног дела.

При постојању ове изузетне законске могућности, суд је овлашћен да учиниоцу кривичног дела казну само ублажи (по мери, односно по врсти).

3.8. Украјина

Кривични законик Републике Украјине¹⁷³ из 2001. године, са новелама до 2016. године, у члану 1. одређује као циљ (сврху) кривичног законодавства: а) обезбеђење правне заштите права и слобода човека и грађана, имовине, јавног реда и јавне безбедности, животне средине и уставног поретка Украјине од криминалних напада, б) обезбеђење мира и безбедности човечанства и в) спречавање вршења кривичних дела. У том циљу, Кривични законик дефинише које се друштвено опасне радње или пропусти (нечињење) сматрају кривичним делима и које казне треба изрећи њиховим учиниоцима.

Глава трећа, под називом: „Кривично дело“, у члану 11. КЗ одређује појам кривичног дела. Према овом законском решењу кривично дело је друштвено опасно дело (радња или пропуст) прописано овим Закоником које је учињено са кривицом. Није кривично дело (став 2.) оно дело, чак и уколико су испуњена обележја предвиђена у закону, ако због своје безначајности не представља друштвено опасно дело.

Члан 12. КЗ под називом: "Класификација кривичних дела" набраја врсте кривичних дела у зависности од врсте, тежине и прописане казне. То су: а) лака кривична дела, б) средње тешка кривична дела, в) тешка кривична дела и г) посебно тешка кривична дела.

Лако кривично дело означава кривично дело за које је запређена казна затвора до две године или блажа казна.

¹⁷³ Кривични законик Украјине доступан је на:
<https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview> приступ: 03.10.2018.

Средње тешко кривично дело је дело за које је прописана казна затвора до пет година.

Тешко кривично дело је дело за које је прописана казна затвора до десет година.

И посебно тешко кривично дело је оно дело за које је прописана казна затвора у трајању дужем од десет година или доживотна казна затвора.

У глави десетој под називом: „Врсте казне“ Кривични законик у члану 50. одређује појам и сврху казни. Тако је казна принудна мера изречена пресудом суда у име државе према лицу које је проглашено кривим за кривично дело и која се састоји у ограничавању права и слобода осуђеног лица предвиђених законом (став 1.). Казна је усмерена на (има за циљ, сврху): а) кажњавање учиниоца кривичног дела, б) поправљање (реформу) осуђеног лица и в) спречавање вршења кривичних дела од стране осуђеног лица, али и од стране других лица. При томе је изричито наведено да казна не сме да обухвати физичке патње или понижавање људског достојанства учиниоца кривичног дела.

Врсте казни су набројане у одредби члана 51. КЗ. Тако се према учиниоцу кривичног дела могу изрећи следеће казне: 1) новчана казна, 2) укидање војног или специјалног положаја, чина или звања, 3) лишавање права на заузимање одређених позиција или обављање одређених послова, 4) рад у заједници, 5) поправни рад, 6) ограничење службе војних службеника, 7) одузимање имовине, 8) хапшење у трајању од једног до шест месеци, 9) ограничавање слободе у трајању од једне до пет година, 10) чување војних службеника у казненом батаљону, 11) казна затвора на одређено време у трајању од једне до петнаест година и 12) казна доживотног затвора.

Одредба члана 65. КЗ набраја принципе одмеравања казне. Суд изриче казну учиниоцу кривичног дела:¹⁷⁴

- 1) у границама које су прописане законом за кривично дело,
- 2) сходно одредбама општег дела Законика,
- 3) узимајући у обзир: а) степен тежине извршеног кривичног дела, б) личност учиниоца, в) начин и мотиве извршења кривичног дела и г) природу и тежину проузроковане последице и
- 4) олакшавајуће и отежавајуће околности.

¹⁷⁴М. И. Коржанскиј, Популарниј коментар в Криминолному кодексу, Киев, 2007. године, стр. 45-48.

Изречена казна учиниоцу кривичног дела треба да буде адекватна и довољна да га поправи (реформише) и тако спречи извршење новог кривичног дела. Тежа казна од оне која је прописана за извршено кривично дело се може изрећи само у случају да блажу казну суд оцени (сматра) као недовољну за остварење сврхе поправљања учиниоца и недовољну за спречавање вршења нових кривичних дела. Основи за изрицање блаже, у односу на прописану казну, налазе се у члану 69. КЗ., док се у чл. 70-71. прописују основи за поштравање казне учиниоцу кривичног дела (после новеле из априла 2008. године).

Олакшавајуће околности из члана 66. КЗ су од значаја за одмеравање казне у оквиру остварења сврхе кажњавања (после новеле из априла 2008. године). То су¹⁷⁵:

- 1) предаја, искрено кајање или активна помоћ у откривању кривичног дела,
- 2) добровољна надокнада штете или њена поправка,
- 3) пружање медицинске или друге помоћи оштећеном лицу након извршења кривичног дела,
- 4) извршење кривичног дела од стране малолетника,
- 5) извршење кривичног дела од стране труднице,
- 6) извршење кривичног дела услед стицаја неповољних личних, породичних или других околности,
- 7) извршење кривичног дела под утицајем претње, силе или финансијске, службене или друге зависности,
- 8) извршење кривичног дела под утицајем снажног узбуђења насталог незаконитим или неморалним радњама жртве,
- 9) извршење кривичног дела у прекорачењу нужне одбране и
- 10) предузимање радњи у циљу спречавања или откривања криминалних активности организоване групе, или криминалне организације, када је то подразумевало извршење кривичног дела.

На сличан начин, Кривични законик у члану 77. набраја следеће отежавајуће околности. То су:

- 1) извршење кривичног дела у поврату,
- 2) извршење кривичног дела од стране групе лица по претходном договору,

¹⁷⁵Верховна рада, No.2953/III/2001.....No.2556/VI-1010; VVR 2526/2001.....VVR 1492/2016

3) извршење кривичног дела заснованог на расном, националном или верском непријатељству или мржњи,

4) извршење кривичног дела у вези са вршењем службене или јавне дужности од стране жртве,

5) тешке последице проузроковане кривичним делом,

6) извршење кривичног дела против малолетника, старог или немоћног лица,

7) извршење кривичног дела против бремените жене,

8) извршење кривичног дела против лица које је у финансијској, службеној или другој зависности од учиниоца,

9) извршење кривичног дела злоупотребом малолетног лица, лица са душевним поремећајем или ментално оштећеног лица,

10) извршење посебно насилног кривичног дела,

11) извршење кривичног дела искоришћавањем ванредног стања или других ванредних догађаја,

12) извршење кривичног дела општеопасним средством или начином и

13) извршење кривичног дела од стране лица у стању опијености која је резултат употребе алкохола, опојних дрога или других психоактивних супстанци.

Ако је нека од наведених олакшавајућих или отежавајућих околности назначена као елемент бића конкретног кривичног дела, суд је не узима у обзир приликом одмеравања (изрицања) казне учиниоцу таквог дела.

Специфичан начин одмеравања казне Законик наводи у члану 68. То је одмеравање казне за: а) покушај (непотпуно) кривично дело, б) припремне радње и в) саучесништво.

Приликом одмеравања казне за припремање и покушај кривичног дела, суд је у обавези да, поред олакшавајућих и отежавајућих околности, води рачуна и о: а) степену тежине учињеног дела, б) степену остварења злочиначке (криминалне) намере (воље) и в) разлозима због којих кривично дело није извршено у потпуности. Тако казна за припремање кривичног дела (у Закоником прописаним случајевима кажњивости) не може бити већа од половине минималног трајања најтеже врсте казне прописане законом за учињено кривично дело. На исти начин, казна за покушано кривично дело се, такође, може ублажити, тако да се може изрећи највише испод две трећине посебног минимума прописане, најтеже врсте казне.

И коначно, при кажњавању саучесника (подстрекача или помагача), суд је обавезан да води рачуна о природи и степену учешћа сваког лица у извршеном кривичном делу.

Ублажавање казне је у украјинском Кривичном законнику предвиђено чланом 69. КЗ. Тако је суд овлашћен да: а) у случају постојања олакшавајућих околности које ублажавају казну и значајно смањују тежину извршеног кривичног дела и б) имајући у виду личност учиниоца, изрекне блажу врсту или мању меру од законом прописане казне за то дело, односно може да одлучи да не изрекне кумулативно прописану додатну (споредну) казну.

Посебан основ за ублажавање казне је предвиђен у одредби члана 69-1. КЗ. Наиме, суд може да учиниоцу кривичног дела изрекне казну до две трећине испод минималног трајања најтеже казне прописане законом за учињено дело у следећим случајевима:

1) ако постоје две или више олакшавајућих околности,

2) ако нема отежавајућих околности и

3) ако учинилац призна кривицу (односно извршење кривичног дела). У кривичном праву Украјине могу се закључити две врсте споразума. То су: а) споразум о помирењу између жртве и осумњиченог, односно оптуженог и б) споразум о признању кривице између јавног тужиоца и осумњиченог, односно оптуженог.

Споразум о признању кривице између јавног тужиоца и учиниоца кривичног дела (осумњиченог) може се закључити за кривична дела мале или средње тежине, односно тешка кривична дела која су проузроковала штету само државним, односно јавним интересима, као и за кривична дела која учине лица у вршењу службене дужности. Приликом закључења овакве врсте споразума јавни тужилац узима у обзир следеће околности: а) врсту сарадње осумњиченог или оптуженог у спровођењу кривичног поступка према њему или према другим лицима, б) озбиљност подигнуте оптужнице, односно сумње, в) предност јавног интереса у обезбеђивању брже предпретресне истраге, односно суђења, као и у откривању више кривичних дела и г) предност јавног интереса у превенцији, откривању и спречавању већег броја кривичних дела.

Уколико суд одобри постигнути споразум, између јавног тужиоца и осумњиченог односно оптуженог, тада доноси пресуду којом изриче договорену казну између јавног тужиоца и окривљеног, уз образложење са чињеницама о постигнутом споразуму, казни, кривичном делу за које се окривљени терети, разложима због којих је закључен споразум,

као и уз навођење законских одредби на основу којих је овакав споразум закључен. У случају неизвршења оваквог споразума од стране окривљеног, јавни тужилац или жртва, могу захтевати укидање донете пресуде (члан 468. ЗКП)¹⁷⁶.

4. ЦЕНТРАЛНОЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

4.1. Аустрија

Кривични законик Аустрије донет је 1974. године од када је са више допуна и измена у примени и данас. У глави првој: „Опште одредбе“ Законик прописује учлану 1. да се казна може изрећи само за кривична дела која су била кажњива у тренутку њиховог извршења.

Глава друга: „Класификација кривичних дела“ одређује појам и врсте кривичних дела. Тако се злочином сматрају, у смислу члана 17. КЗ, кривична дела која су извршена са умишљајем и за која је прописана казна доживотног затвора или казна затвора преко три године. Сва остала дела предвиђена Кривичним законом су означена као кривична дела.

Члан 18. КЗ наводи да се казна затвора може изрећи: а) доживотно и б) на одређено време у трајању од једног дана до двадесет година. Поред казне затвора, аустријски законодавац познаје и следеће казне као што су: 1) новчана казна у дневним износима (тарифама) – члан 19. КЗ и 2) конфискација имовине – члан 19.1. КЗ.

Интересантно је решење садржано у члану 31.а. КЗ под називом: "Накнадно ублажавање казне". Према њему, ако после донете пресуде и изречене казне учиниоцу кривичног дела наступе накнадне околности које би довеле до блаже осуде, суд је овлашћен да ублажи изречену казну на одговарајући начин. Такође, касније погоршање личних околности или економских прилика (имовинског стања) учиниоца које он сам није изазвао може да утиче на висину дневног износа изречене новчане казне.

¹⁷⁶ Законик о кривичном поступку Украјине, доступан је на:
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>. приступ 3.10.2018. године

У четвртој глави под називом: „Казне“, Законик у члану 32. наводи да приликом одмеравања казне у конкретном случају суд је обавезан да узме у обзир:

- 1) отежавајуће и олакшавајуће околности,
- 2) последице (учинке) казне на будући живот учиниоца дела и
- 3) став учиниоца према законом заштићеним вредностима или његов индиферентан однос према њима¹⁷⁷.

Наиме, што је већа (тежа) последица, то је логично и тежа изречена казна. На исти начин, тежа казна се изриче и ако је учинилац прекршио значајније друштвене дужности извршењем кривичног дела, односно ако је поступао са великим степеном кривице, а само дело је дуже време припремао (претходни умишљај).

Члан 33. КЗ Аустрије набраја околности које доводе до поопштравања казне.

Основи који представљају олакшавајуће околности, при одмеравању казне наведени су у одредби члана 34. КЗ. То су:

- 1) ако је учинилац у време извршења дела имао навршених осамнаест година, али још није навршио двадесет прву годину,
- 2) ако је учинилац дело извршио под утицајем нарушеног психичког стања, здравља или од стране душевно заосталог лица,
- 3) ако је учињено дело у очигледној супротности са дотадашњим правилним начином живота учиниоца,
- 4) ако је дело учињено под посебним личним околностима,
- 5) ако је дело учињено под утицајем трећег лица или из страха, односно због послушности према њему,
- 6) ако је учинилац на секундаран (споредан) начин учествовао у извршењу дела,
- 7) ако је дело учињено из непромишљености,
- 8) ако је дело учињено у посебном емоционалном стању, које је настало као реакција на понашање оштећеног,
- 9) ако је дело учињено под особито извињавајућим околностима,
- 10) ако је дело учињено због грешке у примени права, која не искључује кривицу,
- 11) ако учинилац није проузроковао никакву штету упркос завршетку радње или је дело остао у покушају,

¹⁷⁷ E. Foregger, E. Serini, Strafgesetzbuch, StGB, 9. Auflage, Wien, 1989. godine, str. 44-48.

12) ако учинилац није проузроковао већу последицу иако је то могао, односно ако је добровољно спречио наступање штете,

13) ако је учинилац уложио озбиљне напоре да надокнади проузроковану штету или друге штетне последице, односно да спречи наступање таквих последица,

14) ако се учинилац, после извршења дела, добровољно пријавио надлежним органима, иако је могао лако да побегне или да остане неоткривен,

15) ако је учинилац исказао добровољно кајање или признање кривице,

16) ако је од извршења дела протекло дуже време (а та дужина представља фактичко питање), при чему се учинилац добро понашао за то време и није поново извршио кривично дело и

17) ако је извршеним делом и сам учинилац, односно њему блиско лице претрпело тешке последице, односно нарушавање здравља.

Извршење кривичног дела у стању опијености (алкохолем, опојним дрогама или другим средствима) према члану 35. КЗ не искључује могућност кажњавања његовог учиниоца, али је и то разлог за ублажавање казне, ако су наступиле мале (благе) последице предузете делатности.

Члан 36. КЗ прописује могућност изрицања казне затвора према лицу узраста до двадесетједне године (млађе пунолетно лице) у време извршења кривичног дела. Наиме, овом учиниоцу се не може изрећи казна затвора у било ком трајању. То значи да се према овим лицима изричу само имовинске казне и то у следећим границама, сходно са следећим ограничењима из члана 37. КЗ:

1) ако је за кривично дело прописана казна затвора преко пет година, тада се може учиниоцу изрећи казна затвора до једне године или новчана казна до 720 дневних износа, ако се и на овај начин може у довољној мери утицати на учиниоца да не изврши ново кривично дело и

2) ако је за кривично дело прописана казна затвора преко десет година, тада се може изрећи новчана казна од 720 дневних износа за једну годину затвора, ако је и таква казна довољна да одврати учиниоца од даљег вршења кривичних дела.

Законик дозвољава ванредно ублажавање казне у следећим границама, у случају преваге олакшавајућих околности, у односу на отежавајуће (члан 41. КЗ). У овом случају:

1) уколико је за учињено дело предвиђена казна доживотног затвора, односно казна затвора од десет до двадесет година, тада се учиниоцу може изрећи казна затвора у трајању до једне године,

2) уколико је за учињено дело предвиђена казна затвора до десет година, тада се учиниоцу може изрећи казна затвора у трајању до шест месеци,

3) уколико је за учињено дело предвиђена казна затвора до пет година, тада се учиниоцу може изрећи казна затвора до три месеца,

4) уколико је за учињено дело предвиђена казна затвора у трајању до једне године, тада се учиниоцу може изрећи казна затвора до месец дана и

5) уколико је за учињено дело предвиђена казна затвора испод годину дана, тада се учиниоцу може изрећи казна затвора од једног дана.

4.2. Луксембург

Кривични законик Француске из 1810. године примењивао се на подручју Великог Војводства Луксембурга више деценија. Затим је у овој држави уведен у примену Кривични законик Великог Војводства из 1879. године, који је и данас у примени са бројним новелама до 2016.године¹⁷⁸.

Овај Законик, у књизи првој, у глави првој, под називом: „Кривична дела и казне“ у члану 1. одређује појам и врсте кривичних дела. Разликују се две врсте ових кажњивих понашања. То су: а) злочини – дела за која су прописане казне и б) прекршаји – дела за која су прописане поправне мере. При томе је изричито одређено да се за учињено кривично дело не може казнити, ако оно законом није било прописано као кажњиво дело у време пре него што је извршено, нити се његовом учиниоцу може изрећи казна, која није била прописана законом.

Глава друга прописује казне које се примењују за физичка лица. После новеле из марта 2010. године физичком лицу се могу изрећи следеће казне (члан 7. КЗ) : 1) казна

¹⁷⁸Видети: Великое Герцогство Люксембурга, доступна на http://kommentarii.org/strani_mira_ekiklopediy/luksenburg.html приступ: 27.08.2018. године

затвора у одређеном трајању или доживотно, 2) новчана казна, 3) конфискација имовине, 4) одузимање звања, позива, радног места или јавних функција, 5) забрана одређених грађанских и политичких права, 6) забрана обављања одређене пословне делатности, 7) јавно објављивање пресуде (у целини или изводу) на терет осуђеног лица и 8) забрана обављања одређених професионалних или друштвених активности. Интересантно је решење из члана 8. КЗ према коме се казна затвора може изрећи у следећим распонима: а) од пет до десет година, б) од десет до петнаест година, в) од петнаест до двадесет година и г) од двадесет до тридесет година.

Поред казне затвора (са одређеним или доживотним трајањем) у главне казне спадају још и: а) новчана казна од 251 еуро (члан 9. КЗ) и б) одузимање звања, позива, радног места или јавних функција (члан 10. КЗ). Све остале казне, сходно одредби члана 14. КЗ, спадају у додатне (споредне) казне.

Потом следи неколико законских чланова који садрже правила за одмеравање (изрицање) казне. Тако се:

- 1) уз казну затвора може изрећи казна конфискације имовине (члан 19. КЗ),
- 2) ако је кривично дело кажњиво затвором и новчаном казном, суд може, као главну казну изрећи само једну од прописаних казни (члан 20. КЗ),
- 3) ако се ради о тешком облику кривичног дела које је извршено под отежавајућим околностима, тада се може изрећи казна која је увећана до максималног износа прописане казне,
- 4) ако је за кривично дело прописана само казна затвора, суд је може у поступку изрицања заменити за новчану казну и
- 5) ако је за кривично дело прописана само казна затвора, уз њу се може као споредна, изрећи и нека од следећих казни (члан 21. КЗ): а) забрана вожње одређених возила у периоду до пет година или ограничење права на вожњу у истом периоду, б) конфискација једног или више возила у власништву учиниоца, в) забрана држања или ношења оружја у периоду до пет година, г) забрана лова у периоду до пет година и д) одузимање једног или више комада оружја, чији је учинилац власник.

Интересантно је решење садржано у одредби члана 50. КЗ према коме су сви саучесници, који су учествовали у извршењу кривичног дела, солидарно одговорни да накнаде проузровану штету, односно да накнаде причињене трошкове, осим када суд,

зависно од конкретних услова, ослободи ове обавезе једног или све саучеснике. Суд је дужан да пружи ваљано образложење, за своју одлуку.

Глава четврта говори о покушају кривичног дела. Тако је, према члану 51. КЗ, покушај кривичног дела (и прекршаја) кажњив када је учинилац предузео делатност која се манифестује као почетак извршења кривичног дела, при чему нису наступиле штетне последице.

За покушај кривичног дела се изриче законом прописана као и за свршено кривично дело (члан 52. КЗ), са следећим ограничењима, после новеле из јула 2003. године:

1) ако је за кривично дело прописана казна доживотног затвора, за покушај се изриче казна затвора у трајању од двадесет до тридесет година,

2) ако је за кривично дело прописана казна затвора од двадесет до тридесет година, за покушај се може изрећи казна затвора у трајању од петнаест до двадесет година,

3) ако је за кривично дело прописана казна затвора од петнаест до двадесет година, за покушано дело се изриче казна затвора у трајању од десет до петнаест година,

4) ако је за кривично дело прописана казна затвора од десет до петнаест година, за покушано дело се изриче казна затвора у трајању од пет до десет година и

5) ако је за кривично дело прописана казна затвора од пет до десет година, за покушано дело се изриче казна затвора у трајању од најмање три месеца.

Ово је специфичан облик законског ублажавања казне за покушај (због мање друштвене опасности и тежине предузете радње која није проузроковала последицу у спољном свету).

Глава осма, у члану 70. КЗ наводи да неће бити кривично одговорно лице: а) које је поступало по налогу владе, надређеног, војног или цивилног лица и б) када лице није знало да је наређење незаконито, односно када није било очигледно да се ради о незаконитом наређењу.

На сличан начин, одредба члана 71. КЗ истиче да није кривично одговорно лице које је у време извршења кривичног дела имало душевне поремећаје који су утицали на његове поступке. Таквом се лицу, уместо прописане казне, може изрећи мера смештаја у установу, ако оно представља опасност за себе или околину.

Такође, ни лице (члан 72. КЗ) које је извршило кривично дело под дејством неодољиве силе, не може се казнити за своје поступке.

Глава девета говори о одмеравању казне. После новеле Кривичног законика из јуна 1994. године, у члану 73. је наведено да је суд дужан да, при постојању олакшавајућих околности на страни учињеног дела, мале последице, околности извршења, те околности које се односе на личност учиниоца дела, изрекне ублажену казну према правилима (у оквиру и границама које следе):

1) казна доживотног затвора се може ублажити изрицањем казне затвора у трајању до петнаест година,

2) казна затвора у трајању од двадесет до тридесет година може се заменити казном затвора у трајању до десет година,

3) прописана казна затвора у трајању од петнаест до двадесет година може се заменити казном затвора од најмање пет година,

4) прописана казна затвора у трајању од десет до петнаест година може се заменити казном затвора у трајању од пет до десет година или казном затвора до три године и

5) прописана казна затвора у трајању од пет до десет година може се заменити казном затвора од најмање три месеца.

Посебно је одређено (члан 76. КЗ) да се прописана новчана казна при постојању олакшавајућих околности (две или више околности објективног или субјективног карактера) може ублажити до минималног износа од 251 еура.

На сличан начин, Законик у члану 77. прописује да се прописана казна затвора под наведеним условима може заменити и новчаном казном у износу од 251 еура до 10.000 еура. Само изузетно, под посебним олакшавајућим околностима уместо казне затвора може се изрећи новчана казна и испод износа од 251 еуро до општег законског минимума од 25 еура.

У сваком случају постојање олакшавајућих околности и њихово дејство на врсту и висину изречене казне учиниоцу конкретног кривичног дела утврђује суд, након изведених доказа на главном претресу, о чему даје валидно образложење у донетој судској одлуци (члан 79. КЗ).

4.3. Немачка

Кривични законик Савезне Републике Немачке¹⁷⁹ из 1998. године са изменама до 2012. године, предвиђа да кривична одговорност за извршено кривично дело постоји само за дело које је као кривично дело било предвиђено у закону, пре него што је уопште и било учињено. Закоником се предвиђа кажњавање само за умишљајно предузимање радње извршења, осим уколико сам закон не предвиђа кажњавање и за нехат (члан 15. КЗ)¹⁸⁰.

За покушај кривичног дела учинилац може се казнити само уколико се за такав покушај кажњава, и то по правилу ублаженом казном (члан 23. став 2. КЗ). Ако се, пак, ради о неподобном покушају (члан 23. став 3. КЗ) - уколико је учинилац био у незнању да кривично дело не може извршити ни на који начин из разлога неподобности предмета, односно средства – такво се лице може блаже казнити или потпуно ослободити од казне.

На сличан начин суд поступа и ако се ради о добровољном одустанку учиниоца, односно о добровољном спречавању извршења кривичног дела од стране подстрекача или помагача (саучесника).

Одељак трећи под називом: „Кривичне санкције“ предвиђа систем кривичних санкција које надлежни немачки судови изричу учиниоцима кривичних дела, у земљи или у иностранству. Глава прва, што је и логично, говори о: „Казнама“. У члану 38. КЗ прописана је казна затвора. Она се изриче на одређено време у трајању од месец дана до петнаест година, осим ако законом није предвиђена доживотна казна затвора. Члан 40. КЗ дефинише новчану казну у дневним јединицама од пет до триста шездесет дневних јединица, чија висина се утврђује с обзиром на личне и финансијске околности учиниоца.

Ако је кривично дело извршено из користољубља (члан 41. КЗ), када је, дакле, учинилац предузео радњу извршења са циљем да се обогати, прописано је обавезно изрицање и новчане казне (уз казну затвора) ако се то по оцени суда чини прикладним, узимајући у обзир личне и финансијске околности учиниоца.

Глава друга, у одељку о кривичним санкцијама, садржи правила за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела. Члан 46. КЗ наводи да је кривица учиниоца основа за

¹⁷⁹Текст Кривичног законика Немачке, достапањена: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html, приступ: 22.07.2018.

¹⁸⁰ BGBl. I S 3322/13. November 1998.

изрицање казне, а да се казна изриче сходно њеним очекиваним ефектима на понашање учиниоца у друштву.

Приликом изрицања казне суд процењује околности које иду у корист или против учиниоца, при чему је суд обавезан да посебно узме у обзир следеће околности као што су¹⁸¹:

- 1) мотиви и циљеви учиниоца,
- 2) став учиниоца, који се изражава у нападу и степену снаге испољене криминалне воље,
- 3) степен повреде дужности учиниоца,
- 4) начин извршења и последице проузроковане кривичним делом,
- 5) ранији живот учиниоца,
- 6) личне и финансијске околности учиниоца и
- 7) понашање учиниоца након извршења кривичног дела, посебно његови напори да надокнади причињену штету, односно да се измири са жртвом.

Околности које представљају законске елементе бића кривичног дела не могу се разматрати и ценити и приликом одмеравања казне (забрана двоструког вредновања).

Сходно законском решењу, из члана 46а. КЗ, ако је учинилац кривичног дела у целости или у већем делу надокнадио проузроковану штету (реституција), суд је овлашћен да му ублажи прописану казну, у смислу законских ограничења (члан 49. КЗ).

Ако је учинилац (члан 46б. КЗ) дао посебан ("значајан") допринос откривању извршених или спречавању вршења озбиљних кривичних дела, казна за учињено дело му се, такође, може ублажити, па се тако прописана доживотна казна затвора може заменити казном затвора у трајању од најмање десет година. Ако је за учињено дело прописана казна затвора у одређеном трајању (са посебним минимумом и максимумом), тада се она може заменити ублаженом казном затвора од три године.

При доношењу одлуке суд посебно узима у обзир следеће околности као што су:

- 1) природа и обим откривених чињеница и њихова релевантност за откривање или спречавање кривичног дела где спадају: а) време пријављивања дела, б) степен утицаја пријављених чињеница на подршку кривичном гоњењу учиниоца и в) тежина кривичног дела на које се односи пријава и

¹⁸¹ StGB, Strafgesetzbuch, 50.Auflage, Köln, 2012.godine, str.23-25.

2) процена односа ових околности са тежином учињеног кривичног дела и степеном кривице његовог учиниоца.

Но, ублажавање казне по овом основу није могуће ако је учинилац открио извршено кривично дело, тек након што је оптужница против њега подигнута и прихваћена од стране првостепеног суда (члан 207. Законика о кривичном поступку).

Изрицање краткотрајне казне затвора у немачком кривичном праву представља изузетну законску могућност. Она је предвиђена у одредби члана 47. КЗ. Тако, суд не може да изрекне казну затвора у трајању краћем од шест месеци, осим ако не постоје посебне околности које се односе било на кривично дело, било на личност његовог учиниоца, које строго захтевају изрицање казне затвора у кратком трајању као неопходне и оправдане мере, у сврху реформе (поправљања) учиниоца или из разлога општег одвраћања грађана да врше кривична дела (генерална превенција). Ако је законом за кривично дело предвиђена новчана казна и казна затвора у трајању од шест месеци или дуже, суд може да изрекне казну затвора до општег минимума, односно новчану казну. Такође, суд може да изрекне и минималну новчану казну од тридесет дневних јединица учиниоцу кривичног дела, за које је прописана новчана казна у одређеном износу.

Члан 49. КЗ говори о ублажавању казне. Тако, ако постоје посебне олакшавајуће околности утврђене законом, те ако закон захтева или дозвољава блаже кажњавање учиниоца кривичног дела, тада се прописана казна може ублажити према следећим правилима (ограничено ублажавање казне):

1) доживотна казна затвора може се заменити казном затвора у трајању од најмање три године,

2) казна затвора на одређено време може се ублажити највише до испод три четвртине посебног законског минимума,

3) казна затвора у трајању од пет до десет година може се ублажити до две године затвора,

4) казна затвора у трајању од три или две године може се ублажити до шест месеци,

5) казна затвора од једне године може се ублажити казном затвора до три месеца и

6) казна затвора испод једне године може се ублажити до општег законског минимума ове казне.

Но, суд је овлашћен да при постојању нарочито (особито) олакшавајућих околности уместо казне затвора, која је предвиђена за конкретно кривично дело, његовом учиниоцу изрекне и новчану казну.

Члан 50. немачког Кривичног законика познаје и "вишеструке олакшавајуће околности". Наиме, околност која сама или заједно са другим околностима оправдава претпоставку да је кривично дело извршено под посебним, вишеструко олакшавајућим околностима, може довести до блажег кажњавања учиниоца таквог кривичног дела без наведених ограничења, или може довести до његовог потпуног ослобођења од прописане казне.

У судској пракси Савезне Републике Немачке постоји могућност ублажавања казне код потпуног или делимичног признања извршеног кривичног дела од стране учиниоца. Оваква пракса је Законом о кривичном поступку из 2009. године названа: „споразумевање у кривичном поступку“. Предмет оваквог споразума не може бити правна квалификација учињеног кривичног дела. Овај институт садржи елементе начела опортунитета, из разлога што се на овај начин може одступати од започетог кривичног гоњења.

Суд не може обећати окривљеном тачно одређену казну, али свакако може одредити горњу и доњу границу, односно распон кажњавања, одређујући на овај начин минимум и максимум, углавном, казне затвора или новчане казне. Овакав споразум није обавезујући за суд, уколико се појаве нове околности, пре свега, које се односе на степен кривице учиниоца, што представља и неку врсту гаранције правичног суђења, иако је сврха таквих поступака да се постигне ублажавање казне¹⁸².

¹⁸²М. Шкулић, Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, Зборникрадова, Поједностављенеформепоступањакривичнимстварима – регионалнокривичнопроцеснозаконодавствоиискуствоупримени, Београд, 2013. године, стр. 196-201.

4.4. Француска

Кривични законик Републике Француске¹⁸³ из 1992. године са новелама до 2014. Године, у члану 111-3. предвиђа да нико не може бити кажњен за кривично дело или прекршај, уколико дело у време извршења није било прописано законом, док се чланом 112-1. предвиђа да је понашање физичког или правног лица кажњиво једино уколико је представљало кривично дело у време када се и догодило.

Члан 111-1. КЗ разликује више врста кажњивих дела према њиховој тежини. То су: а) кривична дела и б) прекршаји.

У следећој законској одредби – члану 111-2. Кривични законик дефинише кривична дела и прекршаје, па затим одређује казне које се примењују на њихове учиниоце.

Пододељак први под називом: „Казне за кривична дела“ предвиђа систем кривичних санкција за физичка и правна лица као учиниоце кривичних дела, али и прекршаја (чл. 131-1. до 131-2. КЗ).

Тако се, физичким лицима за кривична дела могу изрећи казне предвиђене у члану 131-1. КЗ. То су следеће казне: 1) казна доживотног затвора, 2) казна затвора у трајању од највише тридесет година, 3) казна затвора у трајању од највише двадесет година, 4) казна затвора у трајању од највише петнаест година и 5) казна затвора са минимумом од десет година. При томе, казне затвора, сходно члану 131-2. КЗ, не искључују примену новчане казне и једне, или више додатних (споредних) казни, које су предвиђене у члану 131-10. КЗ.

Пододељак други (чл. 131-3 до 131-9. КЗ) предвиђа казне за физичка лица, као учиниоце прекршаја. Ту спадају следеће казне: 1) казна затвора, 2) новчана казна, 3) дневна новчана казна, 4) курс за држављанство, 5) рад у заједници, 6) казне које подразумевају одузимање или ограничавање права (предвиђене чланом 131-6. КЗ) и 7) додатне казне (из члана 131-10. КЗ).

Трећи пододељак носи назив: „Изрицање казне“. Овде су систематизовани чланови 132-17 до 132-22. КЗ.

¹⁸³CodepenalduFrance, Paris, 1992.godine, str. 67-69.

Члан 132-17. КЗ предвиђа да се може извршити само она врста казне и у оној мери (обиму, износу), коју је суд изрекао у донетој судској одлуци. Суд може учиниоцу кривичног дела да изрекне једну или више кумулативних казни (главну и споредне, допунске казне). При томе, Законик је поставио суду и одређена ограничења. Тако се, сходно члану 132-18. КЗ суд, при одмеравању казне учиниоцу конкретног кривичног дела, може кретати у следећим границама:

1) ако је за кривично дело прописана казна доживотног затвора, суд може изрећи казну затвора у трајању од најмање две године и

2) ако је за кривично дело прописана временски одређена казна затвора, суд може изрећи казну затвора краћу од посебног законског минимума или казну затвора од најмање годину дана.

Члан 132-19. КЗ (после новеле из октобра 2010. године) прописује да се за прекршај може одлуком суда изрећи казна затвора само када за то постоје посебни разлози. У чему се састоји „посебност“ разлога за примену казне затвора, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају.

Законодавац је, такође, предвидео (члан 132-20. КЗ) да се за кривично дело за које је запређена новчана казна у одређеном износу може изрећи новчана казна у мањем од прописаног износа.

Одељак други под називом: „Индивидуализација казни“ предвиђа правила за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела у сваком конкретном случају. Тако, члан 132-24. КЗ одређује да се учиниоцу кривичног дела изриче казна:

1) у границама утврђеним посебним делом Законика,
2) према околностима под којима је дело извршено и
3) имајући у виду личност учиниоца, односно и његове приходе и расходе када се ради о изрицању новчане казне.

Члан 132-25. КЗ, после новеле из марта 2004. године, предвиђа да се изречена казна затвора у трајању до једне године или мање извршава у полу-притвору, када се утврди да осуђено лице : а) има занат или професију, б) редовно похађа курс образовања или стручне обуке, приправништво или привремено запошљавање са аспекта социјалне рехабилитације, в) игра виталну улогу у животу своје породице и г) подвргава се лечењу и

другом облику третмана. Но, и овако изречена казна затвора може да се у оправданим случајевима извршава у ванинституционалним (спољним) условима.

При изрицању казне затвора до једне године, суд је овлашћен да, сходно одредби члана 132-26-1. КЗ (који је новелиран марта 2004. године), осуђеном лицу исту замени смештајем са електронским надзором, ако утврди да осуђено лице: а) има занат или професију, б) редовно похађа курс образовања или стручне обуке или да се привремено запослио имајући у виду његову социјалну рехабилитацију, в) игра виталну улогу у животу своје породице и г) треба да прође одговарајући медицински третман и лечење. Одлука о стављању осуђеног лица под електронски надзор може се донети само уз његов пристанак, под условом да је он претходно поучен о праву на браниоца и стручну помоћ. Лицу које је смештено под електронски надзор се намеће забрана (члан 132-26-2. КЗ) напуштања свог пребивалишта или било ког другог контакта са одређеним лицима.

Пододељак други носи назив: „Врсте казни“ (чл. 132-27 до 132-28. КЗ). На првом месту предвиђено је специфично решење (члан 132-27. КЗ) према коме у случају да су утврђени посебни медицински, породични, професионални или социјални разлози, суд може да одлучи да се изречена казна затвора за прекршај у трајању од једне године или краће издржава у оброцима у периоду до три године, где ниједан период (рата) не може бити краћи од два дана. На идентичан начин се извршава и изречена прекршајна новчана казна (члан 132-28. КЗ), односно одузимање возачке дозволе (осим за професионалну делатност).

Пододељак трећи: „Обичне суспензије“ (чл. 132-30 до 132-29. КЗ) утврђује начин, услове и поступак суспензије (обуставе) извршења изречене казне затвора до пет година и (или) новчане казне под условом да учинилац за последњих пет година није био осуђиван за кривично дело или прекршај. При томе, осуђени се упозорава о значају и последицама условне осуде (обуставе извршења изречене казне под одређеним условима и за одређено време), односно могућностима њеног опозивања у случају извршења новог кривичног дела или неиспуњења других одређених обавеза за остављено време проверавања које траје пет година¹⁸⁴.

¹⁸⁴ Кривични законик Републике Француске донет је 01.01.1992. године, а ступио је на снагу 01.03.1994. године.

Законодавац у Француској је, као што смо видели, на специфичан начин одредио систем казни (за физичка и правна лица, за кривична дела и прекршаје), начин њиховог изрицања и извршења, односно њихову суспензију. Но, при томе, иако се у чл. 131-71 до 131-77. КЗ одређују отежавајуће околности, које утичу на повећање казне код њеног одмеравања нису наведене и олакшавајуће околности које утичу на редовно одмеравање казне, односно нису наведене околности (основи) за њено ублажавање, или потпуно ослобођење од казне учиниоца кривичног дела.

4.5. Швајцарска

Кривични законик Швајцарске конфедерације¹⁸⁵ из 1937. године, са изменама и допунама до 2017. године, одређује да нико се не може сматрати кривим за кривично дело, уколико оно није било предвиђено законом у време његовог извршења¹⁸⁶. Уколико није законом другачије уређено, предвиђена је кривична одговорност лица која су дело извршила намерно, односно с умишљајем. Намерно или умишљајно извршење кривичног дела подразумева да је лице свесно реализације кривичног дела и да га прихвата као своје остварење (члан 12. КЗ).

Одељак трећи носи назив: „Казне и мере“. Казне, појам, врсте, трајање и услови за њихово изрицање, су одређени у првој глави: „Казне“.

Тако је, на првом месту у члану 34. КЗ прописана новчана казна са максималним износом од 360 дневних износа (јединица), при чему новчани износ једне јединице износи највише 3.000 франака. Суд одлучује о вредности дневне јединице казне према личним и финансијским околностима учиниоца у време доношења пресуде, а посебно према његовим приходима и капиталу, расходима, трошковима живота, обавезама издржавања и др.

¹⁸⁵Кривични закон Швајцарске донет је 21. децембра 1937. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1942. године.

¹⁸⁶ Швајцарски кривични законик, доступан је на: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> приступ: 05.08.2018. године.

Осуђени је дужан да изречену новчану казну плати у року од једног до дванаест месеци, односно у оправданим случајевима и у ратама.

Члан 40. Кривичног законика Швајцарске прописује казну затвора у трајању од шест месеци до двадесет година. Само у изузетним и законом прописаним случајевима, учиниоцу кривичног дела може се изрећи казна доживотног затвора. Но, члан 41. КЗ прописује да суд, ипак може да изрекне казну затвора и мање од шест месеци као супсидијарну казну ако у конкретном случају нису испуњени услови за изрицање условне осуде (предвиђени у члану 42. КЗ) и када се не може очекивати да ће новчана казна бити плаћена или друга друштвена услуга испуњена. Наравно, ову одлуку суд је дужан да детаљно и аргументовано образложи.

Глава трећа носи назив: „Одређивање (одмеравање) казне“¹⁸⁷. Према одредби члана 47. КЗ суд је овлашћен да изрекне казну учиниоцу кривичног дела:

- 1) према кривици учиниоца,
- 2) с обзиром на његово претходно понашање,
- 3) узимајући у обзир личне околности (лично стање) учиниоца и
- 4) полазећи од дејства (учинка) казне на даљи живот учиниоца.

У том случају кривица учиниоца процењује се према: а) озбиљности проузроковане последице (штете) или опасности за правни интерес, б) понашању учиниоца, његовим мотивима и циљевима и в) мери до које је учинилац с обзиром на личне и спољне околности могао избећи изазивање опасности или оштећења по туђа правна добра.

Одредба члана 48. Кривичног законика набраја основе за ублажавање казне учиниоцу кривичног дела. Тако, суд је овлашћен да ублажи законом прописану казну, ако су испуњени следећи кумулативни услови¹⁸⁸:

1) везани за учиниоца: а) часни (морални) мотиви, б) извршење дела од стране лица у озбиљној невољи, в) извршење дела од стране лица у стању његове озбиљне угрожености и г) извршење дела по налогу лица у чијој се послушности или зависности учинилац налази,

- 2) ако је учинилац био озбиљно изазван понашањем повређеног лица (жртве),

¹⁸⁷ Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937., Stand am 1. April 2006., Bern, 2007. godine, str. 17-19.

¹⁸⁸ StGB, StPO, Schweizerisches Strafgesetzbuch, Schweizwrische Strafprozessordnung, Zurich, 2013. godine, str. 35-38.

3) ако је учинилац поступао у стању екстремних емоција, које су биле оправдане у околностима или под озбиљним психолошким стресом,

4) ако је учинилац показао искрено кајање и нарочито, ако је надокнадио проузроковану штету, повреду, оштећење или губитак у мери у којој је то могуће и колико се то оправдано може очекивати од њега и

5) ако је потреба за кажњавањем учиниоца знатно умањена због времена које је протекло од извршења кривичног дела.

Члан 48а. КЗ изричито поставља правила за ублажавање казне и то:

1) при ублажавању казне по слободној оцени суд није везан за посебни минимум законом прописане казне за учињено кривично дело и

2) суд је овлашћен да уместо прописане изрекне блажу врсту казне у границама општег минимума и максимума те врсте казне .

Правила о одмеравању казне за више кривичних дела учињених у стицају, односно о одмеравању казне осуђеном лицу, прописана су у одредби члана 49. КЗ.

„Ослобођење од казне“ је као општи институт предвиђено у глави трећој¹⁸⁹.

Тако је надлежни државни орган, сходно одредби члана 52. КЗ, овлашћен да се уздржи од покретања кривичног гоњења учиниоца или његовог кажњавања, ако су степен његове кривице и проуроковане последице, услед предузете радње занемарљиве (незнатне, безначајне).

Ако је, пак, учинилац (члан 53. КЗ) после извршења кривичног дела надокнадио проузроковану повреду, губитак или штету, односно ако је предузео све разумне напоре да исправи последице свога недела, надлежни орган је, такође, овлашћен да се уздржи од покретања кривичног гоњења или кажњавања у следећим случајевима:

1) ако су испуњени услови за примену условне осуде (члан 42. КЗ),

2) ако је такво решење у интересу шире јавности,

3) ако је то у интересу оштећеног лица и

4) ако је кривично гоњење за учињено дело занемарљиво.

Могућност уздражавања (непокретања кривичног поступка из разлога нецелисходности, па ни кажњавања учиниоца кривичног дела) предвиђена је, такође, и у одредби члана 54. КЗ. Наиме, оваква могућност је дозвољена у случају ако је учинилац

¹⁸⁹ А. В. Серебренникова, Уголовний кодекс Швейцарији, Санкт-Петербург, 2002. године, стр. 83.

тако озбиљно погођен непосредним последицама учињеног кривичног дела, при чему би било која изречена казна била неприкладна.

На сличан начин Кривични законик одредбом члана 55. искључује могућност вођења кривичног поступка и кажњавања учиниоца кривичног дела напада, претње и насиља (насиље у породици или породичној заједници), које је предузето према лицу које му је: а) брачни друг ако је дело учињено током трајања брака или у року од годину дана од његовог развода, б) регистровани партнер ако је дело учињено за време трајања регистрованог партнерства или годину дана после његовог престанка и в) хетеро, или хомосексуални партнер, или бивши партнер, ако су развојени мање од годину дана.

4.6. Мађарска

Кривични законик Мађарске из 2012. године прописује оквир за изрицање казне према учиниоцу кривичног дела кроз максиму: "*nullapoenasinelege*", док за конкретно кривично дело санкцију одређује судија у датим оквирима¹⁹⁰.

Систем казни одређен је у трећој глави под називом: „Казне“. Сходно одредби члана 33. КЗ, казнени систем Републике Мађарске чине следеће казне: 1) казна затвора у трајању од три месеца до двадесет година, а само изузетно и казна доживотног затвора (за таксативно наведена најтежа кривична дела против човека и државе), односно казна затвора у трајању од двадесетпет година, 2) ограничење слободе, 3) рад у јавном интересу, 4) новчана казна, 5) забрана обављања професионалне делатности, 6) забрана вожње, 7) забрана боравка на одређеном подручју, 8) забрана посеђивања одређених спортских догађаја и 9) протеривање странца из земље. При томе је изричито наглашено да се лишење грађанских права може изрећи само као облик додатне (споредне) казне¹⁹¹.

Сам законодавац је одредио да се за кривично дело за које је прописана максимална казна затвора до три године, она може заменити ограничењем слободе, радом у заједници, новчаном казном, забраном обављања професионалне делатности, забраном вожње,

¹⁹⁰Act C of 2012, Budapest, 2012. године, стр. 17-19.

¹⁹¹К. Karsai, S. Szomora, Criminal law in Hungary, Wolter Kluwer, 2010. године, стр. 224-228.

забраном обављања делатности, забраном боравка на одређеном подручју или забраном посећивања одређених спортских догађаја.

Ако се, пак, ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора (без посебног минимума и максимума), онда се ова казна може заменити радом у заједници, новчаном казном, забраном обављања професионалне делатности, забраном вожње или забраном посећивања одређених спортских догађаја.

Од овог правила постоји један изузетак. Тако се не могу истовремено изрећи следеће казне: а) ограничење слободе уз притвор или рад у јавном интересу и б) протеривање странца из земље са радом у јавном интересу или казном.

При изрицању казне затвора суд је у обавези (сходно члану 38. КЗ) да одреди изричито и најранији датум подобности пуштања осуђеног лица на условни отпуст или, да одреди услов за његову подобност за пуштање на условни отпуст. Ако условни отпуст није искључен, најранији датум прихватљивости се одређује тако да он почиње: а) следећег дана од када су издржане две трећине изречене казне и б) у случају повратника следећег дана од када су издржане три четвртине изречене казне. Ако се, пак, ради о изреченој казни затвора до пет година, условни отпуст се може дати и када је осуђени издржао половину изречене казне затвора.

Изричито је искључена могућност давања условног отпуста следећим лицима: а) поновљеним (вишеструким) повратницима, б) повратнику који је извршио кривично дело насиља, в) лицима која су кривично дело извршила у оквиру криминалне организације и г) лицима која су поново извршила умишљајно кривично дело пре одласка на издржавање казне, или у време претходно датог условног отпуста код раније осуде.

У глави десетој Кривични законик прописује правила за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела. На првом месту је у одредби члана 79. КЗ одређена сврха (циљ) казне. Тако је сврха примене казне спречавање - у интересу заштите друштва – учиниоца или других лица да изврше кривично дело. За остварење овако прокламоване опште сврхе кажњавања, Законик прописује следеће принципе одмеравања казне (члан 80. КЗ), па се казна изриче:

- 1) у оквирима који су прописани Закоником,
- 2) имајући у виду намеравани циљ учиниоца,

3) у складу са тежином кривичног дела, степеном кривице и опасности коју учинилац представља за друштво и

4) узимајући у обзир све отежавајуће и олакшавајуће околности.

Код изрицања казне затвора у одређеном временском трајању, прописано је да се она одмерава према средњој вредности казне, коју чини половина законом прописаног износа (трајања) казне за поједино кривично дело.

Границе ублажавања казне су прописане у одредби члана 82. КЗ. Тако се блажа од прописане казне може изрећи ако суд процени, узимајући у обзир објективне и субјективне околности учињеног кривичног дела и личности његовог учиниоца, да се прописана казна „сматра преоштром на основу принципа кажњавања“. Тада се она може ублажити према следећим правилима:

1) прописана казна затвора од најмање десет година може се смањити на најмање пет година затвора,

2) прописана казна затвора од најмање пет година затвора може се смањити на најмање две године затвора,

3) прописана казна затвора од најмање две године може се смањити на најмање једну годину затвора,

4) прописана казна затвора од најмање годину дана може се заменити мањом казном у трајању до три месеца и

5) прописана казна затвора без посебног минимума може се заменити ограничењем слободе, радом у јавном интересу или новчаном казном.

На исти начин се изриче ублажена казна за: а) покушај кривичног дела, б) помагање и в) подстрекавање (подржавање).

„Изрицање казне у случају одрицања од права на суђење“ је специфичан законски институт предвиђен у члану 83. КЗ. Наиме, ако се учинилац кривичног дела одрекне права на суђење, у циљу ефикасности и економичности кривичног поступка, Законик дозвољава његово блаже кажњавање, па се казна затвора изриче на следећи начин:

1) у трајању до три године, за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година,

2) у трајању до две године, за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година и

3) у трајању до шест месеци, за кривична дела за која је прописана казна затвора до три године.

Ову изузетну законску могућност не могу да користе учиниоци кривичних дела за која је прописана казна затвора у трајању преко осам година, односно учиниоци кривичних дела у оквиру (у стаставу) криминалне организације. Њима се изриче казна у законом прописаним оквирима посебног минимума и максимума.

5. ЈУЖНОЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

5.1. Италија

Кривични законик Републике Италије¹⁹² из 1930. године, са новелама до 2018. године, наводи у члану 41. да се нико не може казнити за учињено дело, које је законом предвиђено као кривично дело, уколико оно није резултат радње или последице пропуста тог лица. Уколико неко лице не спречи наступање последице, нити спречи наступање штетног догађаја, а било је дужно да то учини, оно се сматра узроком тог догађаја¹⁹³.

Закоником је даље прописано да нико не може бити кажњен за кривично дело, уколико оно није учињено свесно и вољно (дакле, са умишљајем). Кривично дело, тј. злочин се дефинише као злонамеран, штетан и опасан догађај, који је резултат радње или пропуста, који се законом одређује као услов за постојање кривичног дела. У члану 46. КЗ се наводи да није крив онај који је кривично дело извршио под утицајем силе од стране другог лица, којој се није могао одупрети. За овако извршено кривично дело одговара управо оно лице које се и послужило принудом другог лица за извршење таквог дела.

Кривична одговорност искључена је¹⁹⁴ (чл. 86-93. КЗ):

¹⁹²Codice penale, Royal Decreto No. 1398/19 ottobre 1930....., Regio Decreto No. 113/14 ottobre 2018.

¹⁹³Кривични законик Италије доступан на: <http://www.anvu.it/wp-content/uploads/2016/03/codice-penale-navigabile-4-marzo-2016.pdf> приступ: 19.07.2018. године.

¹⁹⁴CompendiodiDirittoPenale, Partegeneraleespeciale, Napoli, 2004. godine, str. 287-295.

- 1) за лице које је извршило кривично дело под утицајем више силе,
- 2) за лице које је извршило кривично дело у заблуди (стварној или правној),
- 3) ако је извршење кривичног дела предузето неадекватном радњом или према неподобном објекту, услед чега је немогуће наступање штетног и опасног догађаја,
- 4) за лице које је извршило кривично дело у стању потпуног пијанства. Ово решење се не односи на лица која су сама себе ставила у такво стање с намером да у њему изврше кривично дело, док се учинилац блаже кажњава за кривична дела у стању делимичног пијанства (члан 91. став 2. КЗ) и
- 5) за лице које је извршило кривично дело у стању опијености опојним дрогама - наркотицима (члан 93. КЗ).

Специфична је одредба о кажњавању глувонемих особа. Наиме, лице које услед глувонемости није било у стању да управља својим поступцима, односно да разуме своје поступке, нити их је желело, не сматра се кривично одговорним. Уколико је ова способност услед глувонемости била умањена, онда се и учинилац блаже кажњава (члан 96. КЗ).

И италијански законодавац искључује примену казни према лицима која су учинила кривично дело у узрасту млађем од четрнаест година (деца).

Поглавље друго под називом: "Кривично дело", у другој глави: „Околности кривичног дела“ садржи одредбе о начину одмеравања казне учиниоцу кривичног дела.

Тако члан 61. КЗ набраја отежавајуће околности које утичу на одмеравање казне. То су:

- 1) зла (лоша) намера учиниоца кривичног дела,
- 2) извршење кривичног дела ради олакшавања извршења или прикривања другог кривичног дела,
- 3) извршење кривичног дела упркос предвиђању догађаја,
- 4) извршење кривичног дела уз мучење или окрутно поступање према жртви,
- 5) извршење кривичног дела искоришћавањем околности времена, места или својства жртве у односу на узраст,
- 6) извршење кривичног дела од стране лица у време када је добровољно избегло извршење потернице, хапшења или издржавања казне затвора, изречене за раније кривично дело,

7) ако је при извршењу кривичног дела против имовине или кривичног дела из користољубља проузрокована озбиљна материјална штета,

8) ако је учинилац отежавао или покушавао да погорша последице извршеног кривичног дела,

9) ако је кривично дело извршено злоупотребом овлашћења или повредом дужности у оквиру јавне функције или јавне службе,

10) ако је кривично дело извршено против јавног службеника или лица у јавној служби, свештеника, дипломатског или конзуларног представника стране државе,

11) ако је кривично дело извршено злоупотребом овлашћења, унутрашњих односа, злоупотребом службеног положаја, обављањем посла, заједничког живота или гостопримства,

11-бис) ако је кривично дело извршило лице док је незаконито боравило на домаћој територији,

11-тер) ако је кривично дело извршено против малолетног лица унутар или у близини установа за образовање или обуку,

11-куатер) ако је кривично дело извршено у време када је учинилац примљен ради извршења алтернативне мере у затвору,

11-квинкиес) ако је кривично дело против живота, личне сигурности или личне слободе извршено у присуству или на штету малолетника, који је млађи од осамнаест година или труднице и

11-секиес) ако је кривично дело извршено на штету лица које је хоспитализовано у јавним или приватним здравственим, резиденцијалним, полу-стамбеним, социјалним или образовним установама.

Члан 61-бис. КЗ наводи поштравајућу околност код транснационалног криминала. Наиме, према овом решењу за кривична дела, за која је предвиђена казна затвора у трајању од најмање четири године, чијем је извршењу допринела организована криминална група која се бави криминалним активностима у више од једне државе, дакле, за кривична дела извршена од стране транснационалног организованог криминала (сходно дефиницији из Палермо конвенције из 2000. године) прописана казна се увећава обавезно за једну трећину до једне половине.

Члан 62. КЗ набраја олакшавајуће околности од значаја за одмеравање казне. Под условом да не представљају обележја бића кривичног дела, у основном или привилегованом облику:

- 1) ако је учинилац поступао из разлога посебне моралне или друштвене вредности,
- 2) ако је учинилац поступао реагујући у љутњи или бесу који су изазвани неправедним поступањем жртве,
- 3) ако је учинилац у извршењу кривичног дела поступао под сугестијом руље у немирима, када се не ради о састанцима или скуповима који су забрањени законом, ако се не ради о делинквентној личности или професионалном преступнику,
- 4) ако је у извршењу кривичног дела против имовине или дела којим се вређа имовина проузрокована мала имовинска штета, односно прибављена мала имовинска корист,
- 5) ако је учинилац кривичног дела допринео да се пријави, разјасни и докаже учињено дело и
- 6) ако је учинилац кривичног дела, пре доношења пресуде, потпуно отклонио или надокнадио штету, односно ако је пре суђења спонтано и ефективно отклонио или ублажио штетне или опасне последице кривичног дела.

Но, поред Закоником таксативно наведених околности, у одредби члана 62-бис. КЗ прописано је да суд без обзира на такве околности може узети у обзир и друге околности ако сматра да оправдавају смањење казне. У таквом случају ове околности се сматрају општом, јединственом околношћу.

Тако се, сходно члану 63. КЗ, прописана казна повећава или смањује у одређеним границама, у оквиру посебног минимума и посебног максимума. Ако се, пак, у конкретном случају појави више отежавајућих или олакшавајућих околности, тада се повећање или смањење казне заснива на количини истих.

Када је у неким случајевима законом утврђена другачија казна од прописане зависно од дејства посебних околности, тада суд утврђује њихово „посебно дејство или посебан значај“. То значи да се са посебним ефектом прописана казна повећава или смањује за једну трећину.

Ако се појави више отежавајућих околности, тада се примењује само она казна која је утврђена при постојању најозбиљнијих околности. Ако се, пак, у конкретном случају

стекне више олакшавајућих околности, суд је овлашћен да примени казну за најлакше околности.

Законик је у члану 64. КЗ прописао да се у случају извршења кривичног дела при постојању само једне поштравајуће околности, ако повећање казне није одређено законом, прописана казна може увећати до једне трећине. Од овог правила постоји једно ограничење – прописана казна затвора не може се изрећи у трајању преко тридесет година.

Када суд одлучи да примени институт ублажавања казне, оно се може кретати само у границама које су одређене Закоником (члан 65. КЗ):

- 1) казна затвора у трајању од двадесет четири до тридесет година замењује смртну казну,
- 2) казна затвора у трајању од двадесет до двадесет и четири године замењује доживотну казну затвора и
- 3) остале казне се умањују за највише једну трећину.

У случају да код извршења кривичног дела наступе две или више поштравајућих околности (члан 66. КЗ) изречена казна учиниоцу не може бити већа од троструког износа прописане казне, односно у следећим оквирима и то преко:

- 1) тридесет година, ако се ради о казни затвора,
- 2) пет година, ако се ради о ограничењу слободе и
- 3) 10.329 еура или 2.065 еура, у случају новчане казне, односно, 30.987 еура или 6.197 еура, ако суд користи могућност повећања из члана 133-бис КЗ.

Члан 67. КЗ даље утврђује границе ублажавања казне. Тако се, при постојању две или више ублажавајућих околности (вишеструке ублажавајуће околности) прописана казна може ублажити до следећих граница:

- 1) казна затвора до петнаест година, ако је за кривично дело прописана смртна казна,
- 2) казна затвора у трајању до десет година, ако је за кривично дело прописана казна доживотног затвора и
- 3) казна затвора до једне четвртине прописане казне, ако је за кривично дело запређена казна затвора.

Смртна казна је укинута законском уредбом број 224/1944.

Специфично решење предвиђено је у члану 115. КЗ. Ова законска одредба носи назив: „Споразум о извршењу злочина“. Уколико законом није другачије одређено, ако се два или више лица договоре да изврше кривично дело (једно или више), а ниједно од њих није приступило извршењу дела не могу се казнити само за постизање криминалног договора, споразума. У таквом случају суд може применити сигурносну меру. На исти начин се поступа и у случају неуспелог подстрекавања (став 2.).

Члан 118. КЗ говори о процени ублажавајућих и поштравајућих околности при одмеравању казне. Наиме, суд је овлашћен да све околности које погоршавају или умањују прописану казну у вези са кривичним мотивима, интензитетом злобе, степеном кривице и околностима, у вези са личношћу учиниоца, узме у обзир при квалификовању њиховог утицаја на строжију или блажу врсту и меру казне.

Сваком од учесника у кривичном делу се сходно члану 119. КЗ, субјективне околности од значаја за примену (или искључење) казне узимају се само, ако се на њега односе. Но, објективне околности које искључују кажњавање од значаја су за сва лица, који су укључени у извршење кривичног дела.

5.2. Албанија

Кривичним закоником Албаније¹⁹⁵ уређује се да је суд дужан да одреди казну извршиоцу кривичног дела, сходно одредбама Општег дела законика у границама које су предвиђене за поједино кривично дело у Посебном делу законика.

Но, пре тога треба указати на одредбу члана 1. КЗ која носи назив: „Задаци кривичног законодавства“ (број 8733-24/01/2001). Тако је кривично законодавство Републике Албаније задужено за заштиту независности државе и њене територије, људског достојанства, људских права и слобода, уставног поретка, имовине, животне средине, заједничког живота Албанаца и њиховог разумевања са националним мањинама, односно верске кохабитације од вршења кривичних дела и њихове превенције.

¹⁹⁵ Кривични законик Албаније донет је 1995. године. Текст Кривичног законика Албаније доступан је на: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, приступ: 22.07.2018. године.

Глава пета, под називом: „Казне“, прописује врсту и висину казни које се изричу учиниоцима кривичних дела, као и правила за њихову примену. Тако се, као главне казне сматрају (члан 29. КЗ): 1) казна доживотног затвора, 2) казна затвора и 3) новчана казна.

Поред њих, може се изрећи и једна, или више споредних казни одузимања, или ограничења одређених права и слобода прописаних у члану 30. КЗ као што су: 1) забрана вршења јавних функција, 2) конфискација имовине, 3) забрана вожње, 4) одузимање одликовања и почасних звања, 5) лишење права на обављање професије или заната, 6) лишење права руководеће позиције у правним лицима, 7) забрана права на боравак у једној или неким административним јединицама, 8) протеривање из земље, 9) јавно објављивање пресуде суда и 10) губитак родитељског права.

Ако је, пак, за учињено кривично дело прописана казна затвора до три године, а суд на основу околности конкретног случаја (које су везане за извршено кривично дело и особине личности његовог учиниоца) процени да је примена прописане казне непримерена и нецелисходна може да таквом учиниоцу изрекне само споредну (помоћну) казну.

Глава шеста носи наслов: „Одмеравање казне“. Према одредби члана 47. КЗ суд изриче казну учиниоцу кривичног дела, у складу са одредбама општег дела Законика и границама казне која је прописана у његовом посебном делу, узимајући у обзир:

- 1) опасност учињеног кривичног дела,
- 2) личност његовог учиниоца,
- 3) степен (ниво) његове кривице и
- 4) све олакшавајуће и отежавајуће околности.

Олакшавајуће околности наведене су у одредби члана 48. КЗ Албаније, после новеле из 2013. године (Службено гласило број 144 из маја 2013.године). То су:

- 1) ако је кривично дело извршено под утицајем позитивних моралних и друштвених вредности,
- 2) ако је кривично дело учињено услед раздражљивости због провокације и поступка од стране жртве или неког другог лица,
- 3) ако је кривично дело учињено услед погрешних упутстава и налога претпостављеног,
- 4) ако се извршилац кривичног дела искрено каје због учињеног дела,

5) ако је извршилац кривичног дела отклонио проузроковану штету или је утицао да мање последице,

6) ако се извршилац након извршења кривичног дела добровољно предао надлежним органима и

7) ако постоји приврженост између жртве и учиниоца кривичног дела, а жртва се након извршења вратила у нормалу, осим ако се ради о кривичном делу против деце или о кривичном делу насиља у породици.

Но, суд приликом одмеравања казне сходно овлашћењу из члана 49. КЗ, поред наведених околности, може узети у обзир и друге околности, које сматра оправданим у конкретном случају.

Законом су таксативно набројане отежавајуће околности приликом одмеравања казне у члану 50. КЗ, сходно новелираним решењима из 2007. године (Службено гласило број 9686 од 26.2.2007. године):

1) ако се извршење кривичног дела заснива на бесмисленим мотивима,

2) ако је кривично дело извршено са циљем прикривања кривичне одговорности неког лица или спречавања извршења пресуде, односно осуде извршиоца кривичног дела или ради стицања благостања, односно обезбеђивања материјалне користи за себе или друго лице,

3) ако је кривично дело учињено насилничким и безобзирним понашањем,

4) ако је кривично дело извршено у поврату,

4/1) ако је извршено кривично дело, након што је учиниоцу одобрена мера електронског надзора,

5) ако је радња учиниоца додатно повећала или погоршала последице извршеног кривичног дела,

5/1) ако је кривично дело извршено злоупотребом јавне функције или верске организације,

6) ако је кривично дело извршено према деци, трудним женама или другим немоћним лицима,

6/1) извршење кривичног дела након што је издат судски налог ради заштите од насиља у породици,

7) ако је кривично дело усмерено против представника других држава,

8) ако се кривично дело изврши на штету имовине породице, заједничког живота, пријатељства и гостопримства,

9) ако је кривично дело учињено у саучесништву,

10) ако су кривична дела извршена више пута (вишеструко),

11) ако је кривично дело извршено употребом оружја, муниције, експлозива, запаљиве, отровне или радиоактивне супстанце и

12) ако је кривично дело извршено у вези са мотивима који се односе на расу, пол, боју коже, етичку припадност, језик, родни идентитет, сексуалну оријентацију, политичка, верска или филозофска уверења, здравствени статус, генетске предиспозиције или другу онеспособљеност лица.

Потом следе специфична законска решења о искључењу или ограничењу примене казне према одређеним лицима.

Тако се, према малолетнику, сходно одредби члана 52. КЗ, не могу применити казне с обзиром на ниску опасност учињеног кривичног дела, специфичне околности под којима је дело извршено, као и његово претходно понашање. У овим случајевима, суд може одлучити да малолетника смести у образовну институцију.

На сличан начин примена казне је искључена или се изриче ублажена казна (сходно члану 52а. КЗ) за сараднике правде и њене жртве (Службено гласило број 144 од 02/05/2013. године).

Такође, лице које поднесе кривичну пријаву и пружи помоћ надлежним државним органима током кривичног поступка, суд може блаже казнити за учињено дело, имајући у виду време када је поднета пријава и наступеле последице учињеног кривичног дела.

Учиниолац кривичних дела која су везана за трговину људима, опојним дрогама, оружјем или муницијом, ако су ова дела учињена од стране криминалне организације, може бити ослобођен од казне или блаже кажњен, ако сарађује и помаже органима кривичног гоњења у откривању, разјашњењу и доказивању ових дела, односно у идентификацији других лица, која су учинила таква дела. Овом лицу суд може сходно овлашћењу из Законака, да изрекне ублажену казну затвора у висини до половине испод прописане казне, односно може га потпуно ослободити од казне, ако је дело учињено под олакшавајућим околностима.

У случају да је суд сходно овлашћењу из члана 53. КЗ, утврдио да су учинилац конкретног кривичног дела, као и његово дело ниског (малог, багателног) степена опасности (што представља фактичко питање), те да постоје две или више олакшавајућих околности при непостојању ниједне отежавајуће околности, тада може изрећи казну до општег минимума те врсте казне, односно може да изрекне блажу врсту казну.

Могућност блажег кажњавања (ублажавање казне по врсти) изричито је предвиђена у одредби члана 53а. КЗ. Тако се, прописана казна затвора у трајању до две године може заменити новчаном казном, ако учињено кривично дело и његов учинилац представљају низак социјални ризик, под условом да је сам учинилац поднео такав захтев.

Одредбом 478. Законика о кривичном поступку¹⁹⁶ Албаније из 1995. године наводи се да се осуђено лице може ослободити од даљег извршења изречене казне затвора, када такво даље извршење казне може угрозити његово здравље. Дакле, при оваквом одлучивању суд узима у обзир здравствено стање осуђеног лица без обзира што је он у кривичном поступку био осуђен и оглашен кривим за извршено кривично дело.

Интересантно је решење Законика о кривичном поступку Албаније, садржано у члану 403. Оно наводи да окривљени или специјални тужилац могу пре почетка главног претреса, поднети захтев за убрзано суђење. Захтев се подноси секретару суду најмање три дана пре него што је заказано рочиште за главни претрес. Када суд оцени да су испуњени услови, заказује убрзано суђење. У супротном, овај захтев се одбија.

Убрзаном суђењу присуствују јавни тужилац, окривљени, његов бранилац и друга заинтересована лица. Тужилац се осврће на резултате спроведене истраге, при чему даје мишљење о поднетом захтеву. Уколико суд прихвати захтев и одлучи да у убрзаном поступку изрекне казну учиниоцу кривичног дела, он прописану казну може да ублажи за једну трећину, било да се ради о новчаној или затворској казни. Такође, осуђеном лицу, уместо прописане казне доживотног затвора може се изрећи казна затвора у трајању до тридесет пет година.

¹⁹⁶Службено гласило број 7905/1995.....Службено гласило број 21/2014.

5.3. Грчка

Кривична дела су према Кривичном законнику Републике Грчке¹⁹⁷ из 1973. године, са бројним новелама, дефинисана као људске радње, које је држава окарактерисала као нападе на државу и друштво у целини, због чега су против њихових извршилаца запређене казне. Због тога се кривично дело у закону дефинише у члану 14. КЗ као незаконити чин, који се приписује његовом учиниоцу и који је кажњив по закону¹⁹⁸.

Даље, наводи се да нико се не може казнити за кривично дело, уколико кажњивост за то дело није предвиђена законом, како је регулисано у већини савремених кривичних законика.

Закоником се искључује кажњавање за кривична дела учињена у самоодбрани с тим што је неопходно утврдити степен опасности, односно ризик од напада, вредност заштићеног добра, као и начин и интензитет напада на правно заштићено добро (члан 22. КЗ). Такође, искључено је кажњавање и у случају одбране од противправног напада од себе или другог лица, с тим да је неопходно проценити ризик од напада, вредност заштићеног добра, као и начин и интензитет напада на правно заштићено добро. За прекорачење граница нужне одбране предвиђа се блаже кажњавање, уколико је нападнути поступао у складу са одредбама којима се регулише нехат.

Такав се учинилац може и ослободити од кривичне одговорности, уколико су границе нужне одбране прекорачене услед страха, панике, односно узнемирености коју је проузроковао напад (члан 23. КЗ). Али не може се ослободити од одговорности лице које је намерно проузроковало напад од стране нападача.

Такође, не може се сматрати кривично одговорним лице које од себе или другог лица, или имовине отклони истовремену нескривљену опасност, при чему је тако проузрокована штета мања од оне која је претила (члан 25. КЗ). У овом случају је неопходно испуњење одређених услова. Најпре, опасност мора да је заиста била присутна, као и да учинилац кривичног дела није могао да избегне такву опасност другим

¹⁹⁷Текст Кривичног законика Грчке доступан је на: <http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html> приступ: 22.07.2018. године.

¹⁹⁸К. Anagnostopoulos, К. Magliveras, Criminal Law in Greece, International Encyclopaedia of Laws, Criminal Law Series, Kluwer Law International, The Hague, 2000. године, стр. 15.

средствима. Поред тога, неопходно је да опасност угрожава легитимне интересе, као и да је нанета штета значајно мања, у односу на штету која је претила¹⁹⁹. Ова одредба се не може применити на лица која су дужна да се излажу опасности, односно ризику (члан 25. КЗ).

Законодавац предвиђа кажњавање за умишљај, док је нехат кажњив само у случајевима који су законом изричито предвиђени. У члану 28. КЗ нехат се дефинише као недостатак пажње коју извршилац кривичног дела „дугује“ у датим околностима тако да није предвидео кривичне последице свог деловања, а уколико их је предвидео није веровао да ће се оне заиста и догодити.

У случајевима правне и стварне заблуде учинилац кривичног дела не може се казнити. Такође, у стању поремећаја свести учиниоца кривица му се не може приписати, уколико услед поремећаја није могао управљати својим поступцима и сагледати последице своје радње (члан 34. КЗ). Грчко кривично право прави разлику између непостојања свести у моменту извршења кривичног дела и непостојања свести у време суђења.

За покушај, као недовршено дело, предвиђено је блаже кажњавање. Међутим, уколико суд сматра да је таква казна недовољна да спречи будуће вршење кривичног дела од стране учиниоца, он може изрећи исту казну као и за свршено кривично дело с тим да није могао изрећи смртну казну из члана 50. КЗ (која је у Грчкој укинута тек 2004. године за сва кривична дела).

Глава четврта носи наслов: „Казне, мере безбедности, реституција“. Кривично право Грчке познаје две врсте кривичних санкција, које се примењују према учиниоцима кривичних дела. То су: 1) казне и 2) мере безбедности. Ове друге санкције се сматрају као супститути казне, због чега се не могу изрећи заједно, како је уобичајено у другим државама, што указује на специфичност овог кривичноправног система.

Казнени систем познаје следеће казне: 1) доживотну казну затвора (члан 52. КЗ), 2) казну затвора у трајању од пет до двадесет година (члан 52. став 3. КЗ), 3) ограничење слободе у трајању од десет дана до пет година (члан 53. КЗ) и 4) новчану казну (чл. 56-58. КЗ). Учиниоцу кривичног дела могу се изрећи и споредне (допунске) казне, предвиђене у чл. 59-74. КЗ).

¹⁹⁹N. Lolis, G. Mangakis, The Greek Penal code, London, 1973. godine, str. 68-70.

Законодавац је одредио границе ублажавања при постојању општих или посебних основа (члан 83. КЗ). Тако:

1) уколико је за кривично дело прописана казна доживотног затвора, изречена казна затвора може се ублажити до десет година,

2) уколико је за кривично дело прописана казна затвора у трајању од десет до дванаест година, изречена казна затвора може се ублажити до две године,

3) уколико је за кривично дело прописана казна затвора у трајању од шест до десет година, она може се ублажити до годину дана,

4) уколико је за кривично дело прописана казна затвора испод шест година, она може се изрећи у трајању до најмање мере казне прописане у закону (пет година) и

5) уколико је законодавац предвидео за кривично дело и казну затвора и новчану казну (кумулятивно), онда се може изрећи само новчана казна.

Ублажавање казне могуће је само при постојању ублажавајућих околности. Као такве сматрају се следеће околности (члан 84. КЗ):

1) да је учинилац до извршења кривичног дела водио поштен, породични, професионални и друштвени живот,

2) да је учинилац извршио кривично дело под утицајем сиромаштва или услед претње лица коме дугује послушност, односно према коме се налазио у стању зависности,

3) да је кривично дело учињено под утицајем непримереног понашања жртве,

4) да је учинилац кривичног дела показао кајање и покушао да отклони последице кривичног дела и

5) држање учиниоца након извршеног дела.

У случају поврата²⁰⁰, учинилац може се казнити и изнад законом прописаног максимума казне затвора која је запређена за учињено кривично дело. Уколико такво лице поново, дакле, по трећи пут изврши кривично дело, или неко наредно дело (после ранијих осуда), онда му се изречена казна повећава, тако да се уместо запређене казне затвора у трајању од годину дана, изриче казна затвора у трајању од најмање осамнаест месеци. У складу са наведеном одредбом, законодавац је дао одређене смернице суду како да поступа и на који начин се казна може увећавати за вишеструки поврат. На овај начин

²⁰⁰ Greece penal code, available at <http://www.c00.org/2013/01/greek-penal-code-article-126.html>, приступ 23.07.2018. године.

изречена казна не може бити мања од двоструког износа прописане казне за прво кривично дело извршено у првом поврату, односно три пута више за наредно кривично дело, од казне која је предвиђена за први поврат, а највише до петоструког износа предвиђене казне за свако наредно кривично дело (члан 89. став 3. КЗ).

Кривична одговорност у Грчкој не обухвата млађе учиниоце кривичних дела, узраста до тринаест година. Како се на основу законске одредбе може видети, граница кажњивости је нижа у односу на наше позитивно кривично право, када је реч о кажњавању малолетника.

Извршење кривичног дела не мора нужно довести до кажњавања његовог извршиоца законом прописаном казном. У том погледу се одредбе грчког кривичног права могу сврстати у две групе.

Прва група се односи на одредбе чл. 20-36. КЗ. Овде су предвиђена решења која негирају незакониту природу кривичног дела, па на тај начин доводе до негације приписивања кривичног дела његовом извршиоцу. Ради се о примени општих института кривичног права који доводе до блажег кажњавања. Ту спадају следећи институти општег дела кривичног права: 1) прекорачење граница одбране (члан 23. КЗ), 2) прекорачење граница ванредне ситуације (члан 25. КЗ), 3) поступање у хитним ситуацијама (члан 32. КЗ), 4) извршење кривичног дела од стране глупоумног лица (члан 32. став 2. КЗ), 5) извршење кривичног дела у стању губитка самоконтроле (члан 35. став 2. КЗ), 6) извршење кривичног дела у стању смањења менталних способности (члан 36. КЗ), 7) покушај кривичног дела, 8) неподобан покушај кривичног дела, 9) добровољни одустанак од кривичног дела и 10) извршење кривичног дела од стране малолетног лица.

Поред општих основа за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела из члана 84. КЗ, у посебном делу Кривичног законика садржане су бројне одредбе, које предвиђају могућност блажег кажњавања учиниоца одређених кривичних дела. Тако се, у посебном делу Кривичног законика јављају четири околности које могу утицати на смањење казне, без обзира да ли су присутне и околности из општег дела. Ради се о: 1) одредбама из чл. 207-208. КЗ - лакши облик кривичног дела ковања и стављања у промет фалсификованих новчаница и валута, 2) одредби члана 299. став 2. КЗ - кривично дело убиства из страсти,

3) одредби члана 308. став 1. КЗ - кривично дело лаке телесне повреде и 4) одредби члана 361. став 2. КЗ - кривично дело лакше увреде части²⁰¹.

5.4. Шпанија

Модерни шпански Кривични законик²⁰² из 1995. године, (са новелама до 2015. године) настао је као резултат реформаторског покрета, с краја 18. века и почетком 19. века, тачније под утицајем дела Чезара Бекарија под називом: „*Deidelittiedellipene*“ и његових тежњи да сузбије судску самовољу при одлучивању, али и да утиче на пропорционалност извршеног дела и изречене казне. Овај је Законик регулисао целокупну материју општег и посебног дела материјалног кривичног права, изузев одредби које су садржане у посебном законодавству, где спада нпр. Кривични законик о ваздушној пловидби.

Кривични законик Краљевине Шпаније²⁰³ полази од принципа законитости на основу кога се гарантује да нико не може бити осуђен за одређено понашање, уколико такво понашање није законом утврђено као противправно. Наведеним принципом се тежило ка забрани ретроактивности, као и обавези државе да унапред упозори грађане на последице одређеног недопуштеног понашања.

Чл. 10-11. КЗ познају две врсте кажњивих дела²⁰⁴. То су: а) кривична дела (злочини) и б) прекршаји. Кривична дела се могу поделити на две групе (члан 13. КЗ): а) озбиљна кривична дела – за која су прописане најтеже казне (без назначења о којим се казнама ради) б) кривична дела за која су прописане блаже (мање тешке казне).

Казне, као најзначајнија врста кривичних санкција, прописане су у трећем поглављу, у глави првој под називом: „Казне“ у чл. 32-36. КЗ. Казне су подељене у три групе: а) најтеже казне (које обухватају лишење слободе са одузимањем и ограничењем

²⁰¹К. Anagnostopoulos, К. Magliveras., Criminal Law in Greece, International Encyclopaedia of Laws, op.cit..., стр. 23-25.

²⁰²С. Gomez-JaranDiez., Spanish criminal law, Мадрид, 2008. године, стр. 5.

²⁰³Ley Organica No. 10/1995.....Ley Organica No. 4/2015.

²⁰⁴ Кривични законик Шпаније доступан је на:

[file:///C:/Users/Anita/Downloads/Spain_CC_am2013_en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Anita/Downloads/Spain_CC_am2013_en%20(1).pdf) приступ: 29.07.2018.године.

права), б) мање тешке казне и в) лаке (ситне, багателне) казне које су, иначе, прописане за прекршаје.

Међу казнама истичу се (чл. 36-37. КЗ): 1) казна доживотног затвора, 2) казна затвора у одређеном трајању од три месеца до двадесет година, 3) ограничење слободе до шест месеци, 4) одузимање одређених права, слобода и дужности за одређено време (чл. 39-49. КЗ) и 5) новчана казна (члан 50-53. КЗ). Потом следи излагање о споредним казнама (глава пета).

„Општа правила за примену казни“ наслов је друге главе у трећем поглављу Кривичног законика Краљевине Шпаније, које почиње одредбом члана 61. КЗ. Но, пре тога ћемо анализирати одредбе друге и треће главе првог поглавља. Наиме, прво поглавље у другој глави под насловом: „Основи ослобођења од кривичне одговорности“ у одредбама чл. 20-24. КЗ одређује правила за ублажавање, односно за поштравање казне учиниоцу кривичног дела.

Ублажавајућим околностима од значаја за изрицање блаже врсте или мање мере од прописане казне сматрају се, сходно одредби члана 21. Кривичног законика, следеће околности:

- 1) више олакшавајућих околности, а које све нису потребне да искључе кривичну одговорност,
- 2) извршење кривичног дела у стању психоактивне зависности,
- 3) извршење кривичног дела у стању беса, гнева и тврдоглавости или у другим сличним стањима свести,
- 4) признање кривичног дела, пре него што је оно откривено и пре него што је започето кривично гоњење,
- 5) надокнада штете коју је жртва претрпела извршењем кривичног дела,
- 6) вођење скраћеног поступка, када је због личности учиниоца и сложености поступка то потребно и оправдано и
- 7) друге околности које могу довести до ублажавања казне у складу са Закоником.

У члану 22. КЗ (трећа глава – поштравање казне) наводе се околности које утичу на повећање казне. То су поштравајуће околности, међу којима, се наводе следеће:

- 1) извршење кривичног дела са предумишљајем,
- 2) извршење кривичног дела коришћењем стања надмоћи или уз помоћ другог лица,

3) извршење кривичног дела ради стицања материјалне користи, награде или помоћи,

4) извршење кривичног дела из расистичких или антисемитских побуда, као и друге врсте дискриминације базиране на идеологији, религији или вероисповести жртве, сексуалној оријентацији, етничкој, односно расној или националној припадности, полу, болести коју је претпео или инвалидности,

5) намерно или нехумано проузроковање непотребних патњи жртви приликом извршења кривичног дела,

6) извршење кривичног дела злоупотребом поверења,

7) извршење кривичног дела злоупотребом јавног статуса учиниоца и

8) извршење кривичног дела у поврату, дакле, од стране лица које има криминални досије²⁰⁵.

„Општа правила за примену казни“ је наслов друге главе. Тако члан 61. КЗ предвиђа да се законом прописана казна изриче само учиниоцима свршеног кривичног дела. У случају покушаја кривичног дела (члан 62. КЗ) учинилац се може казнити само ако је предузео радњу извршења са високим степеном кривце (умишљајем), при чему је радњом испољио знатан степен криминалне воље, односно ако је проузроковао опасност по туђа правна добра. Зависно од обима и степена проузроковане опасности, сходно одредби члана 63. КЗ, учинилац се и у овом случају може казнити, али блажом казном од прописане казне за свршено кривично дело.

Члан 65. КЗ истиче да отежавајуће или олакшавајуће околности које су укључене у моралну позицију учиниоца и његов однос са жртвом или које се односе на неко друго његово лично стање, омогућују изрицање строжије или блаже од прописане казне учиниоцу или саучеснику код кога се нађу. Оне околности које се састоје у материјалном извршењу радње или у средствима која су у употреби, могу да утичу на степен кривичне одговорности (да погоршају или да умањују одговорност) лица које има знање о њима у тренутку предузимања радње извршења или учествовања у њој на други начин.

Приликом примене казне, судије или судови ће, према томе да ли су олакшавајуће или отежавајуће околности или не, поштовати следећа правила (члан 66. КЗ)²⁰⁶:

²⁰⁵Н. Ф. Кузњецов, Ф. М. Решетникова, Уголовниј кодекс Испанији, Москва, 1998. године, стр. 16-18.

²⁰⁶Н. Ф. Кузњецов, Ф. М. Решетникова, Уголовниј кодекс Испанији, *ibid.*, стр. 24-26.

1) ако нема никаквих олакшавајућих или отежавајућих околности, суд одмерава казну прописану Закоником у обиму који одговара личним околностима учиниоца и степену и обиму проуроковане последице, образлажући их у донетој пресуди,

2) ако постоји само једна олакшавајућа околност, суд је ограничен у примени казне, тако да не може да изрекне блажу казну испод доње половине прописане казне,

3) ако постоји једна отежавајућа околност суд је овлашћен да изрекне и већу (дакле, строжију) казну од прописане врсте и мере казне утврђене законом и

4) ако постоје две или више околности које прате блажи или тежи облик кривичног дела, суд је овлашћен да изрекне ублажену или поштрену казну у мери у којој то сматра релевантном, према врсти, квалитету, природи и броју наведених околности.

Но, ова правила сходно одредби члана 67. КЗ, не могу се применити на олакшавајуће или отежавајуће околности, које је Законик узео у обзир приликом описивања или санкционисања одређеног кривичног дела из Законика.

Члан 68. КЗ прописује да суд у смислу овлашћења из члана 21. Законика може да изрекне блажу од прописане казне за један или два разреда (степен), поштујући број и врсту околности које су присутне или одсутне, имајући у виду личне околности учиниоца кривичног дела. Од ових правила су изузета лица узраста старијег од осамнаест, а млађег од двадесет година, према којима се изричу санкције у смислу одредби о примени васпитних мера према малолетницима (члан 69. КЗ).

Члан 70. КЗ поставља границе поштравања, односно ублажавања казне у сваком конкретном случају. Тако се:

1) строжија казна у степену може изрећи почев од максималног износа казне која је прописана законом за учињено кривично дело која се повећава за половину износа,

2) блажа казна се може изрећи почев од минималног износа прописане врсте казне (посебни минимум) од кога се одузима половина износа до општег минимума,

3) код утврђивања горње или доње половине казне или одређивања блаже казне, новчана казна се сматра недељивом и блажом врстом казне,

4) ако је прописана казна затвора, учиниоцу може се изрећи ова казна са максималним трајањем до тридесет година,

5) учиниоцу кривичног дела може се изрећи суспензија запослења или јавне функције са максималним трајањем до осам година,

6) казна лишења права на вожњу моторних возила и mopеда може се изрећи са максималним трајањем до петнаест година,

7) казна лишења права на поседовање оружја може се изрећи са максималним трајањем до двадесет година,

8) казна лишења права боравка на одређеним местима или одласка на њих може се изрећи са максималним трајањем до двадесет година,

9) казна забране приближавања жртви, њеној породици или другим лицима може се изрећи са максималним трајањем до двадесет година,

10) новчана казна може се ублажити тако да њено максимално трајање износи тридесет месеци (дани новчана казна) и

11) уместо прописане казне доживотног затвора може се изрећи казна затвора у трајању од двадесет до тридесет година.

Ограничење код ублажавања казне је садржано и у одредби члана 71. КЗ. Према овом законском решењу: 1) при одређивању ниже казне од прописане казне затвора суд није ограничен минималним износима те врсте казне, али може их смањити у форми која произилази из примене одговарајућег правила и 2) при изрицању казне затвора у трајању до три месеца, она се обавезно замењује новчаном казном, радом у корист заједнице или кућним затвором, поштујући правило да се сваки дан затвора мења са две новчане казне, један дан рада у корист заједнице или један дан кућног затвора.

Члан 72. КЗ налаже да судови у примени казне поступају у складу са својим слободним уверењем на бази утврђеног чињеничног стања и сходно одредбама кривичног законодавства.

6. СЕВЕРНОЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

6.1. Шведска

Кривични законик Краљевине Шведске²⁰⁷ прописује бројна кривична дела која представљају злочине у Шведској, поред дела из споредног законодавства. Члан 1. КЗ изричито прокламује принцип „*nullum crimen, sine lege*“, према коме је кажњивост предвиђена за кривична дела која су садржана у Кривичном законнику или у другом закону. Одредба члана 2. КЗ наглашава да кривично дело није кажњиво, осим уколико је учињено намерно. Да ли је кривично дело учињено намерно (дакле, са умишљајем) или не, препуштено је судској одлуци у сваком конкретном случају.

Шведски Кривични законик има специфичну структуру. После уводних чланова, следе одредбе посебног дела, где су прописана поједина кривична дела груписана према групном заштитном објекту. Тек у трећем делу под називом: "Санкције", Законик садржи одредбе општег дела кривичног права од значаја за посматрану тему.

Излагања су у Законнику подељена на главе, тако да се у трећем делу на првом месту: а) у глави 25. прописује новчана казна, б) у глави 26. прописује казна затвора која може бити: а) временски одређена казна – у трајању од четрнаест дана до десет година и б) доживотна казна затвора, в) у глави 27. Уређена је условна осуда (изрицање и опозивање), г) у глави 28. Прописана је примена института пробације, д) глава 29. односи се на одмеравање казне и њ) глава 30. одређује избор кривичне санкције²⁰⁸.

Глава 29. под називом: „Одмеравање казне“ поставља правила за изрицање врсте и мере казне учиниоцу кривичног дела предвиђеног у закону. У секцији првој наведено је да се учиниоцу кривичног дела казна изриче имајући у виду:

²⁰⁷Brottsbalk (SFS - 1962:700) FÖRSTAAVDELNINGEN; Кривични законик Краљевине Шведске, донет је новембра 1962. године, а ступио је на снагу 1. јануара 1965. године. Последња измена и допуна овог Законика је извршена 2015. године.

²⁰⁸ComentsSwedishPenalCodeof 1962, DukeLawjournal, No. 67/1968, p. 81-84.

- 1) оквире законом прописане казне,
- 2) потребу за конзистентношћу у изрицању казне и
- 3) процену кривичне вредности учињеног дела (природа, тежина, карактер).

Приликом процене вредности учињеног кривичног дела треба посебно размотрити врсту и висину проузроковане штете (последице), односно испољене опасности за заштићено добро (објективна околност) и да ли је учинилац схватио или могао да схвати своје дело, односно да ли је поступао са намером или посебним мотивом - побудом (субјективна околност).

Кривичним закоником Краљевине Шведске (секција друга) предвиђене су следеће отежавајуће околности, које суд обавезно узима у обзир приликом одмеравања врсте и висине казне²⁰⁹:

- 1) да су приликом извршења кривичног дела наступиле теже последице од оних које су уобичајене за такво дело,
- 2) да је учинилац кривичног дела манифестовао нарочиту немилосрдност,
- 3) да је учинилац искористио тешку ситуацију жртве приликом извршења кривичног дела,
- 4) да је учинилац искористио свој положај или злоупотребио поверење жртве,
- 5) да је учинилац друго лице принудом, преваром, злоупотребом младости, непостојањем разумевања или тешком ситуацијом навео на извршење кривичног дела,
- 6) да је учинилац предузео криминалне активности које су пажљиво планиране, при чему он има знатно учешће у таквој делатности и
- 7) да је мотив извршења кривичног дела био да се проузрокује штета другом лицу, или да је дело извршено према лицу друге етничке или сличне групе или због разлике у раси, боји, националном или етничком пореклу, вероисповести или из других сличних околности.

Секција трећа наводи олакшавајуће околности, које је суд дужан да узме у обзир приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела. Као олакшавајуће околности сматрају се следеће:

- 1) ако је извршење кривичног дела проузроковано грубим вређањем и увредљивим понашањем жртве,

²⁰⁹Н. Ф. Кузњецова, С. С. Бељајев, Уголовниј кодекс Швеции, Санкт Петербург, 2001. године, стр. 50-52.

2) ако учинилац услед душевног поремећаја или емоционалног узбуђења није био у стању да контролише своје поступке,

3) ако су радње учиниоца повезане са очигледним недостатком развоја, искуства или друге способности,

4) ако је учињено кривично дело изазвало снажно људско саосећање и

5) ако је кривично дело учињено при постојању неке од околности која доводи до искључења кривичне одговорности (ови основи су предвиђени у глави 24.).

Уколико суд сходно решењима из секције четврте утврди да постоје олакшавајуће околности (објективног и субјективног карактера), он је овлашћен да учиниоцу изрекне блажу казну, од оне која је прописана законом за учињено кривично дело.

Приликом изрицања одговарајуће казне, поред наведених околности, суд узима у обзир и чињеницу да ли је учинилац раније већ био осуђиван (и колико пута, за која кривична дела, на које кривичне санкције) или не. Због тога је од посебне важности да се утврди које је раније извршено кривично дело, колико је времена протекло од његовог извршења, да ли су учињена кривична дела сличне природе, при чему се додатно узима у обзир и друштвена опасност новоучињеног кривичног дела.

Приликом ублажавања казне (секција пета) суд узима у обзир и следеће околности²¹⁰:

1) да ли је учинилац претрпео тешку телесну повреду услед извршења кривичног дела,

2) да ли је учинилац на најбољи могући начин спречио, ограничио или отклонио штетне последице кривичног дела,

3) да ли се учинилац дела сам предао надлежним државним органима,

4) да ли ће протеривање из Краљевства због извршеног кривичног дела учиниоцу нанети штету,

5) да ли је учинилац патио или ће патити због насталих последица кривичног дела, да ли ће изгубити радни однос, као и да ли ће се суочити са неком другом препреком у потрази за послом,

²¹⁰N. Bishop, The Swedish Penal Code, Stockholm, 1999. godine, str.38-42.

б) да ли ће учинилац дела због своје старосне доби или лошег здравственог стања претрпети неразумне тешкоће услед извршења изречене казне, у односу на кривичну вредност учињеног дела,

7) да ли је од извршења кривичног дела протекао дужи временски период и

8) да ли постоји нека друга околност која може утицати на изрицање мање казне учиниоцу кривичног дела, у односу на ону казну која је за то дело предвиђена Закоником.

Секција шеста овлашћује суд да у конкретном случају учиниоца кривичног дела потпуно ослободи од прописане казне, ако с обзиром на наведене олакшавајуће околности дође до уверења (закључка) да је „очигледно неразумно да изрекне санкцију“. Када је неразумност изрицања санкције за учињено кривично дело добило карактер, природу и значај „очигледно“ неразумног, дакле, у већем степену, представља фактичко питање које суд решава на бази свих околности случаја.

Интересантно је решење из седме секције главе 29. КЗ Шведске, према коме је суд обавезан да посебну пажњу посвети учиниоцу кривичног дела узраста до двадесетједне године живота (млађе пунолетно лице). Наиме, узраст овог учиниоца у време извршења кривичног дела представља основ за: а) блаже кажњавање и б) искључење примене казне доживотног затвора.

Глава 30. под називом: „Избор кривичне санкције“ у секцији првој одређује да се приликом избора кривичне санкције учиниоцу кривичног дела, казна затвора сматра за тежу санкцију, од условне казне или пробације. При избору санкције у сваком конкретном случају (секција четврта) суд је дужан да посебну пажњу посвети свим околностима које утичу да изречена врста и мера санкције буде блажа, него што је прописана казна затвора.

У овој глави (у петој секцији) се посебна пажња придаје и малолетном учиниоцу кривичног дела. Наиме, ако се ради о малолетнику који у време извршења кривичног дела није навршио осамнаест година, тада је суд овлашћен да му изрекне казну затвора, само изузетно ако постоје „изванредни, нарочито оправдани разлози“. Када се ради о постојању нарочито оправданих разлога на страни малолетника, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају.

Но, када се ради о малолетнику узраста од навршених осамнаест, а још ненавршених двадесет година, суд може да изрекне казну затвора само изузетно ако је то с обзиром на кривичну вредност учињеног дела или друге посебне разлоге оправдано.

Сличан кривичноправни положај у шведском кривичном праву има и учинилац кривичног дела у стању озбиљног менталног поремећаја (секција шеста). Ни према овом лицу не могу се изрећи казне, већ му се изричу друге кривичне санкције медицинског карактера (мере безбедности), институционалног или ванинституционалног карактера.

6.2. Финска

Кривични законик²¹¹ Републике Финске из 1889. Године, са новелама до 2015. Године, у глави трећој под називом: „Казне“ (613/1974) предвиђа следеће врсте казни²¹²: 1) казну затвора у трајању од шест месеци до дванаест година, 2) казну доживотног затвора, 3) одузимање јавне функције или функције у којој је извршено кривично дело, 4) новчану казну и 5) рад у јавном интересу. За малолетнике предвиђена је посебна врста малолетничке казне (1195/2004), док се правном лицу могу изрећи само новчане казне.

Глава шеста носи назив: „Изрицање казни“ (515/2003). На овом месту је фински законодавац прописао правила за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела. Тако се, према одредбама из члана другог: „Казнена ширина“ (673/2014) казна изриче : а) у складу са предвиђеном казном за учињено кривично дело и б) уз одступања прописана у члановима 8. и 8а. КЗ. Као полазна тачка у одмеравању казне (515/2003) узимају се у обзир:

- 1) законом прописана казна (са посебним минимумом и максимумом),
- 2) разлози који утичу на износ и врсту казне и
- 3) потреба за униформношћу казне.

При том, полази се од општег принципа садржаног у члану четвртном (515/2003) према коме се казна одређује тако да по врсти и мери (висини) буде у сразмери са: а) штетношћу и опасношћу учињеног кривичног дела, б) мотивима учиниоца и в) обликом његове кривице.

²¹¹Criminal code of Finland No. 39/1889, No.515/2003, No.780/2005 и No.766/2015.

²¹²R. Lahti, Constitutional Rights and Finish Criminal law and Criminal procedure, Israel Law Review, No. 3/1999. godine, str. 592-597.

„Разлози за повећање казне“ (564/2015) су прописани у члану петом. За предмет нашега рада је од значаја члан шести који носи назив: „Разлози за умањење казне“ (515/2003). Међу основима који утичу да прописана казна буде изречена у мањем износу (степену) сматрају се:

1) значајан притисак, претња или сличан утицај који је довео до извршења кривичног дела,

2) јака емпатија или изузетна и изненадна искушења, која су довела до извршења кривичног дела, изузетно велики допринос оштећене стране или одговарајућа околност која је погодовала смањењу способност учиниоца да се придржава закона,

3) помирење између учиниоца и оштећеног лица, други покушаји учиниоца да спрече или отклоне последице кривичног дела, или његов покушај да настави са отклањањем последица учињеног кривичног дела и

4) околности које представљају основе за ублажавање казне.

Члан 7. КЗ говори о основима за ублажавање казне (515/2003). Тако је, суд овлашћен да у поступку одмеравања казне, уместо прописане врсте или мере казне, ову казну ублажи при постојању следећих околности као што су:

1) тешке последице за учиниоца кривичног дела,

2) старији узраст, лоше здравствено стање или друге личне околности учиниоца и

3) ако је протекао знатно дужи период од извршења кривичног дела, а изрицање казне у складу са устаљеном праксом може довести до неразумних или изузетно штетних последица за учиниоца.

Поред тога члан 8. КЗ наводи да се прописана казна казна одређује у складу са ублаженом казном затвора ако је:

1) учинилац лице узраста млађе од осаманест година,

2) кривично дело остало у покушају,

3) учинилац поступао као подстрекач у кривичном делу или у другом облику саучесништва, чији је допринос очигледно мање значајан него што је то случај код других саучесника,

4) кривично дело учињено у околностима које су врло сличне онима које доводе до примене основа за изузеће од кривичне одговорности учиниоца (прекорачење нужне

одбране, прекорачење крајње нужде, довровољан одустанак, неподобан покушај, битно смањена урачунљивост, заблуда из неоправданих разлога) и

5) дело извршено под околностима (објективног или субјективног карактера) које указују да постоје посебни разлози за ублажавање казне.

При ублажавању казне (у случају постојања наведених основа) законодавац је поставио ограничења за суд. Тако, суд може учиниоцу кривичног дела ублажити казну у следећим границама (оквирима):

1) казна се може ублажити до три четвртине испод минимално прописане казне затвора или новчане казне,

2) ако је за кривично дело прописана доживотна затворска казна, уместо ње се може изрећи максимална казна затвора у трајању од дванаест година затвора и минимална казна од две године затвора и

3) ако је за кривично дело прописана максимална казна затвора у одређеном трајању, суд може уместо ње да изрекне новчану казну, осим ако постоје посебно тешки разлози за изрицање казне затвора²¹³.

Изузетну законску могућност за ублажавање казне учиниоцу кривичног дела познаје члан 8а. КЗ Финске. То је: „Ублажавање казне на основу признања“. Ово је решење уведено новелом 673/2014. године. Тако се учиниоцу кривичног дела може изрећи ублажена казна, уместо прописане, ако је сам учинилац допринео откривању свог кривичног дела (сходно одредбама Законика о кривичном поступку (глава прва, чл.10.и 10а. - 689/1997) и одредбама главе треће, члана 10 а. Закона о кривичној истрази (805/2011).

У оваквим случајевима суд може да изрекне казну највише до две трећине испод минимално прописане казне затвора, или минималног износа новчане казне. Ако је максимална казна предвиђена за конкретно учињено кривично дело - казна затвора у временски одређеном трајању, суд таквом учиниоцу може изрећи новчану казну уместо казне затвора, ако за то постоје посебни разлози. У пресуди се изричито наводи, не само изречена казна, већ и она казна (поврсти имери) коју је Законик прописао за учињено дело.

„Избор врсте казне“ прописан је чланом 9. КЗ. Овде су садржане одредбе које уређују избор између условног и безусловног затварања

²¹³ Б. Кривокапић, Увод у право Финске, Београд, 2005. године, стр. 213-221.

(515/2003). Тако се казна затвора у трајању до две године може изрећи условно (условна затворска казна), осим ако тежина кривичног дела, облике степен кривице учиниоца и криминална историја таквог учиниоца захтевају изрицање безусловне казне затвора. Такође, безусловна казна затвора не може се изрећи и малолетном учиниоцу кривичног дела (лицу узраста до осамнаест година), осим ако то захтевају озбиљни разлози. У процени значаја тежине (озбиљности) разлога за примену оваквог законског решења, нарочито се разматра могућност смештаја таквог малолетника у установе социјалне заштите, наведене у члану 57. Закона о заштити деце (417/2007 и 401/2015).

7. АНАЛИЗА УПОРЕДНО ПРАВНИХ РЕШЕЊА УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ

На основу спроведеног истраживања института ублажавања казне у законским решењима великог броја европских држава, које су биле предмет анализе у овом делу дисертације, може се установити да се ради о општем институту који има важну улогу у допунском одмеравању – избору врсте и мере (индивидуализацији) казне учиниоцу кривичног дела. Ради се о институту који кроз примену блаже врсте казне или мање мере казне, у односу на прописану казну, омогућује оправдано, праведно, законито и целисходно остварење сврхе (циља) кажњавања, а то је ефикасна, квалитетна и законита заштита друштва и појединца, односно њихових најзначајнијих друштвених и личних добара и вредности од свих облика повреде и угрожавања, вршењем кривичних дела од стране појединаца и правних лица.

Сва посматрана законодавства, поред одређивања појма, врсте и трајања (при чему многа одређују и сврху) основних и допунских (споредних) казни, као најзначајније врсте кривичних санкција које надлежни суд изриче учиниоцима кривичних дела, прописују правила за редовно, основно одмеравање казне учиниоцу кривичног дела полазећи од:

- а) законом прописаног казног оквира конкретно извршеног кривичног дела,
- б) сврхе кажњавања која је прокламована законом и

в) утврђених олакшавајућих и отежавајућих околности, објективног и субјективног карактера од стране суда у сваком конкретном случају.

Ове олакшавајуће или отежавајуће околности се у различитим европским законима (законцима) прописују на два начина:

а) на први начин законодавац прописује да суд одмерава казну сходно утврђеним олакшавајућим и отежавајућим околностима, при чему он не одређује њихову природу, карактер и дејство, већ то зависи од конкретног случаја. Дакле, у овом систему свака од законом прописаних и од суда утврђених околности, које се односе на кривично дело или личност његовог учиниоца, може зависно од свог дејства да има карактер или отежавајуће или олакшавајуће околности. Такав је случај са законодавствима: Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Хрватске, Македоније, Словеније, Пољске, Немачке, Француске и Швајцарске, и

б) на други начин законодавац таксативно набраја посебно олакшавајуће и посебно отежавајуће околности дајући им одређени карактер, а суд их утврђује у сваком конкретном случају. Таква су законодавства: Естоније, Летоније, Литваније, Молдавије, Украјине, Руске федерације, Италије, Албаније и Шведске.

Интересантно је решење садржано у Аустрији где су таксативно наведене само олакшавајуће околности. Бугарско кривично право, напротив, изричито не познаје околности олакшавајуће или отежавајуће природе, већ је суд овлашћен да узме у обзир све околности извршеног кривичног дела и личности учиниоца и да оцени њихово дејство на врсту и висину изречене казне у конкретном случају.

Поред редовног одмеравања казне применом олакшавајућих и отежавајућих околности сва законодавства познају и институт ублажавања казне. Њиме се врши допунско, споредно, секундарно одмеравање казне.

Основи који доводе до ублажавања казне, које је предвиђено као факултативно овлашћење суда (дакле, не ради се о његовој обавезној примени), разликују се на две групе:

- а) основи који се односе на извршено кривично дело – објективне околности и
- б) основи који се односе на учиниоца или саучесника у кривичном делу – субјективне околности.

Сви основи који доводе до ублажавања казне могу се јавити у два облика. То су:

а) општи основи – који се примењују на свако извршено кривично дело и на сваког учиниоца таквог дела и

б) посебни основи – који се примењују само код одређених кривичних дела.

Даље се ови основи за ублажавање казне могу поделити у две групе. То су:

а) основи који постоје у време извршења кривичног дела (својство учиниоца, својство оштећеног, побуде учиниоца, облик кривице учиниоца, врста и обим последице, околности извршења дела, начин и средство извршења, место и време извршења, групно или организовано извршење дела) и

б) основи који се јављају после извршеног кривичног дела, где се огледа однос учиниоца према предузетој радњи извршења и проузрокованој последици, односно према жртви (оштећеном).

Неке државе доста исцрпно наводе околности које могу утицати на ублажавање казне, с тим да законици остављају могућност да се казна може ублажити и у присуству других околности које имају карактер ублажавајућих околности, које суд утврђује у спроведеном кривичном поступку. Таква су законодавства: Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Хрватске, Словеније, Естоније, Литваније, Руске федерације, Албаније, Аустрије, Швајцарске, Финске и Краљевине Шпаније.

Насупрот њима, законодавство Војводства Луксембурга предвиђа могућност ублажавања казне само за покушано кривично дело, односно за саучеснике у виду помагача или подстрекача.

Коначно, велики број савремених европских кривичних законодавстава уопште не предвиђа основе за ублажавање казне, иако познају овај институт о чијој примени одлучује суд у сваком конкретном случају, зависно од утврђених околности. Таква су законодавства: Летоније, Молдавије, Пољске, Украјине, Немачке, Француске, Мађарске и Грчке.

Специфична су решења према којима кривична законодавства Пољске, Аустрије и Украјине познају институт „ванредног ублажавања казне“, односно законодавство Аустрије које познаје институт „накнадног“ ублажавања казне. Ради се о овлашћењу суда да по слободном уверењу, при постојању најмање две или више олакшавајућих околности, а у одсуству било које отежавајуће околности, ублажи казну учиниоцу конкретног кривичног дела, о чему даје образложење у донетој судској одлуци.

Одређена законодавства као што су законодавства следећих држава: Молдавије, Русије, Украјине, Немачке, Хрватске, Македоније, Републике Српске (у саставу Босне и Херцеговине) и Финске предвиђају могућност блажег кажњавања учиниоца кривичног дела који је „признао кривицу“, дакле, договорио се са тужилаштвом о прихватању одговорности за учињено кривично дело и о врсти и висини казне, што доприноси скраћењу и ефикасности кривичног поступка.

Иако бугарско кривично право не познаје ублажавајуће околности, оно предвиђа постојање „особито олакшавајућих околности“ које представљају основ за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела.

Од значаја за ублажавање казне у неким кривичним законодавствима као што су: Литванија, Молдавија и Русија јесте и висина „просечне казне“, која се применом овог института може изрећи у мањем износу. Слично је и решење познато у Мађарској које познаје „средњу вредност казне“.

Највећи број савремених европских законодавстава познаје поред ублажавања казне по врсти и по висини (мери) и ограничено и неограничено ублажавање казне.

Неограничено ублажавање казне примењује се у случајевима када је суд овлашћен да при постојању законом предвиђених основа (околности) учиниоца кривичног дела у потпуности ослободи од прописане казне. Такву могућност познају следећа кривична законодавства: Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Хрватске, Македоније, Словеније, Молдавије, Пољске, Русије и Швајцарске. Ова врста ублажавања казне представља пандан ослобођењу од казне, када суд одлучује коју од ове две законске могућности ће применити у конкретном случају.

Ограничено ублажавање казне (када закон прописује границе – оквире за ублажавање казне) познају кривична законодавства: Србије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Хрватске, Македоније, Словеније, Бугарске, Естоније, Летоније, Молдавије, Русије, Украјине, Аустрије, Луксембурга, Немачке, Швајцарске, Италије, Грчке, Шпаније и Финске.

Интересантно је да институт ослобођења од казне не познају нека од посматраних кривичних законодавстава као што су: Бугарска, Украјина, Аустрија, Немачка, Француска и Мађарска.

Глава трећа

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Казна представља најтежу кривичну санкцију, јер се њоме у односу на остале кривичне санкције највише задире у слободу и права учиниоца кривичног дела. Стога је степен репресивности највише изражен управо код казне. Иако је казна репресивна мера, која се у циљу сузбијања криминалитета примењује према учиниоцу кривичног дела на основу одлуке суда, законодавац у одређеним случајевима омогућава суду да под одређеним условима изрекне казну која је блажа од прописане казне, за кривично дело за које одмерава казну.

Наиме, законодавац омогућава суду да према учиниоцу кривичног дела изрекне и другу казну која је по врсти блажа, или да успостави нове, шире казнене распоне, у оквиру којих може изрећи казну нижу од посебног минимума прописане казне. Дакле, наше кривично право као и већина савремених кривичних законодавстава предвиђа институт ублажавања казне као посебан, специфичан, допунски облик одмеравања казне учиниоцу конкретног кривичног дела.

Ублажавање казне је институт општег дела кривичног права који има континуитет постојања у нашем кривичном законодавству, почев од првих писаних докумената. У старијим кривичним законима, рецимо у Душановом законикау постојала је као што смо видели, разлика у погледу блажег кажњавања за нехат, непажњу учиниоца у односу на умишљајно вршење кривичних дела. Ипак, званично успостављање института ублажавања казне, где се наводе и границе и начини ублажавања, први пут је учињено Кривичним закоником Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1929. године.

Ублажавање казне произилази из идеје да није нужно, оправдано, ни правично да се кривац кажњава казном запрећеном за учињено кривично дело. Наиме, постоји низ разлога који су везани за прилике под којима је учињено кривично дело, а које могу допринети блажем кажњавању његовог учиниоца. У поступку одмеравања казне суд се сусреће и са случајевима у којима одређене, конкретне околности указују на то да би било нецелисходно и неправично да се суд стриктно придржава законом прописаних посебних казних оквира.

Криминалнополитички разлози за примену ублажавања казне могу се тумачити и у правцу стављања у изглед учиниоцу кривичног дела да му се може ублажити казна, уколико су испуњени одређени услови предвиђени законом, на пример, да добровољно одустане од кривичног дела. У том смислу, институт ублажавања казне представља један од неопходних коректива да се избегне претерана и криминалнополитички неоправдана и несврхисходна репресивност у конкретном случају.

Из наведених разлога институт ублажавања казне, са својим специфичним карактером и положајем у систему кривичноправних института, има значајно место и оправдање. Међутим, суд није у обавези да ублажи казну када утврди постојање законом прописаних основа из разлога што је примена овог института факултативног карактера. То указује да суд може слободно да процени да ли ће у конкретном случају учиниоцу кривичног дела казну ублажити, или ће му изрећи казну у границама прописаним законом. Кривични законик Републике Србије садржи одредбе о ублажавању казне, како у Општем, тако и у Посебном делу.

У Општем делу у члану 56. КЗ регулисано је ублажавање казне, где се с обзиром на основе може извршити подела на законско и судско ублажавање казне из разлога што је у првом случају суд више везан законом, док је у другом случају суд више везан за сопствену процену у конкретном случају. Но, ова подела је само теоријског карактера, јер је свако ублажавање законом одређено и судском одлуком изречено, па је оно истовремено и законско и судско ублажавање казне. Према начину, ублажавање казне може да буде ограничено (када законодавац поставља границе, оквири за ублажавање законом прописане казне) и неограничено ублажавање казне.

У Посебном делу, такође, постоје могућности ублажавања казне, код одређених, таксативно наведених кривичних дела и под одређеним условима. Кривични законик у

Републици Србији је прихватио ограничено ублажавање казне, па је суд у обавези да се придржава правила предвиђених у члану 57. Кривичног законика.

Но, поред ограниченог, домаће законодавство познаје и неограничено ублажавање казне (када закон дозвољава могућност потпуног ослобођења од казне учиниоца кривичног дела, па је суд овлашћен да у таквом случају учиниоцу дела казну неограничено ублажи).

Код одређених, таксативно наведених кривичних дела, законодавац је потпуно искључио примену ублажавања казне, што указује да се после новеле Кривичног законика, овде више не ради о општем институту, који може да се примени на свако учињено кривично дело, на сваког учиниоца и на сваку прописану казну. Тако је, Кривични законик (члан 57. ст. 2. и 3.) искључио могућност примене ублажавања казне учиниоцу законом таксативно наведених кривичних дела као што су: тешко убиство, отмица, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба с дететом, изнуда, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи и трговина људима. Такође, ублажавање казне суд не може да изврши ни учиниоцу кривичног дела који је раније већ био осуђиван за исто или истоврсно кривично дело (дакле, у случају постојања специјалног поврата).

И Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима (члан 5. став 1.) искључио је могућност ублажавања казне учиниоцу следећих кривичних дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба с дететом, обљуба злоупотребом положаја, недозвољене полне радње, подвођење и омогућавање вршења полног односа, посредовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију, навођење детета на присуствовање полним радњама и искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу под условом да су ова дела извршена према малолетним лицима.

2.КАЗНЕ

2.1. Појам и карактеристике казне

Питање адекватне реакције државе на криминалитет јесте оно за чијим одговором се трага већ дуго времена. Начин одговора државе на појаву и ширење криминалитета и потреба ресоцијализације његових носилаца огледа се у кривичноправним мерама и санкцијама. Став државе у погледу своје улоге у сузбијању и спречавању криминалитета, односно у погледу циља санкционисања учинилаца кривичних дела опредељује и систем кривичних санкција. У историји су забележена различита схватања о начинима и циљу борбе државе против криминалитета, а с тим у вези и о различитим системима санкционисања учинилаца кривичних дела.

Систем кривичних санкција као одговор на противправно и друштвено опасно понашање појединаца и група представља синтезу вишестраног приступа у борби против криминалитета. Кривично законодавство данас обилује низом прописа из којих произилази да је законодавац у Србији поред стандардног приступа у превазилажењу ових проблема делимично водио рачуна и о новим тенденцијама у савременом кривичном праву.

Систем кривичних санкција представља скуп, целокупност мера, средстава и поступака које надлежни државни органи у законом прописаном поступку изричу учиниоцима кривичних дела, њихову садржину, међусобни однос, начин изрицања и време трајања. Зависно од природе, садржине, карактеристика и циља (сврхе) коју кривичне санкције треба да остваре, разликује се више врста кривичних санкција које имају заједничку сврху, предвиђену Кривичним закоником Србије (КЗ) у одредби члана 4. став 2. – а то је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством²¹⁴.

О појму и садржини кривичних санкција правна теорија даје различите одговоре. У сваком случају кривичне санкције су законом прописани садржаји и начини кривичноправне принуде које након спроведеног поступка примењује државна судска власт према учиниоцу кривичног дела, ради остварења опште сврхе свих и посебне сврхе ,управо изречене врсте кривичне санкције. Овај појам чине три елемента. То су: а) законитост кривичноправне принуде, б) одлука државне судске власти и в) општа и

²¹⁴ Службени гласник Републике Србије број: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

посебна сврха кривичних санкција²¹⁵. Кривичне санкције представљају средство за остварење заштитне функције кривичног права, која је основни циљ и сврха постојања кривичног права у целини. То су, дакле, законом предвиђене репресивне мере које се с циљем сузбијања криминалитета примењују према учиниоцима противправног дела које је у закону предвиђено као кривично дело на основу одлуке суда, донете након спроведеног кривичног поступка²¹⁶.

Под кривичним санкцијама се подразумевају кривичноправне мере које се примењују према учиниоцима кривичних дела, којима се на овај начин одузимају или ограничавају одређена права и које се извршавају принудно²¹⁷. Дакле, кривичне санкције су државне принудне мере којима се учиниоци кривичних дела ограничавају или ускраћују у одређеним правима, или слободама на основу судске одлуке донете у законито спроведеном поступку²¹⁸. Наиме, кривичне санкције одређују се као мере друштвеног реаговања против учиниоца кривичног дела предвиђене у закону, које изриче суд против учиниоца кривичног дела, које имају за циљ да заштите друштво од криминалитета и да сузбију вршење кривичних дела у будућности, а које се састоје у повреди његових права и добара²¹⁹.

Такође, кривичне санкције се могу одредити и као принудне мере које, ради заштите друштва од криминалитета учиниоцу одређеног кривичног дела, изриче суд у законом уређеном кривичном поступку, а које се састоје у ограничавању или одузимању одређених права учиниоца.²²⁰ Кривичне санкције одређују се и као државне мере изречене у кривичном поступку учиниоцима кривичних дела, које се састоје у губитку или ограничењу њихових права²²¹.

Казна је основна, најзначајнија врста кривичних санкција, која је прописана за највећи број кривичних дела у посебном делу кривичних закона (законика), како у нашој држави тако и у иностранству. У науци кривичног права појам казне се одређује на различите начине, било на основу правних елемената, било на основу сврхе, тј. циља који

²¹⁵ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио 1, Загреб, *op.cit.*, стр. 134-135.

²¹⁶ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Београд, 2005. године, стр. 255.

²¹⁷ М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, Кривично право, Београд, 2016. године, стр. 82.

²¹⁸ Н. Мрвић Петровић, Кривично право, , *op.cit.*, стр. 154.

²¹⁹ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, , *op.cit.*, стр. 231-232.

²²⁰ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи дио, Бања Лука, 2008. године, стр. 372.

²²¹ П. Новоселец, Опћи дио казног права, , *op.cit.*, стр. 327.

се жели постићи њеном применом. У првом случају постоји формални, а у другом случају материјални појам казне.

Одређивањем формалног појма казне истичу се њени правни елементи, док се занемарује њена садржина. Казна се представља као правни феномен, а не као реална друштвена појава, која је везана за класно друштво и која је подложна променама, које настају у структури тог друштва. С друге стране, одређивањем материјалног појма казне, она се представља као реална друштвена појава, тј. као мера за заштиту друштва, али се занемарује да је та појава правно уобличена, те да као таква мора да садржи правне елементе. Како је казна мера друштвеног реаговања против учиниоца кривичног дела, али мера која је одређена правним прописима, она се мора посматрати као јединствена материјално-формална појава²²².

На основу тога казна мора да одрази истовремено њену суштину, њен друштвени задатак, као и правна обележја, тј. форму у којој се појављује. Полазећи од материјалних и формалних елемената, казна се може дефинисати као принудна мера предвиђена у закону коју изриче суд према кривично одговорном учиниоцу кривичног дела, у циљу заштите одређених вредности у одређеном друштву, а која се састоји у одузимању или ограничавању одређених слобода и права. Сходно томе, казна је у нашем кривичном праву раније била дефинисана као принудна мера коју изриче суд према кривично одговорном учиниоцу кривичног дела, у циљу заштите личности грађана, њихових законом утврђених права и слобода, независности, безбедности и уставног уређења, а која се састојала у одузимању или ограничавању правних добара учиниоцу кривичног дела²²³.

И појам казне се у правној теорији одређује на различите начине. У предратној литератури М. Чубински²²⁴ казну сматра државном мером нарочите природе која се, према принципу „*nulla poena sine lege*”, јавља као правна реакција против појединца који је извршио кривично дело, а у исто време је подобан за урачунљивост и крив.

У послератној литератури М. Радовановић²²⁵ под казном сматра меру друштвене реакције против учиниоца кривичног дела која представља извесно зло којим се повређују,

²²² М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, , op.cit., стр. 236-237.

²²³ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, Ниш, 2000. године, стр. 406.

²²⁴ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, 1934. године, op.cit., стр. 126-127.

²²⁵ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, op.cit., стр. 237.

односно одузимају или ограничавају нека његова правна добра, са крајњим циљем заштите друштва од криминалитета.

Б. Павишић и др.²²⁶ казну, као најстарију реакцију друштва на забрањена понашања, одређују као принудно одузимање или ограничавање права и слобода, уз истовремену моралну осуду, социјално-етички прекор који друштво упућује учиниоцу, који је морално одговоран и крив због извршеног кривичног дела. Она је правна санкција према учиниоцу противправне радње, која се састоји у одузимању или ограничењу његових одређених права, па представља објективно зло које је намењено само учиниоцу са кривицом, јер једино он, као такав, може да схвати значење зла, који се казном изражава прекор.

В. Грозданић и М. Шкорић²²⁷ казну дефинишу као законом прописану казненоправну санкцију коју суд изриче кривом учиниоцу кривичног дела, а која се састоји у одузимању или ограничавању његових слобода и права.

М. Радовановић²²⁸ казну одређује као меру друштвеног реаговања против учиниоца кривичног дела, коју му изриче суд у циљу заштите друштва од криминалитета, са остварењем посебних, специјалних циљева – поправљање и ресоцијализација учиниоца кривичног дела и васпитни утицај на остале грађане, да не чине кривична дела.

З. Стојановић²²⁹ казну дефинише као законом предвиђену репресивну меру, која се у циљу сузбијања криминалитета примењује према учиниоцу кривичног дела, на основу одлуке суда, након спроведеног кривичног поступка.

М. Ђорђевић казну одређује као врсту кривичне санкције коју суд, у одговарајућем поступку, изриче кривично одговорним учиниоцима кривичног дела, чиме им се одузимају или ограничавају одређена права, али у мери у којој то одговара природи и садржини поједине казне, при чијем извршењу се мора поштовати њихова личност и њихово људско достојанство²³⁰.

²²⁶ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, *op.cit.*, стр. 207.

²²⁷ В. Грозданић, М. Шкорић, Увод у казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр. 172.

²²⁸ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр. 237.

²²⁹ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 258.

²³⁰ М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 82-83.

Н. Мрвић Петровић²³¹ под казном сматра најстарију и најважнију кривичноправну санкцију, која представља одузимање или ограничење слобода и права учиниоца кривичног дела.

В. Грозданић и др.²³² казну посматрају као реакцију друштва према учиниоцу кривичних дела, којом му се присилно одузимају или ограничавају права и слободе, али се истовремено упућује и морална осуда и социјално-етички прекор друштва учиниоцу кривичног дела.

Специфично је схватање казне у учењу Љ. Селиншек²³³ према коме, казна је правна последица којом се зло, које је учинилац нанео извршењем кривичног дела, поравнава са злом из казне.

Према Б. Чејовићу²³⁴ казна представља меру заштите друштва од криминалитета која за циљ има спречавање учиниоца да убудуће врши кривична дела, као и развијање одређене друштвене дисциплине грађана, а која представља одузимање или ограничење извесног права које припада учиниоцу кривичног дела и коју изриче суд, у случајевима и под условима одређеним у закону.

Казна је кривична санкција која у политици сузбијања криминалитета има посебан значај. Ради се о најстаријој кривичној санкцији која је дуго времена била једини облик друштвеног реаговања на криминалитет, као мера кривичноправне принуде. Казна, такође, представља најчешће изрицану кривичну санкцију, када су у питању учиниоци тешких кривичних дела. Према пунолетним учиниоцима кривичних дела казна се најчешће примењује у оквиру плуралистичког система санкција (казне и мере безбедности које су праћене применом, такозваних, парапепалних мера, односно условном осудом, судском опоменом и др.).

Када се посматра развој система кривичних санкција, увиђа се да се казна развијала паралелно са развојем друштва и његовом потребом за заштитом најзначајнијих друштвених добара и вредности. Тај систем кривичних санкција напредовао је са развојем правне науке. На глобалном нивоу казнени систем се може поделити на три временска

²³¹ Н. Мрвић Петровић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 154.

²³² В. Грозданић, М. Шкорић, И. Мартиновић, Казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр. 205.

²³³ Љ. Селиншек, Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела, *op.cit.*, стр. 256-257.

²³⁴ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 423.

периода, узимајући у обзир врсте казни, начин њиховог извршења и схватање сврхе кажњавања²³⁵.

Први период успостављања и развоја казни започиње са првим друштвеним организовањем и доношењем првих прописа и траје све до почетка новог века. Овај период карактеришу сурове и окупне казне, што се оправдава чињеницом да је казна једино имала за циљ одмазду, зло и застрашивање. Најчешће облике кажњавања су у то време представљале: телесна казна, смртна казна, прогонство из друштвене заједнице, новчана казна, а веома ретко и казна затварања, која је имала посебан циљ и примењивала се за посебну категорију лица.

У новом веку се задржава већина познатих казни из претходног периода. Појава капитализма доприноси повећању криминалитета, што доводи до отварања бројних поправилишта и рада робова на галијама. Након тога долази до шире примене депортације у колоније са присилним радом, која постаје битан облик репресије у казненој политици, док се врло брзо уводи и казна затвора, као једна од често изрицаних казни.

Како је средњи век био карактеристичан по примени варварских мера, у спровођењу суђења вештицама, инквизиторском поступку и тортури, у 18. веку се јављају хуманистичке тенденције ради супротстављања оваквим мерама, које доприносе реформи кривичних законодавстава у многим земљама. Тако, бројне су постојеће казне, сада унифициране у једну казну лишења слободе, при чему се уводе и бројне мере помоћу којих се врши рестрикција и супституисање казне лишења слободе, као што су мере безбедности, васпитне мере, судска опомена, условна осуда, као и дефинитивно укидање телесних казни. У европским националним законодавствима телесне казне у виду мучења укинута су у периоду од 1830-1848. године. Савремена казнена политика подразумева потпуно укидање смртне казне, као и увођење супститута за краткотрајне казне затвора.

На основу овога може се уочити да се у историјском дугом временском периоду казна развијала као једина врста кривичних санкција. У том периоду дешавале су се промене тако што су неке казне изостављане (телесне казне), док су друге казне увођене или модификоване (лишавање слободе, конфискација имовине, лишавање одређених права и др.), а код неких казни, попут смртне казне, сужавао се обим примене. Под утицајем научних сазнања долази до промена у оквиру система кривичних санкција, тако што се од

²³⁵ Д. Јакшић, Д. Давидовић, Развој казног система у кривичном праву Србије, *op.cit.*, стр. 526.

монистичког система прелази на плуралистички систем, у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела, који обухвата казне, мере безбедности, мере упозорења и парапеналне мере. Тако, може се рећи да општу тенденцију у развоју кривичног права представља потискивање казне од стране других, по циљу, сврси и садржини, различитих мера друштвене реакције, али је та тенденција више афирмисана у законодавству, него у практичној примени.

У правној теорији се истичу следеће карактеристике (специфичности) казне. Оне се још називају основни или апсолутни елементи казне. То су:

1) претпоставка за изрицање казне није само извршено (или покушано) кривично дело, него и кривична одговорност (кривица) његовог учиниоца. Казна се може изрећи једино извршиоцу кривичног дела који је крив, урачунљив и подобан за кривицу. Тај услов се тражи и још код неких врста кривичних санкција (нпр. мера упозорења). Поред тога, одређени степен кривице представља околност од значаја заодмеравање казне (као олакшавајућа или отежавајућа околност),

2) казна мора бити прописана законом. То је начело (принцип) законитости. Члан 1. Кривичног законика Србије (КЗ) истиче да никоме не може бити изречена казна за учињено кривично дело, која законом није била прописана пре његовог извршења,

3) материјално обележје казне изражено је у њеној садржини која се односи на повреду, односно одузимање или ограничавање одређеног правног добра учиниоца кривичног дела (његових права и слобода). Код казне је највише изражена ретрибутивност, која може имати чак за последицу и елиминацију основног људског добра, односно права на живот, што је карактеристично за смртну казну. Међутим, и поред великих настојања да се хуманизује извршење казне лишења слободе, елемент ретрибутивности је још увек значајно присутан,

4) казну изриче надлежни суд (суд опште надлежности – у првом степену основни и виши суд) у законом прописаном кривичном поступку. То значи да други државни органи ниуком случају не могу да изрекну било коју казну у домаћем кривичном праву и

5) општа сврха кривичних санкција, па тако и казне јесте заштита друштва од криминалитета путем сузбијања друштвено опасних делатности. Ова сврха кривичних санкција у значајној се мери реализује применом казне. Док је код осталих кривичних санкција, попут мера безбедности, васпитних мера, нарочито оних медицинског карактера,

примарна функција специјална превенција, казном се обједињује генерална превенција са специјалном превенцијом²³⁶.

Посебна карактеристика казне као врсте кривичне санкције јесте и њена дељивост, односно могућност да се изриче у већој или мањој мери. Код неких казни могућа је и поправљивост (нпр. код имовинских казни). Међутим, у случају да је лице било неосновано лишено слободе или осуђено на казну затвора могуће је да му се досуди само одређена материјална компензација. Казна, такође, треба да буде сразмерна тежини извршеног кривичног дела и степену кривичне одговорности његовог учиниоца. Ово својство казне реализује се уз помоћ принципа индивидуализације казне. Тако, индивидуализацијом казне могуће је да се извршиоцима истог кривичног дела изрекну различите казне, из разлога што је суд у обавези да приликом одмеравања казне узме у обзир околности, које су везане за тежину кривичног дела или степен кривичне одговорности његовог учиниоца.

Те околности могу бити побуде извршиоца, имовно стање, личне прилике учиниоца, држање након извршеног кривичног дела као и многе друге. Даље, казна треба да буде лична и да погађа само учиниоца кривичног дела. У формалном смислу све казне су личне, јер се изричу учиниоцу кривичног дела. Међутим, у апсолутном смислу њиховим изрицањем се утиче у моралном, психичком и материјалном смислу и на друга лица уз осуђеног, као што су чланови његове породице, брачни партнери и друга блиска лица, која немају никакве везе са извршеним кривичним делом²³⁷. Такође, казна мора да буде морална како не би деморалисала учиниоца кривичног дела, у смислу његовог поправљања.

Приликом изрицања казне легитимност се не може довести у питање, што никако не значи да примена казне представља арбитрерност органа који их изричу и примењују. Ово начело треба да допринесе примени казне у оној мери и у оним случајевима када је иста неопходна да се њоме оствари општа сврха примене кривичних санкција. Међутим, уколико се сврха заштите друштва од криминалитета може остварити неком другом кривичном санкцијом, онда би казна изгубила свој легитимитет и претворила би се у одмазду због извршеног кривичног дела.

²³⁶ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, *op.cit.*, стр. 100-104.

²³⁷ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, Нови Сад, 2014. године, стр. 293.

Према једном другом схватању²³⁸ казну карактеришу следећи елементи: а) ограничење кривичноправне принуде, б) ограничење казне с обзиром на кривицу и узраст учиниоца, в) законитост у прописивању и изрицању казне, г) индивидуализација казне, д) остварење одређене сврхе и њ) казне изриче суд у законом прописаном поступку.

Правна теорија познаје и схватање²³⁹ према коме казну чине следеће функције: а) јавноправни значај, јер је једино држава овлашћена да изриче и примењује казне, б) једнакост грађана у погледу могућности изрицања и примене казне, в) законитост и одређеност казне, г) дељивост казне као услов за индивидуализацију, д) лични значај казне, која мора да погађа само учиниоца кривичног дела, њ) казном се гарантује поштовање људске личности учиниоца, е) казна се може изрећи једино у законом прописаном судском поступку и ж) казна треба да оствари вишеструко одређену сврху која укључује и ретрибуцију, иако то није изричито законом одређено.

Учиниоцу кривичног дела у Републици Србији се после новеле Кривичног законика из маја 2019. године, могу изрећи следеће казне: а) доживотни затвор (уместо казне затвора у трајању од тридесет до четрдесет година, која је у Србији била у примени у периоду од 1. јануара 2006. године до 1. децембра 2019. године), б) казна затвора, в) новчана казна, г) рад у јавном интересу и д) одузимање возачке дозволе²⁴⁰.

Поред казни, које у Републици Србији прописује Кривични законик разликују се и друге врсте казни које се прописују посебним законима и то: а) Законом о одговорности правних лица за кривична дела²⁴¹ и б) Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица²⁴².

Тако Закон о одговорности правних лица (члан 13.) предвиђа следеће казне, које надлежни суд може изрећи правном лицу као учиниоцу кривичног дела. То су: а) новчана казна и б) казна престанка правног лица.

На сличан начин и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (члан 28.) предвиђа казну малолетничког

²³⁸ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио 1, *op.cit.*, стр. 136-138.

²³⁹ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, *op.cit.*, стр. 212.

²⁴⁰ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, члан 2. (Службени гласник Републике Србије број 35/2016).

²⁴¹ Службени гласник Републике Србије број 97/2008.

²⁴² Службени гласник Републике Србије број 85/2005.

затвора, која се под одређеним условима може (а не мора) изрећи старијем малолетном учиниоцу кривичног дела.

2.2. Сврха казне

При одређивању сврхе кажњавања, морамо поћи од одредбе члана 4. став 2. Кривичног законика. Према овој одредби општа сврха прописивања и изрицања свих кривичних санкција (па дакле и казни) је сузбијање дела, којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством. А „заштита човека и других основних друштвених вредности” представља основ и границе за одређивање кривичних дела, чиме се непосредно одређују вредности које се штите кривичним законодавством, а чија ефикасна, законита и квалитетна заштита представља сврху, циљ постојања и примене кривичног законодавства²⁴³.

Иако се ради о деклараторној норми (члан 42. КЗ), коју обично савремени кривични закони не садрже, дефиниција сврхе казне је у Кривичном законнику, ипак, изричито задржана ради навођења, макар, оквира у којима се суд мора кретати, односно о коме мора водити рачуна при одређивању казне²⁴⁴. Та сврха је одређена вишеструко, али различите сврхе кажњавања законодавац није ставио у хијерархијски однос. Сврха казне се посматра у оквиру сврхе свих кривичних санкција. Она представља само један део сврхе свих кривичних санкција уопште, која и представља стратешки циљ сваког кривичног законодавства.

Општа сврха кривичних санкција, сходно члану 42. КЗ, одређена је као²⁴⁵: а) спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, б) утицање на друге да не чине кривична дела, в) изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона и г)

²⁴³ М. Вешовић, Сврха кажњавања и систем кривичних санкција у југословенском кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987. године, стр. 11-18.

²⁴⁴ К. Турковић ет ал., Коментар Казненог закона, *op.cit.*, стр. 59-60.

²⁴⁵ Д. Маричић, Сврха кривичних санкција – њена криминално-политичка платформа и реализација у судској пракси, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2-3/1997. године, стр. 83-95.

остваривање праведности и сразмерности, између учињеног кривичног дела и тежине кривичне санкције (што је уведено новелом Кривичног законика из маја 2019. године).

Често се у правној теорији истиче да казна мора да оствари три општа циља (задатка). То су: а) да сви грађани поштују правни систем, б) да нико не врши кривична дела и в) да учинилац кривичног дела убудуће поштује правни систем и да не понови кривично дело. Ови су задаци усмерени на све чланове друштва и усмерени су уопште на спречавање вршења кривичних дела, на одвраћање одпонашања, која се подударају са законским описом било ког кривичног дела. То је општа порука која је упућена свима да се уздрже од вршења кривичних дела. У противном, следи им прописана казна као директна претња, која је садржана у закону код сваког кривичног дела. Но, увек постоје појединци и групе на које претња и порука, садржана у општој сврси казне, не делује, па они, ипак, одлучују да изврше кривично дело. Тада се на њих, као учиниоце кривичних дела, примењује казна како би се додатно и специјално, посебно на њих, утицало да се понашају у складу са правним системом, те да се уздрже од понављања кривичних дела.²⁴⁶

Када је реч о казни, просто се сукобљавају мишљења око тога да ли је казна сама себи циљ или је средство за остваривање других циљева, у борби друштва против криминалитета. У оквиру апсолутних теорија (из средњег века), казна се посматрала као одмазда за извршено кривично дело где је она сама себи циљ, те је њена сврха остварена самим изрицањем и извршењем казне. Апсолутне теорије немају никакав реални циљ, њих не интересује исход и емпиријско деловање казне. Дакле, ове теорије налажу да се учиниоцу догоди оно што његова дела заслужују, па зато чак и по цену нестајања једног друштва треба следити категорички императив апсолутне правде.²⁴⁷ Ове теорије су водиле ка увођењу талионског система у кажњавању, што је претпостављало постојање сразмере између тежине учињеног кривичног дела и тежине изречене казне. Данас, када је реч о овим теоријама, бар када је у питању наука кривичног права, оне представљају прошлост.

Под утицајем просветитељских идеја са краја 18. века и прве половине 19. века, као и сазнања да се осуђена лица могу користити за рад у казнионицама или колонијама долази до хуманизације кривичног законодавства. Тако се јављају тзв. релативне или утилитаристичке теорије о сврси кажњавања, чија је заједничка карактеристика да казну

²⁴⁶ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио 1, *op.cit.*, стр. 146-148.

²⁴⁷ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, Београд, 2018. године, стр. 226.

виде као средство за остваривање одређених циљева као неопходну меру друштва, при чему се њеним изрицањем не исцрпљује и њена сврха. Међутим, када се постави питање који су то циљеви које треба постићи примена казне релативне теорије нису јединствене, па се разликују две варијанте зависно од тога да ли као циљ казне одређују специјалну или генералну превенцију.

Према теорији специјалне превенције основни је циљ казне је да се њеним изрицањем и извршењем утиче на учиниоца кривичног дела да се поправи, да не понавља извршење кривичног дела. Према теорији генералне или опште превенције основна сврха кажњавања је утицај на грађане да не врше кривична дела, иако се изриче извршиоцу кривичног дела, па је она окренута према другим лицима, потенцијалним делинквентима. Прописивањем казне, њеним изрицањем и извршењем грађанима ставља се у изглед шта их очекује, ако изврше кривично дело и на тај начин се на њих врши притисак да се уздрже од таквог понашања²⁴⁸.

Између ове две основне концепције о сврси кажњавања јавило се и треће компромисно схватање, познато као еклектичка или мешовита теорија. Према овој теорији сврха кажњавања је сједињавање одмазде и превенције, односно специјалне и генералне превенције. По овом учењу, сврху кажњавања не треба схватити као апсолутну категорију, већ ју је неопходно посматрати као категорију која зависи од тежине кривичног дела и личности учиниоца, па би тако она у неким случајевима имала више природу одмазде, док би у другим случајевима била ближа генералној превенцији²⁴⁹.

Уколико се посматра наше кривично право, у одређивању сврхе кажњавања може се уочити да је раније био прихваћен концепт релативних теорија, којим се спајају циљеви специјалне и генералне превенције. Данас је, после новеле из маја 2019. године, унета и ретрибутивност као једна од сврха кажњавања у нашем кривичном праву. Према томе, сврха кажњавања у нашем кривичном праву одређена је кроз три основна циља. То су:

а) деловање на учиниоца да не понови криминално понашање (специјална превенција),

²⁴⁸ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *ibid.*, стр. 226

²⁴⁹ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 301.

б) утицај на грађане да се уздрже од вршења кривичних дела (генерална превенција)²⁵⁰ и

в) остварење праведности и сразмерности у кажњавању (репресија).

Специјална превенција се може остварити на два начина. То су:

а) да се учинилац спречи, онемогући да за одређено време врши кривична дела. Овде се не ради о потпуној изолацији таквог лица из друштва, неком "физичком онемогућавању" извршења кривичног дела (јер таква могућност постоји чак и за време извршења изречене казне затвора), већ о његовом подрвргавању одређеном васпитном третману, општем и стручном професионалном образовању, што указује на функционалну повезаност са другим аспектом специјалне превенције и

б) преваспитање учиниоца које има за циљ изградњу и учвршћивање моралних норми које су прихваћене у нашем друштву и утицањем на њега да убудуће не врши кривична дела²⁵¹.

Циљеви генералне превенције се, такође, реализују на два начина. Први циљ је утицај на друге (осим на учиниоца кривичног дела) да не врше кривична дела. Законодавац је свесно употребио реч „утицање“ чији се појам може широко тумачити. Тај утицај се остварује прописивањем кривичних дела и кривичних санкција као и политиком изрицања кривичних санкција, али је он ипак највише изражен код казни. Овде није од значаја да се овај циљ остварује застрашивањем грађана да ће у случају извршења кривичног дела бити кажњени, опоменути, већ да се васпитним утицајем на њих ради на учвршћивању одређених моралних норми понашања²⁵².

Иако је утицај генералне превенције тешко мерљив, логично је узети да он спаја застрашујућу и морално-етичку функцију кривичног права. Морално-етичка категорија кривичног права, а посебно казне, изражена је у потреби да се у свести сваког човека створе два основна осећања у односу на криминалитет: а) осећање да је то противправно, забрањено понашање, па тиме и потреба да се човек понаша у складу са правним нормама (правна свест) и б) осећање да је криминалитет друштвено-штетна појава која представља

²⁵⁰ С. Ђуришић, Криминалитет и казнена политика, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 1/2017. године, стр. 37-43.

²⁵¹ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 108.

²⁵² Д. Атанацковић, Реализација сврхе кривичних санкција кроз избор њихове врсте и мере, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/1985. године, стр. 71-81.

наношење зла другим лицима, па се стога треба уздржати од таквог понашања (друштвена свест)²⁵³.

Други циљ генералне превенције огледа се у изражавању друштвене осуде за кривично дело, јачању морала и учвршћивању обавезе поштовања закона. Овде се уочава специфичност њене природе у смислу да она не спада ни у специјалну, ни у генералну превенцију, иако је ближа генералној превенцији. Овај циљ изражава став и друштвено опредељење према криминалитету. Његова је улога да код грађана развије позитивну правну свест, односно да формира негативан став према вршењу кривичних дела уз развијање осећаја поштовања закона.

Законодавац јасно позива и обавезује на потребу поштовања и примењивања ове одредбе, која се односи на сврху кажњавања. Тако се, код одредбе о општем одмеравању казне (члан 54. КЗ) прописује да ће суд изричући казну „применом олакшавајућих и отежавајућих казни“ имати у виду сврху кажњавања. Ублажавање казне по основу особито олакшавајућих околности (члан 56. став 3. КЗ) може се применити ако се и са „ублаженом казном може постићи сврха кажњавања“, док је ослобођење од казне на основу члана 58. КЗ могуће и када изрицање казне „очигледно не би одговарало сврси кажњавања“.

Сврха кажњавања може да утиче на одлуку суда да уместо казне изрекне другу кривичну санкцију, при чему су познате две ситуације: а) могућност суда да изрекне условну осуду када нађе да се може очекивати да осуђени и без извршења казне убудуће неће вршити кривична дела, као и да сама осуда у таквим случајевима остварује сврху кажњавања (члан 64. КЗ) и б) могућност суда да млађем пунолетном учиниоцу кривичног дела, уместо казне, изрекне васпитну меру ако би се могло очекивати да би се и васпитном мером постигла сврха кажњавања, која би се остварила изрицањем казне.²⁵⁴

Дакле, поред генералне и специјалне превенције у уобичајеном смислу, у последње време се у савременом законодавству ставља нагласак на тзв. позитивну генералну превенцију (тачка 3. члана 42. КЗ). Она, углавном, одговара модерним схватањима генералне превенције, будући да има за циљ учвршћивање друштвених и моралних норми чије усвајање од стране појединца представља најјачу брану вршењу кривичних дела²⁵⁵.

²⁵³ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, *op.cit.*, стр. 108.

²⁵⁴ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије број 85/2005. (члан 41.).

²⁵⁵ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 260-261.

Законодавац данас, после новеле из маја 2019. године, одређује као једну од сврха кажњавања у нашем праву и ретрибуцију и то кроз захтев да казна мора остварити праведност и сразмерност између учињеног кривичног дела и тежине кривичне санкције. Ова ретрибутивна компонента прихватљива је, јер се њен садржај одређује кроз принцип праведности и принцип сразмерности који се у кривичном праву, ипак, морају уважавати. Но, она никада не сме да буде доминирајућа сврха кажњавања, јер се казна не сме изрицати само због тога да би се учиниоцу вратило „сразмерно” зло за оно зло које је он нанео вршењем кривичног дела, па да би то било и „праведно”²⁵⁶.

И у правној теорији може се наћи и схватање према коме је ретрибутивност казне садржана не само у захтеву да она изражава друштвену осуду учињеног дела, већ и у захтеву да казна мора бити праведна, односно сразмерна. Праведна је она казна која је утемељена на кривици учиниоца и која је ограничена степеном те кривице. Само праведна казна може да делује на учиниоца, али и на све грађане да поштују правни поредак²⁵⁷.

2.3.Врсте казни

Кривични законик (после новеле са применом од 1. децембра 2019. године) у члану 43. Предвиђа, да се према учиниоцима кривичних дела (пунолетним физичким лицима) могу изрећи следеће казне: а) доживотни затвор, б) затвор (лишење слободе), в) новчана казна, г) рад у јавном интересу и д) одузимање возачке дозволе. Доживотни затвор и казна затвора могу се изрећи само као главне казне, док се новчана казна, рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе могу изрећи као главне и као споредне казне. Ако је за једно кривично дело прописано више казни, само се једна казна може изрећи као главна казна.

Казна лишења слободе (казна затвора) састоји се у одузимању слободе кретања учиниоцу кривичног дела, за у судској пресуди одређено време, и његовом смештању у посебну заводску, пенитенсијарну установу. У савременом законодавству казна лишења слободе заузима централно место. Највећи број кривичних дела забрањен је овом казном, јер

²⁵⁶ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 70.

²⁵⁷ В. Грозданић, М. Шкорић, И. Мартиновић, Казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр. 208.

она пружа најшире могућности за остварење сврхе кажњавања, која се састоји у специјалној превенцији – утицају на учиниоца кривичног дела да поново не чини кривична дела и његовом поновном укључивању у нормалан друштвени живот.

Домаће кривично право познаје данас две врсте казне лишења слободе. То су: а) казна доживотног затвора и б) казна затвора. Обе су казне против слободе кретања. Оне су прописане у посебном делу Кривичног законика за највећи број кривичних дела, и то самостално или алтернативно, односно кумулативно с новчаном казном.

Казна доживотног затвора (члан 44а. КЗ)²⁵⁸, од 1. децембра 2019. године, може се само изузетно прописати (па тако и изрећи) као изузетак од општег максимума казне затвора (која је уведена уместо казне затвора у трајању од тридесет до четрдесет година). Ова се казна може прописати за: а) најтежа кривична дела и б) најтеже облике тешких кривичних дела, али никада самостално, већ увек уз казну затвора. Ова најтежа казна у нашем казненем систему не може се изрећи у два случаја: а) млађем пунолетном лицу (лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 21 годину) и б) ако се ради о извршењу кривичног дела за које закон предвиђа да се казна може ублажити или када постоји неки од основа за ослобођење од казне.

Казна затвора може се изрећи само када је законом прописана за одређено кривично дело и то у распону од тридесет дана до двадесет година (члан 45. КЗ). Изриче се на пуне године и пуне месеце, а до шест месеци и на пуне дане.

Новелама Кривичног законика из септембра 2009. и децембра 2012. године предвиђена је могућност примене „кућног затвора“. У случају изрицања казне затвора до једне године суд може истовремено одредити осуђеном лицу да ће се она извршавати у просторијама у којима он станује, уколико се с обзиром на личност учиниоца, његов ранији живот, његово држање после учињеног кривичног дела, степен кривице и друге околности, под којима је дело учињено, може очекивати да ће се на тај начин остварити сврха кажњавања. При том, закон је изричито искључио могућност изрицања „кућног затвора“ осуђеном лицу за кривично дело против брака и породице, које живи с оштећеним лицем у истом породичном домаћинству.

Новчана казна је имовинска казна којом се учиниоцу кривичног дела утврђује обавеза да у одређеном року уплати пресудом одређени новчани износ у корист државе. У

²⁵⁸ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Службени гласник Републике Србије број 35/2019.

случају неиспуњења ове обавезе новчана казна се замењује казном затвора или казном рада у јавном интересу. Изрицањем новчане казне између учиниоца кривичног дела и државе ствара се облигациони однос у коме се држава појављује као поверилац, а учинилац дела као дужник. Новчана казна се може изрећи као главна и као споредна казна (члан 44. став 2. КЗ). Као главна казна, она се може изрећи када је у Кривичном законнику одређена алтернативно с казном затвора. За кривична дела која су учињена из користољубља, новчана казна као споредна казна може се изрећи: а) када није прописана законом и б) када је законом прописано да ће се учинилац казнити затвором или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора (члан 48. КЗ).

Новчана казна се може изрећи: а) у дневним износима и б) у одређеном износу. Приликом одмеравања новчане казне суд је дужан да узме у обзир све околности које су везане за кривично дело и личност учиниоца, али и околности везане за његово имовинско стање.

Новчана казна у дневним износима (члан 49. КЗ) одмерава се у две фазе: а) прво се утврђује број дневних износа и б) затим се утврђује висина једног дневног износа у новцу. До износа новчане казне суд долази множењем утврђеног броја дневних износа с утврђеном вредношћу једног дневног износа. Број дневних износа се креће од десет до тристашездесет, при чему суд одређује број дневних износа имајући у виду олакшавајуће и отежавајуће околности извршеног кривичног дела и личности његовог учиниоца, као и сврху кажњавања. У другој фази висина једног дневног износа новчане казне утврђује се тако што се разлика између прихода и нужних расхода учиниоца кривичног дела у протеклој календарској години подели са бројем дана у години. Један дневни износ новчане казне креће се од 500 до 50.000 динара.

С циљем утврђивања висине дневног износа новчане казне, суд може да захтева податке од банака или других финансијских установа, државних органа и правних лица који су дужни да доставе тражене податке, при чему се не могу позивати на заштиту пословне или друге тајне. Уколико се не могу на овај начин прибавити тражени веродостојни подаци, о приходима и расходима учиниоца кривичног дела, или уколико он не остварује никакав приход, суд ће на основу расположивих података по слободној процени утврдити висину једног дневног износа новчане казне. Комбинацијом ове две фазе индивидуализира се коначан износ новчане казне.

При том је закон поставио правила за утврђивање висине дневних износа новчане казне у оквиру следећих распона: 1) до шездесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца, 2) од тридесет до сто двадесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци, 3) од шездесет до сто осамдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године, 4) од сто двадесет до двеста четрдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године, 5) најмање сто осамдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године и 6) у оквиру прописаног броја дневних износа за кривична дела за која је као једина казна прописана новчана казна.

Новчана казна у одређеном износу (члан 50. КЗ) је други облик новчане казне који суд може изрећи у два случаја: а) ако није могуће утврдити висину дневног износа новчане казне ни на основу слободне процене суда и б) ако би прибављање података о приходима и нужним расходима учиниоца кривичног дела знатно продужило трајање кривичног поступка. У овом случају новчана казна се изриче у одређеном (фиксном) износу у оквиру најмање и највеће мере прописане новчане казне, односно у распону од 10.000 до 1.000.000 динара. Од овог општег максимума новчане казне постоји изузетак – општи максимум до 10.000.000 динара, ако се ради о кривичном делу које је учињено из користољубља.

Код изрицања новчане казне у одређеном износу закон је поставио одређена ограничења у погледу износа: 1) до 100.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца, 2) од 20.000 до 200.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци, 3) од 30.000 до 300.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године, 4) од 50.000 до 500.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године, 5) најмање 100.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године и 6) у оквиру прописаног износа, за кривично дело за које је као једина казна прописана новчана казна.

Рад у јавном интересу је врста казне (члан 52. КЗ) којом се учиниоцу лакшег кривичног дела одређује обављање одређеног рада у јавном интересу за одређено време. Ова се казна може изрећи као главна и као споредна казна и то као алтернатива прописаној казни у закону за лакша кривична дела, када изрицање безусловне казне затвора није неопходно у конкретном случају. Два су услова за изрицање ове казне: а) да је учинилац

извршио кривично дело, за које је прописана казна затвора до три године или новчана казна и б) да је учинилац дао свој пристанак на њено изрицање.

Рад у јавном интересу је сваки друштвено користан рад којим се не вређа људско достојанство и који се не врши с циљем стицања добити. Он не може бити краћи од шездесет часова, нити дужи од триста шездесет часова, с тим што може да траје шездесет часова у току једног месеца. У судској одлуци којом се изриче ова казна суд одређује и време трајања рада, које може да се креће од једног до шест месеци. Приликом изрицања ове казне суд, имајући у виду сврху кажњавања, посебно узима у обзир врсту учињеног кривичног дела, личност учиниоца, као и његову спремност да обавља рад у јавном интересу.

Последња врста казне у Републици Србији, која се може изрећи пунолетном физичком лицу, је одузимање возачке дозволе. Ова се казна састоји у одузимању возачке дозволе учиниоцу кривичног дела пресудом на одређено време (члан 53. КЗ). То значи искључење осуђеног лица из управљања моторним возилом за одређено време, што представља посебан облик ограничења слободе његовог кретања изразито специјално превентивног карактера. Ова се казна изриче у трајању од једне до три године, при чему се овај рок рачуна од дана правноснажности пресуде. Она се може изрећи и као главна и као споредна казна.

Два су услова за њено изрицање: а) да је моторно возило коришћено за извршење или припремање кривичног дела и б) да је за учињено кривично дело прописана казна затвора до две године или новчана казна. Коришћење моторног возила у смислу услова за примену ове казне може се схватити у двојаким смислу: а) у ужем смислу када је моторно возило коришћено као средство за извршење кривичног дела (нпр. дело против безбедности јавног саобраћаја) и б) у ширем смислу, када је моторно возило коришћено на било који начин приликом извршења или припремања било ког кривичног дела. Но, ова се казна не може изрећи уз меру безбедности забране управљања моторним возилом.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела (члан 13.) предвиђа²⁵⁹ следеће казне које се могу изрећи правном лицу као учиниоцу кривичног дела: а) новчана казна и б) престанак правног лица. Ове казне могу се изрећи само као главне казне, али оне нису прописане у Кривичном законик у (у посебном делу) ни код једног кривичног дела, већ суд

259 Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2018. године, стр. 241–248.

када утврди да је одређено правно лице одговорно за учињено дело по свом нахођењу имајући у виду објективне и субјективне околности учињеног лица и учиниоца бира врсту и меру казне.

Основна казна за правно лице је новчана казна. За разлику од физичког лица коме се новчана казна може изрећи: а) у дневним износима и б) у одређеном износу, правном лицу се новчана казна изриче увек у одређеном, фиксном износу (члан 14.) у оквиру општег минимума и максимума. Тако се, новчана казна изриче у распону од сто хиљада динара до петсто милиона динара. Новчана казна се може изрећи са следећим ограничењима: 1) од 100.000 до милион динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године или новчана казна, 2) од милион до два милиона динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године, 3) од два милиона до пет милиона динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до пет година, 4) од пет милиона до десет милиона динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до осам година, 5) од десет до двадесет милиона динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до десет година и б) најмање двадесет милиона динара за кривична дела за која је прописана казна затвора преко десет година. У свему осталом се на новчану казну за правно лице примењују правила која су идентична и за физичко лице.

Престанак правног лица (члан 18.) је друга врста казне за право лице. Ова се казна може изрећи ако је делатност правног лица у целини или знатној мери била у функцији вршења кривичних дела. Дакле, примена ове казне долази у обзир када је правно лице своју регистровану делатност искористило као средство или начин за вршење кривичних дела у целини или у већем обиму, у значајнијој мери. Након правноснажности пресуде, којом је изречена казна престанка правног лица, спроводи се поступак ликвидације, стечаја или престанка правног лица. Казна престанка правног лица извршава се брисањем осуђеног правног лица из регистра правних лица у које је оно уписано (члан 63.).

И коначно, последња врста казне која се у Републици Србији може изрећи старијем малолетном учиниоцу кривичног дела прописана је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. То је казна малолетничког затвора (члан 28.). Казна малолетничког затвора²⁶⁰ може се изрећи под следећим условима: а) да је учинилац кривичног дела старији малолетник, тј. лице које је у време извршења

260 Д. Јовашевић, Малолетничко кривично право, Ниш, 2011. године, стр.167-171.

кривичног дела навршило 16 година, а није навршило 18 година, б) да је малолетник учинио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година, в) да је малолетник извршио кривично дело с високим степеном кривице. То је степен кривице изнад уобичајеног, нормалног, просечног степена свесне и вољне управљености учиниоца према извршеном кривичном делу и г) да је суд дошао до уверења да због природе и тежине учињеног кривичног дела и високог степена кривице није оправдано изрећи васпитну меру. То указује на изузетан карактер примене казне малолетничког затвора.

3. ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ

3.1. Појам и врсте одмеравања казне

Одмеравање казне представља изузетно значајну област кривичног права, али и криминалне политике²⁶¹. На тај значај указује и немачка теорија која ову област назив „право одмеравања казне” – *Strafzumessungsrecht*²⁶². О појму и садржини одмеравања казне у правној теорији постоје различита схватања.

Одмеравање казне је одлучивање о врсти и мери казне, која се изриче учиниоцу због извршеног кривичног дела²⁶³. То је одређивање конкретне казне по врсти и мери од стране суда учиниоцу кривичног дела које се заснива на два основна начела: а) законитост и б) индивидуализација²⁶⁴. Оно представља процес који започиње поузданим утврђивањем, каталогизирањем одлучних околности, затим њиховим вредновањем и на крају се окончава одлуком о конкретној врсти и мери казне²⁶⁵. Или је то одређивање висине казне

²⁶¹ Љ. Радуловић, Криминална политика, Београд, 1999.године, стр. 67-71.

²⁶² М.Бабић, И.Марковић, Кривично право, Општи дио, *op.cit.*, стр. 402-403.

²⁶³ Р.Рисимовић, Д. Коларић, Редовно одмеравање казне, Теме, Ниш, број 1/2016. године, стр. 1-14.

²⁶⁴ Б.Павишић, В.Грозданић, П.Веић, Коментар Казненог закона, *op.cit.*, стр.222

²⁶⁵ Ф.Бачић, Судско одмјеравање казне, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 3-4/1978.године, стр. 198-228.

за сваки конкретни случај, односно одређивање врсте и висине казне учиниоцу за извршено кривично дело²⁶⁶.

По правилу се изриче казна оне врсте и мере која је законом прописана за учињено кривично дело са могућношћу да се изрекне и блажа, односно строжа казна. Неопходно је, такође, посматрати проблем одмеравања казне и са његове практичне стране, односно да суд одреди ону казну која ће пружати највише изгледа за ресоцијализацију осуђених лица. Наиме, да ли ће успети у томе да се осуђена лица ресоцијализују или не, зависи не само од делатности суда, већ и од тога у којој мери закон омогућава суду да пронађе најадекватнију казну.²⁶⁷ Исто тако, остваривање сврхе казне зависи и од тога с каквим успехом ће се остварити извршење казне. Међутим, под одмеравањем не треба разумети и замену казне са неком другом кривичном санкцијом, из разлога што то спада у област индивидуализације кривичне санкције.

Неретко се у литератури²⁶⁸ одмеравање казне одређује као судачка конкретизација законских одредби о кажњавању. Тај поступак избора казне представља у суштини поступак просуђивања, оцењивања и прогнозирања, па је зато он неизбежно субјективан, личан, индивидуалан, ирационалан, емоционалан и интуитиван. Овакво одмеравање казне се у теорији назива и редовно одмеравање казне²⁶⁹.

У савременом кривичном праву за одређено кривично дело законодавац прописује релативно одређене и врло често алтернативне казне којима даје оцену о томе каква је и колика је кривичноправна принуда нужна за ретрибутивно, генерално и специјално превентивно реаговање на све појавне облике понашања која се одређују као кривична дела. Када се оствари неко од таквих дела суду предстоји да, између осталог, према таквом учиниоцу који је оглашен кривим за учињено кривично дело, примени једну од прописаних врста казни за то дело и да у оквиру посебног минимума и максимума изабере ону меру те врсте казне којом ће се према оправданом очекивању вероватно остварити сврха кажњавања²⁷⁰. Дакле, у закону су за све потенцијалне учиниоце одређеног кривичног дела прописане казне чиме је обављен законски избор врсте и мере казне. Он се темељи на

²⁶⁶ М.Радвановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр.260.

²⁶⁷ С.Стојановић, Избор и одмеравање кривичне санкције у пракси наших судова, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3-4/1984.године, стр. 317-322.

²⁶⁸ В.Грозданић, М.Шкорић, Увод у казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр.183.

²⁶⁹ Ј.Селиншек, Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела, *op.cit.*, стр. 284-285.

²⁷⁰ М.Влаисављевић, Одмеравање казне према КЗ СФРЈ, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1977.године, стр. 55-61.

садржајима свих елемената опште сврхе кривичних санкција и посебне сврхе казне и оријентацији коју одређује законска одредба о основима и ограничењу кривичноправне принуде из члана 3. КЗ.

Затим следи избор врсте и мере казне учиниоцу након понашања којим је остварио законски опис тог кривичног дела који врши суд по закону у прописаном поступку, па се оно назива судски избор врсте и мере казне²⁷¹. Овај избор казне води рачуна о законским садржајима у конкретизацији апстрактног и општеважећег законског кажњавања према одређеном учиниоцу, примењује посебну оријентацију за избор конкретне врсте и мере казне у границама које су одређене законом за одређено кривично дело.

У правној теорији може се наћи и схватање према коме се одмеравање казне поистовећује са индивидуализацијом казне. А индивидуализација казне може сесхватити у: а) ширем смислу и б) ужем смислу. У ширем смислу индивидуализација казне представља укупан процес који се одвија почев од избора казне до њеног изрицања (па чак и у току њеног извршења), што значи да оно обухвата и одмеравање казне. У ужем смислу, индивидуализација је један од принципа на основу којег се врши одмеравање казне, а који подразумева упознавање личности учиниоца кривичног дела²⁷².

Одмеравање казне је избор, у границама законом прописаних, одговарајуће казне за конкретно кривично дело учиниоца²⁷³. То значи да суд према околностима случаја одређује да у прописаном распону казне за одређено кривично дело одреди конкретном учиниоцу већу или мању казну, али то одређивање суда није произвољно.

Дакле, одмеравање казне је утврђивање конкретне казне по врсти и мери учиниоцу кривичног дела.²⁷⁴ Тек исправним одмеравањем казне остварују се циљеви кривичног права, односно функција кривичног законодавства одређене државе. Оно представља конкретизацију законских одредби о кажњавању. Тако се, с обзиром на наведене критеријуме и фазе одмеравања казне, као и врсту органа који учествује у поступку одмеравања казне, разликују три врсте одмеравање казне. То су:

- а) законско одмеравање казне,
- б) судско одмеравање казне и

²⁷¹ Ж.Хорватић, Казнено право, Опћи дио 1, op.cit., стр. 182.

²⁷² З. Стојановић, Кривично право, Општи део, op.cit., стр. 278.

²⁷³ Н. Мрвић Петровић, Кривично право, op.cit., стр. 151.

²⁷⁴ В. Грозданић, М. Шкорић, И. Мартиновић, Казнено право, Опћи дио, op.cit., стр. 225.

в) административно одмеравање казне²⁷⁵.

Законско одмеравање казне обавља сам законодавац приликом одређивања кривичних дела у посебном делу кривичног закона (законика). Оно се врши према апстрактној опасности кривичних дела, односно према опасности коју одређено кривично дело има за одређено друштво, у одређеном временском тренутку. На овај начин се код појединих кривичних дела прописују казне које њиховим учиниоцима изриче надлежни суд²⁷⁶. У одређивању казни за поједина кривична дела законодавац може да поступи на три начина. Тако се разликују три система законског одмеравања казне. То су:

- а) систем апсолутно неодређених казни,
- б) систем апсолутно одређених казни и
- в) систем релативно одређених казни.

Систем апсолутно неодређених казни (систем арбитрерних казни) полази од тога да закон уопште не треба да се упушта у проблематику одмеравања казне, па и не предвиђа врсту и меру казне за поједина кривична дела. Тако законодавац оставља потпуну слободу суду да сам одмери казну за конкретан случај извршења одређеног кривичног дела. Законодавац само одређује врсте казни (у општем делу), а коју ће казну конкретно суд изрећи учиниоцу кривичног дела зависи искључиво од његовог схватања. Овакав систем одмеравања казне омогућава потпуно остварење принципа индивидуализације у одмеравању казне, јер је суду дата широка могућност да казну прилагоди сваком конкретном случају извршења кривичног дела. Међутим, једна од замерки оваквог начина одмеравања казне је неправичност, из разлога што долази до неуједначености у изрицању казни, јер може да се догоди да се за исто учињено кривично дело, под истим или сличним околностима и карактеристикама, изрекну различите казне. Овај систем одмеравања казне познавало је кривично законодавство старог и средњег века.

Насупрот систему апсолутно неодређених казни, настао је систем апсолутно одређених казни, како би се спречила самовоља и злоупотреба у одлучивању судова. По овом систему у закону је прецизно одређена врста и висина казне која се изриче у свим случајевима извршења конкретног кривичног дела. Суд је једино обавезан да извршено кривично дело подведе под одговарајућу законску одредбу и да ту одредбу примени увек,

²⁷⁵ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 308.

²⁷⁶ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр. 360-361.

на исти начин и без икаквог одступања. Овакав систем омогућава доследно поштовање принципа законитости, што произилази из става да суд нема никакве ингеренције у погледу одмеравања казне, што уједно спречава могућност судске злоупотребе²⁷⁷. Дакле, овде је слобода суда у одмеравању казне искључена, јер он увек аутоматски изриче унапред апстрактно прописану казну за одређено кривично дело. И овај систем је карактерисало законодавство у примени до 19. века (када се уводи примена олакшавајућих и отежавајућих околности при одмеравању казне, као одраз потребе за индивидуализацијом казне).

Модерна законодавства прихватају систем релативно одређених казни сходно коме законодавац одређује врсту и распон (минимум и максимум) казне за одређено кривично дело у којим оквирима се креће слобода суда при одмеравању казне. С друге стране, суд треба да узме у обзир да су одредбе које се односе на одмеравање казне такве да остављају довољно простора за судско одмеравање казне. Суд има слободу да утврди врсту и висину казне учиниоцу кривичног дела придржавајући се законских оквира, узимајући у обзир све објективне околности (везане за учињено кривично дело) и субјективне околности (везане за личност и прилике учиниоца) у процени којом се казном у најбољој мери може остварити сврха (циљ) кажњавања²⁷⁸.

По овом систему закон одређује врсту казне и најмањи и највећи износ сваке врсте казне. Тај општи минимум, односно општи максимум, одређује границе у којима се једна казна може изрећи за сва кривична дела, за која закон предвиђа могућност изрицања те казне. Међутим, сем одређивања општег минимума и општег максимума сваке врсте казне, закон одређује и најмањи и највећи износ казне за одређено кривично дело, односно закон одређује и посебне минимуме, односно посебне максимуме једне казне за одређено кривично дело, чиме оставља суду широке границе за одмеравање казне. Овакав систем релативно одређених казни показао се као најповољнији из више разлога. Најпре, он омогућава прилагођавање казне карактеристикама учиниоца и његовог кривичног дела, односно индивидуализацију казне. С друге стране, одређивањем граница, како врсте казне,

²⁷⁷ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 310.

²⁷⁸ Љ. Лазаревић, Систем кривичних санкција и одредбе о одмеравању казне, Зборник радова, Ново кривично право, Београд, 1978. године, стр. 63-73.

тако и саме казне за свако кривично дело, омогућава се остварење принципа законитости²⁷⁹.

Системом релативно одређених казни суд је стављен у први план, као носилац одмеравања казне. Оваквим начином одређивања казне судска делатност је добила одлучујући значај приликом одмеравања казне. Судска делатност управљена је пре свега на утврђивање, односно доказивање да је једно лице заиста учинило одређено кривично дело, при чему је од значаја утврђивање свих околности које утичу на одмеравање казне. Те околности се могу груписати на објективне и субјективне околности. Када утврди све околности, применом слободног судијског уверења суд одмерава казну, с тим што казна може да се креће само у границама казне коју је одредио закон за то кривично дело. У систему релативно одређених казни, суд није пасивни посматрач који примењује аутоматски одредбе кривичног закона, као што је то случај у систему апсолутно одређених казни. На овакав начин суд има активну и креативну улогу.

Због тога се у правној литератури јавља мишљење, према коме само судско одмеравање представља одмеравање казне у правом смислу те речи²⁸⁰. Међутим, увођењем адвектарног кривичног поступка оваква улога суда је значајно измењена, пре свега из разлога што суд сада доноси одлуку на основу чињеница које су утврдиле странке. Ипак, приликом одмеравања казне неопходно је да се суд руководи одређеним правилима, која се могу сврстати у две групе. То су:

а) правила на основу којих се врши редовно одмеравање казне. Овде је реч о одмеравању казне у оквиру посебног минимума и посебног максимума, због чега се ова правила називају општим правилима о одмеравању казне и

б) изузетни случајеви када се ради о изузетном одмеравању казне, изван граница прописаних посебним минимумом и посебним максимумом казне, али у оквиру граница прописаних општим минимумом и општим максимумом казне. Како се ради о посебним случајевима када се ова правила примењују, она би се могла назвати посебним правилима о одмеравању казне.

Административно одмеравање казне односи се само на казну лишења слободе. Оно представља одмеравање казне од стране управе, односно администрације казнено-

²⁷⁹ О. Перић, Казнени оквири у југословенском законодавству, Безбедност, Београд, број 6/1994. године, стр. 695-701.

²⁸⁰ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 310.

поправне установе у којој осуђена лица издржавају изречене казне лишења слободe. Овакав вид одмеравања казне има своје позитивне и негативне стране. Позитивно је у овом систему то што трајање казне лишења слободe зависи од понашања самог осуђеног лица. Преваспитање искључиво зависи од воље и личне одлуке осуђеника, због чега се може рећи да је осуђеник тај који се сам поправља, односно преваспитава. Негативне стране административног одмеравања казне састоје се у томе што се на овај начин ствара неизвесност, која понекад може да утиче на осуђена лица дестимулативно. Нарочито се то односи на осуђенике који су неотпорни на спољне утицаје, односно који врше кривична дела услед склоности ка криминалитету и недостатку воље да се одупру тешкоћама са којима се срећу.²⁸¹

Сходно наведеном може се уочити велики криминалнополитички значај одмеравања казне, јер то је механизам којим се у једној фази остварују основни циљеви сврхе кажњавања, а истовремено се у другој фази, пружа законска основа за остваривање ове сврхе у поступку извршења изречене казне. Између наведених фаза постоји функционална повезаност, правилно и правично одмерена казна која је од значаја и за њено успешно извршење.

Поступак одмеравања казне, из тог разлога, спада у најзначајнију фазу у кривичном поступку уопште. Када се утврди постојање кривичног дела, ко је његов учинилац, односно да ли постоје сви услови за његову кривичну одговорност, тада се пред судом поставља најделикатнији задатак – да одреди врсту и меру казне која је с једне стране, у правичној сразмери са тежином извршеног кривичног дела и степеном кривичне одговорности (кривице) његовог учиниоца, и с друге стране, да у конкретном случају представља најпогоднију меру за остваривање сврхе кажњавања.

Из тог разлога је разумљиво посвећивање посебне пажње одмеравању казне као елементу политике изрицања кривичних санкција, док се нарочито обраћа пажња на друштвено вредновање политике сузбијања криминалитета и рада правосудних органа, при чему је изражена друштвена вредност овог поступка²⁸².

Одмеравање казне²⁸³ је уско повезано са два принципа кривичног права, односно криминалне политике. То су: а) принцип законитости у поступку прописивања и изрицања

²⁸¹ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *ibid.*, стр. 310.

²⁸² Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2006. године, стр. 185.

²⁸³ Д. Атанацковић, Критеријуми одмеравања казне, Београд, 1975. године, стр. 89-94.

казне и б) принцип индивидуализације казне, при чему оба принципа морају бити подједнако испоштована у поступку одмеравања казне.

Из основног циља принципа законитости произилази да се њиме омогућава правна сигурност грађана, заштита њихових права и слобода. Кривична дела и казне морају бити законом прописане тако да нико не може бити кажњен за кривично дело, уколико пре него што је оно извршено није било законом прописано као кривично дело. Кривичним закоником се не могу стварати инкриминације на један општи начин, сходно принципу сличности, што значи да је забрањено креирати кривична дела и казне за њихове учиниоце путем анологије.²⁸⁴ Неопходно је да постоји закон у писаном облику, из разлога што се инкриминације кривичних дела и казне не могу заснивати на неписаном праву, сходно правилима садржаним у обичајном праву²⁸⁵.

За учиниоца кривичног дела од значаја је онај закон који је важио у време извршења кривичног дела – принцип забране ретроактивне примене кривичних закона, мада се по правилу омогућава повратно дејство одређене материјалноправне норме, уколико је она повољнија (блажа) за учиниоца. Учиниоцу се може изрећи казна која је прописана законом, а одмерити казна која је прописана за извршено кривично дело, при чему се могу применити одређена одступања у погледу ублажавања казне, ослобођења од казне или поштравања казне. Дакле, закон представља једини основ и извор за одмеравање казне, при чему на примену принципа законитости у кажњавању утиче и начин на који су казне прописане. Међутим, код одмеравања казне битни су и лични фактори који се тичу учиниоца кривичног дела, и који нису ни у каквој вези са кривичним делом, ако су значајни за одређивање казне на линији специјалне превенције²⁸⁶.

²⁸⁴ Анологија значи да се на један случај, који није регулисан општом нормом, примењује друга правна норма, чије је дејство предвиђено за неки други случај, који је сличан случају код кога постоји правна празнина. Постојање два случаја, првог за који постоји правна норма и другог, који није регулисан правном нормом, представља основ за примену аналогии. На овај начин се проширује примена једне правне норме и на ону ситуацију, на коју се заправо не односи. У кривичном праву јављају се одређени случајеви који се свде на одговарајућа тумачења по сличности, те се као такви приближавају аналогiji и на њу асоцирају, иако је она начелно забрањена. Овакав случај постоји код дефинисања радње одређених кривичних дела на један општи начин, при чему се оне изједначавају са другим прецизније одређенијим радњама. Такав случај постоји код кривичног дела силовања. (М. Шкулић, Начело законитости у кривичном праву, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2010. године, стр. 66-107).

²⁸⁵ М. Шкулић, Начело законитости у кривичном праву, *ibid.*, стр. 73-77.

²⁸⁶ Д. Јанковић, Одмеравање и индивидуализација казне у кривичном законодавству и судској пракси Републике Србије, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 2/2010. године, стр. 371-388.

Принцип индивидуализације казне је дуго времена био повезан са одмеравањем казне, јер је казна у то време била једина кривична санкција, па се из тог разлога и данас употребљава израз индивидуализација казне.²⁸⁷ Правилније би било говорити о индивидуализацији кривичних санкција, из разлога што је суду остављена могућност да одлучи коју ће кривичну санкцију применити за извршено кривично дело, па онда одредити и појединачну санкцију по врсти и мери. Када се индивидуализација веже за казну као врсту кривичне санкције, онда под индивидуализацијом треба подразумевати поступак избора врсте и мере казне, коју суд сматра одговарајућом за остваривање сврхе кажњавања. Потпуна реализација принципа индивидуализације зависи од бројних законских и других услова који се у теорији кривичног права називају основним претпоставкама за индивидуализацију кривичних санкција²⁸⁸.

Алтернативно прописивање више различитих казни за једно кривично дело даје суду већу могућност да изрекне адекватну врсту казне, при чему савремено кривично право настоји да се за већи број кривичних дела, уз казну лишења слободе, прописују алтернативно и неке друге казне, као што је то случај са новчаном казном.

Други услов за реализацију принципа индивидуализације²⁸⁹, јесте да казне које се често изричу, као што су казна затвора и новчана казна, буду прописане тако да се могу изрицати у већој или мањој мери, односно са одређеним распоном између минимума и максимума прописане казне. Тако, распон казне не може бити апстрактно одређен, независно од тежине извршеног кривичног дела, нити постављен тако да прописану казну чини фактички неодређеном. Посебан значај за индивидуализацију казне имају и друга законска решења, као што је примена: олакшавајућих и отежавајућих околности, основа за ублажавање казне, основа за ослобођење од казне, одмеравање казне у случају поврата и одмеравање казне за кривична дела у стицају.

²⁸⁷ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 185.

²⁸⁸ О. Перић, Казнени оквири у југословенском законодавству, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1994. године, стр. 73-83.

²⁸⁹ Г. Божиловић Петровић, Индивидуализација казне, Судска пракса, Београд, број 2-3/2004. године, стр. 74-79.

3.2. Општа правила за одмеравање казне

3.2.1. Појам и карактеристике одмеравања казне

Члан 54. Кривичног законика Србије садржи општа правила о одмеравању казне. Тако се наводи да ће суд учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца.²⁹⁰ Законодавац даље у члану 54. став 2. КЗ истиче да ће суд приликом одмеравања новчане казне у одређеном износу узети у обзир и имовно стање учиниоца.

У погледу олакшавајућих и отежавајућих²⁹¹ околности постоје два концепцијски различита приступа приликом законодавног регулисања. Наиме, Законик не прихвата прецизирање олакшавајућих и отежавајућих околности, нити садржи њихов „каталог”, већ се приклања другом решењу које указује на најважније околности које суд мора узети у обзир у процесу одмеравања казне. У зависности од тога како је остварена у конкретном случају, једна околност може бити или олакшавајућа или отежавајућа²⁹². Тако, суд врши индивидуализацију казне тиме што изриче ону казну која ће по својој врсти и мери (висини) пружити највеће изгледе за остварење сврхе казне, односно за остварење циља заштите друштва од криминалитета, те ради преваспитања учиниоца кривичног дела.²⁹³

Од значаја за индивидуализацију и одмеравање казне је и упознавање личности учиниоца кривичног дела из разлога што се на такав начин омогућава да се разјасне

²⁹⁰ Кривични законик Републике Србије, члан 54. став 1.

²⁹¹ Ф. Бачић, Отежавајуће и поштавајуће околности у кажњавању у југословенском кривичном праву, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1964. године, стр. 220-228.

²⁹² З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 77.

²⁹³ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 452-453.

конкретни услови који су погодовали извршењу кривичног дела, а који су од значаја за спровођење мера превенције криминалитета.²⁹⁴ Већ смо рекли, сходно члану 42. КЗ, сврха кажњавања се на првом месту одређује као „спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела“, што је тешко остварити уколико се не упозна личност учиниоца кривичног дела. Већина околности које се помињу у члану 54. КЗ тичу се личности учиниоца кривичног дела (побуде из којих је дело учињено, ранији живот учиниоца, личне прилике учиниоца, држање учиниоца после учињеног кривичног дела и друге околности, које се односе на личност учиниоца)²⁹⁵.

Сличне одредбе садржи и Законик о кривичном поступку који наводи у члану 309. да је јавни тужилац у обавези да пре завршене истраге прибави податке о осумњиченом, па се тако наводи да уколико је потребно може одредити прегледе и психолошка испитивања осумњиченог.²⁹⁶ Упознавање личности окривљеног је комплексан задатак који се реализује на више начина. Тако је јавни тужилац дужан да пре завршене истраге прибави податке о осумњиченом (члан 85. став 1.), ако недостају или их треба проверити, као и податке о ранијим осудама, а ако осумњичени још издржава кривичну санкцију која се састоји у лишењу слободе - податке о његовом понашању за време издржавања кривичне санкције. Јавни тужилац по потреби прибавља и податке о ранијем животу осумњиченог, приликама у којима живи и о другим околностима које се односе на његову личност.

Један од начина је и упознавање личности путем социјалне анкете коју обављају социјални радници ради сазнања прилика у којима је окривљени живео, формирао се као личност, као и околности које су погодовале извршењу кривичног дела, док се најпотпунији начин упознавања личности окривљеног постиже криминолошком експертизом.²⁹⁷

²⁹⁴ С. Јанковић, Претпоставке за индивидуализацију казне, Зборник радова, Деликт, казна и могућност социјалне профилаксе, Београд, 2012. године, стр. 408-410.

²⁹⁵ В. Пешић, Олакшавајуће и отежавајуће околности, Правни живот, Београд, број 1/1956. године, стр. 11-20.

²⁹⁶ Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019 (члан 309.).

²⁹⁷ Криминолошка експертиза има карактер вештачења у коме учествује више стручњака из различитих области (психијатри, психолози, социјални радници и др.) који применом различитих метода настоје да што боље упознају личност окривљеног.

3.2.2. Поједине олакшавајуће и отежавајуће околности

У члану 54. Кривични законик Србије наводи следеће околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности): степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца. Приликом одмеравања новчане казне у одређеном износу суд обавезно узима у обзир и имовно стање учиниоца.²⁹⁸

Олакшавајуће и отежавајуће околности представљају околности које прате извршење кривичног дела, али не представљају његове елементе и не улазе у његово биће. Околност која представља обележје бића кривичног дела не може се узети у обзир као олакшавајућа или отежавајућа околност (забрана двоструког вредновања)²⁹⁹.

За одмеравање казне олакшавајуће и отежавајуће околности имају вишеструки значај. Прво, оне су увек присутне при извршењу кривичног дела, јер се не може замислити извршење ма ког дела, које није праћено неком околношћу која се може третирати као отежавајућа или олакшавајућа. Оне се могу односити на личност учиниоца (субјективне околности) или на кривично дело (објективне околности). Суд мора сваку околност, која је по својој садржини релевантна за одмеравање казне, узети у обзир. Такве околности искључиво утичу на одмеравање казне из разлога што олакшавајуће делују у правцу изрицања мање, док отежавајуће околности утичу на изрицање теже казне, али искључиво у оквирима казне која је прописана за извршено дело, тако да се њиховом применом не може изаћи из оквира предвиђених законом.³⁰⁰

Тако, на пример, код продуженог кривичног дела, важна околност је број радњи. Међутим, уколико је број радњи већи то представља отежавајућу околност. Ове околности треба разликовати од ублажавајућих и поштравајућих околности. Заједничко им је што и једне и друге околности утичу на одмеравање казне. Међутим, примена ублажавајућих и

²⁹⁸ И. Бајазит, Примена олакшавајућих и отежавајућих околности у поступку индивидуализације казне, Билтен Окружног суда у Београду, Београд, број 25-26/1986. године, стр. 13-19.

²⁹⁹ Р. Рисимовић, Д. Коларић, Редовно одмеравање казне, *op.cit.*, стр. 1-14.

³⁰⁰ Ф. Бачић, Судско одмеравање казне, *op.cit.*, стр. 199-208

поштравајућих околности је увек факултативна, за разлику од олакшавајућих и отежавајућих околности, чија је примена обавезна при одмеравању казне.

Поред наведених околности постоје и квалификаторне, односно привилегујуће околности, које утичу да учињено кривично дело добије тежи или лакши облик испољавања. За ове околности би се могло рећи да утичу на кажњавање, јер се њиховом применом мења квалификација кривичног дела, те се из тог ралога мењају и прописани казнени оквири. Међутим, и код постојања квалификованог облика кривичног дела могуће је да квалификаторне околности утичу на одмеравање казне, у смислу отежавајућих околности.³⁰¹

У регулисању олакшавајућих и отежавајућих околности савремена кривична законодавства различито поступају.³⁰² Већина западноевропских законодавстава само обавезује суд да при одмеравању казне цени све олакшавајуће и отежавајуће околности, те остављају потпуну слободу суду при њиховој оцени, не наводећи примере таквих околности. С друге стране, постоје државе чија кривична законодавства наводе све околности које суд може да цени као олакшавајуће или као отежавајуће. Један број законодавстава прихвата сасвим другачије решење, тиме што наводе само неке, најтипичније од свих околности, док суд може по својој слободној оцени узети у обзир и неку другу околност, уколико је сматра релеватном за одмеравање казне у конкретном случају. Такво решење заступљено је и у нашем кривичном законодавству.

Основни критеријуми за одмеравање казне у нашем кривичном праву јесу:³⁰³ а) прописана казна, б) сврха кажњавања и в) олакшавајуће и отежавајуће околности. Прописивање казнених распона код појединих кривичних дела захтева одмеравање казне по мери у оквиру прописаног распона. Приликом одмеравања казне суд мора да води рачуна о томе да је у конкретном случају потребно постићи сврху кажњавања. У вези са тиме се јавља проблем антиномије сврхе кажњавања. Наиме, поставља се питање ако различите сврхе кажњавања захтевају различиту казну у конкретном случају, којој сврси треба дати предност. Ово је нарочито значајно ако се као сврха кажњавања узме и ретрибуција, у смислу принципа праведности и сразмерности. Управо та сврха кажњавања

³⁰¹ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 189.

³⁰² С. Вуковић, Г. Станојчић, Коментар Кривичног законика са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела, Београд, 2016. године, стр. 132.

³⁰³ С. Јанковић, Олакшавајуће и отежавајуће околности у судској пракси, Правни живот, Београд, број 9/2003. године, стр. 625-631.

треба да одреди горњи лимит приликом одмеравања казне, а таква казна по правилу остварује и циљеве генералне превенције.³⁰⁴

Кривица је скуп субјективних услова, који су неопходни да би се учинилац кривичног дела могао казнити, или да би му се могла изрећи нека друга санкција (условна осуда, судска опомена, малолетнички затвор). Кривица обухвата психичко стање учиниоца у време извршења кривичног дела (урачунљивост) и психички однос учиниоца према извршеном кривичном делу (виност), као и актуелну или потенцијалну свест о противправности (забрањености дела). Када су испуњени ови услови, онда се поставља питање како се кривица учиниоца кривичног дела може степеновати и у том смислу утицати на одмеравање казне³⁰⁵.

Законом се предвиђа могућност степеновања урачунљивости и виности, односно да ли код учиниоца кривичног дела постоји већи или мањи степен урачунљивости, односно виности. Од стања битно смањене урачунљивости, па до потпуне урачунљивости постоји читава скала мање или веће способности за схватање и за одлучивање, при чему се урачунљивост у том смислу може степеновати као олакшавајућа или као отежавајућа околност код одмеравања казне (с изузетком битно смањене урачунљивости која представља факултативни основ за блаже кажњавање - члан 23. став 3. КЗ).

Када је реч о степеновању виности, тада се примењују слична правила као и код урачунљивости, с тим што је и сам законодавац у том смислу извршио степеновање на умишљај и нехат и њихове облике. Виност се, такође, изражава кроз елементе свести и воље, а обе ове психичке категорије подложне су степеновању. Законодавац је за кривична дела учињена са умишљајем прописао тежу казну. Умишљај представља у основи свесно и вољно кршење друштвених норми и отворено супростављање основним друштвеним вредностима. Из тог разлога кривично право врши и одговарајуће социјално-етичко вредновање и правно га артикулише, на тај начин што умишљајном и нехатном извршиоцу упућује прекор различите тежине.³⁰⁶

Ипак, суд не сме умишљај, као облик виности, узети као отежавајућу околност при одмеравању казне уколико је тај облик виности обележје кривичног дела за које га

³⁰⁴ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 77.

³⁰⁵ Д. Јовашевић, Значај олакшавајућих и отежавајућих околности при одмеравању казне у кривичном праву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 43/2003. године, стр. 179-191.

³⁰⁶ Д. Јанковић, Претпоставке за индивидуализацију казне, *op.cit.*, стр. 408.

оглашава кривим.³⁰⁷ Разликовање директног и евентуалног умишљаја, ипак, значи одређено степеновање, из разлога што оно означава различите интензитете свести и воље. Евентуални умишљај представља лакши степен кривице у односу на директни умишљај, што може да се одрази и на одмеравање казне. Нехат се, такође, може степеновати код одмеравања казне на свесни и несвесни нехат. Међутим, ово разликовање не може да послужи као олакшавајућа околности при одмеравању казне, јер га је законодавац већ користио за прописивање лакше казне у случајевима када закон предвиђа одговорност и за дела учињена са овим обликом виности³⁰⁸.

Степен кривице зависи од мотива, односно од онога шта је учиниоца покренуло да кривично дело учини, као и намере и циљева које је учинилац желео да постигне у конкретном случају. Спорно је, међутим, како се ове околности могу степеновати у вези са степеном кривице, јер мотив, намера и циљ учиниоца нису елементи кривице због чега се може поставити питање како они могу утицати да кривица учиниоца буде већа или мања. Из овог разлога их је логичније посматрати у оквиру побуда из којих је дело учињено, јер је према члану 54. КЗ побуда релевантна околност при одмеравању казне³⁰⁹.

Под побудом се подразумева унутрашња психичка снага која покреће људско понашање. Како је кривично дело један од облика људског понашања, тако и његово извршење може бити мотивисано различитим побудама. Не постоји побуда која оправдава извршење кривичног дела, али она може бити од кривичноправног значаја, јер се преко ње манифестује личност извршиоца. Побуда може да представља и обележје појединих кривичних дела (користољубље, безобзирна освета, ниске побуде и сл.), па се тада не узима као околност од значаја за одмеравање казне³¹⁰.

Постојање побуде и њен значај суд цени у сваком конкретном случају, али под условом да се она не појављује као обележје неког кривичног дела. Побуде из којих је дело учињено посебан значај имају за одмеравање казне код поврата. Извршење кривичних дела из истих побуда не мора бити повезано са истоврсношћу учињених кривичних дела, јер и различита кривична дела могу бити учињена из истих побуда, као што и истоврсна

³⁰⁷ Уколико би суд поступио супротно наведеном дошло би до кршења принципа забране двоструког вредновања.

³⁰⁸ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 191.

³⁰⁹ Р. Рисимовић, Д. Коларић, Редовно одмеравање казне, *op.cit.*, стр. 1-14.

³¹⁰ Д. Николић, Одмеравање казне, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 3/2004. године, стр. 65-70

кривична дела могу да буду учињена из различитих побуда.³¹¹ Посебан облик негативне побуде представља ниска побуда. Спорно је да ли се све побуде, које се морално негативно вреднују, могу сматрати ниским побудама. Због тога је неопходно да се на скали негативног моралног вредновања нека побуда налази високо, како би се квалификовала као ниска побуда³¹².

Свака од наведених побуда, зависно од свог значаја у конкретном случају може да представља олакшавајућу, или отежавајућу околност. Зато је законодавац једну врсту побуде издвојио у члану 54а. (после новеле 2012. године³¹³) и дао јој увек карактер "отежавајуће" околности, осим када је она обележје бића кривичног дела. Њу је назвао "посебна околност за одмеравање казне за кривично дело учињено из мржње". То је побуда у облику мржње због припадности раси или вероисповести, националне или етничке припадности, пола, сексуалне оријентације или родног идентитета другог лица.

Јачина угрожавања или повреде заштићеног добра је једина објективна околност која је од вишеструког значаја за одмеравање казне. Судска пракса придаје овој околности значај из разлога што тежина и природа извршеног дела у највећој мери опредељује избор врсте и мере кривичне санкције. Овом околношћу одступа се од правила да су олакшавајуће околности ван бића кривичног дела, као и да се иста околност не може два пута вредновати из разлога што је, у ствари, овде реч о тежини последице кривичног дела³¹⁴.

Када је реч о кривичном делу угрожавања, степеновање последице могуће је и код апстрактне и код конкретне опасности. У случајевима апстрактне опасности, вредност и значај угрожених добара, као и блискост да се апстрактна опасност претвори у конкретну опасност указују на тежину последице. Слично је и код степеновања конкретне опасности, јер она може бити већа или мања зависно пре свега, од значаја и вредности угроженог

³¹¹ Судска пракса показује да учиниоце који понављају кривична дела исте врсте најчешће покрећу исте побуде и у највећем броју случајева поврат доводи до изрицање строжијих казни у односу на казне за раније извршена кривична дела. Пресуда Врховног суда Србије Кж 792/91 од 31.01.1992. године наводи да је оптужени вишеструки повратник, који континуирано у временском раздобљу дужем од десет година врши кривична дела против имовине. На њега нису деловале вишегодишње казне затвора на које је осуђиван и које је издржао, што указује да се ради о учиниоцу веома високог степена друштвене опасности.

³¹² М. Симовић, Д. Јовашевић, Кривичноправни значај мржње – законодавство, теорија и пракса држава бивше СФРЈ, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 39/2017. године, стр. 9-29.

³¹³ Службени гласник Републике Србије број 121/2012.

³¹⁴ Н. Павелић Мићановић, О појму олакшавајућих и отежавајућих околности и њиховом мјесту у кривичноправном систему, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 33/1985. године, стр. 49-61.

добра, могућности да опасност прерасте у повреду и др. Утврђивање повреде неког добра је нешто лакше, јер се она може састојати у његовом потпуном уништењу, већем или мањем оштећењу или чињењу неупотребљивим. Код овакве оцене повреде заштићеног добра цени се друштвени и индивидуални значај повређеног добра, друге штетне последице које су из тога произашле, односно да ли је повреда била праћена и угрожавањем неког другог добра и сл.

Суд мора водити рачуна о оном степену угрожавања или повреде који је неопходан за постојање кривичног дела који истовремено не може бити узет и као отежавајућа околност. С друге стране, олакшавајућа околност деловаће у корист учиниоца, иако се то не може приписати у заслугу учиниоцу, чак и када је резултат неких објективних околности. Оздрављење оштећеног до дана закључења главног претреса, без обзира на тешку телесну повреду, која је предмет кривичног дела, биће околност коју ће суд ценити као олакшавајућу. Изузетно повољне околности за извршење кривичног дела имају неутралан значај, јер се оне не могу тумачити као олакшавајућа околност (учинилац је просто био провоциран да нешто украде, јер је предмет био лако доступан лопову).³¹⁵

Околности под којима је кривично дело учињено су хетерогеног карактера.³¹⁶ Шта ће се подразумевати под овим околностима зависи да ли се екстензивно или рестриктивно схватају околности од којих зависи процена јачине повреде или угрожавања заштићеног добра. Оне представљају збирни појам за субјективне и објективне околности које су од значаја за одмеравање казне. Околности објективне природе представљају начин и средство извршења, време и место извршења, као и да ли је дело извршено у саучесништву, колики је допринос жртве извршењу дела, према коме се дело врши, као и околности објективне природе, које се тичу природних услова под којима је дело извршено као што су: слаба видљивост, поплава, пожар и сл. Тако објективна отежавајућа околност ће постојати када је дело извршено према малолетном, немоћном или болесном лицу, а олакшавајућа околност, ако је дело извршено по наређењу претпостављеног.³¹⁷

Околности субјективне природе представљају однос учиниоца и жртве, да ли се дело врши према блиском сроднику, да ли је испољена упорност при извршењу кривичног

³¹⁵ С. Вуковић, Г. Станојчић, Коментар Кривичног законика са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела, *op.cit.*, 132.

³¹⁶ Н. Павелић Мићановић, Темељне претпоставке одмјеравања казне у границама прописаног оквира, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987. године, стр. 33-42.

³¹⁷ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 451.

дела и друге околности. У круг ових околности, на пример, могао би се сврстати и допринос жртве извршењу кривичног дела, односно околност да ли је жртва дала повод за извршење кривичног дела или је на други начин допринела наступању последице. Допринос жртве сопственој виктимизацији треба узети као олакшавајућу околност, нарочито код телесних повреда нанетих у тучи, узрађене увреде и др.

Под објективном околношћу³¹⁸ подразумева се и начин на који је кривично дело извршено (подмукао, безобзиран, свиреп, дрзак начин и др.), а који се налази ван бића кривичног дела, у складу са забраном двоструког вредновања исте околности, релевантне за одмеравање казне. Субјективна отежавајућа околност постојаће уколико је за извршење кривичног дела коришћено поверење лица, да би се њему или неком другом нанела штета. Приликом оцене оваквих околности суд има задатак да утврди да ли овакве околности имају карактер олакшавајућих или отежавајућих околности, односно да ли оне утичу на тежину извршеног дела и да ли представљају обележје кривичног дела у његовом основном или тежем облику.

У вези са вредновањем околности под којима је кривично дело учињено јављају се одређене недоумице у пракси, односно да ли треба и како треба да утичу на одмеравање казне. Тако је, на пример, извршење кривичног дела под дејством алкохола, при чему је неопходно да та околност не улази у биће кривичног дела. Полазећи од тога да учинилац вероватно не би извршио кривично дело да није био у стању алкохолисаности, судови су ту околност узимали као олакшавајућу околност при одмеравању казне, али је било и супротних поступања. Међутим, постоје мишљења према којима овој околности суд не би требало да придаје посебан значај код одмеравања казне, осим уколико је учинилац свесно и намерно користио алкохол да би извршио кривично дело, што би се узело у обзир приликом степеновања кривице.³¹⁹

Судска пракса³²⁰ је, такође, заузимала различите ставове у погледу значаја коришћења прилика које погодују извршењу кривичног дела. На пример, код извршења привредних кривичних дела околност да није у предузећу добро функционисао систем контроле, што је учинилац користио при извршењу кривичног дела, треба узети у обзир

³¹⁸ С. Хоцић, Избор кривичне санкције, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 4/1989. године, стр. 69-76.

³¹⁹ Д. Јовашевић, Примена олакшавајућих и отежавајућих околности при одмеравању казне, Билтен Окружног суда у Београду, Београд, број 63/2004. године, стр. 43-51.

³²⁰ С. Хоцић, Избор кривичне санкције, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1989. године, стр. 59-71.

при одмеравању казне, био је претежнији став да је то отежавајућа околност, што се везивало за безобзирност учиниоца, док је у неким пресудама изражено становиште да то треба ценити у корист учиниоца, јер је за извршење тог дела већа кривица била на другим лицима. С друге стране, правна теорија истиче став да ову околност треба узети у обзир онда када представља безобзирност, похлепу, свест да је предузеће, иначе, у тешкој економској ситуацији, при чему би се ова околност могла третирати као отежавајућа, у вези околности које се односе на личност учиниоца³²¹.

Материјална ситуација учиниоца од значаја је за одмеравање новчане казне. Уколико је учинилац слабог материјалног стања та се околност може узети у обзир као олакшавајућа, док уколико лице које је материјално добро ситуирано изврши кривично дело проневере, несавестан рад у привредном пословању, као и ситно дело крађе, онда се та околност може третирати као отежавајућа.

Ранији живот учиниоца указује на психолошку личност учиниоца дела и његову животну оријентацију. Код оцене ранијег живота учиниоца важан је његов однос према друштвеним и моралним нормама, који је испољио у свом животу пре извршења кривичног дела, а нарочито да ли је вршио кривична дела или не. Тако, ако је учинилац дела имао примеран живот, односно ако није кажњаван, ако је добар радник, добар отац породице, који је лично поштен и цењен у средини у којој живи, онда те околности указују да се не ради о личности која је морално искварена и социјално девијантна и да се применом блаже казне може постићи сврха кажњавања.

У вези са тим ранија неосуђиваност се, на пример, сматра олакшавајућом околношћу. Такође, има схватања према којима ова околност не би требало да се цени приликом одмеравања казне, као олакшавајућа околност, јер то представља нормалну ситуацију у којој је живот човека пристојан и у складу са друштвеним и правним нормама. Међутим, ако је учинилац дела повратник или ако се одао паразитском начину живота, као што су беспосличарење, скитња, коцкање итд., онда ове околности указују на то да је за остварење васпитне сврхе кажњавања потребно изрећи казну у дужем трајању. Од наведених околности само поврат (члан 55. КЗ) има дејство отежавајуће околности, док све остале могу деловати или као отежавајуће или као олакшавајуће, зависно од

³²¹ Љ. Лазаравић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 194.

конкретног случаја³²². Тако поврат представља отежавајућу околност, ако се ради о поновном умишљајном извршењу кривичног дела од стране лица, које је раније већ било осуђено за умишљајно кривично дело, ако од раније осуде или издржане казне није протекло пет година.

Личне прилике учиниоца се у судској пракси схватају на различите начине. Ова околност је у садржајном смислу доста неодређена из разлога што је тешко одредити када се она има сматрати олакшавајућом, а када отежавајућом околношћу. Управо се овој околности највише приговара, зато што није никаква посебна „заслуга“ учиниоца да живи под одређеним приликама, које треба вредновати приликом одмеравања казне³²³.

Држање учиниоца после учињеног кривичног дела обухвата низ различитих елемената који могу бити од извесног значаја код одмеравања казне. Држање учиниоца после учињеног кривичног дела може се посматрати у оквиру две групе околности. Прва група околности се односи на ублажавање последица проузрокованих кривичним делом, као што су: помоћ и извињење жртви, накнада штете и стварно кајање. У вези с тим, Законик посебно наглашава значај односа учиниоца према жртви кривичног дела. У другој групи налазе се околности које се тичу држања учиниоца као окривљеног у току кривичног поступка: порицање кривице, кајање, мењање исказа, лагање, утицај на сведоке.

У овом смислу је нарочито важно признање учиниоца, које се под одређеним условима узима као олакшавајућа околност. Признање учиниоца није издвојено као посебна околност приликом одмеравања казне, већ га суд разматра у оквиру држања учиниоца после учињеног кривичног дела, а нарочито кроз његов однос према жртви кривичног дела. Међутим, у правној теорији спорни су ставови о томе да ли признање учиниоца кривичног дела треба третирати као олакшавајућу околност, јер оно изражава позитиван психички став према кривичном делу и прихватању сопствене одговорности. С једне стране, постоји мишљење да признање кривичног дела треба увек третирати као олакшавајућу околност без обзира да ли је оно допринело утврђивању материјалне истине, док с друге стране, неопходно је да је оно допринело утврђивању материјалне истине.

Неки аутори сматрају да се приликом оцене признања кривичног дела требају узети и обзир мотиви таквог признања. Уколико је окривљени дело признао, јер је увидео да је

³²² Љ. Лазаравић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *ibid.*, стр. 194.

³²³ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *op.cit.*, стр. 273.

погрешио, те је исказао жаљење и извињење жртви, такво признање је значајна олакшавајућа околност. Међутим, уколико је признање дато да би се добила блажа казна, а посебно када су постојали и други докази против учиниоца, такво признање се неће третирати као олакшавајућа околност. Из наведеног разлога, признање окривљеног се мора подврћи оцени суда кроз читав низ околности, које говоре о личним особинама и својствима учиниоца, а нарочито које осветљавају његов морални лик. Стога признање не може увек бити олакшавајућа околност³²⁴.

Порицање, пак, само по себи не представља отежавајућу околност. Окривљени, као учесник у кривичном поступку и титулар права на одбрану, самостално одлучује на који начин ће се бранити од оптужби које стоје против њега. Он може да се одлучи за признање, које је свакако пожељан начин одбране, затим може да се брани порицањем, али и ћутањем, а да при томе таква одлука о избору одбране не повлачи никакве негативне последице по његов положај у поступку. Уколико би се непризнавање, односно порицање окривљеног ценило као отежавајућа околност приликом одмеравања казне, то би свакако водило ограничавању права на одбрану окривљеног.³²⁵

Једно од питања у правној теорији јесте и то да ли држање учиниоца пред судом може да утиче и на одмеравање казне у смислу олакшавајућих или отежавајућих околности. Током трајања поступка могуће је да се окривљени коректно понаша, да је дисциплинован, да изражава поштовање, али, може бити и груб, дрзак или да чак прети судијама или другим странкама у поступку. И једна и друга ситуација јесу неки облик „држања учиниоца“ после учињеног кривичног дела, али оне немају значај олакшавајућих, односно отежавајућих околности. У случају непристојног и недозвољеног понашања окривљеног, суд располаже одговарајућим процесним могућностима да то спречи, али не би требало да му то узме као отежавајућу околност приликом одмеравања казне. Такође, накнада штете проузроковане кривичном делом без обзира чиме је мотивисана и да ли је учињена пре или после покретања поступка, представља олакшавајућу околност код одређивања казне.³²⁶

³²⁴ С. Јанковић, Признање кривичног дела као олакшавајућа околност, Правни записи, Београд, број 2/2015. године, стр.350.

³²⁵ М. Марковић, В. Ђупина, Значај признања окривљеног у кривичном поступку, Култура полиса, Нови Сад, број 28/ 2015. године, стр. 211-226.

³²⁶ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *op.cit.*, стр. 276.

Осим јачине угрожавања или повреде заштићеног добра, која је објективне природе, све набројане околности, које се узимају у обзир при одмеравању казне, су субјективног карактера, односно оне су везане за личност учиниоца. И поред тога, законодавац упућује суд да цени и друге околности које се односе на личност учиниоца. Овакав став законодавца није у потпуности јасан из разлога што је тешко навести неку „другу околност“ која се не би могла подвести под неку од претходних, које су изричито наведене. Уколико би се личне прилике учиниоца рестриктивно тумачиле, онда би се неке околности могле овде свести на ниво образовања, професионалне делатности или неке друге личне околности, које су специфичне у конкретном случају.

Неке друге околности, које нису прописане у члану 54. КЗ, изузетно се ретко користе у судској пракси, па чак и оне околности које судови узимају у обзир могу се подврћи критици. Као отежавајућа околност често се у судској пракси узима да је дошло до пораста вршења оних кривичних дела за које се учиниоцу суди или се као олакшавајућа околност узима да је прошао дужи временски период од учињеног кривичног дела. Међутим, уколико је учинилац допринео томе да је протекао дужи временски период од учињеног кривичног дела, из разлога што је, на пример, био у иностранству, онда се у том случају не може радити о олакшавајућој околности³²⁷.

Такође, од значаја за одмеравања казне може бити и старост учиниоца кривичног дела. Наиме, уколико се ради о младом човеку, који је тек ступио у пунолетство, а реч је о позитивно оријентисаној личности, таква околност може имати карактер олакшавајуће околности при одмеравању казне. Ово произилази из становишта да млад човек, коме се тек формира личност, показује мању одређеност према догађајима у спољном свету, него зрела личност, тако да оцена те личности не би требало да буде иста као и када се ради о оцени сличног понашања зреле личности, јер постоји претпоставка да зрео човек треба са већом одговорношћу да приступа предузетим радњама³²⁸.

Извршење кривичног дела праћено је често великим бројем околности које се могу третирати као олакшавајуће, односно као отежавајуће при одмеравању казне. Из наведеног разлога поставља се питање како се врши оцена наведених околности и њихов утицај на казну. У вези са тим у пракси се примењују два метода: а) аналитички и б) синтетички

³²⁷ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *ibid.*, стр.276.

³²⁸ Д. Јанковић, Одмеравање и индивидуализација казне у кривичном законодавству и судској пракси Републике Србије, *op.cit.*, стр. 371-388.

метод. Присталице аналитичког метода сматрају да суд мора пажљиво анализирати сваку околност, одредити њену вредност, као и колико утиче на казну³²⁹. Тек на основу пажљиве процене и вредновања сваке појединачне околности, суд треба да изабере и одмери казну. Присталице синтетичког метода сматрају, пак, да суд мора да цени кривично дело и учиниоца као једну целину, те да на основу општег утицаја и уверења одмери казну.

Судска пракса претежно прихвата синтетички метод у оцени околности од значаја за одмеравање казне. С друге стране, у правној теорији постоје мишљења да би најадекватнија била комбинација оба метода, односно коришћење аналитичко-синтетичког метода. Сходно наведеној комбинацији метода, суд на основу општег утиска, полазећи од прописане казне, треба да дође до полазне основе, до просечне, оријентационе казне и онда да је повећава или снижава након пажљивог појединачног вредновања сваке олакшавајуће и отежавајуће околности. Изрицање коначне казне треба у већој мери да зависи од ове друге фазе, тј. вредновања сваке појединачне околности. Из наведеног разлога одмеравање казне тражи од суда максимално ангажовање у сваком конкретном случају, при чему чврста правила и прецизне критеријуме није могуће, али није ни пожељно, постављати. Начин на који је суд ценио околности мора бити објашњен у судској одлуци, при чему није прихватљива само стандардна констатација, што се у пракси често дешава, да је суд при одмеравању казне „ценио све олакшавајуће и отежавајуће околности“³³⁰.

Такође, поставља се питање примене олакшавајућих и отежавајућих околности код одмеравања казне за кривична дела у стицају, односно да ли се оне утврђују и примењују код утврђивања казне за свако поједино кривично дело или при изрицању јединствене казне. Наиме, када је реч о околностима које су везане за кривично дело (тежина повреде или угрожавања заштићеног добра, околности под којима је дело учињено), оне се утврђују за свако кривично дело учињено у саставу стицаја и примењују се при одређивању казне за то дело. Иста је ситуација и када се ради о некој субјективној околности, као што су степен кривице или побуде из којих је дело учињено. Уколико је, међутим, реч о општим субјективним околностима, као што су ранији живот учиниоца или

³²⁹ Д. Миладиновић Стефановић, Олакшавајуће и отежавајуће околности (критички приказ различитих схватања о појму, класификацијама и методама вредновања у теорији кривичног права), Зборник радова, Усклађивање права Србије са правом ЕУ, Ниш, 2017. године, стр. 143-161.

³³⁰ С. Јанковић, Образложење одлуке о казни у првостепеној кривичној пресуди, Билтен Врховног суда Србије, Београд, број 4/2008. године, стр. 4.

његове личне прилике, оне се цене при изрицању јединствене казне за кривична дела у стицају.

3.2.3. Одмеравање казне правном лицу и старијем малолетном лицу

С обзиром да у Републици Србији казне за учиниоце кривичног дела, поред Кривичног законика, прописују и: а) Закон о одговорности правних лица и б) Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, то је потребно да укажемо и на правила за одмеравање овим законима прописаних казни.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела (члан 15.) предвиђа следећа правила за одмеравање казне правном лицу за учињено кривично дело: 1) казна се одмерава у границама које су законом прописане за учињено кривично дело (казнени оквири), 2) узима се у обзир сврха кажњавања – та се сврха налази у оквиру опште сврхе свих кривичних санкција – а то је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством (члан 4. КЗ) и 3) узимају се у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности које утичу да казна буде мања или већа, а нарочито: а) степен одговорности правног лица за учињено кривично дело, б) величина правног лица, в) положај и број одговорних лица у правном лицу која су учинила кривично дело, г) мере које је правно лице предузело с циљем спречавања и откривања кривичног дела и д) мере које је правно лице предузело према одговорном лицу након учињеног кривичног дела. Но, за одмеравање казне правном лицу од значаја су и одредбе које дају суду овлашћење да примени посебна правила која се односе на: а) ублажавање казне и б) ослобођење од казне.

Такође, и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица предвиђа правила за изрицање (одмеравање) казне малолетничког затвора. Ова се казна може изрећи под следећим условима (члан 28.): а) да је учинилац кривичног дела старији малолетник, тј. лице које је у време извршења кривичног дела навршило 16 година, а није навршило 18 година, б) да је малолетник учинио кривично дело за које је у закону прописана казна затвора преко пет година, в) да је малолетник извршио кривично дело с високим степеном кривице. То је степен кривице

изнад уобичајеног, нормалног, просечног степена свесне и вољне управљености учиниоца према извршеном кривичном делу. Да ли постоји „висок степен“ кривице старијег малолетника, представља фактичко питање које суд решава у конкретном случају и г) да је суд дошао до уверења да због природе и тежине учињеног кривичног дела и високог степена кривице није оправдано изрећи васпитну меру. Тежина кривичног дела значи постојање јачег обима и већег интензитета повреде (а изузетно и конкретног угрожавања) заштићеног добра. То указује на обим и интензитет последице кривичног дела. Али, ову околност треба ценити у склопу врсте нападнутог добра и потребе друштва да обезбеди његову ефикасну и квалитетну заштиту, што указује на природу кривичног дела.

За изрицање казне малолетничког затвора потребна је оцена суда, заснована на изведеним личним и материјалним изворима доказа, да у конкретном случају не би било оправдано изрећи васпитну меру. Значи, малолетнички затвор је казна супсидијарног карактера чија је примена факултативна. Када су испуњени законом предвиђени услови, суд старијем малолетнику одмерава казну малолетничког затвора, у границама законом прописане казне за учињено кривично дело, имајући у виду сврху малолетничког затвора и узимајући у обзир све околности (олакшавајуће и отежавајуће), а нарочито: а) степен зрелости малолетника и б) време које је потребно за његово васпитавање и стручно оспособљавање (члан 30.). При том суд не може изрећи казну малолетничког затвора у трајању дужем од прописане казне за учињено кривично дело, али он није везан за најмању меру прописане казне (за посебни минимум).

4. УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ

4.1. Појам и врсте ублажавања казне

У животу се појављују ситуације код којих се с обзиром на природу учињеног кривичног дела, околности под којима је дело учињено и особености личности учиниоца, прописана минимална казна (посебни минимум) може учинити престрога. Односно у неком конкретном случају може се сматрати да је оправдано изрећи учиниоцу кривичног дела блажу казну од прописане, јер се и њома може постићи сврха кажњавања. Разлог праведности захтева у конкретном случају корекцију посебног минимума прописане казне. Тада се говори о ублажавању казне³³¹. Ублажавање казне се неретко у литератури³³² назива још и „изванредно одмеравање казне” или „специјално ванредно ублажавање казне”³³³.

О појму ублажавања казне у правној теорији разликују се бројне дефиниције. Ублажавање казне је начин одмеравања казне путем овлашћења суда, да може учиниоцу кривичног дела изрећи казну испод границе законом прописане или блажу врсту казне³³⁴. Односно, то је изрицање казне од стране суда испод посебног минимума прописане казне за учињено кривично дело до најмање законске мере (односно општег минимума) те врсте казне, или замена прописане казне блажом врстом казне³³⁵. Дакле, ублажавање казне је одмеравање казне испод доње границе прописане казне за одређено кривично дело³³⁶.

То је овлашћење суду да под одређеним условима може изрећи казну, која је блажа од прописане, чиме се успостављају нови, шири казнени распони³³⁷. Ублажавање казне је, дакле, одмеравање казне које омогућава суду да под одређеним условима може изрећи казну, која је блажа од прописане за предметно кривично дело³³⁸. Под ублажавањем казне подразумева се изрицање казне од стране суда испод посебног минимума казне за то

³³¹ В. Грозданић, М. Шкорић, Увод у казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр. 187.

³³² Љ. Селиншек, Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела, *op.cit.*, стр. 287-288.

³³³ В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, Скопје, 2006. године, стр. 713.

³³⁴ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2018. године, *op.cit.*, стр. 266.

³³⁵ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр. 266.

³³⁶ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, *op.cit.*, стр. 225.

³³⁷ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 81.

³³⁸ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 284.

кривично дело до најмање законске мере (до општег законског минимума), те врсте казне, или замена прописане казне блажом врстом казне³³⁹.

Ублажавање казне састоји се у изрицању казне испод посебног минимума казне до општег минимума те врсте казне или у замени казне која је прописана за одређено кривично дело, блажом врстом казне. Оно се врши по посебним правилима која су различита од општих правила о одмеравању казне, јер се у случајевима када за то постоје потребни услови применом правила о редовном одмеравању казне не би могла изрећи казна која би одговарала сврси кажњавања.³⁴⁰ То је изузетно овлашћење суда да учиниоцу кривичног дела изрекне казну која је блажа од прописане, било зато што је изречена испод минимума прописаног за учињено дело (чиме се суду ставља на располагање проширени казнени оквир), било зато што је блажа казна.³⁴¹

Олакшавајуће и отежавајуће околности путем којих се врши редовно, основно одмеравање казне, имају дејство на врсту и висину казне учиниоцу кривичног дела само у границама посебног минимума и посебног максимума, законом прописане казне за учињено дело. Но, то није увек довољно, оправдано, целисходно и логично. Наиме, у одређеним случајевима конкретно кривично дело може да буде извршено под таквим околностима, на такав начин, са таквим степеном кривице учиниоца, које га чине „лаким”, мањег значаја, али делакоје ипак нема карактер „безначајног дела” које Законик квалификује као „дело малог значаја”, из члана 18. Зато, одмеравање казне у законом предвиђеним границама не би било правично и оправдано, нити би одговарало сврси кажњавања, која се огледа у специјалној и генералној превенцији³⁴².

Имајући у виду овакве случајеве који се дешавају у животу, сва савремена кривична законодавства, као што смо видели из претходних излагања, предвиђају посебан институт „ублажавања казне” и посебна правила, начин и границе његове примене. Тако се, ублажавање казне врши на начин: а) да се учиниоцу изрекне казна испод границе прописане законом (испод посебног минимума) и б) да се учиниоцу изрекне блажа врста од прописане казне (блажа казна је она казна која је по начину извршења, садржини, времену трајања или по дејству лакша за учиниоца дела). То је могућност замене

³³⁹ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр. 266.

³⁴⁰ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 460.

³⁴¹ П. Новоселец, Опћи дио казног права, *op.cit.*, стр. 406-407.

³⁴² В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, *op.cit.*, стр. 712-713.

прописане казне затвора новчаном казном, казном рада у јавном интересу или казном одузимања возачке дозволе, под законом прописаним условима.

Видели смо да савремено кривично законодавство познаје три различита система законског прописивања института ублажавања казне. То су:

а) да се основи за ублажавање казне изричито предвиде у закону, тако да суд има само да утврди њихово постојање и да ублажи казну,

б) да се суду дају широка овлашћења без утврђивања посебних правила за ублажавање казне и

в) комбиновани систем према коме закон прописује основе, границе и правила за ублажавање казне, али овлашћује суд да о примени ублажавања казне одлучује по свом уверењу (оцени, нахођењу), у сваком конкретном случају³⁴³.

Но, примена ублажавања казне везана је за следеће принципе:

а) ублажавање казне нема обавезну примену, јер законодавац то изричито не предвиђа,

б) ублажавање казне је факултативног карактера, јер његова примена зависи од оцене, уверења, нахођења суда, процене објективних и субјективних околности учињеног кривичног дела и личности његовог учиниоца,

в) ублажавање казне је законом прописани институт општег дела кривичног права,

г) ублажавање казне је у функцији остварења сврхе кажњавања,

д) ублажавање казне није општи институт, јер се не примењује на сва учињена кривична дела, на све казне и на све учиниоце и

ђ) ублажавање казне се примењује под законом одређеним условима, правилима и границама.

Поједина инострана кривична законодавства разликују две врсте ублажавања казне. То су³⁴⁴:

а) обавезно ублажавање казне – када је суд дужан да учиниоцу кривичног дела ублажи прописану казну, при постојању одређених института (основа) и

³⁴³ С. Стојановић, Поступак за ублажавање казне и границе ублажавања казне, Правни живот, Београд, број 8-9/1984. године, стр. 821-829.

³⁴⁴ А. Стајић, Ублажавање казне и ослобођење од казне, Зборник радова, Актуелна питања криминалне политике у Југославији, Београд, 1986. године, стр. 139-144.

б) факултативно ублажавање казне – када закон предвиђа факултативну (необавезну) могућност суда да при постојању одређених института одлучује да ли ће, на који начин и у којој мери ублажити прописану казну.

Домаће кривично законодавство не познаје обавезно ублажавање казне³⁴⁵.

У Републици Србији суд може, сходно члану 56. КЗ, учиниоцу кривичног дела изрећи казну испод границе прописане законом или блажу врсту казне када:

а) закон предвиђа да се казна може ублажити при постојању одређених општих института,

б) закон предвиђа да се учинилац може ослободити казне, а суд га не ослободи од казне и

в) утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности, које указују на то да се и ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

То су општи основи за ублажавање казне. Они се могу применити код највећег броја законом прописаних кривичних дела.

Но, законодавац је у посебном делу код појединих кривичних дела предвидео могућност блажег кажњавања њихових учинилаца при постојању одређених околности, услова. То су посебни основи за ублажавање казне, којима се јављају само код појединих кривичних дела. Околности услед којих закон дозвољава могућност ублажавања казне називају се ублажавајуће околности³⁴⁶.

У правној теорији разликује се:

1) законско ублажавање казне – када то закон изричито прописује или то следи имплиците из закона. Оно још носи назив "неправо" ублажавање казне.³⁴⁷ Јавља се у два облика, зависно од основа (околности) који га омогућавају. То су: а) општи основи (јављају се при постојању законом прописаних општих института кривичног права) и б) посебни основи (јављају се код појединих, законом одређених кривичних дела) и

2) судско ублажавање казне - када суд по свом нахођењу (као изузетно овлашћење) утврђује да ли се с обзиром на постојање ублажавајућих околности сврха кажњавања може

³⁴⁵ М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 94.

³⁴⁶ М. Ђорђевић, Ђ. Ђорђевић, Кривично право, *ibid.*, стр. 94.

³⁴⁷ В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, *op.cit.*, стр. 713.

постићи и блажом казном од прописане. У теорији се оно још назива и "право" ублажавање казне³⁴⁸. Оно је увек ограничено ублажавање казне.

Ово разликовање ублажавања казне самоје релативног карактера. Зато ову поделу ублажавања казне треба схватити условно, у том смислу да је у првом случају суд више везан законом, а у другом случају је ублажавање казне у већој мери зависно од процене суда. Дакле, код законског ублажавања казне не може се говорити о томе да суд аутоматски ублажује казну, нити да суд код судског ублажавања казне није уопште везан за закон³⁴⁹.

У сваком случају, обе врсте ублажавања казне представљају допринос даљој индивидуализацији кажњавања, јер се њима омогућава избор казне у више случајева него што су казне прописане у каталогу инкриминација, а тиме се проширују казнени оквири, чиме се омогућава избор и мањих мера казне, од оних које су прописане за одређено кривично дело. Тако, омогућена индивидуализација смањује извесност о прописаној казни, али увек у корист учиниоца, при чему она није у супротности са начелом законитости казне³⁵⁰.

Оба ова ублажавања казне (законско и судско) могу се јавити у два облика. То су:

а) ограничено ублажавање казне - када сам закон поставља правила и оквири до којих се може ублажити прописана казна, при чему ови оквири зависе од тежине прописане казне која се ублажава, како се судови не би превише удаљили од темељне законске политике кажњавања, изражене у прописаним казнама за поједина кривична дела и

б) неограничено ублажавање казне - које се може вршити у читавом простору између општег и посебног минимума, при чему укључује и ублажавање казне по врсти (које се јавља као варијанта ослобођења од казне, по испуњењу законских услова)³⁵¹.

Судско ублажавање казне увек је ограничено, док законско ублажавање казне може да буде и: а) ограничено и б) неограничено³⁵².

³⁴⁸ В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, *ibid.*, стр. 713.

³⁴⁹ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 284.

³⁵⁰ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио 1, *op.cit.*, стр. 201-202.

³⁵¹ Л. Малешевић, Ослобођење од казне у југословенском кривичном праву, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 4/1980. године, стр. 28-35.

³⁵² З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 81.

Институтом ублажавања казне закон, у ствари, дозвољава суду да примени другу казну, која је по врсти блажа, или, пак, да успостави нове, шире казнене распоне у оквиру којих може изрећи нижу казну од посебног минимума прописане казне.

Ублажавање казне према начину јавља се у два облика. То су:

- а) ублажавање казне по мери (висини) и
- б) ублажавање казне по врсти.

Ублажавање казне по висини састоји се у томе што се учиниоцу изриче она казна, која је у закону прописана за учињено кривично дело, али у мањем износу, који је прописан као посебан минимум.

Ублажавање казне по врсти постоји када суд уместо прописане казне за кривично дело изрекне блажу врсту казне. Ова врста ублажавања казне постоји у случају када се уместо прописане казне затвора изрекне: а) новчана казна, б) казна рада у јавном интересу или в) казна одузимања возачке дозволе. Ове две последње казне се применом ублажавања казне могу изрећи и када је за учињено кривично дело прописана само новчана казна³⁵³.

Но, уместо прописане казне, учиниоцу кривичног дела могу се изрећи и друге врсте кривичних санкција као што су: а) условна осуда и б) судска опомена³⁵⁴.

Применом ублажавања казне одступа се од основних, општих правила о одмеравању казне, будући да се казна изриче испод прописаног посебног минимума. По неким схватањима на овај начин се одступа и од начела законитости у изрицању казне, јер се код ублажавања казне по врсти, може изрећи казна која уопште није прописана за конкретно извршено кривично дело³⁵⁵. Основно оправдање за примену ове законске могућности налази се у околности да кривично дело може бити некада учињено под таквим околностима, да би казна изречена у прописаним границама била неправична, престога и друштвено нецелисходна.

У правној литератури се, такође, наводи да се институтом ублажавања казне омогућава индивидуализација казне. Ублажавањем казне се на овај начин допушта да се доња граница казне предвиђена за стандардне случајеве извршења појединих дела, помери још ниже тако да се иста казна у мањем износу примени на један лак случај, који одступа

³⁵³ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије *op.cit.*, стр. 200.

³⁵⁴ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 458.

³⁵⁵ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 200.

од стандарда, при чему се тим нижим износом казне остварује циљ казне и принцип правичности³⁵⁶.

Из наведених разлога, сматра се да је криминалнополитички оправдано створити законску могућност да се у таквим случајевима изрекне, или мања мера казне, или блажа врста казне, посебно ако је кривично законодавство прихватило високе посебне минимуме казне затвора, као што је случај у нашој држави³⁵⁷. Стога је институт ублажавања казне прихваћен у највећем броју савремених законодавстава, са одређеним разликама у погледу његовог регулисања. Ове разлике могу се уочити у погледу основа за ублажавање, обавезности или факултативности примене, неограничене или ограничене примене, правила, начина и поступка ублажавања, ограничавања примене на одређена, лакша кривична дела и сл.

4.2. Законско ублажавање казне

Законски основи ублажавања казне прописани су у општем делу Кривичног законика, док могу бити прописани и у посебном делу код одређених кривичних дела. У општем делу прописано је више општих основа за ублажавање казне. Сви ови основи су факултативног карактера. Ту спадају (члан 56. став 1. КЗ): 1) прекорачење граница нужне одбране, 2) прекорачење граница крајње нужде, 3) изазвање опасности из нехата код крајње нужде, 4) компулзивна сила и претња, 5) битно смањена урачунљивост, 6) отклоњива правна заблуда, 7) покушај, 8) помагање и 9) одсуство личног односа или околности код подстрекача или помагача (члан 36. став 4. КЗ)³⁵⁸.

Као законске основе за ублажавање казне, Законик предвиђа и случајеве када се учинилац може ослободити од казне, а суд га не ослободи од казне (члан 56. став 2. КЗ): 1) неподобан покушај и 2) добровољни одустанак³⁵⁹. Неки од наведених основа, уколико постоје одређени, допунски основи (прекорачење граница нужне одбране услед јаке

³⁵⁶ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 455.

³⁵⁷ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 455.

³⁵⁸ Р. Кривокапић, Ублажавање казне, Избор судске праксе, Београд, број 10/1994. године, стр. 13-17.

³⁵⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 299.

раздражености или препасти изазване нападом и прекорачење граница крајње нужде под нарочито олакшавајућим околностима), представљају истовремено и основ за ослобођење од казне³⁶⁰.

У посебном делу Кривичног законика код појединих кривичних дела, такође је, прописана могућност ублажавања казне у случају наступања одређених околности. Тада суду стоје на располагању две могућности: а) да учиниоцу ублажи прописану казну и б) да учиниоца потпуно ослободи од прописане казне³⁶¹.

Поред основа за ублажавање казне које Кривични законик прописује за физичко лице као учиниоца кривичног дела, у Републици Србији и Закон о одговорности правних лица за кривична дела прописује могућност ублажавања казне правном лицу, као учиниоцу кривичног дела. Тако овај Закон предвиђа да при постојању услова за ублажавање казне, суд може ублажити казну само у границама које су законом одређене (члан 16.): 1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан милион динара, новчана казна може се ублажити до сто хиљада динара, 2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано два милиона динара, новчана казна се може ублажити до милион динара, 3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано пет милиона динара, новчана казна се може ублажити до два милиона и петсто хиљада динара, 4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано десет милиона динара, новчана казна се може ублажити до пет милиона динара и 5) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано двадесет милиона динара, новчана казна може се ублажити до десет милиона. Ублажавање чије су границе утврђене посебним правилима назива се ограничено ублажавање казне. Насупрот њему стоји неограничено ублажавање казне које се примењује као алтернатива ослобођењу од казне.

Но, ублажавање казне је могуће и када Закон о одговорности правних лица за кривична дела предвиђа могућност ослобођења од казне. Поред општих основа за ослобођење од казне (који се примењују при одмеравању казне физичком или одговорном лицу као учиниоцу кривичног дела), Закон је предвидео и два основа за ослобођење од казне који су специфични за правно лице (члан 19.). Они се примењују ако правно лице:

³⁶⁰ А. Стајић, Ублажавање казне и ослобођење од казне, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986. године, стр. 147-155.

³⁶¹ Б. Томковић, Ослобођење од казне у кривичном праву СФРЈ, Зборник Правног факултета у Титограду, Титоград, 1979. године, стр. 151-159.

1) открије и пријави кривично дело пре него што је сазнало за покретање кривичног поступка и

2) добровољно и без одлагања отклони настале штетне последице кривичног дела или изврши повраћај противправно стечене имовинске користи.

При постојању ових основа суд је овлашћен да правно лице: а) потпуно ослободи од казне или б) казни ублаженом казном.

4.2.1. Прекорачење нужне одбране

Прекорачење (ексцес) граница нужне одбране постоји када су остварени сви услови за напад и одбијање напада (одбрану), сходно члану 19. КЗ, осим услова који захтева да је одбрана „неопходно, нужно потребна“. То је интензивно прекорачење, односно интензивни ексцес одбране, где нема „сразмере између интензитета“ (средства и начина) напада и интензитета одбране у заштити свог добра или добра другог лица.

Поред њега, постоји и екстензивно прекорачење (ексцес) нужне одбране када (пре напада) нападнути започне или настави са одбраном у време када је напад коначно и трајно престао (али не и када је само привремено прекинут, обустављен са могућношћу да се обнови). Овде не само да нема нужне одбране, него не постоји ни њено прекорачење³⁶².

У случају прекорачења нужне одбране, кривично дело нападнутог лица постоји. За кривично дело учињено у прекорачењу нужне одбране учинилац одговара и суд га кажњава законом прописаном казном. Ако је до прекорачења нужне одбране дошло са умишљајем, тада нападнути одговара за свако учињено дело, а ако је нужна одбрана прекорачена из нехата, тада он одговара за извршено дело, само ако је законом изричито прописано кажњавање и за нехатно извршено дело.

Но, прекорачење граница нужне одбране представља и факултативни основ за ублажавање казне. До ублажавања казне у случају прекорачења граница нужне одбране може да дође када суд узимајући у обзир све околности под којима је извршено кривично дело, нађе да постоје разлози за ублажавање казне. Међу тим разлозима на првом месту је

³⁶² Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 57.

психичко стање учиниоца с обзиром да угроженост неког добра услед напада изазива страх, као и друга психичка стања која имају свој основ у нагону самоодржања. На опредељење суда да ублажи казну могу утицати и друге околности. Уколико се суд определи за ублажавање казне, он казну може ублажити, сходно границама предвиђеним у закону.

Када је до прекорачења нужне одбране дошло услед „јаке раздражености” или „препасти” изазване нападом, тада је суд овлашћен да за учињено кривично дело нападнутог лица овога ослободи од прописане казне или да му казну неограничено ублажи (члан 19. став 3. КЗ). „Јака” раздраженост је посебно психичко стање јаког интензитета узбуђења, афекта, разјарености, помахниталости, док "препаст" представља страх.

Јака раздраженост подразумева афект беса или гнева, док је препаст афект страха високог интензитета. Јака раздраженост је посебно афективно стање, чак могло би се рећи, стање великог узбуђења и срџбе у коме учинилац не може нормално да се понаша и не може потпуно да контролише своје поступке. Овакво стање не искључује способност за схватање или за одлучивање, али их у одређеној мери ограничава и утиче на понашање. Стање препасти је осећање великог страха и оно настаје по правилу услед напада на живот или тело, али може и услед напада на неко друго правно добро. То је оно стање када се верује и услед тога страхује да су ове вредности озбиљно угрожене или су већ у одређеној мери повређене. Овде је реч о афектним стањима која могу да буду изазвана код учиниоца кривичног дела предузетим нападом, а не ради се о стању раздражености или страха која битно утичу на поступке лица код кога се нађу.

Ова специфична психичка стања нападнутог лица – учиниоца кривичног дела морају бити у узрочно-последичној вези са претходним нападом нападача на правна добра нападнутог или правна добра другог лица, о чему суд доноси одлуку на бази налаза и мишљења вештака судскопсихијатријске струке.

4.2.2. Прекорачење крајње нужде

Прекорачење (ексцес) граница крајње нужде претпоставља да су постојали сви услови, како на страни опасности, тако и отклањања опасности, али је дошло до ексцеса, односно прекорачена је граница према којој „се опасност није могла отклонити на други начин” и „учињено зло није веће од зла које је претило” (члан 20. КЗ).

Најчешће до прекорачења крајње нужде долази када лице које отклања истовремену нескривљену опасност није у могућности да правилно процени вредност на овај начин „заштићеног” и „угроженог” добра, односно границу дозвољеног поступања при отклањању опасности на штету туђих правних добара.³⁶³ Неопходно је, дакле, да се утврди да је у отклањању нескривљене опасности било нужно повредити туђе правно добро, али је при томе учињено зло које је веће од зла које је претило, што практично значи да је повређено добро веће вредности, односно када је у отклањању опасности учињено више штете (нането више зла), него што је то било неопходно да би се опасност отклонила (став 2.). У том случају кривично дело постоји, али закон предвиђа факултативни основ за ублажавање казне, а уколико је прекорачење учињено под нарочито олакшавајућим околностима, учинилац се може и потпуно ослободити од казне.

У правној теорији јавља се проблем код утврђивања прекорачења граница крајње нужде под „нарочито, особито олакшавајућим околностима“. Под оваквим околностима треба разумети све околности, објективне и субјективне природе, везане за крајњу нужду (природа и интензитет опасности, стање лица које се налази у опасности и његове могућности за њено отклањање и сл.) и зависно од њих процењивати да ли су оне такве да иду у прилог учиниоцу кривичног дела, које по својој садржини и интензитету у извесној мери „оправдавају“ прекорачење граница крајње нужде³⁶⁴.

³⁶³ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 114.

³⁶⁴ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *op.cit.*, стр. 128.

4.2.3. Нехатно изазвана опасност код крајње нужде

Опасност као елемент крајње нужде, у погледу услова које мора да испуњава, мора да буде нескривљена (члан 20. став 2. КЗ). Опасност је стање у коме је неко добро угрожено, доведено у опасност и према околностима конкретног случаја постоји непосредна могућност да оно буде повређено. Таква опасност мора да долази од човека, животиње, природних сила или ствари. Она мора да прети угрожавањем туђег правног добра или правног интереса учиниоца дела или другог правног или физичког лица. Опасност треба да буде стварна и не сме да буде скривљена³⁶⁵.

Право на крајњу нужду има само оно лице које није скривило опасност. При томе треба разликовати изазивање опасности и њену скривљеност. Могуће је да неко лице изазове опасност, али да се она не може приписати његовој кривици, из разлога што је она, на пример, изазвана несрећним случајем и сл. Опасност је скривљена када је изазвана са умишљајем или из нехата, односно када је код лица, које ће касније учествовати у њеном отклањању, постојала или је могла постојати свест о изазивању опасности и о повреди туђег добра, па се на њу пристало или се, пак, веровало да она ипак неће наступити или да ће је учинилац дела или неко други отклонити.

Међутим, могуће је да се догоди да опасност буде скривљена, али из нехата (члан 20. став 3. КЗ). Другим речима, опасност која је скривљена од учиниоца који је поступао нехатно, не може се сматрати опасношћу, у својству елемента крајње нужде. Како овај услов није испуњен, крајња нужда не постоји. Учиниоца који је сам изазвао опасност, али из нехата, може се блаже казнити, будући да се нехат сматра лакшим обликом кривице у односу на умишљај³⁶⁶.

У вези са тим у пракси се поставља питање да ли се крајња нужда може применити и у случају тзв. испровоцираних опасности, тј. када је неко лице свесно наведено да изазове опасност за своје или туђе правно добро, па је у отклањању тако створене опасности повређено добро неког лица. И овде треба узети да је опасност скривљена, јер за

³⁶⁵ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, *ibid.*, стр. 128.

³⁶⁶ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр., 136.

постојање овог услова није битно ко је изазвао опасност, већ да ли се њен настанак може приписати кривици лица које у отклањању опасности повређује туђе правно добро³⁶⁷.

4.2.4. Компулзивна сила и претња

Неодољива сила у смислу члана 21. КЗ представља општи основ који искључује постојање кривичног дела.

Сила је употреба физичке, механичке или друге снаге једног лица којом се делује према другом лицу у смислу да се он наведе да предузме радњу чињења или нечињења којом проузрокује последицу кривичног дела. Са силом је у смислу члана 112. тачка 12. КЗ изједначена и примена хипнозе или омамљујућих средстава са циљем да се друго лице, против своје воље, доведе у несвесно стање или онеспособи за отпор.³⁶⁸

Овако схваћена сила се јавља у два облика. То су: а) неотклоњива сила или сила из оправданих разлога – која се није могла отклонити ни на који други начин осим извршењем кривичног дела и б) отклоњива сила или сила из неоправданих разлога – која се могла отклонити и без извршења кривичног дела. Без обзира о којој се сили ради, она у већој или мањој мери утиче на доношење одлуке код принуђеног лица с тим да то лице може бити лишено сваке могућности да одлучује, или да своју одлуку реализује, али то и не мора бити случај.

Уколико је употребљена сила према неком лицу била одољива, отклоњива, тада дело извршено под њеним утицајем представља кривично дело, чији се учинилац може казнити у закону прописаном казном, али се може изузетно и блаже казнити. Ова је могућност предвиђена и за извршење кривичног дела под дејством претње.

Претња је блажи облик принуде где лице још увек не употребљава силу према другоме, али њено наступање ставља у изглед, на знање. То је изјава воље којом се другом лицу наговештава доношење каквог зла, ако не поступи по захтеву таквог лица. Ова изјава воље, која може бити усмена, писмена, симболичка, мора да буде: а) озбиљна, б) стварна,

³⁶⁷ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *ibid.*, стр., 136.

³⁶⁸ Љ. Радуловић, Сила и претња у Кривичном законнику Републике Србије, Зборник радова, Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Београд, 2015. године, стр. 119-129.

в) могућа и г) неотклоњива. Извршење кривичног дела под претњом другог лица (члан 21. став 2. КЗ) представља основ за блаже кажњавање учиниоца таквог дела.

4.2.5. Битно смањена урачунљивост

Битно смањена урачунљивост (члан 23. став 3. КЗ) представља прелазно стање између урачунљивости и неурачунљивости. Увођењем овог института правници су психијатрима ставили до знања да не може свака психијатријска дијагноза довести до искључења кривице,³⁶⁹ Иако се за утврђивање и код битно смањене урачунљивости, као и код неурачунљивости користи мешовити метод, битно смањена неурачунљивост је ближа урачунљивости. Битно смањено урачунљиво лице је урачунљиво и код њега може постојати кривица, за дело које је учинило у таквом психичком стању, али је суд овлашћен да таквом учиниоцу кривичног дела ублажи казну.

Битно смањена урачунљивост постоји када је способност учиниоца да схвати значај свога дела или способност да управља својим поступцима услед неког од четири облика душевне поремећености (душевна болест, привремена душевна поремећеност, заостали душевни развој, друга тежа душевна поремећеност) била битно смањена. То значи да је биолошки основ, односно облик душевне поремећености постављен на исти начин као и код неурачунљивости. Разлике у конкретним случајевима могу постојати у погледу интензитета, односно степена душевне поремећености.

Битно смањена урачунљивост, у односу на неурачунљивост, разликује се на психолошком плану, тј. у погледу постојања и интензитета моћи расуђивања или моћи одлучивања. Код битно смањене урачунљивости неопходно је да је бар једна од ових психолошких карактеристика учиниоца у тренутку извршења кривичног дела била битно смањена, дакле, смањена у већем обиму или интензитету. Она се утврђује у сваком конкретном случају, у односу на извршено кривично дело. Наиме, могуће је да у случају стицаја више кривичних дела, у односу на једно кривично дело код учиниоца постоји

³⁶⁹ Д. Дракић, Г. Дракић, Од биолошког до мешовитог метода утврђивања неурачунљивости у кривичном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, број 3/2018. године, стр. 173.

битно смањена урачунљивост а у односу на друго кривично дело потпуна урачунљивост, односно неурачунљивост.

4.2.6. Отклоњива правна заблуда

Правна заблуда (члан 29. став 3. КЗ) подразумева непостојање, одсуство свести учиниоца о томе да врши кривично дело. Лице које се налази у правној заблуди нема свест о противправности, односно о забрањености свог дела. Правна заблуда подразумева погрешну представу учиниоца о томе да његово понашање није предвиђено као кривично дело. Она постоји и када учинилац зна за постојање правне норме, која прописује кривична дела, али је погрешно схвата и сматра да она не обухвата и његово понашање. Оваква правна заблуда назива се директном правном заблудом. Поред директне правне заблуде, постоји и правна заблуда у погледу неког основа који искључује противправност. Наиме, учинилац у овом случају погрешно процењује постојање правних услова за примену неког од тих основа, или погрешно сматра да нешто представља основ који искључује противправност. Оваква врста правне заблуде назива се индиректном правном заблудом.

Без обзира о којој врсти правне заблуде је реч, ни код прве као ни код друге, не постоји свест о забрањености дела које се чини. За постојање правне заблуде довољно је одсуство свести о забрањености дела, док није потребно да учинилац сматра да је дело дозвољено. Заблуда мора постојати у погледу правне норме, а не у погледу неке друге норме. Међутим, свест о забрањености не захтева детаљно познавање кривичноправне норме, већ је довољно да постоји општа свест о томе да је неко дело забрањено.

Код неких кривичних дела немогуће је постојање правне заблуде. Наиме, ради се о понашањима која су зло само по себи (*malainse*), која представљају кривична дела сама по себи и врло су мало подложна променама, с обзиром на историјски развој (убиство или крађа). С друге стране, постоје понашања која зависе искључиво или претежно од процене законодавца у одређеном друштву, тако да она представљају кривична дела само због тога што су као таква законом забрањена (*malaprohibita*), тако да је сасвим могуће постојање правне заблуде у односу на њих.

Поред поделе на директну или индиректну правну заблуду, од посебног је значаја и подела на неотклоњиву правну заблуду и отклоњиву правну заблуду. Наиме, дело учињено у неотклоњивој правној заблуди није кривично дело. Она постоји када учинилац није био дужан и није могао да зна да је његово дело забрањено. Ту недостаје кривица као обавезан елеменат кривичног дела, јер не постоји свест о противправности као један од конститутивних елемената кривице.

Када је реч о ублажавању казне, од посебног су значаја кривична дела која су учињена у отклоњивој правној заблуди. Ова заблуда постоји када учинилац није знао да је његово дело забрањено, али је то био дужан и могао да зна. И директна и индиректна правна заблуда могу бити отклоњива и неотклоњива. За разграничавање неотклоњиве и отклоњиве правне заблуде веома је важно разликовање актуелне (стварне) и потенцијалне (могуће) свести о противправности³⁷⁰. Код отклоњиве правне заблуде нема актуелне свести о противправности дела, али за разлику од неотклоњиве правне заблуде постоји потенцијална свест о противправности. Постојање потенцијалне свести о противправности заснива кривицу, а одсуство стварне свести о противправности, у зависности од околности конкретног случаја и разлога због којих је учинилац пропустио да има такву свест, може бити основ за ублажавање казне.

Када је реч о односу потенцијалне свести о противправности и отклоњиве правне заблуде у правној теорији се истиче као спорно питање привилегујућег односа који има отклоњива правна заблуда при одмеравању казне. Наиме, у оба случаја не постоји актуелна свест о противправности, али постоји дужност и могућност да се таква свест има. Због тога се наилази на мишљење да је управо оваква ситуација спорна када је реч о факултативном основу за ублажавање казне, јер кривица постоји, било да код учиниоца постоји актуелна или потенцијална свест о противправности дела³⁷¹. Међутим, јасно је да без обзира што кривица постоји, она је у случају отклоњиве правне заблуде умањена, што оправдава став законодавца да је суд може третирати као основ за ублажавање казне учиниоцу кривичног дела.

³⁷⁰ И. Вуковић, Одређена питања у вези стварне и правне заблуде у кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/ 2014. године, стр. 445-471.

³⁷¹ И. Вуковић, Одређена питања у вези стварне и правне заблуде у кривичном праву, *ibid.*, стр. 445-471.

4.2.7. Покушај кривичног дела

Покушај кривичног дела (члан 30. КЗ) представља умишљајно започињање извршења кривичног дела, али без његовог довршења (односно проузроковања последице). То је могућа фаза у извршењу кривичног дела, која се налази између припремних радњи и свршеног кривичног дела, јер је она више од припремања, а мање од извршења дела. Таква његова специфичност ствара одређене дилеме у теорији и пракси у вези са оправданошћу кажњавања за покушај.³⁷²

Када је реч о оправданости и основу кажњавања за покушај кривичног дела, разликују се схватања субјективне и објективне теорије. Према субјективној теорији основ кажњивости за покушано кривично дело налази се у личности учиниоца, односно у његовој злочиначкој вољи, која је недвосмислено испољена приступањем извршењу кривичног дела. Објективна теорија, као основ кажњивости покушаја, узима предузимање радње извршења кривичног дела, која представља догађај у спољном свету који је проузрокован понашањем човека. Савремена теорија кривичног права, као и већина савремених законодавних решења, присталице су компромисног става у одређивању појма покушаја кривичног дела и основа за његово кажњавање. Овакав став подразумева комбинацију субјективних елемената (свест и вољу учиниоца да изврши кривично дело) и објективног елемента (предузимање радње извршења усмерене на проузроковање последице).

У погледу кажњивости прописано је да се за покушај кажњава само за одређена кривична дела: а) за која се по закону може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна и б) за која закон изричито предвиди кажњивост, иако је прописана блаже казна. Тада се учинилац покушаног кривичног дела може казнити: а) прописаном казном и б) ублаженом казном (став 2.).

Могућност блажег кажњавања за покушај кривичног дела се оправдава следећим разлозима: а) покушај представља недовршено кривично дело због одсуства последице. То је олакшавајућа околност од значаја за одмеравање казне учиниоцу кривичног дела која се

³⁷² Д. Јовашевић, Покушај кривичног дела, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1/ 2015. године, стр. 109-123.

огледа у јачини повреде или угрожавања заштићеног добра (обим, природа и степен проузроковане последице), будући да је у овом случају последица кривичног дела у потпуности изостала и б) изостанак последице указује на мањи степен и интензитет конкретне друштвене опасности учињеног кривичног дела и личности учиниоца.

4.2.8. Помагање

Помагање подразумева умишљајно помагање, доприношење другом лицу да изврши кривично дело (члан 35. КЗ). Радња помагања састоји се у омогућавању, олакшавању другоме да изврши одређено кривично дело. То може да се оствари стварањем услова који су неопходни да би извршилац могао да изврши кривично дело у коме му се помаже. Као помагање у извршењу кривичног дела сматра се нарочито: давање савета или упутстава како да се изврши кривично дело, стављање учиниоцу на располагање средстава за извршење кривичног дела, стварање услова или отклањање препрека за извршење кривичног дела, као и унапред обећано прикривање кривичног дела, учиниоца, средстава којима је кривично дело извршено, трагова кривичног дела или предмета прибављених кривичним делом.

За помагање као облик саучесништва потребно је испуњење следећих елемената: а) радња помагања треба да је предузета како би се другом лицу омогућило да изврши радњу кривичног дела, б) радња помагања се предузима након што је извршилац донео одлуку да изврши кривично дело. Када је реч о доприносу извршењу кривичног дела, он може бити и минималан, уколико олакшава извршиоцу извршење кривичног дела. Међутим, допринос извршењу кривичног дела може бити од утицаја на одмеравање казне помагачу³⁷³, в) радња помагања се врши у односу на одређено кривично дело. Уколико овај услов није испуњен, већ се помагање односи на извршење било ког кривичног дела, онда не постоји овај облик саучесништва. У оваквом случају помагач може да одговара за неко самостално кривично дело, г) радња помагања се предузима у односу на одређено лице. Према томе,

³⁷³ В. Турањанин, Помагање у извршењу кривичног дела у српском кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/ 2011. године, стр. 629-649.

не би постојало помагање као облик саучесништва, уколико би се пружала помоћ у извршењу кривичног дела неком сасвим неодређеном лицу. Довољно је да се на основу околности под којима се пружа помоћ може закључити ком лицу се она пружа, д) радња помагања се врши само умишљајно. Свест помагача треба да обухвати све стварне околности и обележја кривичног дела чијем се извршењу доприноси. Извршилац кривичног дела може да одговара за нехатно извршење кривичног дела, али је то без значаја за одговорност помагача и ђ) за одговорност помагача неопходно је да је извршилац само предузео противправну радњу за коју Кривични законик предвиђа одређену казну.

За кажњивост помагача неопходно је да је извршилац кривичног дела остварио кажњиве припремне радње кривичног дела или покушај кривичног дела, или да је остварио свршено кривично дело³⁷⁴. Тада се помагач може казнити у закону прописаном казном, али се може и блаже казнити. Дакле, законодавац предвиђа могућност блажег кажњавања помагача из разлога што помагач није аутор извршеног кривичног дела. До извршења кривичног дела би вероватно дошло и да помагач није пружио помоћ, тако да је он само дао одређени допринос лакшем извршењу кривичног дела.

4.2.9. Одсуство личног односа или околности код подстрекача и помагача

Приликом извршења кривичног дела у коме је учествовало више лица, може да се догоди да се код неког од њих нађу посебни односи, својства или околности личне природе, па се поставља питање какав је њихов утицај на одговорност саучесника³⁷⁵. Из законских решења произилази да се лични односи, својства и околности, услед којих закон дозвољава ослобођење од казне или које утичу на одмеравање казне узимају у обзир само оном саучеснику код кога оне заиста и ефективно постоје³⁷⁶.

³⁷⁴ С. Никитовић, Помагање као облик саучесништва и као самостално кривично дело, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/ 2011. године, стр. 394-398.

³⁷⁵ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 276.

³⁷⁶ Љ. Јовановић, Погледи и схватања о саучесништву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 9/1970. године, стр. 73-88.

Од овог правила постоји изузетак (члан 36. став 4. КЗ) према коме, уколико лични односи, својство или околност представљају битно обележје кривичног дела, тада они не морају да постоје код подстрекача или помагача. У таквом случају се ова лица могу блаже казнити за учињено кривично дело, коме су доприносили. Дакле, одсуство личних односа, својстава и околности на страни подстрекача или помагача представља факултативни основ за ублажавање казне.

4.2.10. Неподобан покушај

Неподобан покушај (члан 31. КЗ) постоји када учинилац покуша да изврши кривично дело неподобним средством или према неподобном објекту. То је у домаћем кривичном праву факултативни основ за ослобођење од казне. Но, то истовремено омогућава да се учинилац дела у неподобном покушају може и блаже казнити у односу на прописану казну за покушано дело.³⁷⁷

Дакле, ова врста покушаја постоји када учинилац покуша да изврши кривично дело неподобним средством или према неподобном објекту (предмету). Кривично дело у овом случају није могуће довршити, с обзиром на неподобност средства или с обзиром на неподобност предмета радње кривичног дела. У правној теорији се може наћи и схватање према коме неподобан покушај постоји и у случају неподобности субјекта, када се ради о кривичним делима са специјалним, личним својством субјекта. У оваквом случају не постоји лично својство, односно лични однос приликом предузимања радње извршења, па то значи да постоји неподобан покушај тог кривичног дела.

У теорији се разликују две врсте неподобног покушаја: а) апсолутно и б) релативно неподобан покушај. Апсолутно неподобан покушај постоји када одређеним средством или на одређеном објекту ни под којим условима није било могуће довршити кривично дело. Релативно неподобни покушај јавља се када није било могуће извршење кривичног дела, односно проузроковање последице код последичних кривичних дела, из разлога деловања

³⁷⁷ Д. Јовашевић, М. Симовић, Неподобан покушај у савременом кривичном законодавству, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, број 1/ 2013. године, стр. 27-39.

одређених околности и услова, одређеним средствима или на одређеном објекту. Границу између апсолутно и релативно неподобног покушаја није увек могуће прецизно одредити. Међутим, правна теорија и даље познаје овакву поделу, која има утицаја на кажњавање онда када је могуће извршити њихово разграничавање, јер је заштићено добро код апсолутно неподобног покушаја без сумње мање угрожено, него код релативно неподобног покушаја.

За кривично дело учињено у неподобном покушају кажњава се као и за покушај. То значи да је овај покушај увек кажњив када се ради о кривичном делу за које је запређена казна затвора од пет година или тежа казна, односно када је то изричито прописано у посебном делу Кривичног законика. Како је степен угрожавања заштићеног добра нижи код неподобног покушаја него код обичног покушаја, Законик предвиђа могућност ослобођења од казне таквом учиниоцу, односно могућност ублажавања казне.

4.2.11. Добровољни одустанак

Ненаступање последице кривичног дела може се под одређеним условима приписати и „заслузи“ самог учиниоца, који је у случају покушаја одустао од даљег предузимања радње извршења или је, пак, после довршења радње спречио наступање последице кривичног дела³⁷⁸. Тада постоји добровољни одустанак (члан 32. КЗ).

За постојање добровољног одустанка, као института кривичног права, неопходно је да буду испуњени одређени услови: а) одустанак претпоставља постојање покушаја тј. умишљајно започињање радње извршења кривичног дела. Због тога је неопходно да су испуњени услови који се траже за постојање покушаја, б) учинилац је добровољно и коначно одустао од довршења започетог кривичног дела. У овом случају од значаја је да ли је реч о несвршеном или свршеном покушају. Код несвршеног покушаја учинилац одустаје од предузимања свих делатности, које су биле обухваћене његовим планом о извршењу кривичног дела. У том смислу се може говорити да је покушај несвршен све до момента док није предузета и последња активност, која треба да допринесе наступању последице

³⁷⁸ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 113.

кривичног дела. Међутим, да би се радило о одустанку код свршеног покушаја, потребно је да је оно учињено у моменту када је учинилац предузео све делатности које су требале да проузрокују последицу, када је могућност наступања последице објективно створена, али је он спречио њено наступање, в) код учиниоца постоји уверење да је могао да заврши започето кривично дело. Сазнање да се започето кривично дело не може довршити из било ког разлога и одустајање од његовог довршења, не значи и добровољни одустанак. Међутим, овај институт постоји уколико учинилац објективно није могао да доврши започето кривично дело, али он није знао за ову немогућност, г) одустанак треба да је добровољан. То је основни и субјективни елемент који оправдава криминалополитички значај добровољног одустанка, али је као и сваки други субјективни елемент тежак за доказивање. Одустанак је добровољан када је одлуку о томе учинилац донео свесно и вољно, успркос уверењу да започето дело може довршити³⁷⁹ и д) за постојање добровољног одустанка нису релевантне побуде из којих је учинилац тако поступио. Апстрахујући мотиве код добровољног одустанка, законодавац жели да прошири сферу његове могуће примене.

У случају добровољног одустанка, извршилац се може: а) потпуно ослободити од казне и б) блаже казнити, осим ако се ради о одустанку где учинилац није довршио кривично дело, услед околности које онемогућавају или знатно отежавају његово извршење, или због тога што је сматрао да такве околности постоје (став 2.).

Из криминалополитичких разлога се и саизвршилац, подстрекач или помагач могу ослободити од казне или блаже казнити, ако су добровољно спречили извршење кривичног дела коме су претходно доприносили (добровољно спречавање кривичног дела)³⁸⁰.

Међутим, законодавац искључује могућност ослобођења од казне, односно њено ублажавање уколико је приликом добровољног одустанка од покушаног кривичног дела остварено биће неког другог самосталног кривичног дела, које није било обухваћено кривичним делом од кога се добровољно одустало (став 4.).

³⁷⁹ И. Ђокић, О добровољности одустанка од извршења кривичног дела, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, број 1/2015. године, стр. 186-201.

³⁸⁰ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, op.cit., стр. 187.

4.3. Судско ублажавање казне

Судско ублажавање казне врши суд на основу сопствене процене, али у оквирима закона. Оно се увек јавља као ограничено ублажавање. Овде се ради о генералном овлашћењу суда који може увек, када сматра да су испуњени законски услови, да ублажи казну. Управо та могућност доводи до честог коришћења института ублажавања казне у пракси, што није у његовој природи, јер он треба да буде изузетак у односу на редовно одмеравање казне у оквиру прописаног казненог распона.³⁸¹

За судско ублажавање казне потребно је испуњење два законом прописана услова (члан 56. тачка 3. КЗ). То су³⁸²:

- а) да постоје најмање две нарочито олакшавајуће околности и
- б) да суд утврди да се са ублаженом казном у конкретном случају може постићи сврха кажњавања.

Дакле, овде се ради о генералном и факултативном овлашћењу суда који може да ублажи законом прописану казну учиниоцу кривичног дела, када сматра да су ова два услова испуњена. Прво, ублажавање казне се не може применити у случају постојања само једне олакшавајуће околности без обзира да ли се ради о нарочито олакшавајућој околности, односно о околности изузетног карактера, значаја и дејства. Овакво схватање је оправдано из разлога што уколико постоји таква околност, која једно кривично дело чини квалитативно лакшим, онда такву околност законодавац мора да вреднује као привилегујућу околност и да пропише лакши облик одређеног кривичног дела.³⁸³

Друго, околности које треба да заснују могућност судског ублажавања казне не представљају сасвим обичне олакшавајуће околности (објективног и – или субјективног карактера), али оне не смеју да представљају привилегујућу околност, као основ на коме би законодавац засновао законски појам привилегованог (лакшег) облика кривичног дела, са прописаном блажном казном, у односу на казну предвиђену за основни облик таквог кривичног дела.

³⁸¹ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 81.

³⁸² В. Кнежевић, Неки аспекти ванредног ублажавања казне, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 6-7/1974. године, стр. 18-26.

³⁸³ С. Јанковић, Ублажавање казне у судској пракси, Зборник радова, Стратегија државног реаговања против криминала, Београд, 2003. године, стр. 359-367.

Суд при редовном одмеравању казне у границама прописане казне оцењује одређене околности као „нарочито” олакшавајуће околности, али не дајући разлоге за то, што је погрешно. Због тога, неопходно је у образложењу пресуде навести, односно образложити у чему се састоји та „нарочитост“ наведених „олакшавајућих” околности које оправдавају став суда да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Судска пракса показује да судови углавном користе опште формулације у образложењу својих пресуда, не наводећи притом разлоге који оправдавају такве закључке³⁸⁴.

Овде треба нагласити да се мора радити о „нарочито” олакшавајућим околностима које свака за себе и у њиховој укупности, дакле, квалитативно и квантитативно надмашују олакшавајуће околности³⁸⁵. Дакле, овде суд посебно узима у обзир све околности, које се и иначе узимају у обзир код редовног одмеравања казне, али које у значајној мери смањују опасност учињеног кривичног дела и смањују степен кривице његовог учиниоца. Наиме, овде суд на основу изузетног законског овлашћења процењује значај свих околности под којима је конкретно кривично дело учињено и даје став о могућности (али и потреби) ублажавања казне у конкретном случају³⁸⁶.

Ово су изузетна овлашћења, али која судови често користе, а која се неретко и злоупотребљавају. Тако је овде један изузетак претворен у правило. Наиме, у пракси се ублажавање казне на овај начин третира као редовно одмеравање казне, па су судови понекад склони да чак и не наводе образложење „нарочито” (или особито, у значајној мери, у већем степену) олакшавајућих околности, што представља битну повреду одредаба кривичног поступак и разлог за укидање пресуде.³⁸⁷

Нарочито, у пракси је спорно да ли је дозвољено судско ублажавање казне при постојању и „неке” отежавајуће околности. У принципу, постојање „неке” отежавајуће околности не искључује ову законску могућност. То зависи од тога о каквој се отежавајућој околности ради и у каквом је она односу према нарочито олакшавајућим околностима³⁸⁸, а нарочито према услову „да се и са ублаженом казном може постићи

³⁸⁴ С. Јанковић, Образложење одлуке о казни у првостепеној кривичној пресуди, *op.cit.*, стр. 1-14.

³⁸⁵ В. Грозданић, М. Шкорић, И. Мартиновић, Казнено право, Опћи дио, *op.cit.*, стр. 230-231.

³⁸⁶ Ф. Бачић, Легислативни приступ уређењу институције ублажавања казне с неколико напомена о судској политици, *Наша законитост*, Загреб, број 5/1989. године, стр. 594-605.

³⁸⁷ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи дио, *op.cit.*, стр. 410-411.

³⁸⁸ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op.cit.*, стр. 81.

сврха кажњавања”. Међутим, управо та процена, по правилу води закључку да ублажавање казне у таквим случајевима није оправдано.

Поред наведеног услова, неопходно је за примену судског ублажавања казне и да такве нарочито олакшавајуће околности омогућавају одлуку суда да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Међутим, ублажавање казне по овим основима је, такође, факултативно, па је увек остављено суду да слободно процени и одлучи да ли ће казну, и поред испуњења наведених услова, ублажити или ће је изрећи у границама које су прописане законом.

Да би се ублажавање казне могло извршити у овом случају потребно је, дакле, да поред постојања „нарочито” олакшавајућих околности постоји и „утврђење, одлука, оцена” суда да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. То је, заправо, функционално повезивање ублажавања казне по овом основу са сврхом кажњавања, што треба инструктивно да делује на суд да не претерује у примени ове законске могућности³⁸⁹.

Своју одлуку о постојању: а) две или више објективних или субјективних олакшавајућих околности, б) о карактеру „нарочито” (значајно, особито) олакшавајућих околности у конкретном случају и в) потребе да сврха кажњавања налаже, дозвољава да се примени ублажена казна (по врсти или мери), суд је дужан да образложи у донетој судској одлуци на бази свих изведених (личних и материјалних) доказа.

4.4. Посебни основи за ублажавање казне

Законски основи за ублажавање казне (дакле, основи који су изричито предвиђени у Кривичном закону) могу да се јаве у два облика. То су:

1) општи основи – који се могу јавити код сваког и то било ког кривичног дела под законом предвиђеним условима и

2) посебни основи - који се могу јавити код појединих кривичних дела у посебном делу Кривичног законика, под тачно одређеним условима (члан 56. тачка 2. КЗ). Они се

³⁸⁹ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, op.cit., стр. 138.

јављају у случају кад законодавац прописује могућност ослобођења од казне, при постојању наведених услова, па су то, заправо, основи за ослобођење од казне³⁹⁰. Овде се, практично, примењује принцип „ко може више, може и мање“. Дакле, при постојању посебних основа суд је овлашћен да примени: а) ублажавање законом прописане казне или б) ослобођење од казне³⁹¹.

Ови посебни основи за ублажавање казне јављају се код малог броја кривичних дела. Они се углавном односе на следеће услове или околности које суд утврђује у сваком конкретном случају на бази изведених доказа³⁹²:

- а) „нарочито” олакшавајуће околности, без навођења у чему се оне састоје,
- б) претходна провокација оштећеног: непристојно или грубо понашање повређеног, незаконито или грубо поступање службеног лица,
- в) накнадно понашање оштећеног: увређени је узвратио на увреду и
- г) накнадно понашање учиниоца: добровољна предаја малолетника овлашћеним лицима, накнадно добровољно извршење судске одлуке, добровољно откривање или пријављивање дела пре него што је откривено, откривање извора опојне дроге, откривање групе или на други начин спречавање вршења кривичног дела, добровољно спречавање кривичног дела, добровољно опозивање датог лажног исказа, откривање договора за извршење кривичног дела, доприношење откривању извршеног кривичног дела, добровољно пријављивање надлежном војном органу.³⁹³

Дакле, посебни основи за ублажавање казне су Законом изричито предвиђени код следећих кривичних дела:

Сакаћење женског полног органа (члан 121а. КЗ) – дело се састоји у осакаћењу спољних делова женског полног органа. За ово дело је прописана казна затвора од једне до осам година. Но, законодавац је у ставу 2. предвидео блажу казну, ако је дело извршено при постојању „нарочито олакшавајућих околности”. Које су то „нарочито” олакшавајуће околности (две или више њих) и када оне постоје, представља фактичко питање које суд решава у сваком конкретном случају.

³⁹⁰ Л. Малешевић, Ослобођење од казне, Наша законитост, Загреб, број 3/1980. године, стр. 67-72.

³⁹¹ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, *op.cit.*, стр. 137-138.

³⁹² В. Грозданић, Институт ублажавања казне у југословенском кривичном праву и судској пракси, Зборник Правног факултета у Риједи, Ријека, 1983. године, стр. 39-47.

³⁹³ М. Дејановић, Проблем оправданости института ослобођења од казне у нашем кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 7-8/1969. године, стр. 75-83.

Лака телесна повреда (члан 122. КЗ) постоји када је друго лице лако телесно повређено или му је здравље лако нарушено. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до једне године. Но, законодавац је у ставу 3. ове законске одредбе прописао да се уместо прописане казне, учиниоцу тежег облика дела, које је извршено оружјем, опасним оруђем или другим средством које је подобно да се тело тешко повреди или здравље тешко наруши, може изрећи блажа врста кривичне санкције и то судска опомена. Претпоставка за ово ублажавање казне по врсти јесте да је учинилац дела био изазван претходном провокацијом - непристојним или грубим понашањем оштећеног.

Увреда (члан 170. КЗ) се састоји у увреди другог лица. За ово је дело прописана новчана казна од двадесет до сто дневних износа или новчана казна од четрдесет хиљада до двеста хиљада динара. Но, према ставу 3. учинилац дела може се ослободити од казне (а тиме и казнити ублаженом казном) ако је увређени увреду узвратио.

Одузимање малолетног лица (члан 191. КЗ) постоји када се малолетно лице противправно задржи или одузме од родитеља, усвојиоца, стараоца или другог лица, односно установе, којима је оно поверено или када се онемогућава извршење одлуке којом је малолетно лице поверено одређеном лицу. За ово дело је прописана новчана казна или казна затвора до три године. У ставу 5. Прописана је могућност ослобођења од казне учиниоца дела, који добровољно преда малолетно лице, лицу или установи којој је оно поверено или који омогући извршење одлуке о поверавању малолетног лица.

Злоупотребу у вези са јавном набавком (члан 228. КЗ) чини лице које у вези са јавном набавком поднесе понуду засновану на лажним подацима, или се противно закону договара са осталим понуђачима, или предузме друге противправне радње у намери да тиме утиче на доношење одлука наручиоца јавне набавке. За ово дело прописана је казна затвора од шест месеци до пет година. Ако учинилац дела добровољно открије да се понуда заснива на лажним подацима, или на недозвољеном договору са осталим понуђачима, или да је предузео друге противправне радње, у намери да утиче на доношење одлуке наручиоца, пре него што се донесе одлука о додели уговора, тада се он може ослободити од казне (односно блаже казнити).

Закључење рестриктивног споразума (члан 229. КЗ) чини лице које у субјекту привредног пословања закључи рестриктивни споразум који није изузет од забране у смислу закона којим се уређује заштита конкуренције, а којим се одређују цене,

ограничава производња или продаја, односно врши подела тржишта. За ово дело је кумулативно прописана казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна. Но, ако учинилац дела (став 2.) испуњава услове за ослобођење од обавезе утврђеном мером заштите конкуренције, у смислу закона којим се уређује заштита конкуренције, он се може ослободити од казне, односно блаже казнити.

Давање мита у обављању привредне делатности (члан 231. КЗ) састоји се у чињењу, нуђењу или обећању поклона или друге користи лицу да оно при обављању привредне делатности, закључи уговор или постигне пословни договор, или пружи услугу, или се уздржи од таквог деловања, или крши друге дужности у обављању привредне делатности на штету или у корист субјекта привредног пословања за које или у којем ради, или на штету или у корист другог правног или физичког лица, или у посредовању при оваквом давању поклона или друге користи. За ово дело је прописана казна затвора од три месеца до три године. Учинилац дела (став 2.) који је дао поклон или другу корист под следећим условима: а) на захтев лица да оно при обављању привредне делатности закључи уговор, постигне пословни договор, пружи услугу или крши дужност и б) који је пријавио учињено дело пре него што је сазнао да је оно откривено може се ослободити од казне, односно блаже казнити.

Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. КЗ) се састоји у неовлашћеној производњи, преради, продаји или нуђењу на продају, или у куповини, држању или преносу ради продаје, или у посредовању у продаји или куповини, или на други начин неовлашћеном стављању у промет супстанце или препарата који су проглашени за опојне дроге. За ово дело је прописана казна затвора од три до дванаест година. Према ставу 5. учинилац дела који открије од кога набавља опојну дрогу може се ослободити од казне (а тиме и блаже казнити).

Неовлашћено држање опојних дрога (члан 246а. КЗ) се састоји у неовлашћеном држању у мањој количини за сопствену употребу супстанце или препарата који су проглашени за опојне дроге. За ово је дело прописана новчана казна или казна затвора до три године. Али, сходно овлашћењу из става 2., учинилац дела, који открије од кога набавља опојну дрогу, може се ослободити од казне или блаже казнити.

Удруживање ради противуставне делатности (члан 319. КЗ) састоји се у стварању групе или организоване криминалне групе, ради вршења кривичних дела против уставног

уређења и безбедности Републике Србије. За ово дело је прописана иста врста и мера казне, која је иначе прописана за кривично дело за чије вршење је група или организована криминална група управо и организована. Посебан облик овог дела чини лице које постане припадник овакве групе или организоване криминалне групе. Сходно овлашћењу из става 3. ове законске одредбе, учинилац дела (организатор групе или организоване криминалне групе) који откривањем такве групе или организоване криминалне групе или на други начин спречи извршење кривичних дела, може се блаже казнити и то затвором у трајању до три године, али се може и ослободити од казне. Такође, и припадник групе или организоване криминалне групе који је открије, пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело, за чије је вршење група и организована, може се казнити затвором до једне године или се може ослободити од казне.

Спречавање службеног лица у вршењу службене радње (члан 322. КЗ) чини лице које силом или претњом да ће непосредно употребити силу, спречи службено лице у вршењу службене радње, коју предузима у оквиру својих овлашћења, или га на исти начин принуди на вршење службене радње. За ово дело је прописана казна затвора од три месеца до три године. Ако је учинилац овог дела (став б.) био изазван незаконитим или грубим поступањем службеног лица може се ослободити од казне, односно може се и блаже казнити.

Напад на службено лице у вршењу службене дужности (члан 323. КЗ) састоји се у нападу или претњи нападом на службено лице у вршењу службене дужности, за шта је прописана казна затвора од три месеца до три године. Ако је учинилац дела (став б.) био изазван незаконитим или грубим поступањем службеног лица може се ослободити од казне, односно блаже казнити.

Давање лажног исказа (члан 335. КЗ) чини сведок, вештак, преводилац или тумач ако даје лажан исказ пред судом у дисциплинском, прекршајном или управном поступку или у другом законом прописаном поступку, односно странка ако приликом извођења доказа саслушањем странака у судском или управном поступку даје лажан исказ, а на овом исказу је заснована одлука донесена у том поступку. За ово је дело прописана казна затвора до три године. Но, учинилац дела, који добровољно опозове лажан исказ (став 4.) ,пре него што је донесена коначна одлука, може се ослободити од казне, али и блаже казнити.

Неизвршење судске одлуке (члан 340. КЗ) чини службено или одговорно лице које одбије да изврши правноснажну судску одлуку, или је не изврши у законском или одлуком одређеном року. За ово је дело кумулативно прописана казна затвора од три месеца до три године и новчана казна. Али ако учинилац дела, ипак изврши правноснажну судску одлуку, тада се може ослободити од казне, односно блаже казнити.

Удруживање ради вршења кривичних дела (члан 346. КЗ) састоји у организовању групе или организоване криминалне групе, која има за циљ вршење кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна, ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна. За ово дело је прописана казна затвора од шест месеци до пет година, односно ако се ради о организованој криминалној групи тада је прописана казна затвора од једне до осам година. Посебан облик дела састоји се у постајању припадником оваквих група. Став 6. ове законске одредбе предвиђа да се организатор групе, или организоване криминалне групе, који откривањем групе или организоване криминалне групе, или на други начин спречи извршење кривичних дела ,ради чијег вршења је група или организована криминална група организована, кажњава затвором до три године, али се може и ослободити од казне. Такође, и припадник групе, или организоване криминалне групе, који открије групу, или организовану криминалну групу пре него што је у њеном саставу, или за њу учинио кривично дело ради чијег вршења је група, или организована криминална група организована, може се казнити новчаном казном или затвором до једне године, али се може и ослободити од казне.

Давање мита (члан 368. КЗ) чини лице које службеном или другом лицу учини, понуди или обећа поклон, или другу корист, да оно у оквиру свог службеног овлашћења, или у вези са својим службеним овлашћењем изврши службену радњу, коју не би смело извршити, односно коју би морало извршити, или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, односно да не изврши службену радњу коју не би смело извршити, или које посредује при оваквом подмићивању службеног лица. За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година. Но, учинилац дела који је пријавио дело пре него што је сазнао да је оно откривено може се ослободити од казне, односно блаже казнити.

Организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375. КЗ) састоји се у договарању са другим лицем да се изврши неко од кривичних дела против човечности и других вредности заштићених међународним правом, у организовању групе

или организоване криминалне групе, или у постајању припадником групе за вршење ових кривичних дела. За ово дело је прописана различита казна затвора, зависно од облика испољавања. Према ставу 6. учиниоцу дела који открије договор, групу или организовану криминалну групу, пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело, односно који спречи извршење кривичних дела прописана казна се може ублажити.

Терористичко удруживање (члан 393а. КЗ) постоји ако се два или више лица удруже на дуже време ради вршења кривичних дела тероризма. За ово дело је прописана казна затвора, која је иначе прописана за дело за чије вршење је удружење било организовано. Но, учинилац дела (став 2.) који откривањем удружења или на други начин спречи извршење кривичних дела, или који допринесе његовом откривању, кажњава се затвором до три године, али се може и ослободити од казне.

Избегавање војне обавезе (члан 394. КЗ) чини лице које се, без оправданог разлога, не одазове позиву за извршење регрутне обавезе, обавезе служења војног рока или обавезе лица у резервном саставу, или које избегава пријем позива за извршење те обавезе. За ово дело је прописана новчана казна или казна затвора до једне године. Према ставу 5. учинилац дела који се добровољно пријави надлежном државном органу може се ослободити од казне, односно блаже казнити.

Самовољно одсуствовање и бекство из Војске Србије (члан 399. КЗ) чини војно лице које самовољно одсуствује из своје јединице или службе најмање пет дана, или краће време, уколико одсуствује више пута у току једне године, или које самовољно напусти своју јединицу или службу, за време извршења важног задатка, или повећаног степена борбене готовости јединице, односно које напусти земљу или остане у иностранству, или које припрема бекство. За ово су дело прописане различите казне зависно од тежине појединог облика испољавања. Учинилац дела сходно овлашћењу из става 7., који се добровољно јави надлежном државном органу ради вршења војне службе може се ослободити од казне, али и блаже казнити.

У теорији се често истиче да су посебни основи за ублажавање казне предвиђени само код малог броја и то таксативно наведених кривичних дела. Разлоге због којих се могућност ублажавања казне не јавља код више кривичних дела, пре свега, треба тражити у чињеници да се уместо основа за ублажавање казне прописују привилеговани (лакши)

облици кривичног дела, као и у томе што су основи за ослобођење од казне истовремено и основи за ублажавање казне³⁹⁴.

4.5. Границе ублажавања казне

У домаћем кривичном законодавству прихваћено је, као правило, ограничено ублажавање казне, где закон поставља границе, оквире до којих се може прописана казна ублажити. То је и логично, јер се ради о изузетној могућности одступања од постављених граница код редовног кажњавања³⁹⁵. Овим су одредбама, заправо, постављени нови и нижи посебни минимуми, што на овај начин преко ублажавања казне знатно проширује могућности за судско одређивање казне за кривична дела.

При томе је за меру ублажавања казне релевантна она казна која је прописана за извршено кривично дело и то као њен посебан минимум. Уколико суд одлучи да ублажи казну, при постојању општих и посебних основа, онда се мора придржавати одређених правила³⁹⁶. То је обавеза суда у свим случајевима, осим када се при постојању основа за ублажавање казне из члана 58. КЗ, учинилац кривичног дела може у целости ослободити од прописане казне. Дакле, у нашем кривичном праву је усвојен принцип ограниченог ублажавања казне, уосталом као и у бројним анализираним европским кривичним законима (законицима)³⁹⁷.

У члану 57. Кривичног законика постављена су правила, односно границе према којима суд може вршити ублажавање казне:

1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од десет или више година, казна се може ублажити до седам година затвора,

2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од пет година, казна се може ублажити до три године затвора,

³⁹⁴ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 285.

³⁹⁵ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи дио, *op.cit.*, стр. 412.

³⁹⁶ В. Камбовски, Казнено право, Општ дел, *op.cit.*, стр. 714

³⁹⁷ Н. Мрвић Петровић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 154.

3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од три године, казна се може ублажити до једне године затвора,

4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од две године, казна се може ублажити до шест месеци затвора,

5) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор од једне године, казна се може ублажити до три месеца затвора,

6) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор испод једне године, казна се може ублажити до тридесет дана затвора,

7) ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо затвора може се изрећи новчана казна или рад у јавном интересу (ово је једини општи облик ублажавања казне по врсти) и

8) ако је за кривично дело прописана новчана казна, казна се може ублажити до десет дневних износа, односно до десет хиљада динара.

Наведена правила, која одређују границе ублажавања казне, везују се за посебни минимум прописане казне. Кривични законик прописујући границе ублажавања казне, одређује нове, ниже посебне минимуме у случају ублажавања казне. Ако су за извршена кривична дела прописане (алтернативно или кумулативно) две казне, тада се у погледу ублажавања примењује неколико правила.

Ако суд изрекне лакшу казну, али у границама прописане казне, тада се не ради о ублажавању казне, већ о избору једне од више алтернативно прописаних казни (затвора и новчане казне), ако се суд определи да изрекне новчану казну.

Ако се суд, при алтернативно прописаним казнама, определи за ублажавање казне, логично је да изрекне блажу од прописаних казни и да је ублажи у складу са законским ограничењем.

Ако су, пак, казне прописане кумулативно, тада суд може да ублажи или обе казне, или само једну од њих. У случају да су за извршено кривично дело кумулативно прописане казна затвора и новчана казна, суд може да замени казну затвора новчаном казном и тада изриче јединствену новчану казну.

Само је у једном случају предвиђена могућност ублажавања казне по врсти, односно изрицање новчане казне или казне рада у јавном интересу, уместо казне

затвора³⁹⁸. Међутим, овакво ублажавање казне по врсти има мањи практични значај, него у ранијем кривичном законодавству, иако се на први поглед чини да је та могућност проширена, јер се казна затвора може ублажити не само изрицањем новчане казне, већ и изрицањем казне рада у јавном интересу.

Наиме, новчана казна је у Кривичном законнику алтернативно прописана код већег броја кривичних дела, при чему онда није прописан њен посебни минимум. Ипак, има и кривичних дела која су запрећена само казном затвора до три године, али је реч о кривичним делима код којих због њихове природе није оправдано примењивати новчану казну³⁹⁹. С друге стране, рад у јавном интересу се и без ублажавања казне, према општим одредбама, може изрећи код кривичних дела код којих није прописан посебни минимум казне, јер ни код једног таквог кривичног дела није прописан виши посебни максимум од три године, што је услов за изрицање казне рада у јавном интересу.

Када одлучује у којој ће мери казну ублажити, према наведеним правилима, суд треба да има у виду и распон прописане казне за кривично дело, за које се казна одмерава у конкретном случају. Приликом ублажавања казне није само од значаја посебни минимум казне, већ се у извесној мери узима у обзир и посебни максимум казне, што може имати одређени значај. Што је прописан виши посебни максимум, има мање оправдања да се иде ка доњој граници за ублажавање казне, предвиђене према наведеним правилима. Ово представља само једну околност која се узима у обзир приликом ублажавања казне⁴⁰⁰.

Поред ограниченог ублажавања казне (члан 57. став 1. КЗ), законодавац познаје и неограничено ублажавање казне⁴⁰¹. Оно постоји када суд приликом одмеравања врсте и мере казне испод законом прописаног минунима није везан никаквим правилима, оквирима и ограничењима. Неограничено ублажавање казне се примењује у случајевима када је сам законодавац предвидео: а) опште и б) посебне основе за ослобођење од казне⁴⁰². У таквим случајевима зависно од процене конкретних околности суду стоје на

³⁹⁸ Члан 57. став 7. Кривичног законика.

³⁹⁹ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, оп.цит., стр. 283.

⁴⁰⁰ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, оп.цит., стр. 286.

⁴⁰¹ Ж. Хорватић, Институт ублажавања казне у нашем кривичном праву и неспоразуми у оцењивању тзв. казнене политике, Наша законитост, Загреб, број 11-12/1988. године, стр. 1282-1287.

⁴⁰² Б. Петрић, Ослобођење од казне у кривичном поступку, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 2/1992. године, стр. 25-31.

располагању две могућности. То су: а) да учиниоцу кривичног дела ублажи прописану казну и б) да учиниоца кривичног дела потпуно ослободи од казне⁴⁰³.

Ако се определи за неограничено ублажавање казне, суд није везан ограничењима наведеним у одредби члана 57. КЗ, већ по слободној вољи одлучује о врсти и мери изречене казне.

5. ИСКЉУЧЕЊЕ ПРИМЕНЕ УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ

Раније југословенско и српско кривично законодавство (у примени до 1. јануара 2006. године) институт ублажавања казне предвиђало је као општи институт кривичног права. То значи да се ублажавање казне могло применити на свако учињено кривично дело, на сваког учиниоца и на сваку прописану казну. Од овог правила новелирано кривично законодавство Републике Србије предвиђа два изузетка. То су случајеви кад је сам законодавац изричито искључио, дакле, забранио могућност ублажавања казне, чак и при постојању прописаних основа.

Апсолутну забрану ублажавања казне успостављају два законска текста. То су:

- а) Кривични законик и
- б) Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима.

Кривични законик искључује примену ублажавања казне у два случаја.

Први пут је ублажавање казне искључио Кривични законик, после новеле из 2009. године⁴⁰⁴. Тада је, у одредбу члана 57. додат нови став 2. Он је изричито предвидео да се ублажавање казне „не може” вршити за таксативно наведена кривична дела, без навођења критеријума по коме је то учињено. Наиме, ублажавање казне није могуће код следећих кривичних дела:

- 1) отмица (члан 134. ст. 2. и 3. КЗ),

⁴⁰³ И. Симић, А. Трешњев, Кривични законик са краћим коментаром, Београд, 2010. године, стр.56.

⁴⁰⁴ Службени гласник Републике Србије, број 72/2009.

2) силовање (члан 178. КЗ), без обзира ко је оштећени (да ли пунолетно или малолетно лице),

3) обљуба над немоћним лицем (члан 179. КЗ), без обзира на својство оштећеног,

4) обљуба са дететом (члан 180. КЗ), без обзира на својство оштећеног,

5) изнуда (члан 214. ст. 2. и 3. КЗ),

6) неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. ст. 1., 3. и 4. КЗ)

7) недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350. ст. 3. и 4. КЗ) и

8) трговина људима (члан 388. КЗ).

Новелом Кривичног законика⁴⁰⁵ из маја 2019. године искључена је могућност ублажавања казне и за кривично дело тешко убиство.

Одредба става 2. члана 57. КЗ не указује јасно који је критеријум законодавцу био основ за избор управо „ових кривичних дела”, код којих је искључио примену ублажавања казне, осим што се може закључити да се ради о изузетно тешким и учесталим кривичним делима са високом степеном тежине последице и опасности.

Због тога се у правној теорији јављају одређене дилеме, када је реч о оваквом поступању законодавца. Постоје мишљења да би било прихватљивије да, уколико је већ законодавац оценио да је код наведених кривичних дела оправдано строжије кажњавање, онда буду подигнути и посебни минимуми прописане казне.⁴⁰⁶ Наведено ограничење, такође, негира одређене институте општег дела Кривичног законика, на пример, шта се догађа у случају покушаја наведених кривичних дела.

Други случај где Кривични законик искључује могућност ублажавања казне, предвиђенје у новоуведеном ставу 3. члана 57. приликом новеле Законика из 2009. године. Наиме, према овом законском решењу изузетно се не може ублажити казна учиниоцу кривичног дела, који је раније осуђиван за „исто” кривично дело. После три године, новелом Кривичног законика из 2012. године⁴⁰⁷ уместо речи „исто кривично дело” унетаје формулација „истоврсно кривично дело”, чиме се прецизније истиче да се овде ради о специјалном повратнику, без обзира на то о којем кривичном делу је реч. И коначно,

⁴⁰⁵ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Службени гласник Републике Србије број 35/2019.

⁴⁰⁶ З. Стојановић, Коментар Кривичног Законика, *op.cit.*, стр. 283.

⁴⁰⁷ Службени гласник Републике Србије број 121/2012.

новелом Кривичног законика из маја 2019. године⁴⁰⁸ прецизирано је да се не може ублажити казна учиниоцу кривичног дела, који је раније осуђиван за „исто или истоврсно” кривично дело.

Поврат постоји када учинилац, који је раније осуђиван за умишљајно кривично дело, поново учини умишљајно кривично дело, под условом да од раније осуде или издржане казне није протекло пет година⁴⁰⁹. У правној теорији се, између осталих, разликују: а) општи и б) специјални поврат. Специјални поврат постоји када раније осуђено лице поново учини исто или истоврсно кривично дело.

Дакле, специјални поврат представља озбиљну препреку за судско ублажавање казне, јер пре свега доводи у сумњу испуњеност услова да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Наиме, сама чињеница да се једно лице појављује поново (други пут) као учинилац кривичног дела, упућује на закључак да се ради о лицу код кога у већој мери долази до изражаја опасност. Поновно извршење кривичног дела, поред тога, указује и на неефикасност изречене казне, за раније извршено кривично дело⁴¹⁰.

Оваква нова формулација законодавца, која се односи на осуду за „исто или истоврсно кривично дело”, у односу на раније законско решење отклања извесне недоумице које су се јављале у правној теорији, али и у судској пракси око схватања појмова „исто” и „истоврсно” кривично дело. Сада, поред дела правне теорије, и сам законодавац поистовећује ове појмове⁴¹¹.

Ублажавање казне је, такође, искључено Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима из 2013. године⁴¹². Овај је Закон (као специјални закон) на тај начин дерогирао одредбе Кривичног законика (као општег закона) о институту ублажавања казне, чија је примена искључена одредбом члана 5. става 1. Тако се према овом решењу не може ублажити казна учиниоцима следећих кривичних дела:

- 1) силовање (члан 178. ст. 3. и 4. КЗ),
- 2) обљуба над немоћним лицем (члан 179. ст. 2. и 3. КЗ),
- 3) обљуба с дететом (члан 180. КЗ),

⁴⁰⁸ Службени гласник Републике Србије, број 35/2019.

⁴⁰⁹ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 289.

⁴¹⁰ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, *op.cit.*, 320.

⁴¹¹ С. Вуковић, Г. Станојчић, Коментар Кривичног законика, *op.cit.*, стр. 145.

⁴¹² Службени гласник Републике Србије број 32/2013.

- 4) обљуба злоупотребом положаја (члан 181. КЗ),
- 5) недозвољене полне радње (члан 182. КЗ),
- 6) подвођење и омогућавање вршења полног односа (члан 183. КЗ),
- 7) посредовање у вршењу проституције (члан 184. став 2. КЗ),
- 8) приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. КЗ),
- 9) навођење детета на присуствовање полним радњама (члан 185а. КЗ) и
- 10) искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу (члан 185б. КЗ).

Претпоставка за искључење могућности ублажавања казне код наведених кривичних дела јесте да су она извршена према малолетним лицима као оштећенима, дакле, лицима која у време извршења кривичног дела нису навршила осамнаест година живота. Но, ово се ограничење не примењује ако су наведена кривична дела извршила малолетна лица (члан 3. став 2.), што значи да малолетници као њихови учиниоци нису обухваћени забраном ублажавања казне (додуше специфичне казне малолетничког затвора).

Глава четврта

ОДНОС УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ СА СРОДНИМ ИНСТИТУТИМА

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ублажавање казне је, као што смо видели из претходних излагања, значајан институт општег дела кривичног права, који познаје велики број савремених кривичних законодавстава од најстаријих времена, па све до данас. Суштина института ублажавања казне у кривичном праву састоји се изрицању казне испод законом прописаног посебног минимума до општег минимума те врсте казне или у замени казне која је прописана за одређено кривично дело блажом врстом казне. Иако је суд у обавези да у спроведеном кривичном поступку изрекне ону врсту и висину казне у границама (оквирима) које су законом предвиђене за то кривично дело, у пракси се често дешава да се учиниоцу кривичног дела изриче нека друга казна, односно друга кривична санкција, или да се уопште не изриче казна уколико су испуњени одређени услови предвиђени законом, а да се притом не ради о ублажавању казне.

Тако се код условне осуде учиниоцу, најпре, утврђује казна, чије се извршење истовремено одлаже на одређени временски период, уколико учинилац кривичног дела не учини ново кривично дело у периоду проверавања или испуни друге постављене услове. При томе морају бити испуњени услови у погледу тежине извршеног кривичног дела и остварења сврхе кажњавања. Но, и овде се не може негирати чињеница да је учинилац кривичног дела „поштеђен“ казне која је законом предвиђена за учињено кривично дело. Слична је ситуација и код изрицања судске опомене уместо прописане казне затвора до једне, а изузетно до три године.

Но, када је казна и изречена од стране суда у одређеној мери (износу), она не мора ефективно и да буде извршена у целости (давањем условног отпуста). Поред делимичног

опроста изречене казне путем условног отпуста, постоји могућност да се држава у потпуности одрекне извршења изречене казне. То је могуће путем амнестије или помиловања. До блаже казне учиниоцу кривичног дела може да доведе и примена одређених процесних института тзв. „споразума”, али и поступак вишег суда по ванредним правним лековима.

Управо из наведених разлога, а сходно ефектима које остварују, ублажавању казне су слични и неки други институти не само кривичног права, већ и кривично процесног права. И применом ових института се уместо законом прописане казне учиниоцу кривичног дела изриче или се само извршава друга, блажа врста казне, односно друге кривичне санкције или се, пак, изречена санкција потпуно или делимично умањује, односно потпуно искључује од примене. Управо из тог разлога, на овом месту је анализиран однос (сличности и разлике) између ублажавања казне и следећих института као што су:

1) институти кривичног права:

- а) ослобођење од казне,
- б) условна осуда,
- в) судска опомена,
- г) условни отпуст,
- д) амнестија и
- ђ) помиловање и

2) институти кривично процесног права:

- а) начело опортунитета,
- б) споразум о признању кривичног дела,
- в) споразум о сведочењу окривљеног,
- г) споразум о сведочењу осуђеног,
- д) захтев за заштиту законитости и
- ђ) захтев за понављање кривичног поступка.

Код анализе односа између наведених института и ублажавања казне, најпре су изложени појам, елементи, карактеристике, садржина и правно дејство наведених материјалних и процесних института, да би се потом анализирале разлике и сличности међу њима.

2.ОДНОС УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ И ИНСТИТУТА КРИВИЧНОГ ПРАВА

2.1. Ублажавање казне и ослобођење од казне

За институт ослобођења од казне се у правној теорији наводи да је новијег датума из разлога неспојивости са теоријама о сврси кажњавања, односно са апсолутном теоријом која захтева да се према сваком учиниоцу кривичног дела примени праведна и заслужена казна као одмазда за учињено зло, па и онда када то из разлога превенције уопште није потребно. Тако се овај институт јавља почев од Казнитељног законика за Књажевство Србију из 1860. године,⁴¹³ док је каснијим законодавним реформама ширена могућност његове примене, кроз идеје да у политици сузбијања криминалитета казну треба примењивати само изузетно и када за дати случај нема адекватних алтернатива кроз друге санкције или мере. Институт ослобођења од казне подразумева да учинилац кривичног дела не мора да буде кажњен за учињено кривично дело, било зато што су циљеви казне већ постигнути, било из одређених криминалнополитичких разлога.⁴¹⁴

У поступку одмеравања казне учиниоцу кривичног дела суд се сусреће са случајевима у којима конкретне околности, указују на то да би било нецелисходно, неоправдано и неправично стриктно придржавање посебних законских казних оквира, где кажњавање уопште није одговарајућа опција за тај случај. Због тога су суду потребни инструменти помоћу којих може да донесе одлуку, која је искорак у односу на одмеравање казне у границама посебног минимума и максимума. Из наведеног разлога у правној

⁴¹³ У глави 23: „О крађи и утаји“, у параграфу 228. било је прописано да „ако се крадљивац због учињене крађе покајао и пре него што је ико, осим његових домаћих дознао да је он крађу учинио, из сопственог побуђеног покрадено вратио, или покрађеног сасвим намирио, осим случајева опасне крађе (члан 223.), да се од казне сасвим поштеди“.

⁴¹⁴ Љ. Радуловић, Ослобођење од казне, Зборник радова, Идентитетски преображај Србије: Прилози Пројекту 2015, Београд, 2016. године, стр. 77-94.

теорији се за ослобођење од казне наводи да је оно највиши домет судских овлашћења у кажњавању.⁴¹⁵

Међутим, правна природа и оправданост примене ове законске могућности су спорни. Према неким обележјима ослобођење од казне има елементе кривичне санкције, јер примена овог института претпоставља да је извршено кривично дело за које је његов учинилац оглашен кривим. Ослобођењем од казне не дира се у постојање кривичног дела, нити у кривицу његовог учиниоца. Затим, ослобођење од казне омогућава да се, у законом одређеним случајевима, учиниоцу кривичног дела не изрекне казна. У случају ослобођења од казне, доноси се осуђујућа пресуда којом се учинилац оглашава одговорним за учињено кривично дело, али се ослобађа од казне. С обзиром на то да је реч о осуђујућој пресуди, она се уписује у казнену евиденцију, а брише се из ње наступањем законске рехабилитације, односно ако у року од једне године од дана правноснажности судске одлуке осуђени не учини ново кривично дело.⁴¹⁶

Међутим, ослобођење од казне не представља кривичну санкцију, јер оно није прописано у систему кривичних санкција у Кривичном законнику, већ се налази у одредбама о одмеравању казне. С друге стране, овим институтом се не дира у права учиниоца кривичног дела, односно он се не лишава слободе, нити се ограничава у другим правима. Због тога се у правној теорији⁴¹⁷ наилази на мишљење да је ово једна хибридна мера која се може уклопити у остварење сврхе примене кривичне санкције. У теорији се, такође, истиче да овај институ делује стимулативно на извршиоце кривичног дела.⁴¹⁸

За разлику од ублажавања казне, суд (факултативно) може учиниоца ослободити од прописане казне само у случајевима који су изричито предвиђени у општем или посебном делу Кривичног законика. У Општем делу је прописано више факултативних основа за ослобођење од казне. То су: а) прекорачење граница нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, б) прекорачење граница крајње нужде под нарочито олакшавајућим околностима, в) неподобан покушај, г) добровољни одустанак и д) добровољно спречавање извршења кривичног дела од саизвршиоца, подстрекача и

⁴¹⁵ Б.Петрић, Ослобођење од казне у кривичном поступку, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 2/1992.године, стр. 25-31.

⁴¹⁶ Л.Малешевић, Ослобођење од казне, *op.cit.*, стр. 67-71.

⁴¹⁷ Б.Томковић, Ослобођење од казне у кривичном праву СФРЈ, *op.cit.*, стр.151-165.

⁴¹⁸ Л.Малешевић, Ослобођење од казне у југословенском кривичном законодавству,*op.cit.*, стр. 28-36.

помагача. То је законско ослобођење од казне које суд примењује при постојању законом таксативно наведених општих основа.⁴¹⁹

Члан 58. став 2. Кривичног законика овлашћује суд да може ослободити од казне учиниоца кривичног дела учињеног из нехата када последице дела тако тешко погађају учиниоца да изрицање казне, у таквом случају, очигледно не би одговарало сврси кажњавања. Ово је судско ослобођење од казне, будући да суд процењује „очигледну” неоправданост и нецелисходност остварења сврхе кажњавања, у случају примене законом прописане казне. Прописивањем овог основа за ослобођење од казне законодавац је имао у виду проузроковане ситуације које се граниче са несрећним случајем, у којима би било бесмислено инсистирати на кажњавању учиниоца, чак и у најблажем облику, будући да се не могу очекивати било какви ефекти у смислу реализације законом прокламоване сврхе кажњавања.⁴²⁰

Међутим, поред тога, да је реч о кривичном делу из нехата, за примену овог института потребно је да кумулативно буду испуњена два услова која су у тесној вези: а) да последице дела тешко погађају учиниоца и б) да изрицање казне не би одговарало сврси кажњавања. Први услов треба тумачити у ширем смислу, односно да није увек неопходно да последице кривичног дела буду остварене само на добрима учиниоца, већ последице могу да трпе и друга лица, под условом да су са учиниоцем у блиском односу. Тако се, према ставу судске праксе, под „тешком погођености“ последицама дела сматрају душевне патње учиниоца због трпљења њему блиских лица. У правној теорији⁴²¹, ово питање се сматра најспорнијим из разлога што је тешко дати мериторну одлуку када последица дела остварена на туђем добру „тешко погађа“ и самог учиниоца дела. С друге стране, осим што је вероватна намера законодавца да се ради о блиском лицу учиниоца, тешко је прецизно одредити круг лица који у емотивном смислу представљају веома блиско лице учиниоцу дела.

Према ставу 3. исте законске одредбе суд је, такође, овлашћен да ослободи од казне и учиниоца кривичног дела ако су испуњени следећи кумулативни услови, чије постојање се процењује у сваком конкретном случају: а) ако се ради о кривичном делу за које је

⁴¹⁹ А. Стајић, Ублажавање казне и ослобођење од казне, *op.cit.*, стр. 147-155.

⁴²⁰ Ј. Радуловић, Ослобођење од казне, Зборник радова, Утврђивање чињеничног стања, изрицање и извршење кривичних санкција, Београд, 1998. године, стр. 150-161.

⁴²¹ А. Стајић, Ублажавање казне и ослобођење од казне, Зборник радова, Актуелна питања криминалне политике у Југославији, Београд, 1986. године, стр. 139-143.

прописана казна затвора до пет година и б) ако учинилац после извршеног кривичног дела, а пре него што је сазнао да је откривен отклони последице дела или надокнади штету проузроковану кривичним делом,⁴²² Оворешење диктираноје накнадним понашањем („кајањем”) учиниоца кривичног дела који успе да отклони, спречи или надокнади проузроковану штету или другу последицу, иако је претходно предузео радњу извршења.

Овом одредбом се институт „стварног кајања” афирмише путем своје криминалнополитичке компоненте која треба да стимулише учиниоца на одређено понашање, да анулира последицу кривичног дела које је већ учинио, што може бити претежнији интерес за друштво од евентуалног кажњавања за дело које је довршио. Стварно кајање је понашање учиноца кривичног дела после довршеног кривичног дела којим отклања насталу „штетну” последицу. То значи да се учинилац кривичног дела не ограничава само на формалну изјаву о свом кајању, већ треба да својим накнадним делањем заиста и отклони последицу кривичног дела.⁴²³ Из наведеног разлога треба разликовати стварно кајање од личног кајања, које се углавном састоји од вербалног изражавања кајања и жаљења због учињеног кривичног дела, али за разлику од стварног кајања, нема за резултат отклањање последице кривичног дела.

Као специфичан основ за ослобођење од казне Кривични законик у члану 59. предвиђа и поравнање учиниоца и оштећеног. Иако се мирење учиниоца и оштећеног углавном раније прописивало у кривично процесном праву, законодавац је поравнању између учиниоца и оштећеног дао посебан материјалан карактер, стављајући у први план заштиту интереса жртве, али и јачање личне одговорности учиноца кривичног дела. Овакво поравнање представља основ за ослобођење од казне, уколико учинилац (уредно, квалитетно и благовремено) изврши све обавезе које су дефинисане постигнутим споразумом са оштећеним.

Овакав основ ослобођења од казне може се применити само код кривичних дела за која је прописана казна затвора до три године или новчана казна.⁴²⁴ У случају тежих кривичних дела овакво понашање учиноца, којим жели да надомести штету причињену оштећеном или да изврши компензацију на други начин, после довршења кривичног дела,

⁴²² З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, Београд, 2018. године, стр. 287.

⁴²³ Н. Делић, Дело малог значаја и стварно кајање у кривичном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, Београд, број 1/2014. године, стр. 23-40.

⁴²⁴ Б. Чејовић, М. Кулић, *Кривично право*, *op.cit.*, стр. 318.

представља само околност релевантну у поступку одмеравања казне.⁴²⁵ Иако Законик о кривичном поступку не садржи одредбе о поступку преговарања и закључења поравнања између учиниоца и оштећеног, те о испуњењу таквог споразума, то ипак не представља препреку за примену одредаба материјалног права, нити сужава примену овог основа за ослобођење од казне.

Поједини општи или посебни основи за ослобођење од казне, такође, дозвољавају суду могућност избора између овог овлашћења и овлашћења да учиниоцу кривичног дела потпуно или делимично ублажи прописану казну. Дакле, законодавац предвиђа више могућности, где се између осталог наводи примена ублажавања казне у случајевима када постоји могућност ослобођења од казне, ако суд таквог учиниоца кривичног дела не ослободи од казне. У овом случају суд може учиниоцу кривичног дела неограничено ублажити казну, при чему не може да изрекне казну испод њеног општег минимума, што је у складу са принципом логичког тумачења „ако може више - онда може и мање”.

Судприликом одлучивања о томе да ли ће учиниоца кривичног дела ослободити од казне или ће му изрећи блажу казну нарочито води рачуну о криминалној политици кажњавања у сваком конкретном случају. Овакво законско решење указује на посебну врсту везе између ова два института, при чему суд има одлучујућу улогу да ли ће применити ублажавање или ослобођење од казне, водећи рачуна о сврси кажњавања. То указује да и ублажавање казне и ослобођење од казне представљају само законом прописане и одлуком суда одређене начине ванредног, посебног, специфичног одмеравања казне учиниоцу кривичног дела.

2.2. Ублажавање казне и условна осуда

На однос ублажавања казне и условне осуде указује различита правна природа, садржина и карактер ових института. Наиме, ублажавање казне, као што назив каже, односи се на сваку законом прописану казну (сем изузетака предвиђених у Кривичном и другом споредном закону) и представља трајан, неопозив начин њеног изрицања,

⁴²⁵ Љ. Радуловић, Ослобођење од казне, *op.cit.*, стр. 90.

одмеравања. Насупрот томе, условна осуда⁴²⁶ је врста кривичне санкције која је независна од казне, она заправо, представља алтернативну меру (супститут) којом се избегава примена казне за учиниоца лакшег кривичног дела, али то је санкција чија примена је привремена, везана за судском одлуком утврђену казну и условљена испуњењем обавеза од стране учиниоца кривичног дела. У сваком случају оба института изриче суд пресудом у спроведеном кривичном поступку, након оцене свих изведених доказа. Но, понекад је ублажавање законом прописане казне претпоставка (нужан услов) за примену условне осуде.

Условна осуда⁴²⁷ (чл. 64-66. КЗ) представља самосталну и специфичну кривичну санкцију која се реализује кроз опомену, упозорење учиниоцу кривичног дела под претњом извршења утврђене казне, уколико он поново учини кривично дело, или ако не испуни неку од наметнутих обавеза у време трајања рока проверавања (од једне до пет година). Она се сматра ефикасном кривичном санкцијом због ниског процента опозивања, што треба прихватити са резервом, јер се у нашој судској пракси при постојању основа за факултативно опозивање условне осуде, суд често одлучује за изрицање нове условне осуде.⁴²⁸

За примену условне осуде⁴²⁹ (којом се мења и ублажује законом прописана и судском одлуком утврђена казна) морају бити испуњени одређени услови. Ти се услови, преваходно, односе на запређену казну у Кривичном законнику, као и на утврђену казну у кривичном поступку, при чему је од нарочитог значаја процена суда да ли се условном осудом може постићи сврха кажњавања.⁴³⁰ Услови за изрицање условне осуде се могу поделити на објективне и субјективне услове. Објективни услови су везани за кривично дело, односно конкретну казну утврђену или прописану, док се субјективни услови односе на учиниоца кривичног дела.

⁴²⁶ Д. Радуловић, Условна осуда – неки теоријски проблеми, Правни живот, Београд, број 9/2010. године, стр. 807-821.

⁴²⁷ С. Бејатовић, Условна осуда, Београд, 1986. године, стр. 212-219.

⁴²⁸ Ј. Драгојловић, Условна осуда у кривичном законодавству Републике Србије, докторска дисертација, Правни факултет за Привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија, Нови Сад, 2016. године, стр. 62-71.

⁴²⁹ П. Марковић, Условна осуда, Правни живот, Београд, број 9/2005. године, стр. 405-411.

⁴³⁰ Б. Лечић, Условна осуда – кривично материјални и процесни аспекти, Култура полиса, Нови Сад, број 37/2018. године, стр. 191-203.

За изрицање условне осуде неопходно је да је учиниоцу кривичног дела утврђена казна затвора у трајању мањем од две године.⁴³¹ Овај се услов сматра главним условом за изрицање условне осуде. Казна се, најпре, одмерава по општим правилима за одмеравање казне, а онда се утврђује у конкретном случају.⁴³² Уколико овако утврђена казна не прелази две године, као и уколико су остали услови испуњени, онда суд може изрећи условну осуду. Осим овог основног услова, који се везује за конкретно одмеравање и утврђену казну, прописан је и допунски услов који има за циљ да ограничи примену условне осуде, искључујући тешка кривична дела. Сходно наведеном, за кривична дела за која се може изрећи казна затвора у трајању од осам година или тежа казна, условна осуда се не може изрећи.

Субјективни услови су везани за категорију учиниоца кривичног дела коме се може изрећи условна осуда. У теорији се често заступа мишљење да је неопходно одредити категорије лица код којих се условна осуда не може изрећи, пре свега, у односу на повратнике (раније већ осуђивана лица). Према решењу из Кривичног законика, условна осуда се може изрећи и учиниоцу кривичног дела који је већ вршио кривична дела, уколико је протекло више од пет година од правноснажности пресуде којом је учиниоцу изречена казна затвора или условна осуда за умишљајно кривично дело. С друге стране, када је реч о субјективним условима неопходно је да приликом изрицања условне осуде, суд утврди да се ради о учиниоцу код кога се и са оваквом изреченом кривичном санкцијом може постићи сврха кажњавања.

Дакле, суд приликом изрицања ове кривичне санкције мора посебно да води рачуна о личности учиниоца, о његовим својствима, као и о евентуалној „криминалној заражености“ тј. присуству криминогених фактора, јер поред тога што је основна сврха условне осуде да се не примени казна, неопходно је да се може очекивати и да ће сама претња применом казне на учиниоца деловати довољно, како убудуће не би вршио кривична дела⁴³³. При одлучивању да ли ће изрећи условну осуду, суд нарочито узима у

⁴³¹ В. Миладиновић, Условна осуда у кривичном праву, Ниш, 1985. године, стр. 178-186.

⁴³² З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, *op.cit.*, стр. 327.

⁴³³ Ј. Драгојловић, Условна осуда и новчана казна, Култура полиса, Нови Сад, број 32/2017. године, стр. 497-507.

обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршеног кривичног дела, степен кривице, као и друге околности под којима је дело учињено.⁴³⁴

Из свега наведеног може се закључити да се условна осуда изриче како би се избегла примена казне, уколико је реч о лакшим кривичним делима, као и уколико се код учиниоца спознају таква својства и недостатак криминогених фактора, да се може очекивати да ће условна осуда на њега деловати тако да убудуће не врши кривична дела. За изрицање условне осуде неопходно је да се ради о лакшем кривичном делу, како *inabstracto*, тако и *inconcreto*. Код условне осуде круг кривичних дела за која се може изрећи ова кривична санкција није прецизно одређен, као, на пример, код судске опомене.⁴³⁵ Одредба члана 66. КЗ под одређеним условима дозвољава примену условне осуде и у односу на дела која се с обзиром на прописану казну и њихову тежину не би могла сматрати, „лакшим” кривичним делима. Иако наведени критеријум од стране законодавца „лакше кривично дело“ није довољно прецизно одређен треба га третирати као важан елемент приликом одлучивања да ли ће бити изречена условна осуда и третирати га као услов који мора бити кумулативно испуњен у односу на остале услове прописане законом.⁴³⁶

Дакле, и ублажавањем казне и применом условне осуде учинилац кривичног дела може бити привилегован, тако што у оба случаја избегава законом прописану казну. Но, док је то избегавање казне код ублажавања казне трајног карактера, оно је код условне осуде условног, релативног, привременог карактера. То се посебно односи на обавезност или могућност опозивања условне осуде.

У случају опозивања условне осуде реализује се претња казном, односно претња казном се сада претвара у безусловну казну. Утврђена казна од стране суда изриче се и извршава. Законодавац предвиђа три основа за опозивање условне осуде: а) извршење новог кривичног дела у време трајања рока проверавања, б) раније учињено кривично дело и в) неиспуњење одређених обавеза.⁴³⁷

⁴³⁴ Б.Лечић, Условна осуда – кривично материјални и процесни аспекти, *op.cit.*, стр. 193.

⁴³⁵ М.Шкулић, Алтернативне кривичне санкције, Зборник радова, Казнена политика као инструмент државне политике на криминалитет, Бања Лука, 2014. године, стр. 245-277.

⁴³⁶ И. Ђокић, Условна осуда, Зборник радова, Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ: прилози Пројекту 2007, Београд, 2008. године, стр. 285-295.

⁴³⁷ З.Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, *op.cit.*, стр. 332.

Условна осуда представља супститут казне затвора, па ако се осуђено лице придржава пресудом суда утврђених обавеза и у остављеном року не учини ново кривично дело, тада се претња казном гаси. Кроз одлагање извршења казне учиниоцу кривичног дела даје се могућност да кроз примерено понашање и испуњење наметнутих обавеза покаже друштву и држави да се поправио. Како се условном осудом може извршити кориговање предвиђене затворске казне за учињено кривично дело, то представља сличност ове кривичне санкције са институтом ублажавања казне.

Ублажавањем казне, између осталог, дозвољава ублажавање казне тако да суд изриче условну осуду, а претходно утврђује казну која је по врсти блажа од оне коју закон предвиђа. Но, овде се уочава и разлика, будући да се испуњеност услова утврђује у току самог кривичног поступка, док код условне осуде осуђено лице својим понашањем након њеног изрицања, односно у току времена проверавања, оправдава овакво одлагање казне.

Како је условна осуда свакако блажа кривична санкција у односу на казну затвора, може се говорити о њеној сличности са институтом ублажавања казне, када се оно врши према врсти применом блаже кривичне санкције. При томе треба имати у виду да судбина изречене условне осуде зависи од даљег понашања осуђеног лица, те се не може сматрати „коначним“ решењем, за разлику од ублажавања казне.

2.3. Ублажавање казне и судска опомена

На сличан начин се може посматрати и однос ублажавања казне и судске опомене.⁴³⁸ И судска опомена је врста мере упозорења, чија је основна намена да буде супститут за кратке казне затвора. То значи да је њена примена у великој мери везана за случајеве када суд може да ублажи законом прописану казну затвора у трајању до једне, односно до три године, односно новчану казну. Но, овде је такво ублажавање прописане казне применом судске опомене трајног карактера.

⁴³⁸ Ж. Булатовић, Судска опомена, Београд, 1981.године, стр.189-198.

Од увођења у домаћи правни систем новелирањем Кривичног законика ФНРЈ из 1959. године, судска опомена се јавља мера упозорења без претње казном.⁴³⁹ Она је прво имала карактер несамосталне кривичне санкције у виду замене за казну, при чему се ова санкција сматрала довољном мером реаговања за лакше облике криминалитета, код примарних делинквената, као и делинквената без криминалног искуства⁴⁴⁰. Данас је судска опомена по својој правној природи самостална мера упозорења или кривичноправна мера *suigeneris*, која је најближа васпитним мерама, чије изрицање, као и истовремено извршење омогућава прописана врста и мера казне, иако правно она не представља њену замену.

Судска опомена⁴⁴¹ представља најблажу кривичну санкцију за пунолетна лица која не доводи до ограничавања права и слобода учиноца. Намењена је најлакшим облицима криминалитета, тако да представља социјално-етички прекор за учињено кривично дело, али и истовремено упозорење учиниоцу кривичног дела да, ако поново изврши кривично дело, може очекивати примену неке строже кривичне санкције. За разлику од условне осуде, судска опомена не садржи ретрибутивне елементе, јер не садржи претњу казном.⁴⁴² Ова санкција предвиђа се у случају када кривично одговорном учиниоцу кривичног дела није неопходно изрећи казну ради кривичноправне заштите нападнуте вредности, јер суд процењује да је само упозорење довољно да утиче на будуће понашање таквог учиноца.⁴⁴³

За изрицање судске опомене неопходно је да буду испуњена два услова (члан 71. КЗ): а) формални и б) материјални услов. Формални услов се односи на извршено кривично дело. За примену судске опомене је потребно да се ради о кривичном делу за које је запређена казна затвора до једне (изузетно до три) године или новчана казна. Када је реч о новчаној казни, законодавац није предвидео никаква ограничења. Изрицање судске опомене везује се за прописану казну затвора за извршено кривично дело, док се искључује казна коју би суд изрекао учиниоцу кривичног дела, након спроведеног кривичног поступка.

⁴³⁹ Д.Цотић, А.Михајловски, З.Јекић Симић, М.Томић Малић, Условна осуда, судска опомена, ослобођење од казне, Београд, 1975.године, стр.231-248.

⁴⁴⁰ М.Кокољ, Недостаци и перспективе судске опомене као санкције упозорења, Зборник радова 6. Научног скупа са међународним учешћем Синергија, Бијељина, 2010. године, стр. 375-380.

⁴⁴¹ Д.Радловић, Судска опомена у кривичном законодавству и пракси, Зборник радова, Актуелна питања кривичног законодавства, Београд, 2012.године, стр. 490-503.

⁴⁴² И.Јоксић, Судска опомена у кривичном праву, Безбедност, Београд, број 1/ 2010. године, стр. 93-109.

⁴⁴³ М.Кокољ, Недостаци и перспективе судске опомене као санкције упозорења, *op.cit.*, стр. 378.

Материјални услов за изрицање судске опомене се односи на околности под којима је кривично дело извршено, односно да је кривично дело учињено под таквим олакшавајућим околностима које га чине „нарочито лаким“. „Нарочито лак” вид кривичног дела постоји када се на основу свих околности конкретног случаја може закључити да је конкретно кривично дело по интензитету друштвене опасности испод одређеног просека, у којем се то кривично дело најчешће јавља у пракси, али да не постоје услови за примену института незнатне друштвене опасности (дела малог значаја).⁴⁴⁴

При одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд посебно води рачуна о њеној сврси, при чему неопходно узима у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршеног кривичног дела, као и његов однос према жртви кривичног дела, степен кривице, као и друге околности под којима је дело учињено. На основу наведеног, суд поред неопходног упознавања личности окривљеног процењује и околности које се могу третирали као олакшавајуће, односно отежавајуће.⁴⁴⁵

Услови за изрицање судске опомене прописани су кумулативно. Ипак и у случају испуњења оба кумулативна услова, суд није у обавези да изрекне судску опомену у конкретном случају. Наиме, суд се и овде може одлучити за изрицање неке друге кривичне санкције. За изрицање судске опомене неопходно је да постоји уверење суда да се и са судском опоменом може постићи сврха кажњавања.⁴⁴⁶ Но, за разлику од ублажавања казне које се може применити на сваког учиниоца кривичног дела, примена судске опомене је искључена, поред малолетника, и за војна лица за кривична дела против Војске Србије, уколико се ради о кривичним делима за која је прописана казна затвора до три године, када се може изрећи дисциплинска казна, уколико се ради о нарочито лаком виду криминалитета и уколико то захтевају интереси службе.

Међу сличности између ублажавања казне и судске опомене наводи се да се судска опомена може изрећи за кривична дела за која је прописан затвор до једне године или новчана казна, ако су учињена под таквим олакшавајућим околностима које их чине нарочито лаким. С друге стране, члан 56. став 3. КЗ наводи да суд може учиниоцу кривичног дела да ублажи казну уколико утврди да постоје нарочито олакшавајуће

⁴⁴⁴ И. Јоксић, Судска опомена у кривичном праву, *op.cit.*, стр. 95.

⁴⁴⁵ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године., *op.cit.*, стр. 342.

⁴⁴⁶ И. Јоксић, Судска опомена у кривичном праву, *op.cit.*, стр. 101.

околности и уколико оцени да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. И у случају ублажавања казне, као и код изрицања судске опомене неопходно је, такође, да суд створи уверење да се наведеном кривичном санкцијом постиже сврха кажњавања, поред неопходног услова да је утврдио да постоје нарочито олакшавајуће околности.

2.4. Ублажавање казне и условни отпуст

Условни отпуст (члан 46. КЗ) састоји се у отпуштању осуђеног лица са даљег издржавања изречене казне затвора пре него што ју је у потпуности издржало, под условом да до истека времена, за које је изречена казна, не учини ново кривично дело. Условни отпуст, у функционалном смислу, представља саставни део изречене казне затвора, јер утиче на њену садржину из разлога што се институционални третман у заводској установи замењује третманом на слободи⁴⁴⁷.

Овако одређена садржина условног отпуста указује на његову сличност са ублажавањем казне – оба института су у блиској вези са идејом индивидуализације у кажњавању учиниоца кривичног дела.

Наиме, у оба случаја суд у донетој пресуди одлучује или о ублажавању казне или о давању условног отпуста. Таквим одлукама суда претходи одговарајући законом прописани поступак, у коме се утврђују све околности конкретног извршеног кривичног дела, али још више и околности које су везане за личност његовог учиниоца. Оба института су факултативног карактера, при чему одлуке суда морају бити детаљно образложене. И оба института замењују законом прописану казну за другу, блажу врсту или блажу меру казне (ублажавање казне) или блажу меру казне (условни отпуст)

Но, из овако одређених сличности између посматраних института кривичног права проистичу и њихове разлике. Ублажавање казне је облик одмеравања казне, док је условни отпуст облик превременог обустављања од даљег тока извршења изречене казне затвора, односно других заводских кривичних санкција. Ублажавање казне је фаза која претходи

⁴⁴⁷ Д. Јовашевић, Условни отпуст у праву Републике Србије – теорија, пракса, упоредно законодавство, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 77/ 2017. године, стр. 53-73.

правноснажном окончању кривичног поступка. Насупрот томе, условни отпуст се примењује после наступања правноснажности судске пресуде. И док се условни отпуст односи само на ефективно изречену казну затвора или друге заводске, институционалне кривичне санкције, дотле се ублажавање казне може односити само на прописане казне (иако се најчешће односи на казну затвора). Но, ублажавање казне је трајно и неопозиво, док се условни отпуст под законом одређеним разлозима може, а понекад и мора опозвати одлуком суда.

У теорији се даље могу наћи мишљења према којима је условни отпуст основ за гашење казне или законска сметња за даље извршење казне. С друге стране, сматра се да условни отпуст не представља основ за гашење казне, из разлога што постоји могућност да се казна изврши након опозива условног отпуста, као ни да условни отпуст представља сметњу за даље извршење казне, јер неке мере помоћи и надзора могу трајати и за време условног отпуста.⁴⁴⁸

У литератури су се искристалисала три концепта условног отпуста:

1) условни отпуст представља милост, односно привилегију државе која у сваком тренутку може бити опозвана,

2) условни отпуст представља уговорни однос између осуђеника и државе, којим осуђени преузима одређене обавезе, па уколико их не поштује, тада се уговор ставља ван снаге и осуђени се враћа у пенитенсијарну установу, док не истекне време које је предвиђено изреченом пресудом и

3) условни отпуст представља други облик извршења казне затвора, јер се осуђеник смешта у заједницу уз бројна ограничења, због чега се за овај институт може рећи да се ради о минималној мери одузимања слободе у заједници.⁴⁴⁹

У односу на врсте кривичних санкција, институт условног отпуста може се применити на следеће кривичне санкције: а) казну затвора, б) казну малолетничког затвора, в) васпитне мере упућивања у васпитну установу и васпитно-поправни дом и г) меру безбедности обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи.

⁴⁴⁸ Д. Јовашевић, Условни отпуст у праву Републике Србије – теорија, пракса, упоредно законодавство, *ibid.*, стр.57.

⁴⁴⁹ Б.Симић, Институт условног отпуста у позитивном законодавству Републике Србије, Безбедност, Београд, број 2/2012. године, стр. 265-276.

Формалне и материјалне претпоставке за давање условног отпуста, услови под којима се осуђено лице отпушта на условни отпуст, као и разлози, основи за његово опозивање регулисани су одредбама Кривичног законика, док је поступак за одлучивање по молби за условни отпуст регулисан одредбама Законика о кривичном поступку. Циљеви условног отпуста, његова садржина и посебне обавезе које се намећу условно отпуштеном лицу садржане су у прописима извршног кривичног (пенитенсијарског) права: Законом о извршењу кривичних санкција⁴⁵⁰ и Законом о извршењу ванзаводских санкција и мера.⁴⁵¹

Условни отпуст се даје ако су испуњена два кумулативна услова. То су⁴⁵²: 1) да је осуђени издржао две трећине изречене казне затвора, при чему се овај рок рачуна од дана када је започето извршење казне и 2) да се осуђени у току издржавања казне тако поправио да се са основом може очекивати да ће се на слободи добро владати, а нарочито да до истека времена, за које је изречена казна, не учини ново кривично дело. На тај начин је условни отпуст у складу са принципом индивидуализације казне (на исти начин као што је и институт ублажавања казне), јер је своди управо на ону меру казне која је стварно потребна у конкретном случају за остварење циљева кажњавања. При оцени да ли ће се осуђени условно отпустити суд узима у обзир његово владање за време издржавања казне, извршавање радних обавеза с обзиром на његову радну способност и друге околности, које указују да осуђени док траје условни отпуст неће извршити ново кривично дело⁴⁵³.

Но, условни отпуст није општи институт јер постоје одређени изузеци када се он и поред испуњења законом прописаних услова, не може дати. Тако суд према одредбама Кривичног законика не може да условно отпусти осуђеног: а) који је током издржавања казне два пута кажњаван за теже дисциплинске преступе и коме су одузете додељене погодности и б) који је учинио тешка кривична дела: тешко убиство, силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба са дететом и обљуба злоупотребом положаја.

450 Службени гласник Републике Србије број 55/2014 и 35/2019.

451 Службени гласник Републике Србије број 55/2014.

452 Д., Јовашевић, Условни отпуст у праву Републике Србије – теорија, пракса, упоредно законодавство, *op.cit.*, стр. 61.

453 З.Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, *op.cit.*, стр. 243.

Такође, и Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима⁴⁵⁴ (члан 5.) искључио је могућност давања условног отпуста учиниоцу следећих кривичних дела: силовање, обљуба над немоћним лицем, обљуба с дететом, обљуба злоупотребом положаја, недозвољене полне радње, подвођење и омогућавање вршења полног односа, посредовање у вршењу проституције, приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију, навођење детета на присуствовање полним радњама и искоришћавање рачунарске мреже или комуникације другим техничким средствима за извршење кривичних дела против полне слободе према малолетном лицу, ако су ова дела извршена према малолетним лицима.⁴⁵⁵

Уколико испуњава законом прописане услове суд може условно отпустити и лице које је осуђено⁴⁵⁶: 1) на казну доживотног затвора ако је издржао двадестседам година, 2) за кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом, кривична дела против полне слободе, кривично дело насиља у породици, кривично дело неовлашћене производње и стављања у промет опојних дрога, кривична дела против уставног уређења и безбедности Републике Србије, кривично дело примања мита и кривично дело давања мита, 3) од стране посебних одељења надлежних судова, у поступцима који су вођени у складу с надлежношћу Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције⁴⁵⁷ и 4) више од три пута на казну затвора, а није извршено брисање или не постоје услови за брисање неке од осуда.

Ако условно отпуштени не оправда указано поверење долази до опозивања условног отпуста и његовог поновног враћања у заводску установу. Постоје две врсте опозивања условног отпуста: а) обавезно и б) факултативно опозивање, о чему одлуку доноси суд (члан 47. КЗ).

454 Службени гласник Републике Србије број 32/2013.

455 Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2016. године, стр.241-243.

456 Д. Димовски, И. Поповић, Условни отпуст – нормативни и практични аспект, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 2/2017. године, стр. 47-59.

457 Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције (Службени гласник РС, бр. 94/2016), који је ступио на снагу 1. марта 2018. године, заменио је ранији Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела (Службени гласник Републике Србије број 42/2002, 27/2003, 39/2003, 67/2003, 29/2004, 58/2004, 45/2005, 61/2005, 72/2009, 72/2011, 101/2011 и 32/2013).

До обавезног опозивања условног отпуста долази ако су испуњени следећи услови:
а) када условно отпуштени за време док се налази на условном отпусту изврши кривично дело или када му се суди за кривично дело које је раније учинио, али се за њега није знало у време давања условног отпуста и б) да је за новоизвршено или новооткривено кривично дело изречена казна затвора преко једне године.

До факултативног опозивања условног отпуста долази у случају: а) када условно отпуштени за време трајања условног отпуста учини једно или више кривичних дела или му се суди за кривична дела која је раније учинио, а за која је изречена казна затвора до једне године и б) када условно отпуштени не испуни неку од обавеза које су предвиђене кривичноправним одредбама, а које му је суд одредио. При оцени, у овом случају, да ли ће опозвати условни отпуст или не, суд нарочито узима у обзир: а) сродност учињених кривичних дела, б) побуде из којих су дела учињена и в) друге околности које указују на оправданост опозивања условног отпуста⁴⁵⁸.

Када суд опозове условни отпуст,⁴⁵⁹ тада изриче казну применом правила о одмеравању казне за дела у стицају, узимајући раније изречену казну као утврђену. Део казне који је осуђени издржао по ранијој осуди урачунава се у нову казну, а време које је провео на условном отпусту се не урачунава. Ако условно отпуштени буде осуђен на казну затвора до једне године, а суд не опозове условни отпуст, он се упућује у заводску установу на издржавање ове казне, при чему се продужава условни отпуст за време које је осуђени провео на издржавању казне затвора. Лицу које је осуђено на казну доживотног затвора условни отпуст траје петнаест година, од дана када је отпуштен из завода. Законик је одредио да се условни отпуст може опозвати најкасније у року од две године, од дана када је његов рок истекао.

⁴⁵⁸ Б. Симић, Институт условног отпуста у позитивном законодавству Републике Србије, *op.cit.*, стр. 270.

⁴⁵⁹ З.Стојановић, Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, *op.cit.*, стр. 244.

2.5. Ублажавање казне и амнестија

По специфичном дејству које се састоји у потпуном или делимичном ослобођењу од казне или у замени изречене казне блажом казном које се може дати амнестијом, овај је институт, који иначе представља основ за гашење кривичних санкција, сличан институту ублажавања казне.

Међутим, код ублажавања казне ради се о примени блаже казне по врсти и мери, од оне казне која је законом прописана за одређено кривично дело. О ублажавању казне одлучује суд у донетој пресуди у сваком конкретном случају. Оно се увек примењује у поступку према учиниоцу конкретног кривичног дела. Ублажавање казне везано је за законом прописане основе и границе.

Код амнестије⁴⁶⁰ ситуација је нешто другачија. Њу даје скупштина путем закона. Она се односи на индивидуално неодређено лице или лица. Примена ублажавања казне у овом случају није везана за неке основе, нити за постављене границе. И коначно, њено се дејство односи на већ изречену казну од стране суда, коју један „вансудски орган“ замењује блажом казном.

Амнестија⁴⁶¹ значи предавање забраву учињеног кривичног дела као да се никада није ни десило. То је акт законодавног органа, који се односи на неодређени број лица која су одређена према неком општем критеријуму. Амнестија, заправо, представља *lexspecialis* којим се вољом законодавца укида или ограничава државно право на кривично гоњење или извршење изречене казне.⁴⁶²

Амнестијом⁴⁶³ се поименично неодређеном броју лица даје ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења изречене казне, замењује изречена казна блажом казном, даје рехабилитација, укидају све или поједине правне последице осуде или се укидају мере безбедности: забрана вршења позива, делатности и дужности, забрана управљања моторним возилом и протеривање странца из

⁴⁶⁰ Д.Јовашевић, Амнестија и помиловање, Београд, 2000.године, стр.89-97.

⁴⁶¹ Д.Јовашевић, З.Стевановић, Амнестија и помиловање у кривичном праву, Београд, 2008.године, стр.119-131.

⁴⁶² Д.Решетар, Помиловање и амнестија, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/2014. године, стр. 429-444.

⁴⁶³ Д. Коларић, Амнестија у националном и међународном кривичном праву, Безбедност, Београд, број 1/2011. године, стр. 116-139.

земље (члан 109. КЗ)⁴⁶⁴. Другим речима, амнестија је правни акт у форми закона, којим се неодређеном броју лица позитивно одлучује о неком њиховом кривичноправном стању.

Кривични законик не предвиђа никаква ограничења у погледу врсте и тежине кривичних дела, односно врсте и висине изречене казне (али и мера безбедности) за кривична дела која могу бити обухваћена актом амнестије. Она представља искључиво ствар процене законодавца приликом доношења појединог закона о амнестији.⁴⁶⁵ Иако се амнестија најчешће односи на врсту кривичног дела или висину изречене казне, она може да обухвата и учиноце кривичног дела према неком другом критеријуму, тако да се може односити на учиноце одређене старости, пола или здравственог стања. Као акт милости, амнестија представља општи основ за гашење сваке кривичне санкције, јер се може односити на сва кривична дела и на све учиноце.⁴⁶⁶

Амнестија се односи на већ учињена кривична дела, тако да њоме нису обухваћена кривична дела учињена у будућности. Како се амнестија односи на већ учињена кривична дела, то значи да амнестијом могу да буду обухваћена само она противправна стања која су створена извршењем кривичног дела и која су трајала до ступања на снагу закона о амнестији. Уколико извршилац трајног кривичног дела после ступања на снагу закона о амнестији настави да остварује обележја таквог кривичног дела одређеног у закону, он чини ново кривично дело које није обухваћено раније датом амнестијом.

У правној теорији постоје мишљења према којима је амнестија процесна сметња која онемогућава покретање или вођење поступка, па самим тим и извршење казне. Међутим, то није случај уколико се садржина амнестије односи само на ублажавање казне, односно замену изречене казне неком блажом казном, или када се амнестија састоји у превременој рехабилитацији. До обуставе кривичног поступка долази све док није донета правноснажна судска одлука. Када се амнестијом потпуно или делимично ослобађа учинилац кривичног дела од извршења казне, неопходно је да је казна изречена, док ослобођење од казне може да се примени пре него што је њено извршење започело. Уколико је поступак извршења казне у току, онда се амнестијом осуђено лице може ослободити делимично од даљег извршења казне.

⁴⁶⁴ Д., Решетар, Помиловање и амнестија, *op.cit.*, стр. 434.

⁴⁶⁵ В.Мишић, Амнестија неправноснажна осуђујућа пресуда, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 3/1991.године, стр. 40-47.

⁴⁶⁶ Д.Јовашевић, Појам, карактеристике и садржина амнестије у кривичном праву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 52/2008. године, стр. 63-91.

Дејство амнестије може бити различито⁴⁶⁷. У најширем смислу, амнестија представља ослобођење од кривичног гоњења. Покретање кривичног поступка треба тумачити у смислу одговарајућих процесних одредби. Против учиниоца који је обухваћен аболицијом не може се покренути кривични поступак. Тај поступак се обуставља, уколико је већ био покренут, без обзира у којој је фази, по службеној дужности и више се против тог лица, за дело за које је било оптужено, он не може водити. Једини услов за овакву обуставу кривичног поступка јесте да још увек није донета правноснажна судска одлука, јер се онда не може применити овај облик амнестије. Аболицијом се обухватају сва лица на која се амнестија односи без обзира да ли су извршиоци или саучесници, осим уколико самим законом о амнестији нису постављена нека ограничења.

У ужем смислу, амнестија представља опроштај од казне која је изречена правноснажном судском одлуком. У том смислу амнестија може да значи потпуно или делимично ослобођење од извршења казне. Извршилац кривичног дела може се ослободити извршења казне пре него што је започело њено извршење, односно може се и делимично ослободити од казне, уколико је поступак извршења казне у току. Потпуно ослобођење од извршења казне могуће је само, уколико је пресуда постала правноснажна.

Код потпуног ослобођења од извршења казне могуће су две ситуације. У првој ситуацији када са извршењем казне још није започето, тада се њеном извршењу више не може приступити, што делује *profuturo*. У другој ситуацији, ако је са извршењем казне већ започето, оно се мора обуставити.

Делимично ослобођење од извршења казне, представља њено ублажавање по мери, при чему се не примењују ограничења која се, иначе, законом предвиђају у случају ублажавања казне по мери, јер орган који је овлашћен да осуђеног потпуно ослободи од казне, може му изречену казну неограничено ублажити. При оваквом ублажавању казне, ипак постоји једно ограничење, које произилази из логике саме ствари, да се на пример, казна затвора не може ублажити амнестијом испод општег минимума од тридесет дана.

Но, амнестијом се изречена казна може заменити блажом казном. Блажа је она казна која је за осуђено лице лакша по садржини, дејству, степену ограничења права или времену трајања.

⁴⁶⁷ Б.Чејовић, М.Кулић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 378.

Давање рехабилитације, укидање правних последица осуде или укидање појединих мера безбедности, на које се може односити дејство амнестије, нису од већег значаја за посматрану тему овога рада.

Савремена кривична законодавства прихватила су амнестију као законску могућност да се избегне кривично гоњење, односно да се учине одговарајуће измене у изреченој казни у поступку њеног извршења. У основи примене овог института налазе се оправдани разлози⁴⁶⁸, па се тако може услед друштвених, економских, политичких или других промена изречена осуда, која је већ постала правноснажна, показати неадекватном и неправичном. Може се догодити да нека кривична дела, и без измене кривичног законодавства, а услед наступања неких нових околности, изгубе онај интензитет друштвене опасности, који је постојао у време доношења пресуде, па се она мора кориговати уз помоћ амнестије. Историја кривичног права, такође, познаје случајеве доношења судских одлука услед заблуда, грешака, па и зле намере. Из наведеног разлога, амнестија, у садржајном смислу, може представљати и замену изречене казне блажом казном.

На овакво законско решење стављају се многи приговори, из разлога што се осуђена лица стављају у неравноправан положај. Такође, један од приговора на овај институт састоји се у томе што се амнестија даје вансудским путем, од стране државно-политичких органа, па се из наведеног разлога може испољити арбитарност, самовоља, па чак и злоупотреба.

2.6. Ублажавање казне и помиловање

Сличан је однос и ублажавања казне и помиловања. Помиловање је институт којим се мења дејство судске одлуке у погледу изречене кривичне санкције или се спречава доношење такве одлуке у случају када до кривичног гоњења није дошло⁴⁶⁹. То је појединачни правни акт, који се за разлику од амнестије односи на тачно одређена лица

⁴⁶⁸ Љ.Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2005.године, стр. 329-330.

⁴⁶⁹ Д.Решетар, Помиловање и амнестија, *op.cit.*, стр. 430.

ињегово доношење се налази у изричитој надлежности председника Републике Србије. Председник Републике Србије, као шеф државе, својом одлуком о помиловању искључује примену правног поретка у односу на конкретно лице из одређених разлога. Поред тога што оно представља акт милости, помиловање се још сматра сигуросним вентилом за решавање проблема у ретким атипичним случајевима, у којима примена кривичног права и кривичних санкција није оправдана и праведна, те стога доноси више штете него користи⁴⁷⁰.

Примена института помиловања састоји се у томе да, један од највиших органа државне власти, председник Републике има овлашћење да поименично одређено лице, извршиоца кривичног дела: а) ослободи од кривичног гоњења (аболиција), б) потпуно или делимично ослободи од казне, в) замени изречену казну блажом казном или условном осудом, г) да рехабилитацију, д) укине или скрати правне последице осуде и њ) укине или скрати трајање одређене мере безбедности.⁴⁷¹

На однос ублажавања казне и помиловања утиче садржина ових института. Тако помиловање⁴⁷² представља основ за гашење кривичне санкције, док је ублажавање казне један од начина ванредног одмеравања казне од стране суда. Напротив, помиловање даје одређеном лицу највиши орган извршне власти – председник Републике, путем појединачног акта (одлуке, указа), без икаквог образложења, често и без потребног поступка. О ублажавању казне одређеном лицу одлучује суд у донетој пресуди у законом прописаном поступку, при чему ова одлука мора бити детаљно образложена.

Помиловањем⁴⁷³ се, у смислу члана 110. КЗ, може дати ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења изречене казне, замена изречене казне блажом казном или условном осудом, рехабилитација, потпуно или делимично укидање свих или појединих правних последица осуде или укидање, односно краће трајање мера безбедности: забране вршења позива, делатности и дужности, забране управљања моторним возилом и протеривање странца из земље. Све што је речено о

⁴⁷⁰ Д. Миладиновић Стефановић, Историјски развој установе помиловања – са посебним освртом на право Србије од периода средњег века до 1929. године, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 52/2008. године, стр. 165-187.

⁴⁷¹ Д. Миладиновић Стефановић, Осврт на концепт помиловања у кривичном законодавству Србије, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 47/2006. године, стр. 133-148.

⁴⁷² Д. Миладиновић Стефановић, Институт помиловања у светлу ресторативне правде, Темида, Београд, број 1/2007. године, стр. 37-46.

⁴⁷³ Д. Миладиновић Стефановић, О функцијама помиловања, Зборник Правног факултета у Подгорици, Подгорица, број 38/2008. године, стр. 270-293.

дејству амнестије, односи се и на дејство помиловања које је нешто шире одређено, па се на овај начин може дати и: а) замена изречене казне условном осудом и б) скратити време трајања правних последица осуде или мере безбедности.

Давање помиловања није ограничено неким материјално-правним условима. Поступак за помиловање може се покренути на два начина: а) по службеној дужности и б) по молби осуђеног лица. Најчешће се у пракси овај поступак покреће на молбу осуђеног лица или других овлашћених лица као што су: брачни друг осуђеног, сродници по крви у првој линији, брат и сестра, усвојилац и усвојеник, старалац, као и бранилац уколико има посебно или специјално пуномоћје⁴⁷⁴. Међутим, у одређеним случајевима поступак за помиловање може се покренути по службеној дужности, нпр. када се ради о ослобођењу од кривичног гоњења (аболиција). Помиловање може захтевати свако осуђено лице, без обзира због је кривичног дела осуђено и на коју кривичну санкцију. Када се помиловање даје по службеној дужности, онда лице на које се односи помиловање не може да га одбије, јер се у оваквом случају ради о акту надлежног органа који није условљен вољом појединца.⁴⁷⁵

Од значаја за тему нашега рада је дејство помиловања које се огледа у делимичном ослобођењу осуђеног лица од извршења казне и у замени изречене казне блажом казном, односно условном осудом.

Замена изречена казне блажом казном подразумева могућност да се помиловањем изречена казна ублажи искључиво по врсти. Овакво тумачење иде у прилог томе што би се ублажавање казне по мери могло изједначити са делимичним ослобођењем од извршења казне. Ипак, изједначавање ове две врсте помиловања није прихватљиво. Најпре, делимично ослобођење од извршења казне, као вид помиловања, утиче искључиво на извршење казне при чему и даље правно егзистира ранија правноснажна одлука. Код замене изречене казне блажом казном, одлуком о помиловању, као новом одлуком замењује се ранија судска одлука, тако да у погледу појединих института правно постоји само нова одлука даваоца помиловања.

Делимично ослобођење од извршења казне подразумева да се у случају започетог извршења казне, осуђено лице ослобађа од дела њеног даљег извршења. Овакав вид

⁴⁷⁴ Б.Симић, Институт помиловања у нашем праву, Безбедност, Београд, број 6/2006.године, стр. 902-916.

⁴⁷⁵ Љ.Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op.cit.*, стр. 331.

помиловања представља ублажавање казне по мери. У основи овога решења се налази овлашћење органа који може осуђеног потпуно да ослободи од извршења казне, при чему он има и овлашћења да га делимично ослободи од извршења изречене казне, мимо установљених ограничења.

Закон не даје ближа објашњења под којим условима се може спровести замена изречене казне условном осудом. Логично би било да се и у овом случају замене изречене казне условном осудом примењују одредбе кривичног законодавства о условима за изрицање условне осуде, њеном дејству и опозивању, с тим што се време у коме се осуђено лице обавезује на уздржавање од вршења кривичних дела креће у законом прописаним границама, дакле, када се ради о замени изречене казне затвора у трајању краћем од две године.⁴⁷⁶

На крају још једном да истакнемо следеће. По специфичном дејству које се састоји у делимичном ослобођењу од казне или у замени изречене казне блажом казном, односно условном осудом која се може дати помиловањем, овај је институт, који, иначе, представља основ за гашење кривичних санкција, као и амнестија, сличан институту ублажавања казне.

Међутим, код ублажавања казне ради се о примени блаже казне по врсти и мери од оне казне, која је законом прописана за одређено кривично дело. О ублажавању казне одлучује суд у донетој пресуди у сваком конкретном случају. Оно се увек примењује у законом прописаном судском поступку према учиниоцу конкретног кривичног дела. Ублажавање казне је везано за законом прописане основе и границе.

Напротив, помиловање даје вансудски орган – председник Републике, такође, путем појединачног правног акта који има „политички” или „управни”, а не „судски” карактер. И овај се акт, такође, односи на индивидуално одређено лице, али се он може донети, како на молбу осуђеног лица, тако и по службеној дужности. Ублажавање казне никада се не даје на такав начин, већ по оптужном акту овлашћеног тужиоца.

Примена ублажавања казне у случају датог помиловања није везана за неке посебне основе, разлоге, нити за постављене границе. И коначно, њено се дејство односи на већ

⁴⁷⁶ И.Вуковић, В.Бајовић, Садржина помиловања и поједине недоумице у његовој примени, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2017. године, стр. 59-81.

изречену казну од стране суда, коју један „вансудски орган” замењује блажом казном или условном осудом.

3. ОДНОС УБЛАЖАВАЊА КАЗНЕ И ИНСТИТУТА КРИВИЧНО ПРОЦЕСНОГ ПРАВА

3.1. Ублажавање казне и начело опортунитета

Поступање јавног тужиоца, сагласно начелу легалитета кривичног гоњења, подразумева иницирање кривичног поступка, увек када су за то испуњени стварни и правни услови⁴⁷⁷. Наиме, сходно члану 6. Законика о кривичном поступку⁴⁷⁸ јавни тужилац је дужан да предузме кривично гоњење када постоје основи сумње да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинило кривично дело за које се гони по службеној дужности. Међутим, у појединим ситуацијама, кривични поступак не представља оптималан институционални оквир за остваривање кривичноправне заштите друштвене вредности. Из наведеног разлога било је неопходно стварање нормативног оквира, којим би се омогућила процена сврсисходности покретања кривичног поступка, у ситуацијама када покретање кривичног поступка не би изискивало потребу за остваривањем кривичноправне заштите друштва.

Из наведеног разлога, сходно начелу опортунитета, овлашћени тужилац у сваком поједином случају цени да ли је целисходно покренути кривични поступак, за чије су покретање испуњене све законске претпоставке.⁴⁷⁹ Разлози на којима овлашћени тужилац заснива своју одлуку о целисходности или нецелисходности покретања кривичног поступка могу да буду различити. Они се могу односити на политичке разлоге, безначајност кривичног дела, утисак који ће кривично гоњење оставити на јавност,

⁴⁷⁷ С. Кнежевић, Основна начела кривичног процесног права, Ниш, 2012. године, стр. 53.

⁴⁷⁸ Службени гласник Републике Србије број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

⁴⁷⁹ С. Бејатовић, Кривично процесно право, Београд, 2014. године, стр. 93.

безначајност учињење штете, да је окривљени већ надокнадио штету, благонаклоност према окривљеном из криминално политичких разлога, а с озбиром на његову личност, односно да се ради о малолетнику и слично⁴⁸⁰.

У нашем кривично процесном праву предвиђено је више случајева одступања од начела легалитета. То су, управо, случајеви могуће примене начела опортунитета према пунолетним учиниоцима кривичног дела. Тако јавни тужилац може (члан 284. ЗКП) да одбаци кривичну пријаву код кривичних дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора у трајању до три године, уколико је осумњичени услед стварног кајања спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а јавни тужилац, према околностима случаја, оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично.

Јавни тужилац даље може одложити кривично гоњење (члан 283. ЗКП) за кривична дела, за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, под условом да осумњичени прихвати да изврши једну или више од следећих обавеза: а) да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да надокнади причињену штету, б) да плати одређени износ у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, в) да обави одређени друштвено корисни или хуманитарни рад, г) да испуни доспеле обавезе издржавања, д) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога, ђ) да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања и е) да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно да поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком⁴⁸¹.

Први случај примене начела опортунитета се, у правној теорији, третира као одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности, при чему је неопходно да су испуњени следећи услови:

- а) да се осумњичени стварно каје,
- б) да је због тога спречио наступање штете или да је штету већ у потпуности накнадио и
- в) да јавни тужилац оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично.

Само уколико су испуњена сва три услова, јавни тужилац може да донесе решење о одбацивању кривичне пријаве, а да ли ће то учинити, законодавац је препустио јавном

⁴⁸⁰ Ј. Матијашевић Обрадовић, Кривично процесно право, Општи део, Нови Сад, 2016. године, стр. 70.

⁴⁸¹ В. Ђурђић, Дискреционо кривично гоњење, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 55/2010. године, стр. 1-28.

тужиоцу да цени према околностима конкретног случаја. Како се ради о разлозима целисходности, јавни тужилац може али и не мора да одбаци кривичну пријаву. Оштећени, уколико је одбачена кривична пријава, нема права да преузме кривично гоњење у својству супсидијарног тужиоца, као ни могућност да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу, ради преиспитивања такве одлуке надлежног јавног тужиоца.

Када је реч о другом случају примене начела опортунитета кривичног гоњења, односно када се ради о условном одлагању кривичног гоњења, окривљеном је дата могућност да прихваћену обавезу изврши у року који не може бити дужи од годину дана, а који одређује јавни тужилац, при чему уколико у остављеном року изврши такву обавезу, јавни тужилац одбацује кривичну пријаву. Ни у овом случају оштећени нема право да преузме кривично гоњење у својство супсидијарног тужиоца, као ни могућност да поднесе приговор непосредно вишем јавном тужиоцу⁴⁸².

У кривичном поступку који се води према малолетницима Закон о малолетним учиниоцима кривичног дела и кривичноправној заштити малолетних лица⁴⁸³ предвиђа два одступања од начела легалитета кривичног гоњења.

Први случај примене начела опортунитета за малолетне извршиоце кривичног дела могућ је уколико се ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. Код оцене сврсисходности покретања и вођења кривичног поступка, јавни тужилац посебно разматра следеће околности: а) природу кривичног дела, б) околности под којима је дело учињено, в) ранији живот малолетника и г) његова лична својства.

Други случај примене начела опортунитета за малолетне извршиоце кривичног дела предвиђен је за ситуације када се малолетник јавља као извршилац два кривична дела, при чему се већ налази на извршењу казне или васпитне мере за прво кривично дело. И у овом случају јавни тужилац врши процену целисходности покретања поступка за друго кривично дело, уколико с обзиром на тежину тог кривичног дела, као и на казну, односно васпитну меру коју извршава, не би имало сврхе вођење поступка, као ни изрицање кривичне санкције за то дело (члан 58.).

⁴⁸² Ј. Матијашевић Обрадовић, Кривично процесно право, Општи део, *op.cit.*, стр. 74.

⁴⁸³ Службени гласник Републике Србије број 85/2005.

Примена начела опортунитета представља одступање, односно супротност начелу легалитета према коме је јавни тужилац дужан да предузме кривично гоњење увек када постоје докази који говоре у прилог потребном степену сумње да је учињено кривично дело за које се гони по службеној дужности. Начелом опортунитета обухваћена су кривична дела са запређеном казном до пет година затвора, односно новчаном казном. Могућност да се лицу, коме се ставља на терет неко од таквих кривичних дела, одложи кривично гоњење, односно одбаци кривична пријава, уколико испуни неку од законом предвиђених обавеза или из разлога правичности, свакако представља вид ублажавања казне, уколико се упореди са прописаном казном затвора или новчаном казном, која му се може изрећи у редовном кривичном поступку за такво кривично дело.

Због тога се начело опортунитета кривичног гоњења и анализира на овом месту, јер се њиме „избегава“ вођење кривичног поступка, осуда окривљеног лица, као и могућност изрицања прописаних казни затвора, односно новчане казне. За разлику од ублажавања казне о коме одлучује суд, код начела опортунитета главну улогу има јавни тужилац.

3.2. Ублажавање казне и споразум о признању кривичног дела

Споразум о признању кривичног дела (члан 313-319. ЗКП) представља нагодбу између јавног тужиоца с једне стране, и окривљеног и његовог браниоца с друге стране, на основу кога окривљени добровољно и у потпуности признаје кривично дело које му се ставља на терет, док се јавни тужилац обавезује на одређене уступке према окривљеном.⁴⁸⁴ У формалном смислу, споразум о признању кривичног дела може се дефинисати као консенсуално решавање предмета кривичног поступка на основу сагласности воља странака о којој коначну одлуку доноси кривични суд.⁴⁸⁵ Споразум о признању кривичног дела може се закључити од момента доношења наредбе за спровођење истраге, па све до завршетка главног претреса.

⁴⁸⁴ Б.Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, Зборник Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 2/2017. године, стр. 387-404.

⁴⁸⁵ Б. Станковић, Споразум о признању кривичног дела, Страни правни живот, Београд, број 3/2016. године, стр. 129-143.

У зависности у којој фази кривичног поступка се закључује, споразум о признању кривичног дела се подноси судији за претходни поступак, уколико оптужница није још увек потврђена, или председнику судског већа након потврђивања исте. Приликом закључења споразума о признању кривичног дела неопходно је присуство браниоца окривљеног из разлога што се ради о питању које је значајно за правни положај окривљеног, обзиром да се споразумом окривљени одриче права на жалбу.

У формалном смислу споразум о признању кривичног дела садржи следеће елементе:

- 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе,
- 2) признање окривљеног да је извршио кривично дело,
- 3) споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције,
- 4) споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене извршењем кривичног дела и имовинском правном захтеву, уколико је поднет,

- 5) изјаву о одрицању странке и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд прихватио у потпуности споразум о признању кривичног дела, осим уколико се пресуда не односи на споразум као и у случајевима када је потребно поступак обуставити и

- б) потпис странака и браниоца.⁴⁸⁶

Осим наведених елемената, споразум о признању кривичног дела факултативно може да садржи још неке елементе, као што су:

- 1) изјава јавног тужиоца о одустајању од кривичног гоњења за кривична дела која нису обухваћена споразумом о признању кривичног дела,

- 2) изјава окривљеног о прихватању обавезе у случају одлагања кривичног гоњења, уколико природа обавезе омогућава да се започне са њеним извршењем пре подношења споразума и

- 3) споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног.⁴⁸⁷

⁴⁸⁶ В.Делибашић, Споразум јавног тужиоца и окривљеног о признању кривичног дела, Култура полиса, Нови Сад, број 32/2017. године, стр. 361-373.

⁴⁸⁷ З.Павловић, Кривично процесно право II, Нови Сад, 2015. године, стр. 63-66.

Поводом поднетог споразума у писаној форми суд може донети следеће одлуке: а) да споразум да одбије, б) да споразум одбаци или в) да споразум у потпуности прихвати.

Пресуду којом се прихвата споразум о признању кривичног дела и којом се окривљени оглашава кривим, суд доноси ако су кумулативно испуњени следећи услови:

1) да је окривљени свесно и добровољно признао кривично дело, односно кривична дела која су предмет оптужбе,

2) да је окривљени свестан свих последица овако закљученог споразума, а нарочито његове изјаве којом се одриче права на правни лек, односно којим се може ограничено користити, као и одрицања права на суђење,

3) да постоје и други докази који нису у супротности са признањем кривичног дела и

4) да је предложена кривична санкција, односно казна која је обухваћена закљученим споразумом у складу са кривичним или другим законом.

Поред наведених елемената које садржи осуђујућа пресуда, односно пресуда којом се прихвата споразум о признању кривичног дела, оваква пресуда садржи и разлоге којима се суд руководио приликом прихватања закљученог споразума.⁴⁸⁸

Уколико споразум о признању кривичног дела не садржи неки од обавезних елемената, суд се не упушта у његову „основаност“, већ решењем одбацује споразум.⁴⁸⁹ Разлог за одбацивање споразума представља и изостанак окривљеног на заказано рочиште, уколико није оправдао свој изостанак.

Када суд утврди да у закљученом споразуму о признању кривичног дела недостаје неки од обавезних елемената, онда он може одбити споразум, односно када су испуњени услови на основу којих се може обуставити кривични поступак.

Дато признање кривичног дела приликом закључења споразума не може се користити у кривичном поступку, уколико дође до одбијања, односно одбацивања закљученог споразума. Овакво законско решење изазива различита тумачења у правној теорији, с обзиром да се приликом закључења споразума могу прилагати и докази којима се поткрепљује дато признање.

⁴⁸⁸ Б. Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *op.cit.*, стр. 395.

⁴⁸⁹ В. Делибашић, Споразум јавног тужиоца и окривљеног о признању кривичног дела, *op.cit.*, стр. 368.

Мотиви окривљеног за закључење оваквог споразума се могу односити на трајање кривичног поступка, трошкове кривичног поступка, избегавање неизвесности и непријатности, нарочито због природе одређених кривичних дела, при чему је окривљени посебно мотивисан могућношћу изрицања блаже казне од оне која је Кривичним закоником забрањена за кривично дело које му се ставља на терет. Закљученим споразумом странке и бранилац предлажу суду казну, односно распон казне у складу са прописаним посебним минимумом, односно максимумом казне.

Изрицање блаже казне на основу датог признања о извршеном кривичном делу указује на сличност института споразума о признању кривичног дела са ублажавањем казне, којим се, такође, учиниоцу кривичног дела изриче блажа казна од оне која је законом предвиђена. С друге стране Кривични законик, такође, прописује признање кривичног дела као олакшавајућу околност на основу које се може казна ублажити, а које је основни елемент неопходан за закључење споразума о признању кривичног дела.

3.3. Ублажавање казне и споразум о сведочењу окривљеног

Споразум о сведочењу окривљеног (члан 320-326. ЗКП)⁴⁹⁰ представља модификовани институт некадашњег сведока-сарадника, којим окривљени за кривично дело које спада у делокруг тужилаштва посебне надлежности, односно за Закоником таксативно набројана тешка кривична дела, признаје да је учинио кривично дело које му се ставља на терет, а истовремено се обавезује да ће о том кривичном делу изнети у писменој форми све што му је познато, односно да ће о њему сведочити⁴⁹¹. За споразум о сведочењу окривљеног се истиче у теорији да представља врсту споразума о признању кривичног дела из разлога што се кривични предмет решава споразумом тужиоца и оптуженог без одржавања суђења. Овај се споразум, заправо, састоји у признању кривице од стране оптуженог у замену за тужиочево обећање да ће га теретити за мање него што му омогућавају докази, затим да га неће теретити за нека кривична дела или да ће тражити

⁴⁹⁰ Б.Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *op.cit.*, стр. 387-404.

⁴⁹¹ Б. Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *ibid.*, стр. 396.

одређену казну, која је блажа (нижа) од оне казне која би му била изречена у случају када би се водио редовни кривични поступак.⁴⁹²

Из саме дефиниције споразума о сведочењу окривљеног следи да се наведени споразум може закључити само за кривична дела која спадају у делокруг тужилаштва посебне надлежности, односно за кривична дела организованог криминала, као и кривична дела против човечности, као и других добара заштићених међународним правом.

Споразум о сведочењу окривљеног има ширу садржину, него што је то случај са споразумом о признању кривичног дела. Елементи споразума о сведочењу оптуженог се деле на: а) обавезне и б) факултативне елементе.

Садржину споразума о сведочењу обавезно чине следећи елементи:

- 1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе,
- 2) изјава окривљеног да у потпуности признаје кривично дело, да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу за које треба да сведочи и да ништа неће прећутати, да је дужан да говори истину и да не сме ништа да прећути, као и упозорење да давања лажног исказа представља кривично дело, као и заклетву окривљеног сарадника, односно, белешку о одбијању давања заклетве, те да се не може позивати на погодност ослобођења од дужности сведочења и дужности одговарања на поједина питања,
- 3) споразум о врсти и мери или распону казне или друге кривичне санкције која ће бити изречена, о ослобођењу од казне или о обавези јавног тужиоца да одустане од кривичног гоњења окривљеног у случају давања исказа на главном претресу,
- 4) споразум о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом и о имовинскоправном захтеву, уколико је поднет,
- 5) изјава о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке којом је суд потпуно прихватио споразум и
- б) потпис странака и браниоца⁴⁹³.

Поред наведених елемената, споразум о сведочењу може садржати и споразум у погледу имовине проистекле из кривичног дела која ће бити одузета од окривљеног, који представља факултативни елемент.

⁴⁹² В.Турањанин, Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије, Наша правна ревија, Сарајево, број 2/2012. године, стр. 65-73.

⁴⁹³ З.Павловић, Кривично процесно право II, op.cit., стр. 66.

На основу наведених елемената споразума о сведочењу оптуженог уочава се да Законик о кривичном поступку садржи два система одмеравања казне, а то су: апсолутни и релативни. Сходно првом начину одмеравања казне, тужилац и оптужени могу договорити стриктно одређену казну, што представља систем апсолутног одмеравања казне. Сходно другом начину одмеравања казне, тужилац и окривљени могу договорити само распон у оквиру кога ће се кретати казна, док суд на основу тога прецизира казну. Овде се ради о систему релативног одмеравања казне.

Судске одлуке у вези закљученог споразума о сведочењу окривљеног исте су као и код споразума о признању кривичног дела. Уколико окривљени сарадник у потпуности испуни све обавезе које је на себе преузео споразумом, односно ако сведочи у кривичном поступку, решење о прихватању споразума о сведочењу окривљеног обавезује првостепени суд приликом доношења одлуке о кривичној санкцији, о трошковима кривичног поступка, о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом, о имовинско правном захтеву и о одузимању имовине проистекле из кривичног дела⁴⁹⁴.

Казна, као и кривична санкција која ће бити изречена окривљеном уколико испуни своју обавезу из закљученог споразума, свакако је блажа у односу на ону казну, тј. кривичну санкцију која се је Законком прописана за учињено кривично дело и која би могла бити изречена у редовном кривичном поступку према окривљеном. Управо је ово један од разлога због чега окривљени закључује такав споразум, јер на основу њега постиже ублажавање казне, те такву казну окривљени сарадник не добија због тога што ју је заслужио, већ што она представља део тужиочеве стратегије којом постиже процесуирање учинилаца доста тежих кривичних дела⁴⁹⁵.

Наведене карактеристике овог института кривично процесног права указују на сличност са ублажавањем казне. С друге стране, као и код споразума о признању кривичног дела, Кривични законик, такође, прописује признање кривичног дела као олакшавајућу околност на основу којег се учиниоцу кривичног дела прописана казна може ублажити, а које је саставни део споразума о сведочењу окривљеног, поред обећања да ће сведочити о свему што му је познато у вези кривичног дела које му се ставља на терет. Даље, сарадња окривљеног у откривању злочина, саучесника и доказа у вези кривичног

⁴⁹⁴ Б.Лечић, Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, *op.cit.*, стр. 399.

⁴⁹⁵ В.Турањанин, Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије, *op.cit.*, стр. 62.

дела које му се ставља на терет, такође, представља олакшавајућу околност, поред потпуног признања кривичног дела, које је неопходно.

3.4. Ублажавање казне и споразум о сведочењу осуђеног

Један од споразума који свакако доприноси ефикаснијем кривичном поступку представља и споразум о сведочењу осуђеног (члан 327-330. ЗКП). За разлику од споразума о сведочењу окривљеног који се закључује са окривљеним против кога се води поступак за кривична дела из делокруга тужилаштва посебне надлежности и других нарочито тешких кривичних дела, споразум о сведочењу осуђеног се закључује са правноснажно осуђеним лицем. То лице може да буде правноснажно осуђено за било које кривично дело, а не само оно које припада групи кривичних дела из надлежности тужилаштва посебне надлежности.

Потреба за овом врстом споразума јавила се из разлога што је у пракси уочено да значајне податке у поступцима против извршилаца кривичних дела организованог криминалитета и за међународна кривична дела могу да пруже управо лица која су већ правноснажно осуђена.⁴⁹⁶ На овакав начин у великој мери је проширен круг лица која могу добити статус сведока сарадника, док је, с друге стране, на тај начин омогућено јавном тужиоцу да прибави неопходан доказни материјал за гоњење учинилаца најтежих кривичних дела.

Законик изричито прописује услове за закључење споразума о сведочењу (члан 327. ЗКП). То су:

1) да је значај исказа осуђеног за откривање, доказивање или спречавање кривичног дела, које спада у делокруг тужилаштва посебне надлежности претежнији од последица кривичног дела за које је осуђен,

2) да се не ради о лицу које је осуђено као организатор организоване криминалне групе и

⁴⁹⁶ В.Делибашић, Основне новине у Законику о кривичном поступку из 2011. године, Зборник радова, Подизање капацитета адвокатуре за поступање у кривичним поступцима, Београд, 2016.године, стр. 29.

3) да се не ради о лицу које је правноснажно осуђено на казну затвора од четрдесет година или на казну доживотног затвора.

За сведока сарадника не може бити изабрано лице које је осуђено као организатор криминалне групе, као ни лице које је правноснажно осуђено за кривична дела за које је предвиђена казна затвора од четрдесет година, односно казна доживотног затвора. У вези са овим условом, у правној теорији се јављају мишљења према којима је овакав став законодавца логичан и сасвим оправдан, јер би у супротном у пракси дошло до злоупотреба овог споразума противно сврси којој је намењен. Но, са друге стране, постоје и таква мишљења која заступају да у неким ситуацијама може бити корисно закључење оваквог споразума, када је, на пример, потребно да организатор криминалне групе који је осуђен за кривична дела тешке крађе сведочи против организоване криминалне групе у поступку за кривично дело тешког убиства.

За разлику од претходних врста споразума које јавни тужилац може да закључи у кривичном поступку, Законик за споразум о сведочењу осуђеног прописује само обавезне елементе. То су:

1) опис кривичног дела које је предмет оптужбе,

2) изјава осуђеног да ће дати исказ о свему што му је познато о кривичном делу, које припада делокругу тужилашта посебне надлежности, те да неће ништа прећутати, као и да је упозорен да говори истину и да не сме ништа да прећути, односно да давање лажног исказа представља кривично дело, да је упознат са дужношћу полагања заклетве, затим погодности у погледу кривичне санкције, да се не може позвати на погодност ослобођења од дужности сведочења, као и ослобођења од давања одговора на поједина питања,

3) споразум о врсти и мери или распону умањења казне, или друге санкције, или о ослобођењу од казне, у случају давања исказа на главном претресу у складу са преузетим обавезама,

4) изјава јавног тужиоца да ће у року од 30 дана, од дана правноснажног окончања поступка осуђујућом пресудом у којем је осуђени дао исказ у складу са преузетим обавезама, покренути поступак за ублажавање казне осуђеном сведоку-сараднику,

5) изјава о одрицању странака и браниоца од права на жалбу против одлуке суда донесене на основу споразума о сведочењу када је суд у потпуности прихватио споразум и

б) потпис странака и браниоца.⁴⁹⁷

Одлуке које суд доноси поводом закљученог споразума о сведочењу осуђеног су исте као и код осталих споразума које јавни тужилац закључује у кривичном поступку.

Дакле, да би суд решењем прихватио споразум о сведочењу осуђеног морају да буду испуњени следећи услови:

1) да је окривљени свесно и добровољно пристао да сведочи под наведеним условима,

2) да је окривљени свестан свих последица закљученог споразума, а посебно да се одриче права на жалбу против судске одлуке донесене на основу споразума о сведочењу,

3) да је предложена казна, односно кривична санкција, ослобођење од казне или одустанак јавног тужиоца од кривичног гоњења у складу са законом и

4) да постоје и други докази који поткрепљују дато признање⁴⁹⁸.

У правној теорији се оспорава четврти услов, односно признање осуђеног, јер га је овде потпуно непотребно разматрати из разлога што је сведок-сарадник лице које је већ претходно правноснажно осуђено.

Решење о прихватању споразума обавезује суд приликом доношења одлуке о кривичној санкцији под условом да је осуђено лице испунило све обавезе из закљученог споразума. Управо из овог разлога, сличност између ублажавања казне и споразума о сведочењу осуђеног се састоји у томе што се код закључења овог споразума ради о једној врсти неправог понављања поступка ради ублажавања казне. Наиме, уколико је осуђено лице испунило све обавезе из споразума јавни тужилац покреће у року од тридесет дана од дана правноснажности пресуде којом се сведок-сарадник осуђује, поступак ради

⁴⁹⁷ Б.Бановић, В.Турањанин, Споразум о сведочењу осуђеног у кривичном процесном законодавству Републике Србије, Безбедност, Београд, број 2/2014. године, стр. 77-96.

⁴⁹⁸ З.Павловић, Кривично процесно право II, op.cit., стр. 68.

ублажавања казне, односно кривичне санкције, или поступак његовог ослобођења.

Овде се, дакле, не ради о понављању кривичног поступка који је регулисан одредбама чл. 470-481. ЗКП, већ се ради о једном поступку о преиначењу одлуке о казни, односно ублажавања казне, који је регулисан чл. 557-561. ЗКП. Зато се у правној теорији може наћи и мишљење према коме је законодавац у законском тексту требао рећи да решење о прихватању споразума обавезује суд у поступку за ублажавање казне⁴⁹⁹.

С друге стране, сведок-сарадник је посебно мотивисан за закључење ове врсте споразума, јер на овај начин он може издејствовати блажу казну тј. кривичну санкцију, или га суд може у потпуности ослободити од казне. За разлику од ранијих законских решења према којима је сведоку-сараднику казна могла бити ублажена до половине од прописане законом, садашње решење не садржи ово ограничење. Зато се може претпоставити да се ублажавање казне као последица споразума о сведочењу осуђеног врши сходно правилима о ублажавању казне која су садржана у Кривичном законнику.

3.5. Ублажавање казне и захтев за заштиту законитости

Захтев за заштиту законитости⁵⁰⁰ (члан 482-494. ЗКП) је ванредни правни лек који се може изјавити против правноснажне одлуке јавног тужиоца или суда или због повреде одредба кривичног поступка који је претходио њеном доношењу. Поднети захтев даје могућност поновног испитивања кривичног случаја, који је завршен тј. окончан правноснажном одлуком, при чему је укључена и могућност поновног отварања кривичног поступка, уколико је правноснажна одлука незаконита. За разлику од ранијих решења по којима је подношење захтева за заштиту законитости било у искључивој надлежности

⁴⁹⁹ В.Делибашић, Основне новине у Законнику о кривичном поступку из 2011. године, *op.cit.*, стр. 30.

⁵⁰⁰ Т.Бугарски, Захтев за заштиту законитости, Зборник Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/2016. године, стр. 87-105.

Републичког јавног тужиоца, круг овлашћених субјеката на подношење захтева за заштиту законитости је сада проширен. Тако поред Републичког јавног тужиоца, овај захтев могу поднети и окривљени и његов бранилац, с тим да је подношење захтева окривљеном омогућено једино преко браниоца.⁵⁰¹

Захтев за заштиту законитости⁵⁰², поред тога што је ванредни правни лек, представља и деволутивни и несуспензивни правни лек, који се у кривичном поступку изјављује само по законом прописаном правном основу, при чему се испољавају његова заштитна својства према окривљеном и то: а) *beneficium cohesionis* тј. бенефиција придруживања и б) *reformatio in peius*, односно забрана преиначења на горе.

Кључно преимућство овог ванредног правног лека се састоји у томе што се овај поступак, ако је покренут на штету окривљеног, може окончати само декларативном пресудом. Наиме, у случају да је захтев за заштиту законитости поднет на штету окривљеног, надлежни орган може само да констатује повреду закона. Декларативна пресуда се, такође, може донети и када повреда закона није произвела штетне последице по окривљеног⁵⁰³.

Захтев за заштиту законитости се може поднети против свих одлука које су донете у предистражном и кривичном поступку, осим против одлуке Врховног касационог суда, а која је донета на основу поднетог захтева за заштиту законитости. Осим правноснажних одлука јавног тужиоца и суда, овим правним леком се могу побијати и поступци који су претходили доношењу тих одлука, иако на њима није заснована сама одлука, осим поступка који је пред Врховним касационим судом претходио њеном доношењу. Изузетак је предвиђен из разлога како се не би допустило понављање захтева за заштиту законитости неограничен број пута⁵⁰⁴.

Захтев за заштиту законитости се може изјавити због неправилне примене права која се може манифестовати као: а) повреда закона, која се јавља

⁵⁰¹ С. Бејатовић, Кривично процесно право, оп.цит., стр. 507.

⁵⁰² Г. Илић, Захтев за заштиту законитости и чињенично стање, Безбедност, Београд, број 5/1997. године, стр. 713-727.

⁵⁰³ С. Кнежевић, Предност одбране у поступку по правним лековима, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 42/2002. године, стр. 263-282.

⁵⁰⁴ Више: група аутора, Водич за примену Законика о кривичном поступку Републике Србије, Београд, 2015. године.

као погрешна примена процесног, материјалног или закона за кога је одлуком Уставног суда утврђено да није у сагласности са Уставом, општеприхваћеним правилима међународног права, као и потврђеним међународним уговорима и б) повреда или ускраћивање људског права и слободе окривљеног или другог ученика у поступку које је зајемчено Уставом или Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода и протоколима, а која је утврђена од стране Уставног суда или Европског суда за људска права.

Решавајући о захтеву за заштиту законитости, суд може да донесе различите одлуке:

а) да одбије захтев за заштиту законитости као неоснован. Овакву одлуку суд доноси у виду пресуде уколико утврди да не постоји повреда закона на коју се подносилац захтева позива у самом захтеву и

б) да усвоји захтев за заштиту законитости кад утврди да је основан, у зависности од природе повреде истакнуте у захтеву.

Уколико утврди да је поднети захтев основан, суд може да⁵⁰⁵:

а) укине у целини или делимично првостепену одлуку и одлуку донету у поступку по редовном правном леку, или само одлуку донету у поступку по редовном правном леку, те да затим предмет врати на поновну одлуку органу поступка, или на суђење првостепеном или апелационом суду, као и да нареди да се нови поступак одржи пред потпуно измењеним већем,

б) преиначи у целини или делимично првостепену одлуку и одлуку донету у поступку по редовном правном леку, или само одлуку донету у поступку по редовном правном леку и

в) ограничи се само на то да утврди повреду закона.

На основу реченог, може се утврдити да захтев за заштиту законитости може допринети поновном одлучивању органа поступка, односно суђењу првостепеног суда или апелационог суда, при чему је суд дужан да утврди све процесне радње, односно да расправи сва питања на која му је указао Врховни касациони суд. Такође, у поновном одлучивању пред првостепеним, односно апелационим судом, странке могу истицати нове чињенице и предлагати нове

⁵⁰⁵ Н.Јованчевић, Ново кривично процесно право, Београд, 2015.године, стр.298-300.

доказе а које такође могу утицати да се изрекне блажа казна, односно кривична санкција.

Како се поводом захтева за заштиту законитости одлука суда може укинути или преиначити само у корист окривљеног, свакако се овакво решење законодавца може третирати и у правцу могућности ублажавања казне посебно када се ради о казни која је изречена у првостепеном поступку, односно у поступку по редовном правном леку, што указује на сличност између овог ванредног правног лека и ублажавања казне.

3.6. Ублажавање казне и захтев за понављање кривичног поступка

Захтев за понављање кривичног поступка (члан 470-481. ЗКП) представља ванредни правни лек којим се напада правноснажна пресуда услед недостатака у утврђеном чињеничном стању, с циљем да се у поновљеном кривичном поступку ови недостаци отклоне, тако да се законито реши конкретна кривична ствар⁵⁰⁶.

Законик познаје две врсте понављања кривичног поступка. То су: а) право и б) неправо понављање кривичног поступка⁵⁰⁷.

Право понављање кривичног поступка постоји, где суд на основу новоприкупљеног доказног материјала утврђује ново чињенично стање, које је неопходно ради отклањања недостатака у раније утврђеном чињеничном стању, а за које се сазнало појавом нових чињеница, доказа и околности. У овом случају се кривични поступак у целини или у већем делу понавља. Наиме, понављање кривичног поступка није могуће уколико се темељи на доказном материјалу који представља основ правноснажне пресуде.

⁵⁰⁶ Д. Радуловић, Кривично процесно право, Подгорица, 2009.године, стр.369-378.

⁵⁰⁷ З.Томчић, Неправа обнова казненог поступка, Осиејек, 2011.године, стр.78-92.

Неправо понављање кривичног поступка се јавља када се кривични поступак понавља како би се лицу, коме је претходно суђено у одсуству, омогућило суђење у његовом присуству.⁵⁰⁸

Право на подношење овог ванредног правног лека има лице које је правноснажно оглашено кривим, без обзира да ли је осуђено на казну, као и без обзира на то да ли је казну делимично издржало, или се она по неком основу угасила. Подношење захтева за понављање кривичног поступка није условљено претходним коришћењем права на жалбу⁵⁰⁹.

До понављања кривичног поступка⁵¹⁰ може доћи у следећим случајевима:

1) ако је пресуда заснована на лажној исправи или на лажном исказу сведока, вештака, стручног саветника, преводиоца, тумача или саокривљеног. Сходно овом основу неопходно је да буду кумулативно испуњена два услова: а) да је реч о лажној исправи или лажном исказу сведока, вештака, стручног саветника, преводиоца, тумача или саокривљеног и б) да је правноснажна пресуда заснована управо на тој лажној исправи, односно лажном исказу,

2) ако је до пресуде дошло услед кривичног дела јавног тужиоца, судије, судије поротника или лица које је предузимало доказне радње. За испуњење овог основа неопходно је да постоји узрочна веза између донете пресуде и кривичног дела неког од наведених субјеката, коју треба у сваком конкретном случају доказати из разлога што неко од тих лица може да учини кривично дело, а да притом оно није утицало на правилно и законито доношење правноснажне пресуде,

3) ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који сами за себе, или у вези са ранијим чињеницама, или доказима могу довести до одбијања оптужбе, или ослобођења од оптужбе, или до осуде по блажем кривичном закону. Овакве чињенице и докази, који могу да утичу на понављање кривичног поступка, морају да испуњавају два услова: а) ако су чињенице и докази нови за суд, односно ако суд није за њих знао у моменту

⁵⁰⁸ С. Манојловић, Понављање кривичног поступка, Билтен Врховног суда Србије, Београд, број 3/2003.године, стр. 82-88.

⁵⁰⁹ С. Кнежевић, Предност одбране у поступку по правним лековима, оп.цит., стр. 269.

⁵¹⁰ Ч.Стевановић, Основи за понављање кривичног поступка у теорији и практичној примени, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 5/1966.године, стр. 283-295.

доношења правноснажне пресуде и б) ако су чињенице или докази по свом квалитету такви да могу сами за себе или у вези са ранијим доказима да произведу последице предвиђене Закоником,

4) ако је за исто кривично дело више пута осуђено, односно када је више лица осуђено за исто дело које је могло учинити само једно лице или само нека од тих лица. За испуњење овог услова довољно је да је поступак више пута вођен, док није неопходно да је лице више пута осуђено. Такође, неопходно је да постоји истоветност кривичних дела за које је осуђено неком лицу, што се утврђује упоређивањем њиховог чињеничног стања⁵¹¹,

5) ако се у случају осуде за продужено кривично дело или за друго кривично дело, које по закону обухвата више истоверних или више разноврсних радњи, изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који указују на то да то лице није учинило радњу која је обухваћена делом из осуде, а постојање ових чињеница довело би до примене блажег закона или би битно утицало на одмеравање казне,

б) ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази, којих није било када је изрицана казна затвора или ако суд за њих није знао, иако су постојали, а они би очигледно довели до примене блаже кривичне санкције и

7) ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који указују на то да окривљеном није уредно достављен позив за претрес који је одржан у његовом одсуству⁵¹².

О захтеву за понављање кривичног поступка одлучује ванпретресно веће суда који је у ранијем поступку судио у првом степену. Изузетак од овог правила постоји када се захтева понављање кривичног поступка на основу нових чињеница или нових доказа да окривљеном није уредно достављен позив за претрес који се одржао у његовом одсуству, где у таквом случају одлучује

⁵¹¹ С.Белански, Правило *nebis in idem* и понављање кривичног поступка, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 1/2009.године, стр. 53-69.

⁵¹² С. Манојловић, Понављање кривичног поступка, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 3/ 2003. године, стр. 82-88.

веће суда који је после претреса одржаног у одсуству окривљеног донео одлуку⁵¹³.

При изрицању пресуде у новом поступку суд је везан забраном *reformatio in peius*, односно забраном преиначења на горе. Неправилно одмерена казна може бити на штету или у корист осуђеног, али је брига законодавца ишла само у правцу исправљања оних правноснажних пресуда у којима је казна неправилно одмерена на штету осуђеног, а не и оних у којима је казна неправилно одмерена у корист окривљеног.⁵¹⁴ Окривљени у захтеву за понављање кривичног поступка може подносити доказе и указивати на чињенице којих није било када је изрицана казна затвора или суд за њих није знао, иако су постојале, а које би очигледно довеле до блаже кривичне санкције. Сходно овом основу за понављање кривичног поступка јасно се може утврдити могућност ублажавања казне, односно кривичне санкције с тим што се захтев за понављање поступка по овом основу може поднети све док изречена казна затвора није у целости извршена.

Такође, таква могућност је предвиђена и у случају осуде за продужено кривично дело или за друго кривично дело, које по закону обухвата више истоврсних или више разноврсних радњи када се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који указују на то да окривљени није учинио радњу која је обухваћена делом из осуде, а постојање ових чињеница довело би до примене блажег закона или би то битно утицало на одмеравање казне. Управо таква могућност указује на сличност овог ванредног правног лека са ублажавањем казне, а који нарочито погодује окривљеном и омогућава му да лакше користи своја права и након правноснажног окончаног кривичног поступка из разлога што је суд приликом одлучивања везан забраном *reformatio in peius*.

⁵¹³ С. Бејатовић, Кривично процесно право, оп.цит., стр. 504.

⁵¹⁴ М. Грубач, Ванредно ублажавање казне – укинути или реформисати?, Зборник радова, Право и друштвена стварност, Свеска 1, Косовска Митровица, 2014. године, стр. 183-197.

Глава пета

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У ПРАВОСУДНОЈ ПРАКСИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Ублажавање казне је, као што смо видели изузетно значајан институт општег дела кривичног права, али и политике сузбијања криминалитета. То није само правни појам, правна појава, која је присутна у домаћем и упоредном европском кривичном законодавству, већ се ради о институту, који има изузетно живу и разноврсну форму испољавања у судској пракси у Републици Србији. На тај начин се правни и законски појмови оживотворују, манифестују у правосудној пракси.

У циљу свеобухватног и мултидисциплинарног сагледавања теоријских и правних (историјских и упоредних) решења ублажавања казне од посебног значаја јесте и судскопрактична анализа овог института. Зато ћемо у наставку излагања анализирати судску праксу Основног суда у Нишу у периоду 2010-2018. године и то за следећа кривична дела:

- а) увреда (члан 170. КЗ),
- б) ситна крађа, утаја и превара (члан 210. КЗ),
- в) тешка крађа (члан 204. КЗ),
- г) крађа (члан 203. КЗ),
- ђ) лака телесна повреда (члан 122. КЗ) и
- е) угрожавање јавног саобраћаја (члан 289. КЗ).

Предметна анализа се врши на два начина, односно у два облика истраживања, а то су: а) увид у судске предмете и б) увид у статистичке податке суда из годишњег извештаја о раду.

Анализа примене института ублажавања казне у судској пракси обухвата три сегмента рада. То су:

- а) начин окончања кривичног поступка,
- б) однос броја пријављених, осуђених и ослобођених лица, односно лица којима је ублажена казна и
- в) анализа примене појединих олакшавајућих околности које је суд ценио при ублажавању казне.

При овој анализи пратићемо примену следећих олакшавајућих околности као што су: а) године старости окривљеног, б) имовно стање окривљеног, в) личне прилике окривљеног, г) породичне прилике окривљеног, д) ранија осуђиваност окривљеног, ђ) држање учиниоца после извршеног кривичног дела, е) однос окривљеног са оштећеним, ж) признање кривичног дела, з) кајање окривљеног и и) здравствено стање окривљеног.

Неспорно је да казнена политика судова, односно политика изрицања казни и других кривичних санкција од стране судова представља веома важан сегмент опште политике сузбијања криминалитета у једном друштву. Поједини правни писци прописивање казни од стране законодавца називају казненом политиком законодавца, с тим што други правни писци такву казнену политику сматрају општом, док казнену политику судова, која се изражава кроз конкретне пресуде, сматрају као конкретизацију општег.

С једне стране, поједини правни писци указују на постојање сукоба између казнене политике законодавца и казнене политике судова, указујући на потребу да се тај сукоб „ублажи”, на начин где би судска пракса морала више да уважава казнену политику законодавца, као и да адекватније тумачи услове за примену одговарајућих кривичних санкција, односно правила за одмеравање казне. С друге стране, законодавац треба да одустане од узалудних покушаја да води строгу казнену политику, јер се на тај начин само продубљује постојећи јаз, као и да има реалнија очекивања од казне и кривичног права уопште⁵¹⁵.

Иако судска пракса не представља извор кривичног права у формалном смислу у Републици Србији, њен значај је свакако незаобилазан посебно уколико се посматра улога

⁵¹⁵ З. Стојановић, Казнена политика у Србији: Сукоб законодавца и судске праксе, Зборник радова, Казнена реакција у Србији, Други део, Београд, 2012. године, стр. 12.

суда у тумачењу одредби кривичног права кроз њихову практичну примену. И поред тога што у нашем кривичном праву судска пракса нема утицаја на стварање закона, већ подразумева само примену закона у суштинском смислу, она свакако утиче на стварање кривичног законодавства, јер Кривични законик није свеобухватан па да не допушта „стварање права” од стране судова. Неспорно је да одлуке Врховног касационог суда имају посебан значај на уједначавање судске праксе, јер делују снагом ауторитета највише судске инстанце.

Из наведеног разлога прикупљање и анализа судских и статистичких података свакако представља значајан сегмент при изради докторске дисертације, где се не сагледавају само постојећа теоријска сазнања о предмету истраживања, већ се кроз обављено истраживање указује на тренутне недостатке и проблеме у пракси судова приликом примене појединих законских решења. То указује и на потребу за евентуалним законским изменама.

Истраживање је у овом раду спроведено по захтеву за спровођење истраживања упућеног од стране Правног факултета у Нишу број 01-1820 од 11.07.2019. године. Одлуком Основног суда у Нишу Су.бр.VIII 253/19 од 16.07.2019. године одобрено је тражено истраживање чије резултате анализирамо у наредним излагањима.

2. УВРЕДА

Увреда из члана 170. КЗ спада у групу кривичних дела против части и угледа човека. Овом групом кривичних дела законодавац штити част и углед човека, као члана одређене друштвене заједнице. Част, као објекат кривичноправне заштите, представља скуп вредности нематеријалне природе, док углед означава одређено уважавање које човеку као индивидуалној личности указује средина у којој живи. Стога, постоји мишљење у правној теорији, да су и част и углед две стране једне исте ствари, тј. објеката кривичноправне заштите. У вези са тим част се јавља као унутрашње осећање које се објективно реализује кроз углед, односно спољну страну части.

Кривична дела против части и угледа не спадају у групу кривичних дела која одликује високи степен њихове опасности, колико обим у коме се ова кривична дела врше. Заступљеност ових кривичних дела у судској пракси се објашњава тиме што се као њихов пасивни субјект може јавити свако лице, штавише извршење ових кривичних дела може погађати не само физичка, већ и правна лица као и друге колективитете.

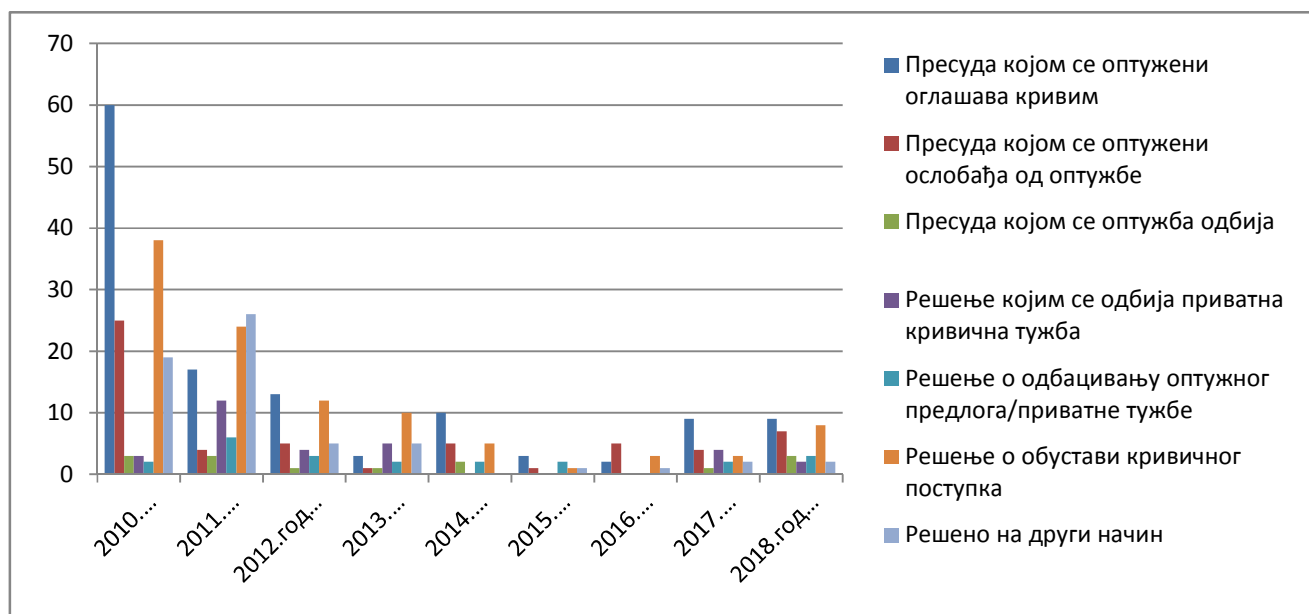
2.1. Начин окончања кривичног поступка

У наставку рада изложени су резултати истраживања о начину окончања кривичног поступка за кривично дело увреде из члана 170. КЗ у судској пракси Основног судау Нишу у периоду 2010-2018.године.

Табела број 1. Приказ начина окончања поступка за кривично дело увреда у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о одбијању приватне кривичне тужбе	решење о одбацивању приватне кривичне тужбе/оптужног предлога	решење о обустави кривичног поступка	решено на други начин
2010	60	25	3	3	2	38	19
2011	17	4	3	12	6	24	26
2012	13	5	1	4	3	12	5
2013	3	1	1	5	2	10	5
2014	10	5	2	0	2	5	0
2015	3	1	0	0	2	1	1
2016	2	5	0	0	0	3	1
2017	9	4	1	4	2	3	2
2018	9	7	3	2	3	8	2

Графикон број 1. Приказ начина окончања поступка за кривично дело увреда у Нишу у периоду од 2010-2018. године

Анализирајући податке о начину окончања кривичног поступка за пријављена кривична дела увреде на подручју Основног суда у Нишу у посматраном периоду долазимо до следећих закључака:

1) број осуђујућих пресуда у посматраном периоду је опадајући, све до 2017. године када број ових пресуда поново почиње да се повећава,

2) број осуђујућих пресуда је у свакој години био већи у односу на ослобађајуће пресуде, изузев 2016. године, када ослобађајућа пресуда представља уједно и најзаступљенију врсту судске одлуке, у односу на све друге одлуке које су донете те године и

3) приказани број предмета који означен називом „решено на други начин“ заправо се приказује у електронској евиденцији суда при чему овај број одлука не спада у мериторне, јер се по сазнању од стране управитеља кривичне писарнице на тај начин евидентирају, на пример, решења о ненадлежности суда, о спајању предмета као и расписане потернице.

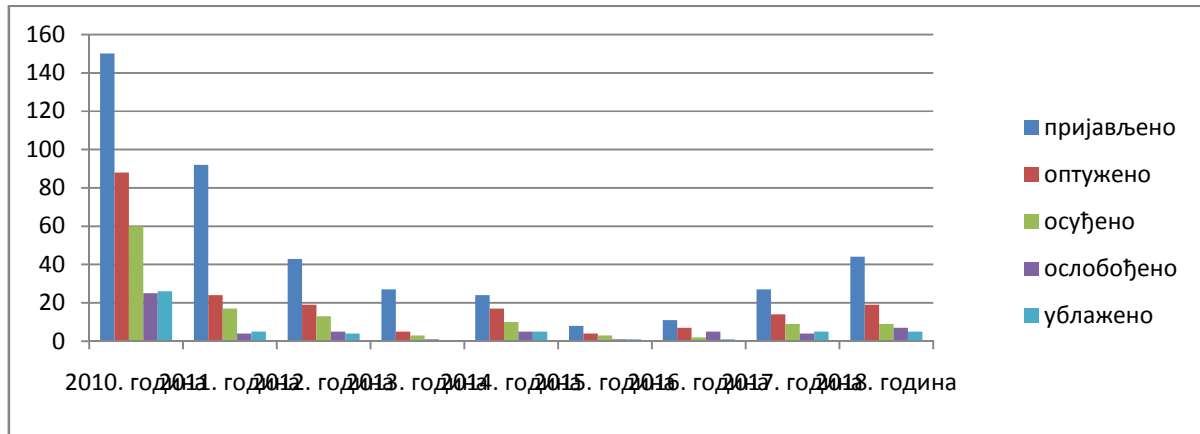
Табела број 2. Однос пријављених, оптужених, осуђених, ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело увреде у Нишу у периоду од 2010-2018.

године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено од оптужбе	ублажена казна
2010	150	88	60	25	26
2011	92	24	17	4	5
2012	43	19	13	5	4
2013	27	5	3	1	-
2014	24	17	10	5	5
2015	8	4	3	1	1
2016	11	7	2	5	1
2017	27	14	9	4	5
2018	44	19	9	7	5

Графикон број 2. Однос пријављених, оптужених, осуђених, ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело увреде у Нишу у периоду од 2010-2018.

године

На основу изложених статистичких података може се уочити да је број осуђених лица за кривично дело увреде знатно мањи у односу на број оптужених лица. Приметно је, такође, и смањење броја пријављених кривичних дела увреде. Тако је у 2015. години за ово кривично дело пријављено само осам лица. Изузетно мали број осуђених лица забележен је 2016. године - свега два лица, након чега долази до пораста броја осуђених лица, да би у 2018. години девет лица било осуђено за кривично дело увреде (од 44 пријављена лица). Уједно се може утврдити да је 2010. године забележен највећи број пријављених, оптужених и осуђених лица, док је у 2013. години најмањи број оптужених лица, свега 18,51% од броја пријављених лица.

Посматрајући примену института ублажавања казне може се закључити да је најмањи број ублажавања казне забележен у 2015. и 2016. години, док у 2013. години није забележен ниједан случај ублажавања казне. Како је у 2017. и 2018. години забележен пораст броја пријављених и осуђених лица на исти начин је и повећан број примене ублажавања казне. Уколико се посматра однос ублажавања казне са бројем осуђујућих пресуда, може се увидети да је број ублажавања казне мањи у односу на казне које су изрицане у границама предвиђеним законом све до 2014. године, када се њихов број изједначио, што се поновило и у 2016. години. Од 2017. године приметан је тренд пораста примене института ублажавања казне за анализирано кривично дело увреде.

За потребе овог истраживања узете су у обзир све осуђујуће пресуде Основног суда у Нишу у периоду 2010-2018. године. Након извршеног увида у конкретне статистичке показатеље, утврђено је да се ублажавање казне у већини случајева јављало у виду „ублажавања казне по мери“. У току 2012., 2013., 2014., 2015. и 2016. године је у свим осуђујућим одлукама изречена новчана казна за кривично дело увреде. У 2017. години изречена је једна условна осуда, док је у току 2010., 2011. и 2018. године изречена по једна судска опомена, као најблажа врста кривичне санкције у домаћем правном систему.

Новчана казна је у свим случајевима изрицана „у одређеном износу“, при чему је дато образложење да суд није могао да утврди висину једног дневног износа новчане казне, јер се на основу расположивих података нису могли утврдити приходи и расходи окривљеног као ни на основу слободне процене суда, односно да би њихово утврђивање знатно продужило трајање кривичног поступка. Међутим, непосредним увидом у судске предмете утврђено је да је одлуком Апелационог суда у Нишу број Кж 1 3371/2012 од 08.05.2013. године окривљеном ублажена казна испод законског минимума, управо из разлога што суд није дао „довољан значај околности која се тиче имовинских прилика“, односно приходима окривљеног који износе 10.000,00 динара, односно да је без запослења, те да је основни суд изрекао превисоку казну, коју окривљени не може да плати. Иако су месечни приходи били познати суду у моменту доношења првостепене пресуде, суд је изрекао казну у границама предвиђеним законом уз образложење да је поступао у складу са начелом економичности и ефикасности поступка, јер би утврђивање података који се односе на приходе и расходе окривљеног продужило трајање самог поступка. (пресуда број К 8535/2010 од 19.04.2012. године).

2.2. Примена појединих олакшавајућих околности

При изрицању казне учиниоцима кривичног дела увреде, Основни суд у Нишу је у периоду 2010-2018. године посебно водио рачуна о следећим олакшавајућим околностима које су биле од значаја приликом одмеравања казне, па тиме и код ублажавања казне.

Године старости: Увидом у образложење судске одлуке утврђено је да је карактер олакшавајуће, али такође, и карактер „нарочито олакшавајуће околности" у највећем броју случајева управо дат старосном узрасту окривљеног лица. Оно што се увидом у образложење судских одлука, такође, може закључити јесте чињеница да постоје три групе лица, где се старост утврђује као олакшавајућа околност.

Тако се као олакшавајућа околност нарочито третирају: а) младе особе, б) релативно старе особе и в) особе дубоке старости, односно пензионери. На пример, у 2010. години Основни суд у Нишу је у четири предмета ублажио законом прописану казну старим особама, док је три пута ублажио казну младим особама, које су извршиле кривично дело увреде. Основни суд у Нишу користи у два случаја у току 2010. године термин „релативно старија особа", при чему се доводи у питање коју старосну границу је суд сматрао релевантном приликом ублажавања казне у конкретном предмету.

Имовно стање: Имовно стање учиниоца кривичног дела узето је у обзир при ублажавању казне у 42,50% од свих посматраних случајева (дакле, скоро половина). Наиме, суд у образложењу донетих пресуда наводи „лоше имовно стање" као основ за ублажавања казне, односно за изрицање блаже новчане казне испод посебног законског минимума. Овакав став суда је и разумљив из разлога што је новчана казна уједно и имовинска кривична санкција чијим се извршењем утиче на материјално стање окривљеног.

Увидом у осуђујуће пресуде, уочено је да материјалне прилике окривљеног лица у 10% случајева, првостепени суд није узео у обзир као олакшавајуће околности, тако да је изречена новчана казна у износу предвиђеним законом да би поступајући по жалби Виши и Апелациони суд у Нишу ублажили ову казну испод посебног законског минимума.

Поступајући по жалби окривљеног Апелациони суд у једном случају чак наводи да је новчана казна од стране првостепеног суда превисоко одмерена, односно да првостепени суд није дао довољан значај околности која се тиче имовинских прилика.

Виши суд пак наводи да првостепени суд није правилно ценио околности, између осталог и материјално стање окривљеног, јер се ради о издржаваном лицу без прихода и имовине, при чему су били испуњени услови за ублажавања новчане казне испод најмање мере прописане казне (пресуда број Кж.1 303/2018 од 28.09.2018. године).

Личне прилике: Под личним приликама окривљеног, увидом у образложење донетих пресуда од стране Основног суда у Нишу, утврђено је да је суд под „личним приликама" имао у виду чињеницу да је окривљени издржавано лице (пресуда број К 6830/2010 од 11.03.2011. године).

Међутим, у осталим случајевима суд се користио општом формулацијом када је наводио личне прилике као основ ублажавања казне, при чему није тачно наводио о каквим се конкретним околностима ради, односно које околности је тачно утврдио. Управо из наведеног разлога, одлучујући по жалби приватних тужилаца Апелациони суд у Нишу наводи такав недостатак и сугерише да суд у поновљеном поступку тачно конкретизује основе који су законом предвиђени за ублажавање (пресуда број Кж. 1 2755/2010 од 21.07.2011. године).

Породичне прилике: Као породичне прилику у образложењу донетих пресуда наводи се чињеница да је окривљени породична особа. Основни суд у Нишу је у 47% случајева узео у обзир чињеницу да се ради о породичној особи, при изрицању блаже казне од законом предвиђене од којих је само у 12,50% случаја окривљени био породична особа са малолетном децом, док је у једном случају трудноћа окривљене третирана као олакшавајућа околност (пресуда број К 902/2017 од 22.03.2018. године).

Ранија неосуђиваност: Увидом у доступне осуђујуће пресуде за посматрани период у тренутку спровођења истраживања, утврђено је да се ранија неосуђиваност јавља као најчешћи основ за ублажавање казне. У 60% случајева ранија неосуђиваност је узимана као олакшавајућа околност при изрицању блаже казне, од законом предвиђене. У осталих 40% случајева, где је суд, такође, ублажио казне по неком другом основу, лица су раније била осуђивана, при чему раније осуде нису третиране као отежавајуће околности, јер се није радило о истом кривичном делу или је пак протекао дужи временски период у односу на ранију осуду. Несуђиваност је у свим случајевима утврђивана на основу извода из казнене евиденције за окривљено лице.

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: Основни суд у Нишу је у посматраном периоду од 2010-2018. године ову околност ценио два пута као олакшавајућу, при чему се користио термином „коректно држање пред судом“, иако се ни у једном случају није радило о признању кривичног дела, кајању и извињењу, при чему је чак одбрана окривљене одбачена као неистинита, неоснована и неискрена (пресуда број К

902/2017 од 22.03.2018. године), док у другом случају одбрана није прихваћена, јер је оцењена као неистинита с намером да се избегне кривична одговорност (пресуда број К 1727/2010 од 31.03.2010. године).

Ранији однос са оштећеним: Однос окривљеног и приватног тужиоца је, такође, узиман у обзир при изрицању кривичних санкција за кривично дело увреде, при чему је овај однос Основни суд у Нишу окарактерисао као особито олакшавајућу околност, док се у неким случајевима такав однос карактерише као олакшавајућа околност.

У образложењу пресуде Основног суда у Нишу се ранији сукоби са оштећеним карактеришу као особито олакшавајуће околности (пресуда број К 4532/2010 од 21.09.2011. године), док се у образложењу одлуке као олакшавајућа околност наводи чињеница да између странака постоје неразјашњени имовински односи (пресуда број К 956/2009 од 22.09.2009. године), односно чињеница да је пре извршења кривичног дела дошло до расправе окривљеног и оштећеног лица (пресуда број К 3233/2010 од 30.09.2010. године). Поступајући судија је у образложењу, такође, навео као олакшавајућу околност при извршењу кривичног дела увреде „дугогодишње затегнуте односе“ између окривљеног и оштећеног лица (пресуда број К 3106/2011 од 24.01.2012. године).

Признање кривичног дела: Признање кривичног дела од стране његовог учиниоца на основу кога му суд ублажава законом прописану казну је, такође, цењено као олакшавајућа околност. Из образложења пресуда у које је извршен увид за потребе овог истраживања, као олакшавајућа околност узимано је „признање кривичног дела” у два случаја, једном у 2010. години и једном у 2017. години. Суд је, такође, узимао у обзир и „делимично признање кривичног дела” у 2012. години као олакшавајућу околност када је окривљеној изрекао новчану казну испод законског минимума (пресуда број К 1583/2012 од 06.06.2013. године).

Кајање: Кајање као олакшавајућа околност при изрицању кривичне санкције је примењено у два случаја у посматраном периоду за кривично дело увреде. Одлуком суда у 2010. години, „кајање и извињење окривљеног” на главном претресу оштећеном, односно приватном тужиоцу окарактерисано је као олакшавајућа околност. На рочишту одржаном пре главног претреса окривљени је у потпуности негирао извршење кривичног дела да би на главном претресу признао његово извршење, упутио извињење и замолио приватног тужиоца да му опрости, што је суд третирао као олакшавајућу околност и изрекао му

новчану казну испод законског минимума (пресуда број К 6210/2010 од 21.12.2010. године).

Кајање и јавно извињење приватној тужиљиузето је, такође, у обзир као олакшавајућа околности у 2012. години. Наиме, ради се о увреди која је учињена путем друштвених мрежа, тачније путем „фејсбука“, при чему је окривљена приватној тужиљи у више наврата упућивала речи увреде, након чега јој је путем исте друштвене мреже упутила јавно извињење, при чему је изразила кајање за тако нанете увреде, што је суд третирао као олакшавајућу околност и изрекао јој судску опомену, сматрајући је, по налажењу суда, адекватном и довољном кривичном санкцијом за постизање сврхе кривичне санкције, како је навео у образложењу (пресуда број К 1075/2012 од 13.09.2012. године).

Занимљиво је да је у једном случају Основни суд у Нишу као отежавајућу околност ценио „изостанак искреног кајања и извињења“, при чему је окривљеној изрекао казну у границама предвиђеним законом, да би Апелациони суд у Нишу поступајући по жалби окривљене, преиначио такву пресуду у делу одлуке о казни указујући управо на овакав став суда сматрајући га погрешним (пресуда број Кж.1 3640/2013 од 13.03.2014. године).

Здравствено стање окривљеног је узето у обзир приликом ублажавања казне у два случаја. Основни суд у Нишу је здравствено стање окривљеног третирао као олакшавајуће и у смислу нарочито олакшавајуће околности при изрицању кривичне санкције. У одлуци Основног суда у Нишу број К 6830/2010 од 11.03.2011. године здравствено стање окривљеног је третирано као нарочито олакшавајућа околност у смислу ублажавања новчане казне. Наиме, окривљеном је услед болести ампутирано делимично стопало, односно радило се о лицу које слабије види. У одлуци Основног суда у Нишу број К 540/2018 од 18.12.2018. године суд је ублажио казну окривљеној из разлога што је из лекарских извештаја утврђено да је у време извршења кривичног дела боловала од депресије и анксиозности.

3. СИТНА КРАЂА, УТАЈА И ПРЕВАРА

Крађа је основно кривично дело против имовине које се у пракси најчешће јавља у пракси домаћих судова. У зависности од интензитета опасности (односно врсте, обима и интензитета последице и значаја објекта напада), у кривичном законодавству постоје различите врсте и облици кривичног дела крађе, које се по својој тежини крећу од најлакших кривичних дела (ситно дело крађе), са најнижим прописаним казнама, до најтежих кривичних дела (тешка крађа), са високом прописном казном лишења слободе.

Ситна крађа, утаја и превара из члана 210. КЗ представља привилеговани (лакши) облик кривичних дела крађе, утаје или преваре, која се јавља када вредност украдене или утајене ствари, односно штета проузрокована преваром не прелази износ од 15.000 динара (објективни елемент), при чему је управо учинилац кривичног дела ишао за тим да прибави тако малу имовинску корист, односно да проузрокује малу штету (субјективни елемент).

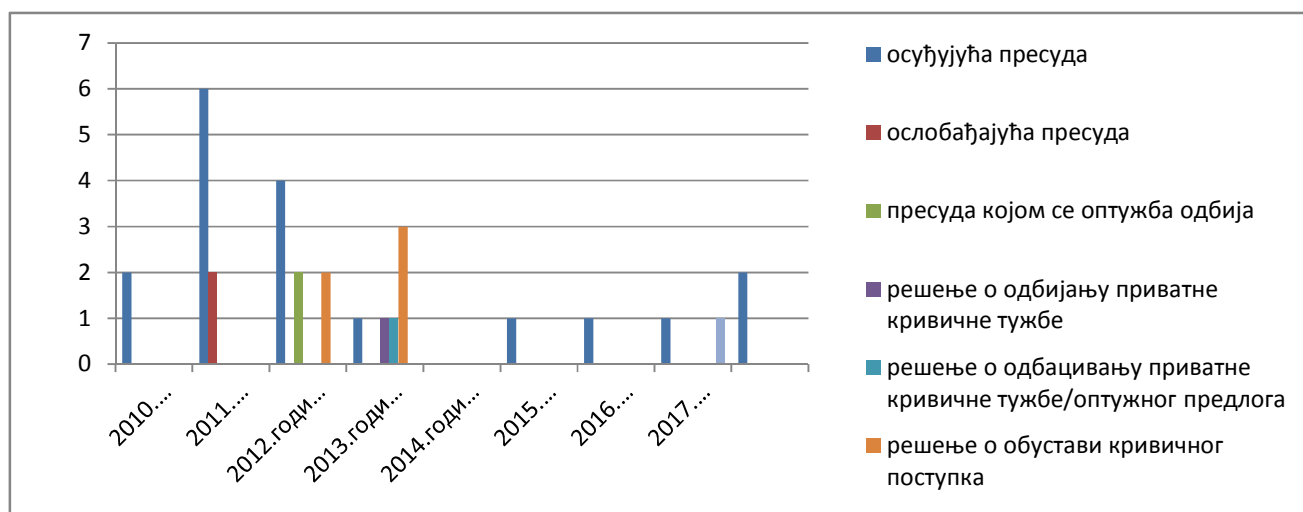
3.1. Начин окончања кривичног поступка

Спроведеним истраживањем обухваћене су одлуке, односно начини окончања кривичног поступка за кривично дело ситне крађе, утаје и преваре, у периоду 2010-2018. године, донете од стране Основног суда у Нишу.

Табела број 3. Приказ начина окончања поступка за кривично дело ситна крађа, утаја и превара у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о одбијању приватне кривичне тужбе	решење о одбацивању приватне кривичне тужбе/оптужног предлога	решење о обустави кривичног поступка	решено на други начин
2010	2	-	-	-	-	-	-
2011	6	2	-	-	-	-	-
2012	4	-	2	-	-	2	-
2013	1	-	-	1	1	3	-
2014	-	-	-	-	-	-	-
2015	1	-	-	-	-	-	-
2016	1	-	-	-	-	-	-
2017	1	-	-	-	-	-	1
2018	2	-	-	-	-	-	-

Графикон број 3. Приказ начина окончања поступка за кривично дело ситна крађа, утаја и превара у Нишу у периоду 2010-2018. године

На основу табеларног и графичког приказа начина окончања кривичних поступака за кривично дело ситна крађа, утаја и превара у периоду 2010-2018. године према одлукама Основног суда у Нишу, може се утврдити да су у наведеном периоду заступљеније биле осуђујуће пресуде у односу на остале врсте судских одлука, које је суд доносио у посматраном периоду.

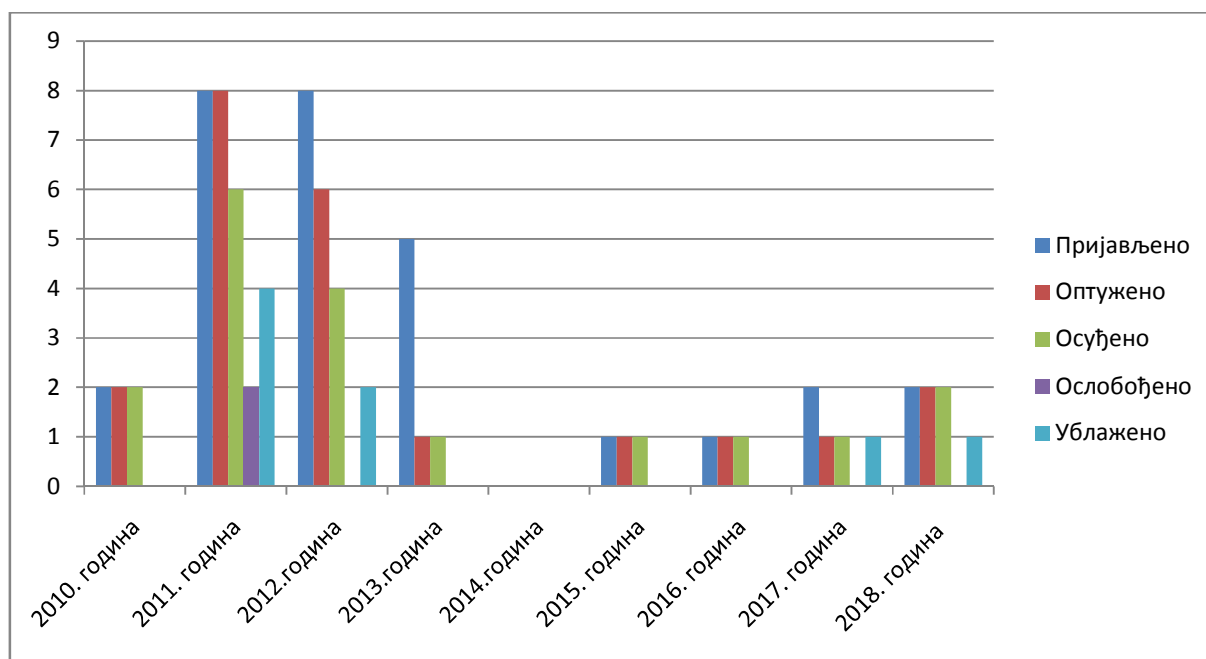
У току 2011. године донет је највећи број осуђујућих одлука за посматрано имовинско кривично дело, док је у осталим годинама забележен пад не само код осуђујућих пресуда, већ и у односу на остале одлуке суда.

Када је реч о ослобађајућим пресудама, уочава се да су оне најмање заступљене у судској праксиу периоду 2010-2018. године, посматрано у односу на све одлуке донете у наведеном периоду од стране суда.

Табела број 4. Однос пријављених, оптужених, осуђених, ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело ситна крађа, утаја и превара у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено од оптужбе	ублажена казна
2010	2	2	2	-	-
2011	8	8	6	2	4
2012	8	6	4	-	2
2013	5	1	1	-	-
2014	-	-	-	-	-
2015	1	1	1	-	-
2016	1	1	1	-	-
2017	2	1	1	-	1
2018	2	2	2	-	1

Графикон број 4. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело ситна крађа, утаја и превара у Нишу у периоду 2010-2018. године

На основу табеларног и графичког приказа односа пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело ситна крађа, утаја и превара може се уочити смањење броја пријављених кривичних дела ове врсте, при чему је највећи број поднетих пријава забележен управо у току 2011. и 2012. године, након чега долази до њиховог опадања.

Такође, може се запазити да број оптужених лица углавном одговара броју пријављених лица са изузетком у току 2012. и 2013. године, када је број оптужења мањи у односу на број пријављених лица.

Уколико се посматрају осуђујуће пресуде у односу на број пресуда са ублаженом казном, запажа се да је ублажавање казне извршено у знатно мањој мерис тим што је највећи број одлука са ублаженом казном донет у 2011. години, што износи 66,67% у односу на осуђујуће пресуде. То је уједно и највећи број донетих судских одлука са ублаженом казном.

За потребе истраживања у овој докторској дисертацији извршен је увид у следеће осуђујуће судске одлуке: К 152/2010, К 2824/2010, К 2977/2011, К 3012/2011, К 3119/2011, К 3336/2011, К 3393/2011, К 3569/2011, К 346/2012, К 628/2012, К 1032/2012, К 2249/2012, К 787/2013, К 870/2015, К 245/2016, К 914/2017, К 608/2018 и К 1041/2018.

Из наведених података може се закључити да је ублажавање казне у већини случајева извршено по врсти, где је суд уместо прописане затворске и новчане казне, изрицао условну осуду и казну рада у јавном интересу при чему је у само у једном случају изрекао новчану казну, у износу мањем од износа који је од законом предвиђен за ово кривично дело.

3.2. Примена појединих олакшавајућих околности

Од олакшавајућих околности приликом ублажавања казне за кривично дело ситна крађа, утаја и превара Основни суд у Нишу у периоду 2010-2018. године је ценио следеће околности:

Године старости: Приликом одмеравања казне суд је ценио године старости окривљеног као олакшавајућу околност, али и као основ за ублажавање казне. Увидом у све осуђујуће пресуде којима је суд изрекао блажу казну од законом предвиђене казне, утврђено је да су сви учиниоци кривичног дела ситна крађа, утаја и превара била лица старости преко 30 година.

Тако се у образложењу пресуде Основног суда у Нишу наводи да је суд узео у обзир да је кривично дело учинило млађе лице, те је наведену околност ценио као олакшавајућу (пресуда Основног суда у Нишу број 13 К 914/2017 од 15.01.2018. године).

Међутим, суд је такође, приликом одмеравања казне ценио и године старости окривљеног уколико се радило о лицу које је у „позним годинама“, односно пензионеру (пресуда број 17 К 628/2012 од 31.01.2013. године).

Такође, утврђено је, да средња старосна категорија извршиоца кривичних дела, односно лица која су старости између 40-60 година, није била заступљена приликом изрицања блаже казне.

Имовно стање: Имовно стање окривљеног лица, као извршиоца имовинских кривичних дела, представљало је предмет оцене суда, приликом изрицања казне из разлога што недостатак материјалних средстава за живот може утицати на доношење одлуке да се кривично дело уопште и изврши.

Увидом у осуђујуће одлуке у којима је изречена блажа казна од законом предвиђене казне у периоду 2010-2018. године, утврђено је да су сва лица била без имовине, запослења или сталних прихода, јер су обављали повремене послове (пресуда број 13 К 914/2017 од 15.01.2018. године).

У једном случају, чак, наводи се да је суд ценио породичне и имовинске прилике окривљене, која је мајка петоро деце и без икаквих сталних прихода. У наведеном случају било је речи о лицу које је без занимања, јер је завршила само четири разреда основне школе (пресуда број 15 К 3336/2011 од 10.07.2012. године).

Имовне прилике окривљеног лица суд је ценио као олакшавајућу околност у 80% случајева у периоду 2010-2018 године, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за наведени период. Самим тим, имовно стање окривљеног као и признање кривичног дела од стране његовог извршиоца представљају најзаступљеније околности, које је суд ценио као олакшавајуће околности и на њима засновао своју одлуку о ублаженој казни.

Личне прилике: Приликом одмеравања казне окривљеном лицу, суд је ценио његове личне прилике, као олакшавајућу околност, посебно и као основ при изрицању блаже казне од законом предвиђене. Код оцене наведених околности суд их, увидом у наведене предмете, само „наводи, набраја”, без образложења о којим тачно околностима је реч, док је у појединим случајевима наведено да је суд ценио личност окривљеног, приликом одмеравања казне (пресуда број 10 К 3119/2011 од 15.08.2013. године).

Личне прилике окривљеног суд је ценио приликом изрицања ублажене казне у 60% случајева у периоду 2010-2018. године, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном.

Породичне прилике: Породичне прилике окривљеног лица суд је ценио приликом одмеравања казне у посматраном периоду за кривично дело ситна крађа, утаја и превара, те је под наведеним околностима суд ценио, такође, да се радило о лицу које је у браку,

које издржава децу, односно брине се о малолетној деци као и уколико се ради о вишечланој породици (пресуда број 15 К 3336/2011 од 20.07.2012. године).

Такође, приликом образложења одлуке у делу у коме наводи које је чињенице узео у обзир приликом одмеравања казне, у одређеним предметима утврђено је да се суд користио општим термином „породичне прилике“ без објашњења о којим је тачно околностима била реч (пресуда број 6 К 1041/2018 од 27.03.2019. године).

Ранија неосуђиваност: Као основ за ублажавање казне, поред осталих олакшавајућих околности, Основни суд у Нишу је у образложењу донетих одлука у периоду 2010-2018. године, наводио често и „ранију неосуђиваност“ као олакшавајућу околност.

Увидом у донете осуђујуће пресуде са ублаженом казном утврђено је да је однос раније осуђених лица, као и лица која раније нису била осуђивана кретао 50:50. Такође, утврђено је да се у појединим случајевима, где се јавила претходна осуђиваност радило о лицима која су више пута осуђивана управо за истоврсно кривично дело (пресуда број 13 К 1041/2018 од 27.03.2018. година).

Сходно наведеном не може се са сигурношћу рећи како је суд могао да изрекне блажу казну од законом предвиђене казне, када се Кривичним закоником у члану 57. којим се уређују границе ублажавања казне у ставу 3. наводи да се казна не може ублажити учиниоцу кривичног дела, који је раније био осуђиван за истоврсно кривично дело.

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: Понашање окривљеног током трајања кривичног поступка, односно његово држање после учињеног кривичног дела суд је ценио као олакшавајућу околност приликом ублажавања казне за посматрано имовинско кривично дело.

Приликом навођења ове околности суд се , углавном, код свих кривичних дела, па тако и код кривичног дела ситна крађа, користио термином „коректно држање, односно понашање окривљеног“. При томе се у одређеним пресудама може пронаћи да је такво понашање убрзало вођење кривичног поступка, односно суду олакшало утврђивање чињеничног стања, тј. да је узнатној мери допринело утврђивање чињеничног стања. (пресуда број 15 К 3336/2011 од 20.07.2012. године).

Понашање окривљеног током трајања кривичног поступка, суд је применио као олакшавајућу околност у 40% случајева, посматрано у односу на све пресуде у којима је ублажена законом прописана казна у периоду 2010-2018. године.

Однос са оштећеним: Однос окривљеног и оштећеног лица суд је ценио као олакшавајућу околност, при чему се у образложењу пресуде као олакшавајуће околности наводи чињеница „да се оштећени није придружио кривичном гоњењу и није истакао имовинско-правни захтев”, односно уколико оштећени, тј. представник оштећеног није искористио своја процесна овлашћења према окривљеном (пресуда број 10 К 3119/2011 од 15.08.2013. године).

Наведену околност је Основни суд у Нишу ценио приликом одмеравања казне у периоду 2010-2018. године у 40 % случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном.

Признање: У периоду 2010-2018. године за кривично дело ситна крађа, утаја и превара суд је ценио признање окривљеног као олакшавајућу околност приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела. Утврђено је да је суд у већини случајева засновао своју одлуку о ублаженој казни на основу признања окривљеног, при чему је у 80% случајева окривљени признао кривично дело, док је у 20% случајева окривљени негирао извршење кривичног дела.

Признање кривичног дела уједно представља и једну од заступљенијих олакшавајућих околности, приликом изрицања ублажене казне, извршиоцима имовинских кривичних дела посматрано у односу на остале околности, које је суд ценио као олакшавајуће.

Кајање: Кајање због извршеног кривичног дела суд је ценио као олакшавајућу околност приликом изрицања казне извршиоцу кривичног дела ситна крађа, утаја и превара. Посматрано у односу на одлуке, где је окривљени признао извршење кривичног дела у периоду 2010-2018. године, окривљени су у само 40% случајева изразили кајање због извршеног кривичног дела.

Здравствено стање: Код посматраног кривичног дела у периоду 2010-2018. године није утврђен ниједан случај ублажавања казне на основу здравственог стања извршиоца кривичног дела ситно дело крађа, утаја и превара.

4. ТЕШКА КРАЂА

Кривично дело крађе прераста у тешку крађу када је радња одузимања туђе покретне ствари од другог извршена под неком од квалификаторних околности, које су предвиђене у члану 204. КЗ. Иначе, кривично дело тешка крађа обухвата више облика и видова испољавања тешких крађа, која се карактеришу посебним обележјем.

Чланом 204. став 1. предвиђено је да се кривично дело тешке крађе врши:

а) обијањем и проваљивањем затворених зграда, станова, соба, касе, ормана или других затворених простора и

б) савлађивањем механичких електронских или других већих препрека, с циљем да се присвајањем одузете ствари себи или другом прибави противправна имовинска корист.⁵¹⁶

4.1. Начин окончања кривичног поступка

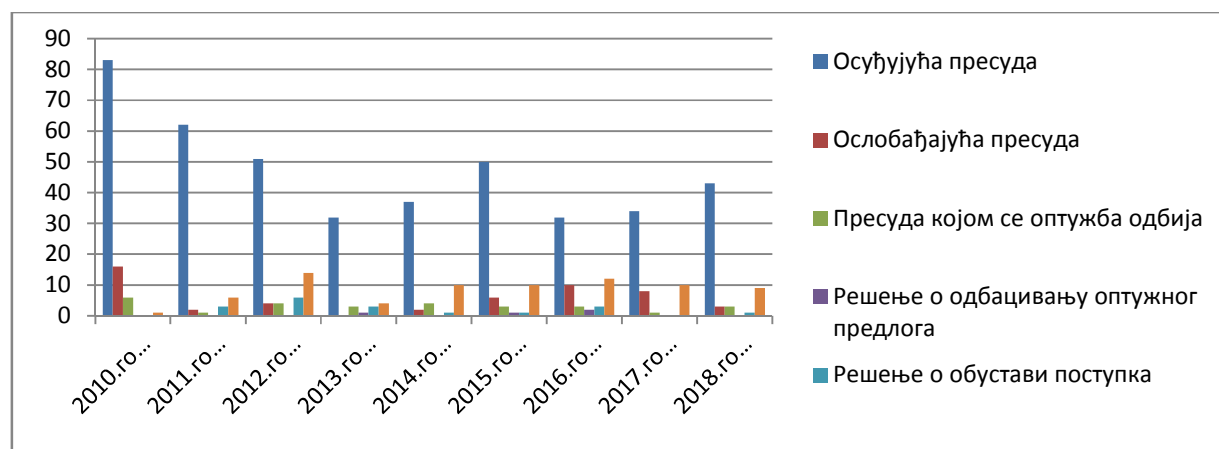
За потребе истраживања у овом раду анализирани су подаци о начину окончања покренутог кривичног поступка за ово теже кривично дело, бар када је реч о имовинским деликтима из надлежности основног суда. Ради се о кривичном делу које је често заступљено у судској пракси будући да се као његов извршилац може јавити свако лице. У наставку следе резултати спроведеног истраживања судских одлука за ово кривично дело у пракси Основног суда у Нишу у периоду 2010-2018. године.

⁵¹⁶ Б. Чејовић, М., Кулић, *op.cit.*, стр. 446.

Табела број 5. Приказ начина окончања поступка за кривично дело тешка крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о одбацивању оптужног предлога	решење о обустави поступка	решено на други начин
2010.	83	16	6	-	-	1
2011.	62	2	1	-	3	6
2012.	51	4	4	-	6	14
2013.	32	-	3	1	3	4
2014.	37	2	4	-	1	10
2015.	50	6	3	1	1	10
2016.	32	10	3	2	3	12
2017.	34	8	1	-	-	10
2018.	43	3	3	-	1	9

Графикон број 5. Приказ начина окончања поступка за кривично дело тешка крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

Анализирајући табеларне и графичке податке о начину окончања покренутог кривичног поступка према учиниоцу кривичног дела тешке крађе (из става 1.) из надлежности Основног суда у Нишу, можемо доћи до следећих закључака:

1) за кривично дело тешка крађа биле су најзаступљеније осуђујуће одлукеу односу на остале врсте судских одлука,

2) број осуђујућих одлука је постепено био у опадању, при чему је највећи број наведених одлука донет у току прве посматране 2010. године, након чега тај број опада и

3) највећи број ослобађајућих одлука, такође, донет је 2010. године, с тим што уколико их посматрамо у односу на осуђујуће пресудеоне су биле најзаступљеније управо у току 2016. године, када су износиле 31.25% у односу на осуђујуће одлуке.

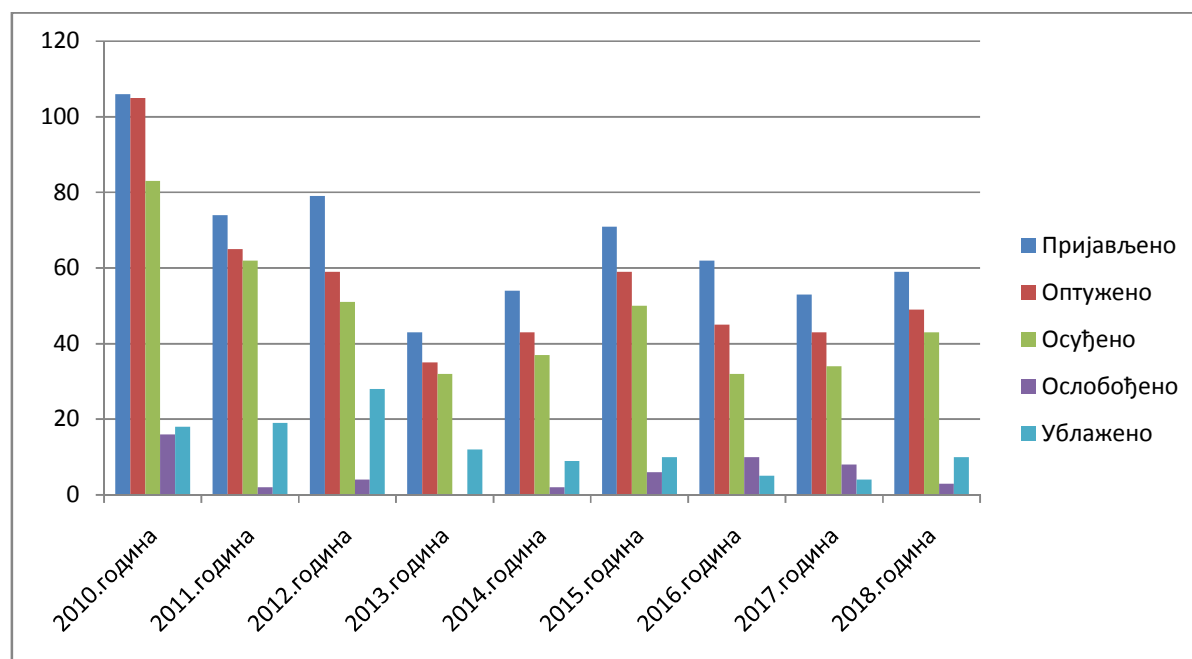
Табела број 6. Однос пријављених, оптужених, осуђених, ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело тешка крађа у Нишу у периоду 2010-2018.

године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено од оптужбе	ублажена казна
2010	106	105	83	16	18
2011	74	65	62	2	19
2012	79	59	51	4	28
2013	43	35	32	-	12
2014	54	43	37	2	9
2015	71	59	50	6	10
2016	62	45	32	10	5
2017	53	43	34	8	4
2018	59	49	43	3	10

Графикон број 6. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело тешка крађа у Нишу у периоду 2010-2018.

године

Увидом у приказане податке на основу табела и графикана може се уочити да су поднете кривичне пријаве за кривично дело тешке крађе у периоду 2010-2018. године, биле у опадању све до 2018. године, када се њихов број поново повећава.

Број оптужења за кривично дело тешке крађе у посматраном периоду је углавном пратио број поднетих пријава, при чему је најмање било оптужења у односу на број пријављених кривичних дела забележен у току 2012. године, када је износио 74.68% у односу на број пријављених лица.

Уколико се посматра примена института ублажавања казне за ово имовинско кривично дело, може се приметити да је ова законска могућност суда у доста мањем броју случајева заступљена у односу на донете осуђујуће одлуке. Тако се може уочити да је највећи број ублажавања казне био примењен у 2012. години, када је у односу на број осуђујућих пресуда ублажавање казне било заступљено у 54.90% случајева.

Увидом у пресуде са ублаженом казном за кривично дело тешка крађа, може се закључити да је Основни суд у Нишу у већини случајева ублажавање вршио по мери казне,

при чему је уместо казне затвора изрицао условну осуду као и казну „кућног” затвора са електронским надзором.

4.2. Примена појединих олакшавајућих околности

За потребе истраживања у овом раду извршен је увид у следеће осуђујуће пресуде Основног суда у Нишу у посматраном периоду: K5/2010, K64/2010, K420/2010, K560/2010, K584/2010, K648/2010, K803/2010, K807/2010, K840/2010, K931/2010, K949/2010, K958/2010, K987/2010, K1202/2010, K1245/2010, K1287/2010, K1362/2010, K1385/2010, K1520/2010, K1528/2010, K1528/2010, K1583/2010, K1580/2010, K1633/2010, K1661/2010, K1662/2010, K1663/2010, K1722/2010, K1724/2010, K1729/2010, K1775/2010, K1875/2010, K2053/2010, K2117/2010, K2127/2010, K2205/2010, K2207/2010, K2250/2010, K2431/2010, K2544/2010, K2604/2010, K2695/2010, K2740/2010, K2853/2010, K2859/2010, K2907/2010, K2919/2010, K2950/10, K2995/2010, K3162/2010, K3198/2010, K3204/2010, K3214/2010, K3223/2010, K3241/2010, K3354/2010, K3357/2010, K3389/2010, K3433/2010, K3454/2010, K3478/2010, K3469/2010, K3544/2010, K3559/2010, K 3638/2010, K3743/2010, K3794/2010, K3837/2010, K3843/2010, K3850/2010, K3856/2010, K3865/2010, K3874/2010, K3898/2010, K3970/2010, K4046/2010, K4410/2010, K4456/2010, K6123/2010, K6219/2010, K6286/2010, K7230/2010, K8623/2010, K741/2011, K951/2011, K786/2011, K861/2011, K1465/2011, K2192/2011, K2210/2011, K2440/2011, K2444/2011, K2448/2011, K2456/2011, K2463/2011, K2467/2011, K2470/2011, K2475/2011, K2490/2011, K2505/2011, K2532/2011, K2545/2011, K2571/2011, K 2603/2011, K2723/2011, K2726/2011, K2739/2011, K2723/2011, K2726/2011, K2739/2011, K2812/2011, K2849/2011, K2853/2011, K2865/2011, K2872/2011, K2880/2011, K2904/2011, K2905/2011, K2952/2011, K2999/2011, K3025/2011, K3046/2011, K3055/2011, K3118/2011, K3121/2011, K3136/2011, K3237/2011, K3240/2011, K3244/2011, K3246/2011, K3273/2011, K3279/2011, K3312/2011, K3369/2011, K3370/2011, K3384/2011, K3390/2011, K3488/2011, K3500/2011, K 3569/2011, K3610/2011, K3714/2011, K 3799/2011, K3845/2011, K3848/2011, K815/2012, K860/2012, K867/2012, K899/2012, K972/2012, K1045/2012, K 1151/2012, K1167/2012, K1185/2012, K1273/2012, K1283/2012, K1295/2012, K1299/2012,

K1315/2012, K 1515/2012, K1566/2012, K1647/2012, K1649/2012, K1690/2012, K1706/2012, K1708/2012, K1718/2012, K1733/2012, K1790/2012, K1795/2012, K1813/2012, K1820/2012, K198/2012, K1999/2012, K2087/2012, K2146/2012, K2163/82012, K2173/2012, K2185/2012, K2219/2012, K2311/2012, K2638/2012, K2650/2012, K2654/2012, K2716/2012, K2767/2012, K2818/2012, K2847/2012, K2849/2012, K2867/2012, K2904/2012, K2976/2012, K2990/2012, K3000/2012, K3044/2012, K3139/2012, K3160/2012, K17/2013, K25/2013, K67/2013, K80/2013, K158/2013, K198/2013, K269/2013, K300/2013, K305/2013, K321/2013, K472/2013, K536/2013, K666/2013, K670/2013, K710/2013, K761/2013, K854/2013, K873/2013, K1080/2013, K1195/2013, K1244/2013, K1411/2013, K1459/2013, K1485/2013, K1618/2013, K1724/2013, K1761/2013, K1805/2013, K1869/2013, K2151/2013, K2235/2013, K2294/2013, K2296/2013, K2/2014, K6/2014, K8/2014, K54/2014, K62/2014, K76/2014, K121/2014, K124/2014, K135/2014, K137/2014, K160/2014, K176/2014, K197/2014, K248/2014, K377/2014, K392/2014, K421/2014, K519/2014, K551/2014, K597/2014, K639/2014, K660/2014, K661/2014, K702/2014, K705/2014, K716/2014, K773/2014, K790/2014, K830/2014, K835/2014, K909/2014, K983/2014, K999/2014, K1084/2014, K1198/2014, K1284/2014, K1382/2014, K1094/2015, K2/2015, K21/2015, K81/2015, K82/2015, K 114/2015, K180/2015, K238/2015, K286/2015, K319/2015, K357/2015, K383/2015, K415/2015, K427/2015, K429/2015, K493/2015, K546/2015, K618/2015, K624/2015, K674/2015, K 677/2015, K682/2015, K751/2015, K 805/2015, K850/2015, K851/2015, K892/2015, K906/2015, K936/2015, K941/2015, K976/2015, K977/2015, K984/2015, K990/2015, K1002/2015, K1024/2015, K1094/2015, K1095/2015, K1114/2015, K1119/2015, K1199/2015, K1226/2015, K1231/2015, K1247/2015, K1249/2015, K1341/2015, K1348/2015, K1350/2015, K1380/2015, K1435/2015, K66/2016, K94/2016, K134/2016, K 202/2016, K264/2016, K275/2016, K360/2016, K363/2016, K471/2016, K489/2016, K521/2016, K584/2016, K629/2016, K630/2016, K645/2016, K699/2016, K717/2016, K740/2016, K778/2016, K788/2016, K797/2016, K816/2016, K832/2016, K857/2016, K902/2016, K989/2016, K1037/2016, K1079/2016, K 1128/2016, K1180/2016, K1248/2016, K1317/2016, K17/2017, K84/2017, K95/2017, K195/2017, K222/2017, K235/2017, K285/2017, K295/2017, K357/2017, K375/2017, K417/2017, K549/2017, K620/2017, K684/2017, K740/2017, K756/2017, K765/2017, K875/2017, K907/2017, K942/2017, K952/2017, K953/2017, K999/2017, K1036/2017, K1039/2017, K1043/2017, K1054/2017, K1070/2017, K1075/2017, K1103/2017, K1106/2017,

K1171/2017, K1179/2017, K1201/2017, K1/2018, K2/2018, K69/2018, K71/2018, K126/2018, K162/2018, K277/2018, K307/2018, K329/2018, K330/2018, K415/2018, K434/2018, K438/2018, K453/2018, K459/2018, K470/2018, K521/2018, K526/2018, K530/2018, K535/2018, K559/2018, K561/2018, K600/2018, K661/2018, K688/2018, K701/2018, K704/2018, K712/2018, K751/2018, K768/2018, K783/2018, K807/2018, K815/2018, K862/2018, K891/2018, K910/2018, K1009/2018, K1013/2018, K1024/2018, K1029/2018, K1056/2018, K1063/2018 и K1083/2018.

Од олакшавајућих околности приликом одмеравања казне за кривично дело тешка крађа, Основни суд у Нишу је узимао у обзир следеће околности:

Године старости: Приликом одмеравања казне суд је од олакшавајућих околности на првом месту узимао у обзир године старости извршиоца кривичног дела тешке крађе. Док је код неких других кривичних дела приликом ублажавања казне као олакшавајућа околност узимана у обзир старост извршиоца који је у поодмаклим годинама, односно пензионер, као и особе које су сматране релативно старијим за кривично дело тешке крађе у свим анализираним кривичним предметима прописана казна је ублажена „младим” особама.

Тако је у току 2010. године у 44.4% случајева суд ублажио казну третирајући старост учиниоца окривљеног као олакшавајућу околност, док се 22.2% случајева ублажавала казна затвора млађем пунолетном лицу. На сличан начин, суд је поступао и у 2011. години, где је старост учиниоца узимана у обзир при ублажавању казне и то у 47.3% случајева, где се чак у 26.3% случајева радило о млађем пунолетном лицу.

Основни суд у Нишу је при оваквом одлучивању истицао да сматра да се и са ублаженом казном може остварити сврха кажњавања, јер је кривично дело извршено услед младалачке лакомислености, где је чак у једном случају третирао младост као нарочито олакшавајућу околност. У 2012. години окривљеним лицима је изречена пресуда са ублаженом казном, из разлога што се радило о младим особама, те је по овом основу ублажена казна чак у 53.5% случајева, посматрано у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину.

Даље је овај суд у току 2013. године ублажавао казну за кривично дело тешке крађе на основу година старости учиниоца у 30.8% случајева, у којима се као извршилац кривичног дела јавља млада особа. У 2014. години у 55.5% случајева јављају се године

старости, као олакшавајућа околност, на основу које је Основни суд у Нишу ублажио казну. У свим наведеним случајевима радило се о младим особама.

И у 2015. години у свим случајевима, где је суд извршио ублажавање казне за посматрано кривично дело радило се о младим особама као њиховим извршиоцима. У наведеној години су се само у два случаја као извршиоци кривичног дела јављала лица која су старости преко 40 година. У 2016., 2017., и 2018. години у свим случајевима, где је суд уопште користио институт ублажавања казне, окривљени су били старости између 20-30 година.

Имовно стање: Имовно стање окривљеног је узето у обзир приликом ублажавања казне за кривично дело тешке крађе, те је суд „лоше материјалне прилике” третирао као олакшавајућу околност, што се је у суштини и логичан став суда, јер се ради о имовинским кривичним делима. Из образложења пресуда у 2010. години утврђено је да је Основни суд у Нишу у 50% случајева, где је уопште извршено ублажавање законом прописане казне ублажио казну по овом основу. У 2011. години имовно стање као олакшавајућа околност јавља се у мањем броју донешених одлука, те је по овом основу суд ублажио казну окривљеном у 47.4% случајева, док се у образложењу једне од одлука у том периоду наводи да је мотив окривљеног била беспарица као и случај где се окривљени налазио на рубу егзистенције, те је под тим околностима извршио кривично дело.

Основни суд у Нишу је ценио материјалне прилике окривљеног, те је на основу његовог имовног стања као једне од олакшавајућих околности, ублажио казну у 60.7 % случајева посматрано у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. У једној од донетих одлука у наведеној години, где је суд ублажио казну, наводи се да је лоше материјално стање био мотив извршења кривичног дела.

И у 2013. години Основни суд у Нишу је ценио материјалне прилике окривљеног при ублажавању казне у 30.8% случајева. У наведеним случајевима, суд је утврдио да се радило о лицима без имовине и запослења, док је у једном случају навео да је окривљени у време извршења кривичног дела живео у тешким породичним и материјалним приликама, те је наведену околност ценио као особито олакшавајућу околност као основ за ублажавање казне, сматрајући да је изречена казна нужна и довољна да се њоме оствари сврха кажњавања (пресуда број 18 К 269/2013 од 12.06.2013. године).

Имовно стање окривљеног, као олакшавајућу околност у 2014. години, суд је ценио приликом ублажавања казне у 66.8% случајева, уколико се посматра укупан број донетих одлука са ублаженом казном. У једном од наведених случајева Основни суд у Нишу је чињеницу да је окривљени једини хранилац породице ценио као нарочито олакшавајућу околност, при изрицању блаже казне од законом предвиђене (пресуда број 12 К 29/2014 од 04.04.2014. године). Материјалне прилике окривљеног представљале су, такође, један од основа за ублажавање казне и у 2015. години у 20% случаја, где се као олакшавајућа околност наводи да је окривљено лице било без сталног запослења у моменту извршења кривичног дела или без имовине.

У 2016. години суд је казну изрекао испод граница предвиђених за ово кривично дело, у 40% случајева из разлога имовног стања окривљеног, јер је у моменту извршења кривичног дела окривљени био без имовине и запослења. Такође, и у 2017. години Основни суд у Нишу је у једном случају ублажио казну окривљеном за кривично дело тешке крађе, јер се радило о лицу без имовине. У 2018. години суд је ценио имовно стање окривљеног при изрицању блаже казне од законом предвиђене, те је на основу ове околности ублажио казну окривљенима у 30% случајева, где је под имовним приликама цењено уколико окривљени нема сталне приходе, односно уколико је без запослења и имовине.

Личне прилике: Основни суд у Нишу користи се овим општим термином и код имовинских кривичних дела без образложења о којим се тачно околностима ради у конкретном случају. У 2010. години суд је узео у обзир наведену околност у 22.2% случајева, при чему се у једном случају, јер се радило о малолетном лицу, у оквиру ових околности наводе постигнути значајни резултати у спорту као и одличан успех у школовању. У 2012. години на основу личних прилика окривљеног као једне од олакшавајућих околности, Основни суд у Нишу је ублажио казну у 17.9% случајева, у односу на укупан број пресуда са ублаженом казном за ту годину.

Личне прилике, као олакшавајућу околност у 2013. години, Основни суд у Нишу ценио је приликом изрицања ублажавања законом предвиђене казне у 15.4% случајева, уколико се посматра број одлука са ублаженом казном за наведени период. У 2014. години приликом ублажавања казне овај суд је користећи се општим термином „личне прилике окривљеног“, у 11.1% случајева ублажио казну окривљеном, док у 2015. години није

забележен ниједан случај ублажавања казне по овом основу. Следеће 2016. године јавља се један случај ублажавања казне, при чему суд не наводи које су то околности које је третирао као личне прилике, већ се само користи овим општим термином при образложењу ублажене казне (пресуда број 16 К363/2016 од 08.07.2016. године). Коначно, у 2017. години суд није ублажио казну по овом основу, док се у 2018. години овај институт јавља само у једном случају, када је суд ценио без прецизног навођења у чему се састоје „личне прилике окривљеног“.

Породичне прилике: Основни суд у Нишу је приликом ублажавања казне окривљеном за кривично дело тешке крађе узимао у обзир и његове породичне прилике. У 2010. години суд је ублажио казну, наводећи између осталог и породичне прилике као основ ублажавања у 38.8 % случајева, док се у 22% случајева радило о окривљеном који је издржавао малолетну децу. У нешто већем броју одлука са ублаженом казном за 2011. годину суд је узимао у обзир породичне прилике као олакшавајућу околност, те је по овом основу тај број износио 42.1%, док се у 21% случајева радило о окривљеном који је издржавао малолетну децу.

Основни суд у Нишу чак наводицао олакшавајућу околност да је окривљени једини хранилац породице, као и околност да окривљени још увек није засновао породицу, те му је из тог разлога изрекао казну испод граница прописаних законом. Породичне прилике окривљеног представљају олакшавајућу околност на основу које је Основни суд засновао своју пресуду са ублаженом казном у чак 50% случајева, уз најчешће образложење да се радило о окривљеном који издржава малолетну децу, као и да је издржавалац детета са високим степеном сметњи у развоју и инвалидитета.

У 2013. години суд је ценио породичне прилике окривљеног као олакшавајућу околност у 15.4% случајева, уколико се узму у обзир све одлуке са ублаженом казном за ту годину. У једном од наведених случајева у својој одбрани окривљени наводи да је отац четворо малолетне деце, те да је кривично дело извршио из разлога што му је финансијска ситуација била изузетно лоша, јер му је дете полазило у школу (пресуда број 18 К 80/2013 од 13.05.2013. године).

Породичне прилике приликом ублажавања казне у 2014. години Основни суд у Нишу је ценио у 66.7% случајева, посматрано у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. Од посебног значаја биле су породичне прилике

окривљеног при одлучивању Апелационог суда у Нишу на основу којих је измењена првостепена одлука о казни. Наиме, Основни суд у Нишу је окривљеном изрекао затворску казну у трајању од годину дана, коју је Апелациони суд изменио и омогућио окривљеном да ту казну издржи у просторијама у којима станује из разлога што окривљени очекује рођење детета (пресуда број Кж1 1343/2017 од 17.01.2018. године).

У току 2015. и 2016. годинеу спроведеном истраживању није утврђено ублажавање казне по овом основу да би 2017. године суд ублажио казну у једном случају због утврђених околности које је ценио као олакшавајуће, а које наводи као породичне прилике, јер је окривљена самохрана мајка. (пресуда број 17К 684/2017 од 17.08.2017. године). У последњој анализираној 2018. години у 20% случајева је ублажена казна окривљеном по овом основу, при чему је суд у свим наведеним случајевима узимао у обзир чињеницу да окривљени издржава малолетну децу.

Ранија неосуђиваност: Као основ за ублажавање казне, поред осталих олакшавајућих околности, Основни суд у Нишу је, у посматраном периоду, у образложењу донетих одлука наводио и ранију неосуђиваност као олакшавајућу. Забрињавајући је податак да је у току 2010. године процесуирано за ово кривично дело само 11% неосуђених лица, док се у 27,8% случајева радило о раније осуђиваном лицу, посматрајући донете одлуке где је било ублажавања, при чему се у свим наведеним случајевима радило се о лицима која су већ била осуђена за иста или истоверсна кривична дела.

У посматраном периоду за 2011. годину број неосуђених лица, коме је суд ублажио казну, је знатно већи и износи чак 42.11% случајева, док је број раније осуђених лица прилично мањи у односу на претходну годину и износи 10.11%. Следеће 2012. године број неосуђених лица, коме је Основни суд у Нишу ублажио казну, износио је 35.7%, посматрано у односу на одлуке овог суда са ублаженом казном за ту годину, при чему је 17.8% раније већ било осуђено. Занимљив је податак да је Основни суд у Нишу третирао ранију осуду као отежавајућу околност у само 7 % наведених случајева из разлога што је осталим 10.8% случајевима протекао дужи временски период од изречене пресуде. У 2013. години Основни суд у Нишу је ублажио казну неосуђиваним лицима у 30.7% случајева у односу на укупан број одлука којим се казна ублажава. У наведеној години у 23% случајева радило се о већ осуђеном лицу, коме је суд ублажио казну на основу неке од олакшавајућих околности.

Занимљив је случај у коме суд ранију осуђиваност за исто кривично дело третира као особито олакшавајућу околност из разлога што је од момента изрицања првостепене пресуде, којом се окривљени оглашава кривим, па до момента извршења новог дела протекао период дужи од пет година (пресуда број 18К 269/2013 од 12.06.2013. године). У 2014. години Основни суд у Нишу је ублажио казну у 66.7% случајева лицима која раније нису била осуђивана да би овај проценат у току 2015. године опао на 30% случајева. У 2016. години Основни суд у Нишу је ублажио казну неосуђиваним лицима у 60% случајева у односу на укупан број одлука са ублаженом казном. Суд је ублажио казну у 75% случајева неосуђеним лицима која су процесуирана током 2017. године. У 2018. години ранија неосуђиваност, при ублажавању казне, узета је у обзир од стране Основног суда у Нишу у 30% случаја.

Посебно је занимљив став Апелационог суда у Нишу, који поступајући по жалби окривљених сматра да је Основни суд у Нишу као првостепени орган, пренагласио значај отежавајуће околности тј. да су окривљени након извршења кривичног дела за које им се суди извршили друго, исто кривично дело, те је преиначио одлуку првостепеног суда и изрекао наведеним лицима условне осуде. Заправо, Апелациони сматра да је Основни суд у Нишу требао да да већи значај околностима као што су ранија неосуђиваност и чињеници да су окривљени били млађа пунолетна лица у време извршења кривичног дела, те је изречена затворска казна, у законском минимуму који се предвиђа за то дело, неоправдано строга и неадекватна у конкретном случају (пресуда број Кж1 286/2019 од 12.04.2019. године).

С друге стране, апсолутно контрадикторно, Апелациони суд је, поступајући по жалби Основног јавног тужилаштва у Нишу, пооптрио казну коју је изрекао Основни суд у Нишу испод минимума предвиђеним законом, окривљеном који је већ осуђиван за истоврсна кривична дела. У образложењу наведене одуке Апелациони суд наводи да је првостепени суд погрешно када је казну затвора одмерио испод законом прописаног минимума из разлога што није имао у виду одредбу члана 57. став 3. КЗ која императивно прописује да се учиниоцу кривичног дела, који је раније осуђиван за истоврсно кривично дело, казна не може ублажити (пресуда број Кж1 962/2018 од 07.11.2018. године).

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: Приликом одмеравања казне, а посебно при ублажавању казне учиниоцу кривичног дела тешке крађе, Основни суд у

Нишу ценио је, као олакшавајућу околност, и држање окривљеног током трајања кривичног поступка. У 2010. години, у 11,2% случајавасуд је оценио држање окривљеног као коректно, наводећи га као основ за ублажавање казне. У овим случајевима се радило о окривљеним лицима који нису признали кривично дело, већ су негирали његово извршење, при чему суд није прихватио одбрану окривљених у наведеним случајевима. Заступљенија је била ова олакшавајућа околност у 2011. години на основу које је суд ублажио казну окривљеном, тако да је у 36.8% случајева коректно држање пред судом утицало, између осталог, да суд изрекне окривљеном блажу казну од прописане законом, док се чак у 68.4 % случајева радило о лицима која су признала кривична дела.

Знатно ређе је била заступљена ова олакшавајућа околност у 2012. години, где је Основни суд у Нишу због коректног држања окривљеног ублажио казну у свега 10.7% случајева, када је прихваћена одбрана од стране окривљених који су признали учињено кривично дело. У 2014. години Основни суд у Нишу је ублажио казну окривљеном из разлога што се окривљени „коректно држао“ током суђења у 22.3% случајева. Суд није посебно ценио ову олакшавајућу околност, при изрицању блаже казне окривљенима у 2015. години, иако је управо у овој години приметан и највећи број закључених споразума о признању кривичног дела.

Слично као и у претходној години, у 2016. години суд није вршио ублажавање казне по овом основу, из разлога што је у већини случаја, где је утврђен неки од основа за ублажавање казне, претходно закључен споразум о признању кривичног дела. У 2017. години утврђен је један случај ублажавања казне окривљеном на основу његовог коректног држања током суђења, где суд наводи да је коректно држање и признање окривљене допринело ефикаснијем окончању поступка без додатног одуговлачења (пресуда број 17К 684/2017 од 17.08.2017. године). У 2018. години Основни суд у Нишу је у 20% случаја узимао у обзир коректно држање окривљеног пред судом. У свим наведеним случајевима окривљени су признали извршено кривично дело.

Однос са оштећеним: Поред наведених олакшавајућих околности, као околност која је утицала на ублажавање казне, суд је у посматраном периоду узимао у обзир и околност која се односи на однос окривљеног са оштећеним. То је чињеница да ли се оштећени придружио кривичном гоњењу, односно да ли је поставио имовинско-правни захтев, да ли је након извршења кривичног дела оштећени био обештећен од стране

окривљеног. У 2010. години Основни суд у Нишу је поред осталих олакшавајућих околности, приликом ублажавања казне, узео у обзир и наведену околност у 28.7 % случајева. Однос са оштећеним, као олакшавајућу околност, суд је ценио при ублажавању казне у 20% случајева у 2011. години, односно у 2012. години у 21.4% случајева. При томе треба нагласити да се у свим овим случајевима оштећени нису придружили кривичном гоњењу, док је оштећени био само у једном случају обештећен до завршетка кривичног поступка, као и да је у само једној одлуци окривљени исказао спремност да оштећеном надокнади учињену штету.

У 2013. години суд је као олакшавајућу околност ценио однос окривљеног са оштећеним у 38.5% случајева, од којих у 23% случајева оштећени није истакао имовинско-правни захтев према окривљеном. Основни суд у Нишу је у једном од наведених предмета окривљеном ублажио казну из разлога што су ствари, које су предмет извршења кривичног дела, одмах враћене оштећеном, те је наведену околност третирао као нарочито олакшавајућу околност, иако је током кривичног поступка утврђено да је окривљени побегао са места извршења кривичног дела, јер је у том тренутку неко од очевидаца почео да виче за окривљеним и самим тим спречио окривљеног да одузме наведене ствари (пресуда број 4К 2151/2013 од 13.12.2013. године).

Приликом ублажавања казне Основни суд у Нишу узимао је у обзир однос окривљеног са оштећеним, те је услед наведених околности у 2014. години окривљеном ублажио казну у 22.3 % случајева, у 2015. години у 20% случајева, при чему је имао у виду чињенице да ли је окривљени обештетио оштећено лице као и да ли је оштећени поставио имовинско-правни захтев.

У последњим анализираним годинама 2016., 2017. и 2018. години суд није ублажио казну окривљеном лицу ни у једном случају по овом основу. Како је у наведеном периоду порастао број закључених споразума о признању кривичног дела са окривљеним, изостанак ове олакшавајуће околности може се објаснити и тиме што је суд упућивао оштећеног на парницу не дирајући споразумом у права оштећеног да имовинско-правни захтев реализује у парничном поступку и не упуштајући се у међусобне односе оштећеног и окривљеног.

Признање кривичног дела: Основни суд у Нишу је узео у обзир признање окривљеног и ценио га као олакшавајућу околност приликом одмеравања и ублажавања

казне у више прилика. Тако се у току 2010. године у 33.3% случајева радило о ублаженим казнама где је окривљени признао кривично дело, при чему је у 11% случајева окривљени „делимично признао” кривично дело. У наведеном периоду донета је једна пресуда на основу споразума о признању кривичног дела окривљеног, при чему је суд изрекао блажу казну, од законом предвиђене казне.

У 2011. години број окривљених лица која су признала кривично дело износио је 68.4% случајева, дакле, дуго више у односу на претходну годину, од којих је у два случаја закључен споразум о признању кривичног дела, што је суд ценио као олакшавајућу околност при ублажавању, док се у једном случају радило о делимичном признању кривичног дела. Број лица која су признала кривично дело износио је 42.9% у току 2012. године, при чему у једном од наведених случаја окривљеном суд није ценио признање као олакшавајућу околност из разлога што је окривљени био ухваћен од стране полицајских службеника за време вршења кривичног дела.

У 2013. години Основни суд у Нишу је на основу признања окривљеног ублажио казну за извршено кривично дело у 46.1% случајева, у којима се у једном од наведених случајева јавља и закључен споразум о признању кривичног дела. Признање окривљеног у 2014. години, приликом ублажавања казне, суд је ценио у 77.8% случајева, од којих је у једном случају закључен и споразум о признању кривичног дела (пресуда број 10 К 660/2014 од 18.08.2015.године).

У 2015. години признање кривичног дела представља убедљиво најзаступљенију олакшавајућу околност на основу које је Основни суд у Нишу извршио ублажавање казне, те је у наведеном периоду у 80% случајева ублажена казна по овом основу. Такође, велики број одлука са ублаженом казном заснован је на основу закључених споразума о признању кривичних дела, што представља 70% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. У 2016. години суд је ублажио казну у 60% случајева на основу закљученог споразума о признању кривичног дела, док се у 2017. години ублажавање казне по овом основу јавља „тек” у 40% случајева, у односу на укупан број ублажавања за ту годину. Коначно, у 2018. години Основни суд је ублажио казну на основу признања кривичног дела у 70% случајева, од којих је чак у 30% случајева био закључен споразум о признању кривичног дела.

Кајање: Као олакшавајућа околност у предметима, где је Основни суд у Нишу ублажио казну учиниоцу кривичног дела тешке крађе, узимано је и кајање окривљеног. У посматраном периоду за 2010. годину, суд је узео у обзир кајање окривљеног у 16.7% случајева, где је приликом образложења одлуке суд поред кајања навео и дато обећање да учинилац више неће вршити кривична дела у 5.6% случајева. Кајање окривљеног је заступљеније, као олакшавајућа околност, у 2011. години, те је суд ову околност ценио у 36.8% случајева, при чему се поред кајања у једном од случаја, где је суд применио ублажавање казне, наводи и обећање окривљеног да неће вршити кривична дела у будућности, као и извињење окривљеног према оштећеном.

У 2012. години кајање је као олакшавајућа околност узето у обзир у 14.3% случајева. Поред кајања, у наведеним предметима, окривљени су обећали и да неће вршити кривична дела у будућности, при чему је један окривљени у својој одбрани навео да се у међувремену и подвргао одвикавању од алкохола. Изостанак кајања у једној од донетих пресуда са ублаженом казном Основни суд у Нишу третирао је као отежавајућу околност, при чему је Апелациони суд поступајући по жалби окривљеног усвојио жалбу и заменио изречену затворску казну условном осудом сматрајући да посебно отежавајућих околности на страни окривљеног није било (пресуда број Кж1.3924/2012 од 05.12.2013.године).

Приликом ублажавања казне суд је ценио кајање окривљеног као основ за ублажавање казне и у 2013. години, где се овајоснов јављао у 30.8% случајева, у току 2014. године са 22.3% , док у току 2015.,2016., 2017. и 2018. године није ублажена казна за кривично дело тешке крађе ни у једном случају по овом основу.

Здравствено стање окривљеног: Приликом ублажавања казне Основни суд у Нишу је здравствено стање окривљеног сматрао олакшавајућом околношћу, те је у образложењу одлуке о одмеравању казне наводио да је, између осталог, ценио и лоше здравствено стање окривљеног при ублажавању казне. У 2010. години суд је ову околност применио у 11.2% случаја, а у 2011. години јављају се два случаја смањене урачунљивости окривљеног, при чему је утврђено да је урачунљивост била смањена, али не и битно, што је суд ценио као олакшавајућу околност приликом ублажавања казне, док је у 2012. години здравствено стање окривљеног представљало олакшавајућу околност за окривљеног у 14.2% случаја. Суд је, при одлучивању у наведеним предметима, као олакшавајуће околности, ценио и:

обољење од дијабетеса, заосталост душевног развоја, неке облике лаке менталне заосталости, глувонемост.

Здравствено стање окривљеног у 2013. години суд је ценио као олакшавајућу околност, те на основу ње ублажио казну окривљенима у 30.8% случајева, при чему је у свим наведени случајевима урачунљивост била смањена, док се у 15.4% случајева радило о битно смањеној урачунљивости. Основни суд у Нишу је у наведеном периоду изрекао и једну меру безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, јер је утврђено да је лице извршило кривично дело у стању параноидне шизофреније (пресуда број 7К321/2013 од 12.04.2013. године), као и једну меру безбедности обавезног лечења наркомана на слободи, када је суд вештачењем утврдио да је код окривљеног у време извршења кривичног дела постојала зависност од психоактивних супстанци (пресуда број 12 К305/2013 од 14.05.2013. године).

У 2014. и 2015. години по овом основу није ублажена казна ни у једном предмету по основу здравственог стања окривљеног. Међутим, Апелациони суд у Нишу је, поступајући по жалби окривљеног, изменио одлуку о казни првостепеног суда, при чему је изрекао блажу казну, јер се радило о окривљеном чија је урачунљивост у моменту извршења кривичног дела била битно смањена, а што првостепени суд није ценио као олакшавајућу околност (пресуда број 7Кж.1996/2015 од 23.10.2015. године). У 2016. години јавља се само један случај ублажавања казне осуђеном лицу, где је урачунљивост била смањена, али не и битно (пресуда број 6 К788/2016 од 03.07.2017. године). За разлику од 2017. године, гдесуд уопште није примењивао ублажавање казне. У последњој анализираној 2018. години јавља се један случај смањене урачунљивости, али не битно, а што је Основни суд ценио при одмеравању казне и изрекао окривљеном ублажену казну.

Покушај: Кривично дело које је остало у покушају Основни суд у Нишу је третирао као олакшавајућу околност и то само једном у 2010. години, односно два пута у 2011. и 2012. години, где је у оба наведена случаја радња извршења кривичног дела прекинута услед доласка полицајских службеника. У 2013. години суд је покушај ценио као олакшавајућу околност, при чему је окривљенима изрекао ублажену казну, при чему се у једном од наведених случаја радило о неподобном покушају, јер је обијање покушано неподобним предметом (пресуда број 16К 472/2013 од 23.07.2013. године).

У 2014. години покушај кривичног дела као основ за ублажавање казне примењен је у 33.4% случајева, при чему је у свим случајевима последица извршења кривичног дела изостала услед долажења полицијских службеника. У наведеном периоду Апелациони суд у Нишу је ублажио првостепену одлуку поступајући по жалби окривљеног, којом је изречена казна у границама прописаним законом. Наиме, Апелациони суд је изрекао блажу казну сматрајући да је првостепени суд утврдио олакшавајуће околности, али да их није правилно применио из разлога што је покушај законски основ за ублажавање (пресуда број Кж1. 256/2017 од 31.08.2017. године).

У 2015. години на основу покушаја извршено је ублажавање у 20% случајева, у којима је полицијска патрола спречила да окривљени изврши кривично дело, те је кривично дело остало у покушају. У 2016. години окривљеном је ублажена казна на основу покушаја у једном случају, где је долазак полицијских службеника спречио извршење кривичног дела. У том предмету окривљени је испољио нарочиту упорност, јер је у два наврата покушало извршење кривичног дела тешке крађе, при чему у првом наврату није успео, јер се укључио аларм на објекту, да би се након неколико сати вратио да доврши кривично дело, али га је у томе спречио долазак полицијских службеника (пресуда број б К 788/2016 од 03.07.2017 године). У 2017. и 2018. години Основни суд у Нишу није ублажио казну по овом основу ни у једном случају.

5.КРАЂА

Крађа спада у основне и најстарије имовинске деликте. Према члану 203. КЗ кривично дело крађе се састоји у одузимању туђе покретне ствари од другог, у намери да се њеним присвајањем, прибави себи или другоме противправна имовинска корист⁵¹⁷. Радња извршења овог дела се састоји у одузимању, док ствар која се одузима мора да буде туђа и покретна, уз постојање намере да се њеним присвајањем себи или другоме прибави противправна имовинска корист, без обзира да ли је ова намера у конкретном случају и остварена.

5.1. Начин окончања кривичног поступка

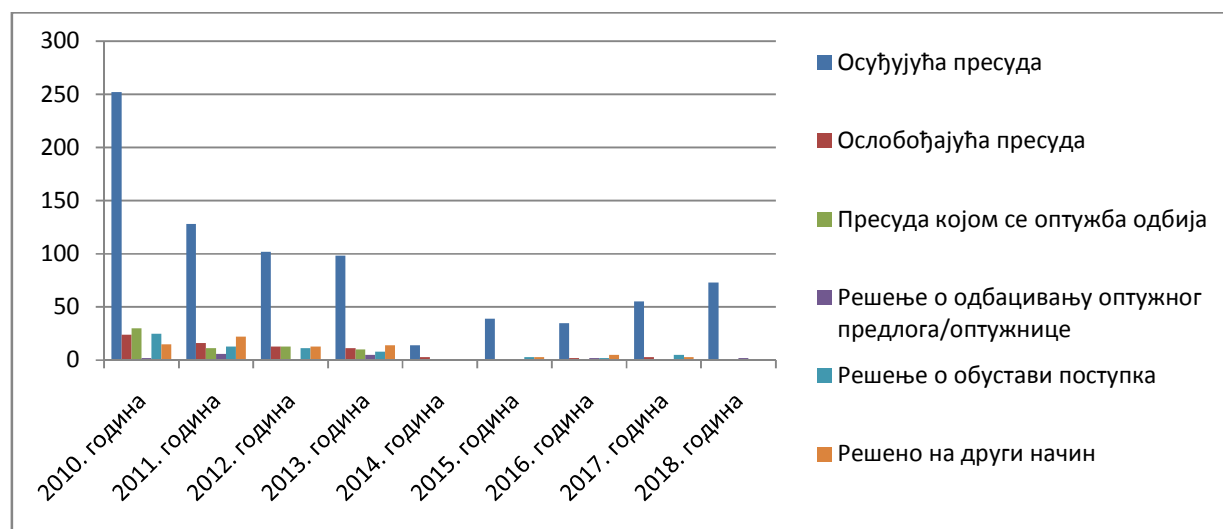
Како је крађа кривично дело против имовине, које заузима прво место по масовности, она је обухваћена спроведеним истраживањем. Наиме, примену института ублажавања казне смо код овог кривичног дела анализирали у периоду 2010-2018. године на подручју Основног суда у Нишу.

Табела број 7. Приказ начина окончања поступка за кривично дело крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

⁵¹⁷ В. Славковић, Кривичноправна квалификација крађе, Ревивија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/ 2011. године, стр. 165.

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о одбацивању оптужног предлога/оптужнице	решење о обустави поступка	решено на други начин
2010.	252	24	30	2	25	15
2011.	128	16	11	6	13	22
2012.	102	14	13	1	12	14
2013.	98	11	11	5	9	18
2014.	23	3	-	-	-	1
2015.	39	1	1	-	3	3
2016.	35	2	1	2	2	5
2017.	55	3	-	1	5	3
2018.	73	1	1	2	-	-

Графикон број 7. Приказ начина окончања поступка за кривично дело крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

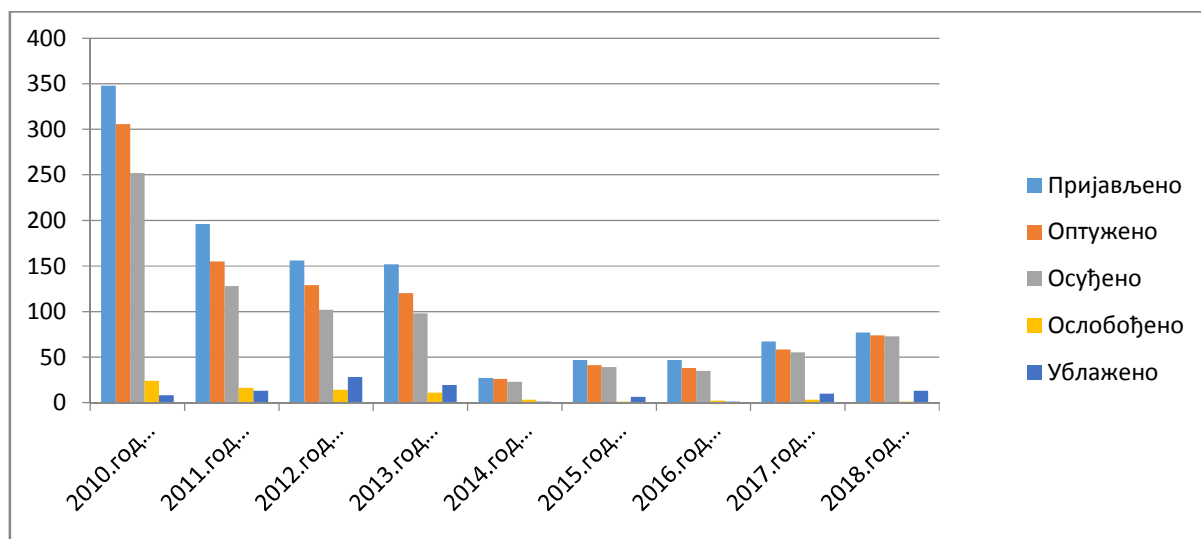
Анализирајући податке о начину окончања кривичног поступка за кривично дело крађе у Основном суду у Нишу приказане у табели и графикону долазимо до следећих закључака:

- 1) најзаступљеније су осуђујуће пресуде,
- 2) највише осуђујућих пресуда је забележено у 2010. години, након чега је уследило опадање, да би 2018. године њихов број поново почео да се повећава и
- 3) у 2010. години је донето највише ослобађајућих пресуда и пресуда којим се оптужба одбија, али се за разлику од осуђујућих пресуда, број ових одлука се касније није повећавао.

Табела бр. 8. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено лица	ублажена казна
2010	348	306	252	24	8
2011	196	155	128	16	13
2012	156	129	102	14	28
2013	152	120	98	11	19
2014	27	26	23	3	2
2015	47	41	39	1	6
2016	47	38	35	2	2
2017	67	58	55	3	10
2018	77	74	73	1	13

Графикон број 8. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело крађа у Нишу у периоду 2010-2018. године

Увидом у податке из табела и графика уочава се да је највећи број поднетих кривичних пријава за кривично дело крађе поднет прве анализираним 2010. године, од када бележи пад све до 2017. године. У свакој посматраној години број оптужења у односу на број пријављених кривичних дела је био мањи с тим да је најмање оптужења било у 2014. години. С друге стране, много је већа разлика када се посматра број осуђених у односу на лица којима је суд изрекао ублажену казну.

Највећи број ублажавања казни забележен је у 2012. години, при чему је то уједно и највећи број ублажавања казни и када се посматра у односу на број осуђујућих одлука. Наиме, ове је године забележено 27.45% ублажавања казне, посматрано у односу на укупан број одлука којим је извршилац кривичног дела осуђен. Ублажавање казне је извршавано како по врсти, тако и по мери. У одређеним случајевима суд је за кривично дело крађе изрицао новчану казну испод законског минимума за ово кривично дело, док је у одређеним случајевима уместо затворске казне изрицао: а) условну осуду и б) казну рада у јавном интересу.

5.2. Примена појединих олакшавајућих околности

За потребе истраживања о основима за примену института ублажавања казне за кривично дело крађе у пракси Основног суда у Нишу извршен је увид и одговарајућа анализа у следеће пресуде: К751/2010, К821/2010, К1025/2010, К1534/2010, К2464/2010, К3293/2010, К5805/2010, К8929/2010, К834/2011, К676/2011, К1468/2011, К2503/11, К2381/2011, К2621/2011, К27447/2011, К2845/2011, К2869/2011, К2951/2011, К3168/2011, К3309/2011, К3538/2011, К308/2011, К417/2012, К352/2012, К455/2012, К938/2012, К501/2012, К620/2012, К838/2012, К955/2012, К962/2012, К1042/2012, К1074/2012, К1147/2012, К1412/2012, К1578/2012, К2000/2012, К514/2012, К2022/2012, К2296/2012, К2277/2012, К2307/2012, К2373/2012, К2648/2012, К2884/2012, К2680/2012, К3052/2012, К3112/2012, К3172/2012, К3189/2012, К371/2013, К578/2013, К593/2013, К701/2013, К714/2013, К727/2013, К786/2013, К1116/2013, К1254/2013, К1317/2013, К1333/2013, К1439/2013, К780/2013, К1853/2013, К2044/2013, К2301/2013, К2471/2013, К2512/2013, К2527/2013, К28/2014, К463/2014, К351/2015, К907/2015, К916/2015, К993/2015, К1004/2015, К1106/2015, К187/2016, К39/2016, К164/2017, К355/2017, К540/2017, К717/2017, К749/2017, К796/2017, К800/2017, К866/2017, К878/2017, К976/2017, К6/2018, К21/18, К32/2018, К83/2018, К84/2018, К205/2018, К212/2018, К233/2018, К235/2018, К597/2018, К686/2018, К781/2018 и К913/2018.

Од олакшавајућих околности које Законик предвиђа од значаја за одмеравање казне за кривично дело крађе суд је узео у обзир следеће околности:

Године старости: У 2010. години, у свим случајевима где је суд ублажио казну радило се о млађим особама, при чему је старост извршиоца кривичних дела била испод 40 година. Године старости окривљених лица суд је ценио као олакшавајућу околност у 53.85% случајева, при чему је у 46.15% случајева извршилац кривичног дела био млађепунолетно лице. У 2012. години узраст, односно године старости окривљеног су представљале олакшавајућу околност у 39.29% случајева, при чему се у свим наведеним случајевима радило о млађем извршиоцу кривичног дела, док је суд у једном случају ублажио казну старијем лицу наводећи да је оптужени „човек у годинама“ (пресуда број 9К 2277/2012 од 19.02.2013. године).

У 2013. години суд је узимао у обзир године старости окривљеног лица при одмеравању казне, те је на основу ове околности ублажио казну у 52.63% случајева. Занимљива је чињеница да је број старијих лица којима је суд ублажио казну био готово изједначен са бројем младих лица, који се јављају као извршиоци кривичног дела крађе, а којима је суд ублажио казну у 2013. години. Увидом у доступне осуђујуће одлуке за овај период утврђено је да је суд старијим лицима ублажио казну у 20.05% случајева.

У 2014. години утврђено је да су извршиоци кривичних дела, којима је суд ублажио казну били старости између 20-35 година, док је старост до 35 година била ублажавајућа околност коју је суд користио у току 2016. године. У 2017. години у само 30% случајева, суд је ценио године старости окривљеног лица као олакшавајућу околност при ублажавању казне. У свим случајевима окривљено лице је било старости између 20-30 година. У 2018. години године старости окривљеног лица утицале су на ублажавање казне у 23.08% случајева, у односу на укупан број ублажавања казне за наведену годину.

Имовно стање: У 2010. години Основни суд у Нишу је ценио лоше материјално стање окривљених лица за кривично дело крађе у 25% случајева, при чему је узео у обзир чињеницу да се радило о лицима без имовине, док је увидом у пресуде где је суд извршио ублажавање утврђено да су сва лица била без запослења у тренутку вођења кривичног поступка. Имовинске прилике окривљеног лица у 2011. години, узете су у обзир као олакшавајуће околности у 38.46% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном у наведеном периоду. У 2011. години суд је у једном случају под имовинским приликама ценио да окривљени живи у заједничком домаћинству са супругом, да су незапослени, без сталних прихода, те да не поседују имовину (пресуда број 15К3538/2011 од 19.10.2012.године).

У 2012. години материјално стање окривљеног је узето у обзир у 39.29% случајева, у односу на све одлуке где је суд извршио ублажавање. У једном од случаја ублажавања у 2012. години, суд је као олакшавајућу околност навео да је окривљени кривично дело извршио ради набавке хране и ради издржавања (пресуда број 7К 1578/2012 од 19.12.2012. године), док се у другом случају „лоша материјална ситуација“ окривљеног наводи као мотив извршења кривичног дела (пресуда број 22К 2680/2012 од 14.12.2012. године).

Свакако је имовно стање окривљеног била једна од заступљенијих околности, када је реч о ублажавању казне у 2013. години, те је на основу ове околности, између осталог,

суд ублажио казну окривљенима у 57.89% случајева. Тако је имовно стање окривљеног код ублажавања казне у 2013. години, суд ценио као нарочито олакшавајућу околност, из разлога што је окривљени учинио кривично дело у тешком имовинском стању, јер издржава шесторо деце, незапослен је и ради само повремене послове (пресуда број 22К 1116/2013 од 05.09.2013. године).

На сличан начин, суд поступа и у 2014. години када је у свим случајевима навео да је ублажавање казне, између осталог, извршио и на основу имовног стања окривљених лица, јер су у моменту извршења кривичног дела наведена лица била без имовине, сталног прихода и запослења. Основни суд у Нишу је у 2015. години под имовинским приликама ценио да је окривљени у време извршења кривичног дела био студент (пресуда број 6К907/2015 од 28.09.2015. године).

У 2016. години утврђено је да су у свим случајевима, где је суд извршио ублажавање казне за кривично дело крађе, окривљена лица била незапослена, без имовине и занимања. Тако је у овој анализираној години суд у једном случају навео да је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да су окривљени лошег материјалног стања, незапослени, без постојања извора прихода и егзистенције (пресуда број 6К187/2016 од 11.05.2016. године).

Основни суд у Нишу је у 2017. години извршио ублажавање казне учиниоцу крађе на основу имовног стања, односно материјалних прилика окривљеног у 60% случајева, у односу на укупан број ублажавања за ту годину. Под наведеним околностима суд је узимао у обзир: а) незапосленост, односно уколико је лице без занимања и запослења и б) да ли учинилац поседује имовину, односно непокретности на своје име. Занимљив је случај где је суд извршио ублажавање казне, те окривљенима као олакшавајућу околност узео у обзир и њихово имовно стање, иако је у кривичном поступку утврдио да окривљени живи у сопственој кући и да остварује приходе од земљорадње (пресуда број К 749/17 од 14.03.2018. године), као и случај где је окривљени, такође, власник куће у којој живи, као и да је корисник пензије, али при томе суд наводи имовинске прилике као олакшавајућу околност на основу којих врши ублажавање. (пресуда број 3 К бр. 355/17 од 11.01.2018 године) У 2018. години утврђено је да је због лоших материјалних прилика у време извршења кривичног дела, суд ублажио казну окривљеним у 38.46% случајева.

Личне прилике: У 2010. години суд је личне прилике окривљеног лица ценио као олакшавајућу околност у 37.5% случајева, у односу на укупан број одлука, где је суд извршио ублажавање казне. Даље, суд је у 2011. години ублажио казну окривљеним лицима, ценећи личне прилике као олакшавајуће околности у 30.77% случајева. На исти начин суд је поступао и у 2012. години, када је оценом личних прилика окривљених ублажио казну у 28.57% случајева.

У 2013. години личне прилике окривљеног, као олакшавајуће околности, суд наводи приликом одмеравања и изрицања ублажене казне окривљеном у 42.11% случаја. Иако их у већини случајева суд не образлаже, када личне прилике наводи као олакшавајуће околности, у 2013. години у једном случају суд је под личним приликама навео да је ценио личне прилике окривљених, односно да се ради о младим особама, које су слабог имовног стања, јер су без имовине и запослења, као и да раније нису били осуђивани (пресуда број 19 К 1317/2013 од 03.11.2014. године).

У 2014. години суд је у једном случају ценио личне прилике окривљеног, приликом изрицања ублажене казне за кривично дело крађе, док у 2015. и 2016. години по овом основу није ублажена казна ни у једном случају. Тек у 2017. години у 60% случаја суд при одмеравању казне користи наведену околност, при чему не образлаже које су то конкретне околности. И коначно, у последњој анализираној 2018. години утврђено је да је суд у 23.08% случајева ублажио казну окривљеном на основу личних прилика, при чему је у једном случају навео да је под личним приликама ценио чињеницу да се ради о породичном човеку.

Породичне прилике: У 2010. години породичне прилике извршиоца кривичних дела крађе представљају једну од заступљенијих околности, које је суд ценио као олакшавајуће у 87.5% случајева. Породичне прилике извршиоца кривичног дела, суд је ценио као олакшавајућу околност, приликом одмеравања казне, у 2011. години у 46.15% случајева, односно у 2012. години у 50% случајева. У једном предмету, где је суд ублажио казну окривљеном, у 2012. години, као олакшавајућу околност, суд је узео у обзир да је оптужени породичан човек, који је отац шесторо деце, као и да с њим у домаћинству живи већи број чланова, које све погађају последице овог кривичног дела, због чега је суд уместо запрећене затворске или новчане казне изрекао окривљеном условну осуду (пресуда број 20К 1147/2012 од 15.03.2013. године).

Породичне прилике окривљеног, као олакшавајуће околности, суд је ценио приликом одмеравања и ублажавања казне у 73.68% случајева и у 2013. години. Исте године суд је приликом оцене породичних околности, навео да је узео у обзир мале приходе окривљеног од којих издржава целу породицу као и да је он једини запошљен, јер му је супруга инвалид, те да му је старија ћерка студент, а син ученик осмог разреда, као и да је имао породичну трагедију с обзиром да је једна ћерка окривљеног умрла, а како отежавајућих околности није било суд је навео да наведене олакшавајуће околности имају карактер нарочито олакшавајућих околности, те да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања (пресуда број 6К578/2013 од 16.03.2015. године).

Приликом одмеравања казне суд је у 2014. години, узео у обзир и породичне прилике окривљеног на основу чега је утврђено да се у свим случајевима радило о породичним лицима, која су у тренутку извршења кривичног дела издржавала малолетну децу, а којима је суд ублажио казну. У 2016. години у свим случајевима, где је извршено ублажавање казне, утврђено је да се радило о породичним лицима. У 2017. години, суд је приликом одмеравања казне наведену околност узео у обзир у 50% случајева. Приликом навођења ове околности утврђено је да је суд или користио наведени термин без објашњења које су то околности, или је узимао у обзир издржавање малолетне деце. У таквим ситуацијама, потпуно је нејасно на које је породичне прилике суд тачно мислио онда када је ублажавао казну млађим лицима, која још увек немају засновану породицу (пресуда број 3К 976/2017 од 21.2.2018. године).

У 2018. години у 46.15% случаја суд је ублажио казну на основу породичних прилика окривљеног лица, при чему се и у овој години опет јављају случајеви где је окривљени врло млада особа, а суд је узео у обзир његове породичне прилике при ублажавању казне (пресуда број 4 К 686/2018 од 21.09.2018. године). Како је у односу на остале случајеве, где је под породичним приликама, ценио издржавање малолетне деце као и околност да је реч о вишечланој породици, није потпуно јасно на које је околности суд тачно мислио када је ублажио казну таквом окривљеном лицу.

Ранија неосуђиваност: У 2010. години суд је ублажио казну на основу раније неосуђиваности у 87.5% случајева, где се само у једном случају јавља раније осуђено лице. У 2011. години број осуђиваних и неосуђиваних лица, приликом ублажавања казне извршиоцима кривичних дела крађе је био подједнако заступљен, при чему је суд ранију

неосуђиваност третирао као олакшавајућу околност. У 2011. години суд је ценио ранији живот окривљеног, односно његову ранију неосуђиваност у једном предмету где је извршио ублажавање казне (пресуда број 19К2869/2011 од 10.01.2013.године).

У 2012. години као извршиоци кривичних дела, којима је казна од стране суда ублажена, јављају се 57.14% неосуђивана лица. Број раније осуђиваних лица у наведеној години је знатно мањи, те он износи 17.86%. Наведена околност је управо представљала разлог преиначења првостепене одлуке по жалби браниоца окривљеног, те је у поступку по жалби преиначена одлука у делу одлуке о кривичној санкцији, тако што је провобитно изречена затворска казна замењена условном осудом. Наиме, Апелациони суд у Нишу наводи да првостепени суд утврђеним олакшавајућим околностима није дао значај које оне заслужују, те је имајући у виду ранији живот окривљеног, као и чињеницу да претходно није осуђиван као и тешку материјалну ситуацију окривљеног, он је преиначио жалбену одлуку и изрекао условну осуду окривљеном (пресуда број 12 Кж1775/2013 од 23.09.2013. године).

У 2013. години суд је ранију неосуђиваност ценио као олакшавајућу околност, те је она била заступљена приликом ублажавања казне за кривично дело крађе у 42.11% случајева, док су раније осуђивана лица којима је суд ублажио казну заступљена у 26.32% случајева. У 2014. години у само једном случају се јавља ранија неосуђиваност као олакшавајућа околност при ублажавању казне. Насупрот томе, у 2015. години Основни суд у Нишу је ценио ранију неосуђиваност извршиоца кривичних дела крађе у 60% случајева, при чему је у 40% случајева окривљени раније био осуђиван. У наведеном периоду у једном предмету суд је утврдио да је окривљено лице било раније осуђивано за истородно кривично дело, при чему наведену околност није ценио као отежавајућу из разлога што је од претходне осуде до новог извршења кривичног дела протекао период од пет година (пресуда број 15К1106/2015 од 18.10.2015. године).

У 2016. години, у свим случајевима, где је суд изрекао блажу казну од законом предвиђене, окривљена лица била су раније неосуђивана, што је утврђено на основу извода из казнене евиденције. У 2017. години број раније неосуђиваних лица, којима је суд извршио ублажавање казне, износи 50% у односу на укупан број решених предмета, у којима се уопште и јављало ублажавање казне за наведену годину, док број раније осуђених износио 20% случаја, при чему се не ради о истоврсном, односно истородном

кривичном делу. И коначно, у 2018. години у 30.77% случајева, при ублажавању казне, утврђено је да је окривљени био раније неосуђиван, док је у 23.08% случајева окривљени био раније осуђиван, при чему се у једном случају радило о више пута осуђиваном за исто кривично дело.

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: У 2010. и 2011. години суд није ублажавао казне по овом основу. У 2012. години држање учиниоца током трајања кривичног поступка, као олакшавајућа околност, узета је у обзир при ублажавању казне у 14.29% случајева. Основни суд у Нишу је, приликом ублажавања казне окривљеном у једном од наведених предмета у 2012. години, као олакшавајућу околност узео „укупно понашање оптуженог пре и за време главног претреса”. У том случају суд није прихватио одбране оптужених и исте је у потпуности одбацио налазећи да су као такве сконцентрисане на избегавање кривичне одговорности за извршено кривично дело, из разлога што су окривљени негирали извршење кривичног дела, те овакав став суд приликом изрицања блаже казне по наведеној околности није потпуно јасан (пресуда број 1К 1042/2012 од 29.01.2014. године).

Држање учиниоца, током трајања кривичног поступка, суд је ценио као олакшавајућу околност и у 2013. години, па је на основу ње, између осталог, ублажио казну у 10.53% случајева. Суд је као олакшавајућу околност у образложењу пресуде навео чињеницу да се окривљена током кривичног поступка коректно држала. Међутим, на главном претресу окривљена је негирала извршење кривичног дела, те суд такву одбрану није прихватио ценећи је као неосновану и срачунату на умањење, односно избегавање своје кривичне одговорности (пресуда број 4К 593/2013 од 23.07.2013. године). С друге стране, приликом изрицања казне у једном предмету у наведеној години, суд је држање окривљеног оценио као отежавајућу околност из разлога што нису оштећеног обештетили након извршења кривичног дела (пресуда број 12К727/2013 од 30.07.2013. године).

Приликом одмеравања казне у 2014. години Основни суд у Нишу је у једном случају ценио и коректно држање окривљеног, те на основу те околности, између осталог, извршио ублажавање казне (пресуда број 5К 463/2014 од 10.03.2015. године). Насупрот томе, следеће 2015. и 2016. године, није утврђен ниједан случај ублажавања казне по овом основу, док је у 2017. години, у само једном случају ублажена казна окривљеном из разлога јер је суд ценио његово коректно држање током трајања кривичног поступка. У

2018. години Основни суд у Нишу је у 15.38% случајева узео у обзир држање окривљеног као олакшавајућу околност при ублажавању казне.

Однос са оштећеним: У 2010. години, суд је као олакшавајућу околност, између осталих, ценио и чињеницу да су ствари оштећеној делимично враћене (пресуда број 4К 1464/2010 од 23.10.2012. године). Наиме, Основни суд у Нишу је однос окривљеног и оштећеног лица у 2011. години, ценио као олакшавајућу околност у 23.07% случајева, при чему је суд узимао у обзир чињеницу да се оштећени није придружио кривичном гоњењу и да није истакао имовинско-правни захтев. У 2012. години, наведену околност суд наводи као олакшавајућу околност у 17.86% случајева, док је ипак у једном случају при одмеравању казне као отежавајућу околност ценио чињеницу да окривљена након извршења кривичног дела није обештетила оштећеног (пресуда број 12К. 2044/2013 од 06.11.2014. године).

Однос окривљеног и оштећеног лица у 2013. години, представљао је олакшавајућу околност приликом ублажавања казне у 21.05% случајева, посматрано у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. У 2014. години, у свим случајевима где је било ублажавања казне, оштећеном су враћени предмети, односно покретне ствари које су биле одузете приликом извршења кривичног дела. У 2015. години, суд је у једном предмету ценио као олакшавајућу околност чињеницу да се оштећени није придружио кривичном гоњењу и да није истакао имовинско-правни захтев. У 2016. години, није утврђен ниједан случај ублажавања казне по овом основу.

Однос окривљеног и оштећеног лица узиман је у обзир приликом одмеравања казне и у 2017. години, као основ за ублажавања казне у два предмета. У оба случаја оштећени се није придружио кривичном гоњењу с тим што је у једном случају окривљени надокнадио причињену штету насталу извршењем кривичног дела оштећеном лицу. У 2018. години, није утврђен ниједан случај ублажавања на основу ове околности.

Признање кривичног дела: У 2010. години, суд је ублажио казне окривљеним лицима у 25% случајева на основу признања кривичног дела, да би већ следеће 2011. године признање окривљеног цењено као олакшавајућа околност у 46.15% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину, при чему се у 15.38% случајева радило о делимичном признању. У 2012. години, признање окривљеног као олакшавајућа околност у одлукама где је суд извршио ублажавања казне, јавља се у чак

50% случајева. Иначе, у наведеној години суд је у једном случају прихватио и делимично признање као олакшавајућу околност на основу које је, између осталог, засновао пресуду са ублаженом казном (пресуда број 20К 1147/2012 од 15.03.2013. године).

Признање окривљеног у 2013. години суд је ценио као олакшавајућу околност, те на основу њега ублажио је казну окривљеном у 52.63% случајева, при чему је у једном случају узео као олакшавајућу околност и делимично признање. У 2014. години у свим случајевима где је суд ублажио казну, окривљени су признали извршење кривичног дела. У 2015. години суд је на основу признања окривљеног лица о извршењу кривичног дела ублажио казну у 40% случајева. У 2016. години, утврђено је да су у свим случајевима, где је изречена блажа казна од законом предвиђене, окривљени признали извршење кривичног дела, те је суд признање ценио као олакшавајућу околност, јер су олакшали суду уврђивање чињеничног стања, како се у једном случају наводи, (пресуда број 6К187/2016 од 11.05.2016. године).

Једна од чешће заступљених околности, коју је суд ценио као олакшавајућу околност, у 2017. години јесте и признање кривичног дела од стране окривљеног лица, те је ова околност била заступљена у 50% случајева у наведеној години у односу на укупан број ублажавања казне. Ово признање окривљеног је било заступљено и у 2018. години, приликом ублажавања казне од стране Основног суда у Нишу. У наведеној години у 46.15% случајева суд је ценио наведену околност, при чему наводи да је признање ценио као олакшавајућу околност из разлога бржег и ефикаснијег окончања кривичног поступка.

Кајање: У 2010. години кајање се као олакшавајућа околност јавља само у једном предмету (пресуда број 4К2464/2010 од 23.10.2012. године). Основни суд у Нишу је кајање окривљеног лица у 2011. години ценио као олакшавајућу околност у 30.77% случајева, при чему је у 15.38% случајева, поред кајања, окривљени обећао да у будућности неће вршити кривична дела. У 2012. години ова околност је узета у обзир при ублажавању казне у 10.71% случајева, при чему је уз изражено кајање окривљени обећао да у будућности неће вршити кривична дела.

На сличан начин, и у 2013. години суд је ценио кајање окривљеног на главном претресу, те је ову околност узео као олакшавајућу у 15.79% случајева, при чему се у једном случају поред кајања јавља и обећање окривљеног да у будуће неће вршити кривична дела. У 2013. години суд је изостанак кајања приликом одмеравања казне у

једном кривичном предмету ценио као отежавајућу околност из разлога што окривљени нису ни у једном тренутку изразили кајање, док су своје поступке правдали чињеницом да „и други то раде“ (пресуда број 19К 1317/2013 од 03.11.2014.године).

У току 2014., 2015., 2016. и 2017. године Основни суд у Нишу није наводио кајање окривљеног као околност на основу које је вршио ублажавање казне окривљеном лицу за кривично дело крађе. На крају посматраног периода, у 2018. години суд је у једном случају ценио кајање окривљеног, те је између осталог, при ублажавању казне узео у обзир и ову околност.

Здравствено стање окривљеног: У 2010. години суд је ценио слабо здравствено стање окривљеног приликом изрицања блаже казне, од законом предвиђене, при чему наводи да је окривљени извршио кривично дело у стању битно смањене урачунљивости (пресуда број 11К 821/2010 од 15.06.2011. године). Исте године суд је као олакшавајућу околност ценио и чињеницу да је окривљеном у време извршења кривичног дела урачунљивост била битно смањена услед зависности од хероина (пресуда број 5 К1025/2010 од 15.06.2012.године).

У 2011. години Основни суд наводи да је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да је окривљеној урачунљивост била битно смањена, услед зависности од хероина (пресуда број 5К834/2011 од 15.01.2013. године). Но, следеће 2012. године суд није ублажио казну по овом основу ни у једном случају, док је у 2013. години узео у обзир у једном случају лоше здравствено стање окривљене, при чему га је ценио као олакшавајућу околност. У 2014. години суд је ублажио казну окривљеној чија је урачунљивост у време извршења кривичног дела била битно смањена (пресуда број 5 К463/2014 од 10.03.2015. године). И коначно, у току 2015., 2016., 2017. и 2018. године није утврђен ниједан случај ублажавања казне по овом основу.

Покушај: У 2010. години суд је ублажио казну окривљеном, јер је кривично дело крађе остало у покушају, из разлога што је приликом крађе наишао стражар који га је спречио да кривично дело доврши (пресуда број 8К 3293/2010 од 24.01.2013.године). У следећој 2011. години суд је покушај кривичног дела ценио као олакшавајућу околност у једном случају (пресуда број 17К1468/2011 од 16.10.2012.године). У 2012. години покушај се јавља у два случаја, где је суд извршио ублажавање казне, између осталог, наводећи и ову околност коју је ценио при ублажавању казне.

У 2015. години суд је ублажио казну окривљеном лицу у једном случају, јер је кривично дело остало у покушају, ценећи наведену околност као олакшавајућу (пресуда број 6К 907/2015 од 28.09.2015. године). Насупрот томе, у току 2013., 2014., 2016., 2017. и 2018. године није евидентиран ниједан покушај кривичног дела крађе.

6.ЛАКА ТЕЛЕСНА ПОВРЕДА

Лака телесна повреда из члана 122. КЗ, представља други, лакши облик нарушавања телесног интегритета, који се састоји у лаком и краткотрајном оштећењу телесног интегритета или нарушавању здравља другог лица, али које је по интензитету такво да не представља опасност за живот и не доводи до неспособности за рад у дужем трајању, нити оставља видљиве промене, трајнијег карактера⁵¹⁸. Дело има два облика испољавања. То су: а) обична лака телесна повреда и б) опасна лака телесна повреда.

6.1. Начин окончања кривичног поступка

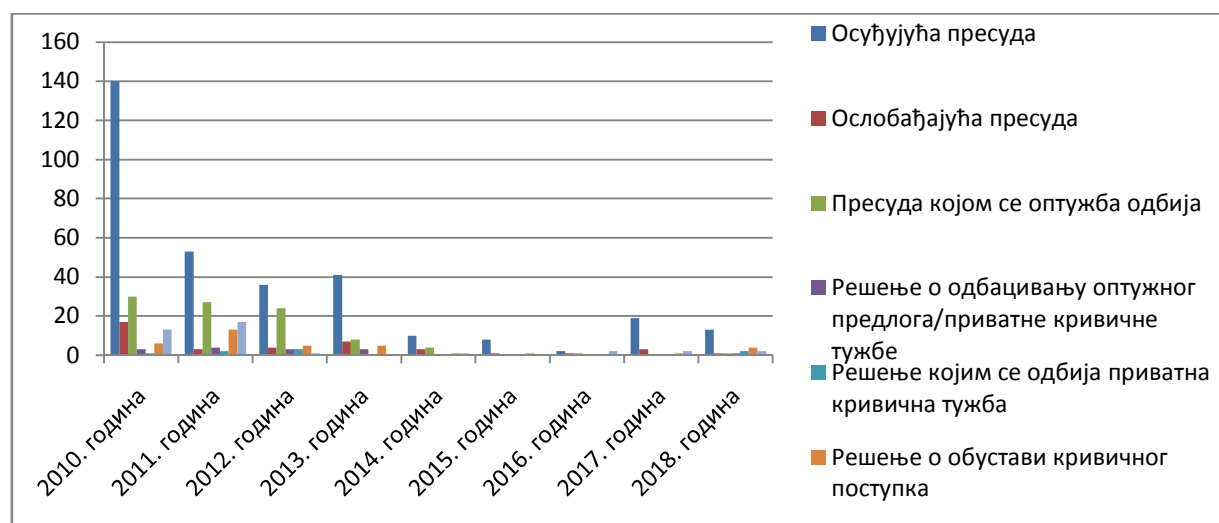
Како је код кривичног дела лаке телесне повреде објекат заштите неповредивост телесног интегритета људског бића, а које је уједно и једно од основних људских права, загарантовано Уставом Републике Србије, предмет овог монографског истраживања је обухватио и кривично дело лаке телесне повреде, на основу анализе пресуда које су донете од стране Основног суда у Нишу у периоду 2010-2018. године.

⁵¹⁸ Д., Јовашевић, Кривичноправна заштита телесног интегритета у праву Републике Србије, Зборник радова, Кривично законодавство и функционисање правне државе, Требиње, 2018. године, стр. 89.

Табела број 9. Приказ начина окончања поступка за кривично дело лака телесна повреда у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о одбацивању оптужног предлога/приватне кривичне тужбе	решење којим се одбија приватна кривична тужба	решење о обустави поступка	решено на други начин
2010.	140	17	30	3	1	6	13
2011.	53	3	27	4	2	13	17
2012.	36	4	24	3	3	5	1
2013.	41	7	8	3	-	5	,
2014.	10	3	4	-	-	1	1
2015.	8	1	-	-	-	1	-
2016.	2	1	1	-	-	-	2
2017.	19	3	-	-	-	1	2
2018.	13	1	1	1	2	4	2

Графикон број 9. Приказ начина окончања поступка за кривично дело лака телесна повреда у Нишуу периоду 2010-2018. године

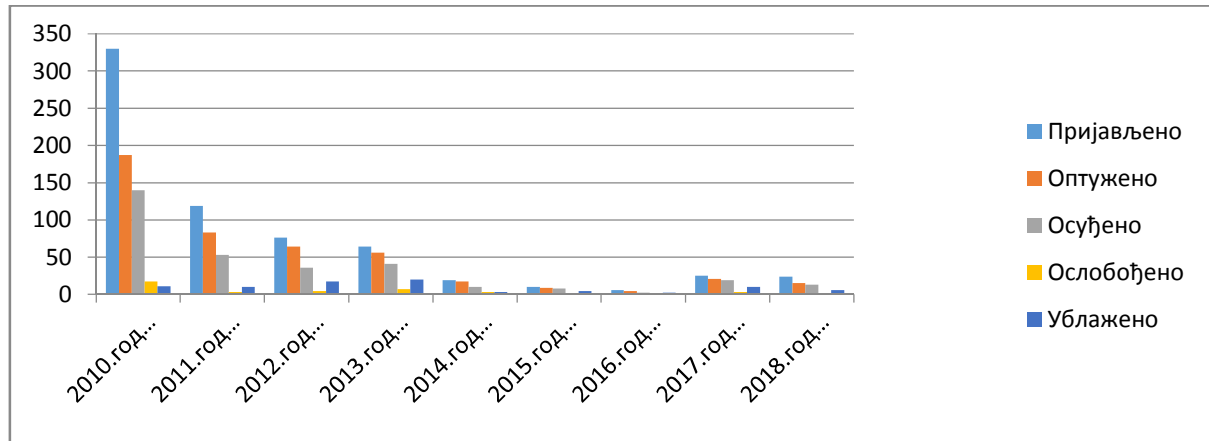
Посматрајући приказане податке за кривично дело лаке телесне повреде у табели и на графикону може се уочити да је ово кривично дело једно од заступљенијих, када је реч о пракси Основног суда у Нишу. Донете осуђујуће одлуке у посматраном периоду се од 2010. године смањују све до 2017. године, када се њихов број поново повећава. Иначе осуђујућа пресуда је уједно и најбројнија врста судске одлуке, уколико се посматрају остале одлуке, које је суд доносио поводом овог кривичног дела у покренутом судском поступку.

После осуђујуће пресуде, друга по заступљености је била пресуда којом се оптужба одбија. Уколико се посматрају ослобађајуће пресуде њихов број се, такође, смањује, тако да од 2010. године, када је највише било донето ових одлука до 2017. године следи њихово смањење, након чега се незнатно повећава број ослобађајућих одлука.

Табела број 10. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело лака телесна повреда у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено лица	ублажена казна
2010	330	187	140	17	11
2011	119	83	53	3	10
2012	76	64	36	4	17
2013	64	56	41	7	20
2014	19	17	10	3	3
2015	10	9	8	1	4
2016	6	4	2	1	2
2017	25	21	19	3	10
2018	24	15	13	1	6

Графикон број 10. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело лака телесна повреда у Нишу у периоду 2010-2018. године

Увидом у табеларне и податке са графикона лако се уочава пад у бројчаном смислу поднетих кривичних пријава за кривично дело лака телесна повреда, при чему се до 2016. године број пријава драстично смањило, да би након 2017. године поново почео да се повећава. Сличан тренд запажа се и код броја оптужења за наведено кривично дело. Најизраженија разлика, уколико се посматра оптужење са бројем пријављених лица, запажа се у 2010. години, када је тек нешто више од половине пријављених лица било и оптужено, док је најмања разлика приметна у 2015. години, када су готово сва пријављена лица била и оптужена пред надлежним судом.

Када је реч о ублажавању казне за кривично дело лаке телесне повреде, из табеле и графикона се не може уочити нека правилност у смислу опадања или пораста овог броја. Међутим, оно што се запажа јесте да је највећи број одлука са ублаженом казном донет у 2013. години, када је за скоро половину осуђених била изречена ублажена казна. Увидом у донете судске одлуке утврђено је да је ублажавање казне вршено и по врсти и по мери, при чему је суд у појединим случајевима изрицао новачану казну у износу испод законског минимума за ово кривично дело, док је у осталим случајевима уместо казне затвора, суд окривљенима за ово кривично дело изрицао условну осуду.

6.2. Примена појединих олакшавајућих околности

За потребе истраживања у овој докторској дисертацији извршен је увид и анализа у следеће одлуке Основног суда у Нишу које се односе на ублажавање казне учиниоцу кривичног дела лака телесна повреда: К1034/2010, К1819/2010, К3182/2010, К4522/2010, К4625/2010, К6513/2010, К6513/2010, К7772/2010, К7903/2010, К8693/2010, К8789/2010, К121/2011, К628/2011, К813/2011, К900/11, К1611/2011, К1968/2011, К2458/2011, К3109/2011, К3362/2011, К3625/2011, К227/2012, К248/2012, К589/2012, К1082/2012, К1668/2012, К1913/2012, К2180/2012, К2331/2012, К2441/2012, К2764/2012, К2069/2012, К2821/2012, К2839/2012, К2868/2012, К2905/2012, К2915/2012, К3301/2012, К123/2013, К621/2013, К1241/2013, К423/2013, К638/2013, К704/2013, К758/2013, К857/2013, К930/2013, К1082/2013, К1133/2013, К1184/2013, К1443/2013, К1620/2013, К1627/2013, К1642/2013, К1817/2013, К1851/2013, К1951/2013, К2411/2013, К125/2014, К868/2014, К172/2014, К406/2015, К937/2015, К942/2015, К966/2015, К494/2016, К2813/2016, К102/2017, К460/2017, К528/2017, К692/2017, К707/2017, К779/2017, К874/2017, К1122/2017, К1147/2017, К1213/2017, К275/2018, К554/2018, К730/2018, К766/2018, К1022/2018, К1079/2018, као и одлуке Апелационог суда у Нишу: 13Кж13093/2011, 6Кж11156/2011, 13Кж13473/2011, 9Кж13666/2011, 8Кж18/2013, 2Кж1322/2012, 1Кж14069/2011, 7Кж16/2012, 12Кж12493/2012, 11Кж12723/2012, 11Кж13545/2012, Кж1389/2015 и Кж1460/2017.

Од олакшавајућих околности приликом одмеравања казне за кривично дело лака телесна повреда суд је узео у обзир као основ за ублажавање казне следеће околности:

Године старости: У 2010. години суд је године старости ценио као олакшавајућу околност у 45.45% случајева, при чему је у 18.18% случајева казна ублажена старијим особама, док је у 27.27% казна ублажена млађим извршиоцима кривичних дела. У 2011. години подједнако је било заступљено ублажавање казне и млађим и старијим особама, при чему се у једном случају наводи да је окривљени „особа у зрелим годинама“ (пресуда број 17К1986/2011 од 21.02.2013. године).

У 2012. години суд је на име ове околности, третирао као олакшавајуће околности све старосне категорије окривљених лица, приликом ублажавања казне. Наиме, суд је

ублажавао казну младим лицима у 17.65% случајева, старијим особама у 11.76%, док је у једном случају као олакшавајућу околност навео чињеницу да је окривљени особа средњих година. У наведеној години, као нарочито олакшавајућу околност, суд наводи чињеницу да је окривљени старија особа, односно да се ради о лицу старости око 75 година (пресуда број 11К 589/2012 од 01.04.2013. године).

Као и у претходној години, и у 2013. години суд је ублажавао казну младим лицима, лицима средњих година и старијим лицима. У посматраном периоду најзаступљенија је примена ублажавања казне била присутна према млађим лицима, у 25% случајева, затим у једном случају према особи средњих година, док је према старим лицима ублажавање извршено у 10% случајева. У 2014. години окривљени, којима је суд ублажио казну, били су старости преко 35 година. У 2015. години суд је ублажавао казне млађим лицима у 25% случајева, где је применио блажу казну, као и лицима које је категорисао као релативно старије особе у 50% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном.

У 2016. години у свим случајевима, где је изрекао блажу казну од законом предвиђене, јављају се старије особе - старости преко 60 година, као извршиоци кривичног дела лака телесна повреда, што је суд ценио као олакшавајућу околност. У 2017. години, такође, су заступљенија старија лица као извршиоци овог кривичног дела, а којима је суд изрекао блажу казну од законом предвиђене, те се старија лица у наведеној години јављају у 55.5% случајева. У 2018. години млађа лица су била заступљенија као извршиоци овог кривичног дела, где је суд изрекао ублажену казну, те је у 66.7% случајева ублажио казну млађим особама, док је у 33.3% ублажио казну старијим особама.

Имовно стање: У 2010. години суд је имовно стање окривљеног ценио при одмеравању казне, као олакшавајућу околност у 36.36% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном. Лоше материјално стање окривљеног суд је у 2011. години ценио у 20% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном. Наведене године суд је под лошим материјалним стањем окривљеном ценио да је окривљени без имовине, незапослен као и да га издржавају родитељи (пресуда број 6К628/2011 од 15.10.2012. године).

Суд је имовно стање окривљеног ценио као олакшавајућу околност, приликом одмеравања и ублажавања казне у 2012. години у 47.06% случајева. Суд је у наведеној години под slabим имовним стањем ценио и лица која су имала редовна месечна примања,

односно издржавала се од пензије, као и лица која су била запошљена и остваривала приходе на име зарада (пресуде број 11К 589/2012 од 01.04.2013. године и 16К2915/2012 од 07.02.2013. године). У 2013. години материјално стање окривљеног представљало је олакшавајућу околност на основу које је суд ублажио казну у 25% случајева, у односу на укупан број осуда са ублаженом казном. Као и у претходној години, у 2013. години, Основни суд у Нишу је под лошим материјалним стањем окривљеног узимао чињеницу да се радило о пензионеру (пресуда број 14К 123/2013 од 17.09.2013. године).

У 2014. години суд је, такође, окривљеном који је пензионер ублажио казну, наводећи у образложењу да је исти лошег материјалног стања. У 2015. години суд није примењивао ову околност при ублажавању казне, из разлога јер су окривљени у то време остваривали приходе, осим у једном случају, где је окривљени по занимању ученик, па му је суд ублажио казну по неком другом основу, јер се радило о младој особи. У 2016. години суд није применио ову околност при ублажавању казне, иако се у неким случајевима, где је ублажио казне по неком другом основу, јављају и окривљени без имовине и запошљења. У 2017. години суд је ублажио казну по овом основу у 22.2% случаја, посматрано у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. У 2018. години суд је у 33.3% случаја ценио имовно стање окривљеног, приликом изрицања блаже казне, од законом предвиђене.

Личне прилике: У 2010. години суд је личне прилике окривљеног ценио као олакшавајућу околност, те између осталог, на основу њих ублажио казну извршиоцима кривичних дела лаке телесне повреде у 27.27% случајева. Основни суд у Нишу је личне прилике окривљеног у 2011. години ценио као олакшавајућу околност у 20% случајева. Личне прилике окривљеног лица у 2012. години, као олакшавајућа околност, биле су заступљене у 35.29% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за наведени период.

У 2013. години суд је ценио личне прилике окривљеног у 20% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. Наведене године суд је под личним приликама окривљеног навео да му је један син преминуо, те да је окривљени извршио кривично дело и нанео лаку телесну повреду оштећеном, који је снабдевао његовог сина алкохолом, из разлога јер је исти лечен од алкохола, а касније је и преминуо (пресуда број 12К1642/2013 од 08.08.2013. године). У следећој 2014. години суд није ценио

наведену околност приликом ублажавања казне, ни у једном случају. У 2015. години суд је личне прилике, као олакшавајућу околност ценио у 50% случајева.

Суд је у свим случајевима, где је ублажио казну окривљеном лицу у 2016. години, ценио, између осталог и личне прилике извршиоца кривичних дела. Личне прилике, као олакшавајућа околност, при ублажавању казне суд је ценио у 22.2% случаја. Иако је уобичајено за суд, што се може увидети и на осталим кривичним делима, која су била обухваћена овим истраживањим, да не наводи које су то околности које је ценио као личне прилике окривљеног, у једном случају у 2017. години, суд под личним приликама наводи да је окривљени млада особа, да се оштећени није придружио кривичном гоњењу, да окривљени до тренутка извршења кривичног дела није био правноснажно осуђиван (пресуда број 19К 692/2017 од 20.12.2017.године). На крају, у 2018. години суд није примењивао ову околност приликом изрицања блаже казне учиниоцу кривичног дела лаке телесне повреде.

Породичне прилике: У 2010. години Основни суд у Нишу је породичне прилике окривљеног ценио као олакшавајућу околност у 45.45% случајева. Породичне прилике окривљеног у 2011. години представљале су олакшавајућу околност, при одмеравању казне, у 40% случајева, док су ове околности у 2012. години третиране у 76.47% случајева. У 2013. години суд је ценио породичне прилике окривљеног у 50% случајева, у односу на укупан број осуда са ублаженом казном. У 2014. години у једном предмету суд је ценио породичне прилике окривљеног, приликом одмеравања и ублажавања казне.

У 2015. години суд је у 75% случајева, примењивао наведену околност као основ приликом ублажавања казне, при чему није образлагао које је тачно околности ценио као породичне прилике. У свим случајевима, где је суд извршио ублажавање у 2016. години, као олакшавајућу околност, ценио је породичне прилике окривљеног из разлога што се радило о породичним особама које су засновале породицу.

У 2017. години породичне прилике, као олакшавајућа околност, била је заступљена у 44.4% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном, за ту годину. У 2018. години у 33.3% случаја суд је ценио наведену околност као олакшавајућу, приликом изрицања ублажене казне окривљеном лицу.

Ранија неосуђиваност: У 2010. години суд је ценио ранију неосуђиваност окривљеног, као олакшавајућу околност при ублажавању казне у 54.54% случајева, при

чему се раније осуђивана лица јављају у 18.18% случајева, где је суд ублажио казну. У једном од наведених предмета, суд није узео као отежавајућу околност ранију осуду окривљеног, јер је од раније осуде протекло више од четрдесет година, па се због тога не може сматрати да је окривљени склон вршењу кривичних дела (пресуда број К 510/2010 од 26.02.2014. године). С друге стране, у наведеном периоду, одлучујући по жалби, Апелациони суд је ублажио казну окривљеном, сматрајући да је првостепени орган пренагласио значај отежавајућих околности, од којих је првостепени суд ценио јачину повреде заштећеног добра као и ранију осуђиваност окривљеног, те је казну затвора од три месеца, коју је изрекао Основни суд у Нишу према окривљеном, оценио већом него што је то нужно са становишта сврхе кажњавања и да због своје неоправдане строгости представља неадекватну кривичну санкцију у конкретном случају (пресуда број 8Кж1 8/2013 од 26.02.2014. године).

У 2011. години ранија неосуђиваност била је најзаступљенија олакшавајућа околност, приликом ублажавања казне извршиоцима кривичних дела лаке телесне повреде, те је на основу ове околности суд у 90% случајева ублажио казну, док се у само једном случају јавља ранија осуђиваност окривљеног лица. У 2012. години ранија неосуђиваност окривљеног лица, коју је суд третирао као олакшавајућу околност, спада у једну од заступљенијих олакшавајућих околности на основу које је суд заснивао одлуку са ублаженом казном. У наведеном периоду ранија неосуђиваност, као олакшавајућа околност јавља се у чак 82.35% случајева, док је раније осуђиваних лица било у 11.76% случајева.

У 2013. години суд је ранију неосуђиваност окривљеног лица узео у обзир приликом ублажавања казне у 55% случајева, док је ранија осуђиваност учествовала са 10%. Када је у питању ранија осуда окривљеног, у 2013. години наводи се да је окривљени раније био осуђиван. Међутим, суд наводи да та чињеница не може да представља отежавајућу околност из разлога што је од те осуде протекао временски период дужи од двадесет година (пресуда број 15К 930/2013 од 19.05.2014. године). У 2014. години се у само једном предмету, где је суд ублажио казну, јавља претходна осуђиваност окривљеног, док у осталим случајевима окривљени нису били претходно осуђивани.

У 2015. години у свим случајевима где је суд извршио ублажавање казне јавља се претходна неосуђиваност окривљених. У 2016. години сва лица којима је суд ублажио

казну, нису била претходно осуђивана, што је суд утврдио на основу извода из казнене евиденције. У 2017. години претходно неосуђивана лица била су заступљена у 44.4 % случајева у односу на укупан број, где је суд ублажио казну, док је претходно осуђиваних било у 33.3% случајева. Наведене године, у једном предмету, где је окривљени био претходно осуђиван, суд није ову чињеницу третирао као отежавајућу из разлога што је од претходног извршења кривичног дела прошло више од десет година (пресуда број ЗК 1213/2017 од 14.02.2018. године). У 2018. години број претходно неосуђиваних лица је већи у односу на раније осуђивана лица, којима је суд изрекао ублажену казну, те је суд раније неосуђиваним лицима ублажио казну у 66.7% случајева, док је у 33.3% случаја било претходно осуђиваних лица.

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: У 2010. години суд је коректно држање пред судом окривљеног лица ценио као олакшавајућу околност, при изрицању блаже казне, од законом предвиђене. У 2011. години суд је ценио коректно држање окривљених током поступка, као олакшавајућу околност, при чему није прихватио одбране окривљених, који су негирали извршење кривичног дела, те их је суд оценио као неосноване и срачунате на умањење кривичне одговорности, при чему, такође, нису изразили кајање и жаљење због извршеног кривичног дела, тако да није јасан став суда у вези ове олакшавајуће околности, коју је ценио при ублажавању казне окривљеним лицима (пресуда број 17К1986/2011. године).

У току 2012., 2013. и 2014. године по овом основу суд није извршио ублажавање ни у једном случају, док је у 2015. години у два случаја као олакшавајућу околност ценио коректно држање окривљеног пред судом. У оба наведена случаја окривљени су негирали кривично дело које им се ставља на терет, при чему суд није прихватио одбрану окривљених сматрајући да је одбрана окривљених усмерена на избегавање кривице за извршено кривично дело, те да такву одбрану треба одбацити као неосновану, јер је иста у супротности са изведеним доказима, које је суд прихватио (пресуда број 4К 966/2015 од 01.07.2016. године).

У 2016. години суд није применио ову околност као олакшавајућу, при ублажавању казне извршиоцима кривичних дела лаке телесне повреде. Суд је ову околност ценио, те на основу ње у 2017. години ублажио је казну у 22.2% случајева. У једном предмету као нарочито олакшавајућу околност, суд је ценио чињеницу да се окривљени коректно држао

пред судом, што се одражава дисциплинованим понашањем и поштовањем према суду (пресуда број 1 К 874/2017 од 21.12.2017.године). Овакав став суда није у потпуности јасан, јер је законска обавеза окривљеног да поштује ред на главном претресу предвиђена чланом 370. Законика о кривичном поступка, којим је предвиђено да се уколико окривљени нарушава ред на главном претресу, кажњава новчаном казном. Самим тим, још мање је логично како је суд ову околност ценио као нарочито олакшавајућу, при ублажавању казне извршиоцу кривичног дела. У 2018. години суд није ублажавао казне по овом основу ни у једном случају.

Однос са оштећеним: У 2010. години суд је однос окривљеног и оштећеног лица третирао као олакшавајућу околност у 18.18% случајева. Приликом одмеравања казне у једном предмету у наведеној години, суд је као олакшавајућу околност узео у обзир да је однос између окривљеног и оштећеног поремећен од раније, да је свађу започео оштећени који је био под дејством алкохола као и да је критичног дана, због конфликта вођен прекршајни поступак против оштећеног (пресуда број К 510/2010 од 26.02.2014. године). Исте године, суд је чињеницу да је оштећена малолетна особа, ценио као отежавајућу околност (пресуда број 7К 4522/2010 од 10.12.2010. године).

У 2011. години суд је као олакшавајућу околност ценио повреде, које је окривљени задобио у критичном догађају од стране оштећеног (пресуда број 2К813/2011 од 11.11.2011. године). Основни суд у Нишу је у 2011. години као олакшавајућу околност ценио однос окривљеног са оштећеним лицем у 20% случајева, приликом ублажавања казне, при чему се у свим случајевима оштећена лица нису придружила кривичном гоњењу. У 2012. години однос окривљеног и оштећеног лица узет је као олакшавајућа околност у 23.53% случајева. Као нарочито олакшавајућу околност у наведеној години, суд је ценио чињеницу да је оштећена сама иницирала сукоб бахато се понашајући, док у једном случају суд наводи да је окривљени био испровоциран грубим понашањем оштећеног који га је псовао (пресуде број 9К 2441/2012 од 06.03.2015. године и 14К 2839/2012 од 11.04.2013. године).

У 2013. години однос окривљеног према оштећеним третиран је као олакшавајућа околност у 20% случајева. Наведене године, приликом утврђивања олакшавајућих околности суд наводи да је као олакшавајућу околност ценио да је критичног дана дошло до конфликта у коме је и сам окривљени повређен (пресуда број 15К 930/2013 од

19.05.2014. године). Такође, исте године суд је као олакшавајућу околност ценио да се окривљени и оштећени друже од свог детињства (пресуда број 9К 1082/2013 од 25.11.2013. године). Следеће 2014. као ни 2016. године суд није ублажавао казну по овом основу ни у једном случају.

У 2015. години суд је ценио ову околност у 75% случајева, у којима је ублажио казну. У наведеним случајевима суд је ценио чињеницу да се оштећени није придружио кривичном гоњењу и да није истакао имовинско-правни захтев, као и чињеницу да је оштећени иницирао сукоб, односно да је оштећени на неки начин сам изазвао реакцију окривљених (пресуда број 4К 937/2015 од 19.10.2015. године). У 2017. години суд је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да је оштећени пре извршења кривичног дела свесно и намерно нанео штету на имовини члана породице окривљеног (пресуда број 19К 692/2017 од 20.12.2017. године). У последњој анализираној 2018. години, у једном предмету, где је ублажена казна извршиоцу кривичног дела, суд је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да се оштећени није придружио кривичном гоњењу.

Признање кривичног дела: У 2010. години суд није ублажавао казну извршиоцима кривичног дела лаке телесне повреде на основу признања. У 2011. години суд наводи признање окривљеног као олакшавајућу околност, приликом одмеравања казне, наводећи да је окривљени „практично признао кривично дело“. Код оцене одбране окривљеног лица, суд наводи да се одбрана окривљеног може у највећем делу прихватити као истинита, при чему у једном делу одбрана није прихваћена, јер иста није ничим потврђена (пресуда број 16 К628/2011 од 15.10.2012.године).

Док је у 2012. години у само једном случају окривљени признао кривично дело које му се ставља на терет, у 2013. години било је заступљеније признање окривљеног, те је на основу њега, између осталог, суд извршио ублажавање у 20% случајева. У једном од наведених случаја окривљени је закључио споразум о признању кривичног дела. У 2014. години у једном случају се јавља признање окривљеног, из разлога јер је окривљени закључио са јавним тужиоцем споразум о признању кривичног дела. У 2015. години признање окривљеног, представљало је олакшавајућу околност у 50% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном, при чему се у једном случају јавља закључен споразум окривљеног са јавним тужиоцем о признању кривичног дела.

У 2016. години суд није ублажио казну ни у једном случају по овом основу, да би у 2017. години ова околност била је заступљена у 22.2% случаја. Коначно, у једном случају, у 2018. години, где је ублажио казну, суд је навео да је потпуно признање окривљеном ценио као олакшавајућу околност.

Кајање: У 2010. години суд није ублажавао казну окривљеним лицима на основу ове околности. У 2011. години Основни суд у Нишу је у једном случају ценио кајање и жаљење окривљеног лица, као олакшавајућу околност, приликом ублажавања казне (пресуда број 13К1611/2011 од 29.08.2012. године). У 2012. и 2013. години, кајање као олакшавајућа околност јавља се само у једном предмету, посматрано у односу на све случајеве где је суд ублажио казну окривљеном лицу. Поред тога, у 2013. години се као олакшавајућа околност поред кајања јавља и обећање окривљеног да у будућности неће вршити кривична дела (пресуда број 10К1620/2013 од 03.10.2013. године). С друге стране, исте године суд је изостанак кајања окривљеног третирао као отежавајућу околност (пресуда број 2К 1851/2013 од 25.05.2015. године).

У 2014., 2015., 2016. и 2017. години није било ублажавања казне по овом основу за кривично дело лаке телесне повреде. У 2018. години суд је навео да је кајање окривљеног ценио као олакшавајућу околност, те истом изрекао блажу казну, од законом предвиђене (пресуда број 2К 1079/2018 од 18.02.2019. године).

Здравствено стање окривљеног: У 2010. години, суд је као олакшавајућу околност ценио, лоше здравствено стање окривљеног, при чему поступајући као првостепени орган није окривљеном ублажио казну, да би поступајући по жалби, Апелациони суд извршио ублажавање, наводећи да Основни суд у Нишу није у довољној мери вредновао олакшавајуће околности, пре свега чињеницу да је окривљени лошег здравственог стања, при чему је окривљеном изрекао условну осуду сматрајући да је таква кривична санкција сразмерна у односу на утврђене околности и истовремено довољна за остваривање законом прописане сврхе кажњавања (пресуда број 8Кж18/2013 од 26.02.2014. године).

У 2012. години суд је ценио здравствено стање окривљеног као олакшавајућу околност ценећи његово здравствено стање као лоше, из разлога јер окривљени болује од повишеног крвног притиска и да нема један бубрег (пресуда број 12К2905/2012 од 05.11.2013. године). У 2011., 2013., 2014., 2015., 2016. и 2018. години није било ублажавања казне на основу ове околности. Но, у 2017. години суд је ценио лоше

здравствено стање као олакшавајућу околност, из разлога јер је извршилац кривичног дела у време извршења дела боловао од карцинома дебелог црева, док у другом случају само наводи да је лоше здравствено стање окривљеног ценио као олакшавајућу околност (пресуда број 16K1122/2017 од 14.06.2019. године).

7. УГРОЖАВАЊЕ ЈАВНОГ САОБРАЋАЈА

Кривично дело угрожавање јавног саобраћаја из члана 289. КЗ састоји се у непоступању по саобраћајним прописима у јавном саобраћају на путевима, при чему се тиме угрози јавни саобраћај на основу којег се доводи у опасност живот и тело људи или имовина већег обима, услед чега као последица може наступити лака телесна повреда код другог лица или имовинска штета преко двеста хиљада динара од стране учесника у саобраћају. Објекат заштите овог кривичног дела је сигурност јавног саобраћаја, док се као извршилац овог кривичног дела може јавити свако лице, које управља неким превозним средством у јавном саобраћају. Шта се тачно подразумева под јавним саобраћајем, регулисано је посебним прописима – Законом о безбедности саобраћаја на путевима⁵¹⁹.

7.1. Начин окончања кривичног поступка

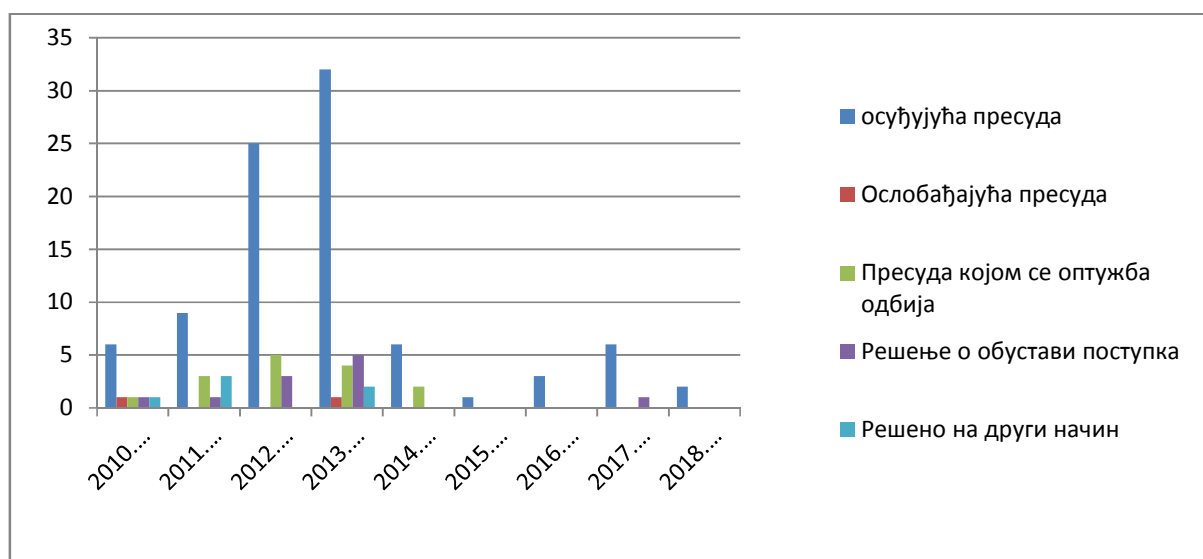
Како се наведено кривично дело може често јавити у јавном саобраћају на путевима у свакодневном животу, због све већег броја учесника у јавном саобраћају спроведеним истраживањем обухваћено је и ово кривично дело, при чему предмет истраживања чине кривична дела која су у надлежности Основног суда у Нишу, посматрано у периоду 2010-2018. године.

⁵¹⁹ Б. Чејовић, М. Кулић, Кривично право, оп.цит., стр. 498.

Табела број 11. Приказ начина окончања поступка за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	осуђујућа пресуда	ослобађајућа пресуда	пресуда којом се оптужба одбија	решење о обустави поступка	решено на други начин
2010.	6	1	1	1	1
2011.	9	-	3	1	3
2012.	25	-	5	3	-
2013.	32	1	4	5	2
2014.	6	-	2	-	-
2015.	1	-	-	-	-
2016.	3	-	-	-	-
2017.	6	-	-	1	-
2018.	2	-	-	-	-

Графикон број 11. Приказ начина окончања поступка за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у Нишу у периоду 2010-2018. године

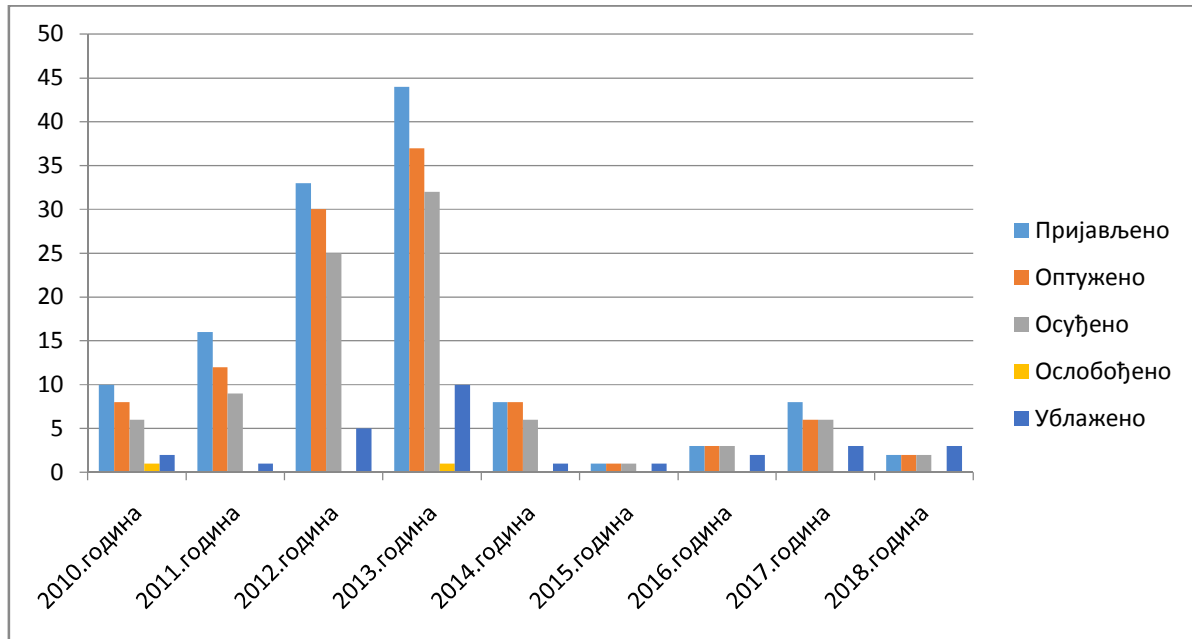

Анализирајући податке из приказа у табели и на графикону може се уочити да је за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у периоду 2010-2018. године на подручју Основног суда у Нишу најзаступљенија била осуђујућа одлука у односу на остале врсте судских одлука. Највећи број осуђујућих пресуда донет је 2013. године, након чега тај број почиње да се смањује. Занимљиво је да су у посматраном периоду ретко доношене ослобађајуће пресуде - свега две одлуке (2010. и 2013. године), док су нешто више заступљене биле пресуде којом се оптужба одбија.

Табела број 12. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у Нишу у периоду 2010-2018. године

година	пријављено лица	оптужено лица	осуђено лица	ослобођено лица	ублажена казна
2010	10	8	6	1	2
2011	16	12	9	-	1
2012	33	30	25	-	5
2013	44	37	32	1	10
2014	8	8	6	-	1
2015	1	1	1	-	1
2016	3	3	3	-	2
2017	8	6	6	-	3
2018	2	2	2	-	3

Графикон број 12. Однос пријављених, оптужених, осуђених и ослобођених лица, као и лица са ублаженом казном за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у Нишу у периоду 2010-2018. године

Увидом у податке приказане на табели и графикону можемо доћи до следећих закључака:

1) када је реч о кривичном делу угрожавање јавног саобраћаја, за разлику од претходних дела која су била обухваћена спроведеним истраживањем, број поднетих кривичних пријава се повећавао до 2013. године, да би након тога број пријава почео да се смањује,

2) број оптужених лица је, такође, приближан броју пријављених лица, без неких великих разлика, при чему је највећи број оптужења евидентиран у току 2013. године. Од тада, дакле, од 2014. године број оптужења за ово кривично дело се у потпуности поклапа са бројем пријављених лица,

3) када је реч о ублажавању казне, ситуација је готово иста као и код пријављивања за наведено кривично дело, где број одлука са ублаженом казном постепено почиње да се повећава, да би у 2013. години достигао највећи број, након чега је уследило смањено доношење оваквих пресуда и

4) суд је приликом доношења одлука са ублаженом казном вршио ублажавање по врсти и мери, при чему је уместо прописане затворске казне изрицао: а) новчану казну, у износу мањем од законом предвиђеног, б) условну осуду и в) казну рада у јавном интересу.

7.2. Примена појединих олакшавајућих околности

За потребе овог истраживања извршен је увид у следеће осуђујуће одлуке Основног суда у Нишу за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја: К1169//2010, К1184/2010, К1959/2010, К2807/2010, К4714/2010, К6334/2010, К1283/2011, К1679/2011, К2452/2011, К2465/2011, К2486/2011, К2627/2011, К2735/2011, К3257/2011, К3341/2011, К130/2012, К134/2012, К237/2012, К313/2012, К490/2012, К717/2012, К817/2012, К1037/2012, К1197/2012, К1294/2012, К1342/2012, К1391/2012, К1612/2012, К1688/2012, К1721/2012, К1950/2012, К2274/2012, К2607/2012, К2802/2012, К2947/2012, К3034/2012, К3111/2012, К3178/2012, К3193/2012, К3274/2012, К3305/2012, К170/2013, К348/2013, К329/2013, К375/2013, К417/2013, К451/2013, К563/2013, К620/2013, К756/2013, К759/2013, К785/2013, К841/2013, К962/2013, К963/2013, К995/2013, К1114/2013, К1148/2013, К1498/2013, К1602/2013, К1682/2013, К1729/2013, К1781/2013, К1785/2013, К1826/2013, К2042/2013, К2058/2013, К2068/2013, К2218/2013, К2215/2013, К2440/2013, К2442/2013, К2451/2013, К189/2014, К209/2014, К356/2014, К755/2014, К1105/2014, К219/2015, К214/2016, К776/2016, К1016/2016, К613/2017, К648/2017, К741/2017, К873/2017, К956/2017, К1148/2017, К88/2018, К130/2018, К130/2018, К142/2018, К156/2018, К167/2018, К250/2018, К283/2018, К591/2018, К677/2018, К690/2018 и К743/2018.

Од олакшавајућих околности приликом одмеравања казне за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја Основни суд у Нишу је узимао у обзир следеће околности:

Године старости: У 2010. години суд је ценио године старости окривљеног лица, као олакшавајућу околност, при чему је утврђено, у свим случајевима, где је суд ублажио казну, да се радило о млађим лицима, која су била старости од 20-30 година, при чему је у једном случају суд навео да је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да је

окривљени у тренутку извршења кривичног дела био млађе пунолетно лице (пресуда број 13 K2248/2010 од 12.10.2012. године). У 2011. години, извршиоци кривичних дела, којима је суд ублажио казну били су старости испод 40 година, а следеће 2012. године суд је ублажио казну младим лицима, који су у време извршења кривичног дела били старости од 30-40 година. У 2013. години суд је ценио године старости као олакшавајућу околност, при чему је у 40% случајева ублажио казну извршиоцима кривичних дела, који су у време извршења били старости од 40-60 година, док је у 60% случајева ублажио казну лицима старости од 20-30 година.

У 2014. години суд је ублажио казну лицима која су била старости изнад 35 година, односно узраста преко 40 година у току 2015. године, или узраста између 30-50 година према пракси суда у току 2016. године. У 2017. години, суд је ценио године старости у 66.67% случајева, као олакшавајућу околност, ценећи да се ради о младим особама. У 2018. години суд је ублажавао казне на основу година старости окривљених лица, при чему је у само једном случају лице било старије преко 50 година.

Имовно стање: У 2010. години утврђено је да су сви извршиоци кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја, којима је суд ублажио казну, у тренутку вођења кривичног поступка били без запослења, што је суд ценио као олакшавајућу околност при изрицању блаже казне, од законом предвиђене. У 2011. години утврђено је да је казна ублажена лицима која су била без запослења. У 2012. години уочава се да су сва лица, којима је суд ублажио казну, у тренутку вођења кривичног поступка била без запослења и имовине. Основни суд у Нишу је у 90% случајева ублажио казну лицима која су у тренутку вођења кривичног поступка била без запослења и редовних примања.

У 2014. години сва лица, којима је суд изрекао блажу казну од законом предвиђене, била су без запослења и имовине, док у 2015. години није утврђено постојање овог основа за ублажавање казне ни у једном случају. У 2016. години извршиоци кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја, којима је суд ублажио казну, били су незапослени и без имовине у тренутку вођења кривичног поступка. Суд је ценио лоше материјално стање окривљених у 2017. години, као олакшавајућу околност, у 66.67% случајева, при чему је под наведеним ценио незапосленост, као и чињеницу да су окривљени без имовине. Суд је ценио лоше материјално стање окривљених лица приликом одмеравања казне у 33.33% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за наведену годину.

Личне прилике: У 2010., 2011., 2014. и 2015. години, суд није ублажио законом прописану казну ни у једном случају по овом основу. Личне прилике извршиоца кривичних дела представљале су олакшавајућу околност у 60% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за 2012. годину. У 2013. години личне прилике извршиоца кривичних дела представљале су олакшавајућу околност у 30% случајева. Основни суд у Нишу у 2016. години је у једном предмету ценио личне прилике окривљеног, као олакшавајућу околност. У 2017. години суд је у свим случајевима, где је применио блажу казну, од законом предвиђене, ценио личне прилике извршиоца кривичних дела као олакшавајућу околност.

Породичне прилике: У 2010. години утврђено је да је суд ценио породичне прилике окривљеног приликом изрицање блаже казне од законом предвиђене у једном случају, при чему је навео да се ради о лицу који је породичан човек, отац једног малолетног детета, као и да је слабог имовног стања (пресуда број 13 К2248/2010 од 12.10.2012. године). У 2011., 2014. и 2018. години суд није ублажио казне ни у једном случају по овом основу, да би породичне прилике у 2012. години, представљале олакшавајућу околност у 60% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. Приликом одлучивања о кривичној санкцији у 2012. години, суд је као олакшавајућу околност у једном предмету у којем је ублажио казну, ценио чињеницу да се ради о младом човеку који је скоро засновао породицу, тј. да је ожењен и да је отац малолетног детета (пресуда број 16К 2274/2012 од 24.02.2015. године).

У 2013. години суд је ценио породичне прилике окривљених лица, при чему је у 30% случајева ублажио казну, између осталог, ценећи и ову околност као олакшавајућу, при ублажавању казне. У 2015. години суд је ценио породичне прилике окривљеног као олакшавајућу околност, наводећи у образложењу одлуке да је окривљени породични човек (пресуда број 1К219/2015 од 09.06.2015. године). У 2016. години суд је ценио породичне прилике као олакшавајуће околности, из разлога што се радило о извршиоцима кривичних дела који су издржавали малолетну децу. У 2017. години суд је у свим случајевима, где је ублажио казну, ценио породичне прилике окривљених лица, као олакшавајућу околност.

Ранија неосуђиваност: У 2010. години суд је ценио ранију неосуђиваност окривљеног лица приликом ублажавања казне, при чему у једном случају ранију осуду није узео у обзир као отежавајућу околност из разлога што је од раније осуде протекло

више од петнаест година, па се због тога не може сматрати да је лице склоно вршењу кривичних дела (пресуда 15K3855/2010 од 25.01.2013. године). У 2011. години није било претходно осуђиваних лица као учинилаца кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја, тако да је суд ранију неосуђиваност ценио као олакшавајућу околност приликом изрицања блаже казне. У 2012. години, сва лица, према којима је суд изрекао блажу казну, од законом предвиђене, била су претходно неосуђивана, што је суд ценио као олакшавајућу околност приликом одмеравања казне.

Основни суд у Нишу је у 2013. години ублажио казну раније неосуђиваним лицима у 90% случајева, при чему се у осталим случајевима јављају претходно осуђивана лица с тим да суд није ову околност ценио као отежавајућу, из разлога јер су се стекли услови за брисање осуде (пресуда број 12K2042/2013 од 28.01.2014. године). У 2014. години заступљен је подједнак број раније неосуђиваних лица као и лица са ранијим осудама, којима је суд изрекао ублажену казну. У 2015. години претходна неосуђиваност окривљеног представљала је олакшавајућу околност приликом изрицања блаже казне, од законом предвиђене.

У 2016. години једнако су били заступљени окривљени који претходно нису били осуђивани као и окривљени са ранијом осудом од којих се у једном случају јавља окривљени, који је раније био осуђен за исто кривично дело (пресуда број 1K214/2016 од 06.05.2016. године). Основни суд у Нишу је у 2017. години у 66.67% случајева, ценио ранију неосуђиваност као олакшавајућу околност, при чему се у 33.33% случајева јавља ранија осуда извршиоца кривичних дела. У 2018. години сва лица, којима је суд изрекао блажу казну, од законом предвиђене, била су неосуђивана и није се водио други кривични поступак у време спровођења кривичног поступка.

Понашање пред судом, односно држање учиниоца: У 2010., 2011., 2014., 2016. и 2017. години суд није ублажио казну ни у једном случају по овом основу, да би у 2012. години суд чак у 40% случајева ипак ценио понашање окривљеног пред судом, односно његово држање током кривичног поступка, као олакшавајућу околност при изрицању ублажене казне. У 2012. години, у једном предмету, где је суд применио блажу казну од законом прописане, навео је као олакшавајућу околност искрено држање током поступка с обзиром да је окривљени признао кривично дело које му се ставља на терет (пресуда број 14K3274/2012 од 11.04.2013. године).

Основни суд у Нишу је у 2013. годину у 20% случајева, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном, ценио држање учиниоца кривичног дела током трајања кривичног поступка, да би у једном предмету суд ценио држање окривљеног као отежавајућу околност, с обзиром да није показао никакво интересовање за здравље оштећене(пресуда број 19К375/2013 од 23.09.2013. године). У 2015. години у једном предмету, суд је ценио држање окривљеног током трајања кривичног поступка као олакшавајућу околност. У 2018. години суд је у 33.33% случаја ценио држање окривљеног током кривичног поступка као олакшавајућу околност.

Однос са оштећеним: У 2010. години у образложењу пресуде суд наводи да је као олакшавајућу околност ценио чињеницу да је и оштећени управљајући својим возилом начинио пропуст који је узрочно везан за настанак незгоде, односно пропуст везан за стварање опасне покретне препреке на путањи кретања окривљеног (пресуда број 15К3855/2010 од 25.01.2013. године). Од олакшавајућих околности, у 2011. години, суд је између осталог, при одмеравању казне, ценио чињеницу да је оштећени у битноме допринео наступању саобраћајне незгоде, јер је коловоз прелазио на непрописан начин, ван пешачког прелаза(пресуда број 21К2627/2011 од 03.10.2013. године).

У 2012. години суд је у свим случајевима, где је применио блажу казну од законом прописане приликом одмеравања казне, ценио однос окривљеног и оштећеног лица. У свим наведеним предметима оштећени се није придружио кривичном гоњењу и није истакао имовинско-правни захтев с тим да је у једном случају суд утврдио да је сам оштећени допринео настанку саобраћајне незгоде, што је ценио као олакшавајућу околност при одмеравању казне (пресуда број 8К2607/2012 од 07.03.2013. године).

Приликом одмеравања казне, у 2013. години, суд је ценио однос извршиоца кривичног дела и оштећеног лица у 40% случајева, као олакшавајућу околност. У једном од предмета, суд је исте године као нарочито олакшавајућу околност ценио чињеницу да је окривљени посећивао оштећену након незгоде (пресуда број 12К 2042/2013 од 28.01.2014. године).Насупрот томе, у 2014. и 2016. години није утврђен ни један случај ублажавања казне по овом основу.

У 2015. години суд је ценио као олакшавајућу околност да је окривљени помогао након незгоде оштећенима, да се распитивао о здравственом стању оштећених током лечења (пресуда број 1К219/2015 од 09.06.2016. године). Основни суд у Нишу је у 66.67%

случајева, у 2017. години ценио однос оштећеног и окривљеног лица као олакшавајућу околност, јер се оштећени није придружио кривичном гоњењу, као и услед чињенице да је окривљени пружио помоћ оштећенима, критичном приликом. У 2018. години суд је ценио у 33.33% случаја однос окривљеног и оштећеног лица као олакшавајућу околност, при чему је утврђено да оштећени није истакао имовинско-правни захтев и није се придружио кривичном гоњењу.

Признање кривичног дела: У 2010. и 2011., години утврђено је да суд признање окривљених није ценио при одмеравању казне, јер су окривљеним којима је изречена блажа казна негирали извршење кривичног дела. У 2012. години окривљени су у свим случајевима, где је суд ублажио казну, признали извршење кривичног дела, што је цењено као олакшавајућа околност. Основни суд у Нишу је у 40% случајева, приликом одмеравања казне извршиоцима кривичних дела угрожавања јавног саобраћаја, ценио признање окривљеног, при чему се у 20% случајева радило о делимичном признању.

У 2014. години суд је ценио у једном предмету признање кривичног дела од стране окривљеног, при чему је поред признање као олакшавајућу околност ценио и околност случаја под којим се кривично дело догодило, јер је коловоз био мокар као и присутан песком, на једном делу, што је утицало да до критичног догађаја дође (пресуда број 11К 356/2014 од 27.10.2014. године). С друге стране, у 2015. и 2016. години није утврђен ниједан случај ублажавања казне по овом основу.

У 2017. години сва окривљена лица, којима је суд изрекао блаже казне, од законом предвиђене, нису негирали извршење кривичног дела, те је суд такве одбрану прихватио. У 2018. години суд је признање окривљеног ценио у свим случајевима као олакшавајућу околност, где је ублажио казну, од којих је једном случају закључен и споразум о признању кривичног дела (пресуда број 5К790/2018 од 26.03.2019. године).

Кајање: У 2010., 2011., 2014., 2015., 2016., 2017. и 2018. години, што је било изненађење, утврђено је да суд није ублажио казну ни у једном случају по овом основу. У 2012. години окривљени су у 40% случајева поред признања, изјавили кајање и жаљење због извршеног кривичног дела. У 2013. години искрено кајање окривљеног јавља се у једном предмету приликом одмеравања казне, што је суд ценио као олакшавајућу околност.

Здравствено стање окривљеног: У 2010., и 2011. години утврђено је да суд није ублажио казну ни у једном случају по овом основу, будући да се у свим случајевима радило се о лицима која су управљала моторним возилом под дејством алкохола. У 2012. години суд није ублажио казну ни у једном случају по овом основу. У 2013. години суд је ценио здравствено стање окривљеног, као олакшавајућу околност, с обзиром да је окривљеним критичном приликом и сам задобио телесну повреду (пресуда број 18К1729/2013 од 26.03.2014. године).

Такође, наведене године, можемо навести занимљив предмет где је суд ценио низак степен алкохолисаности од 0.89 промила као нарочито олакшавајућу околност (пресуда број 12К2042/2013 од 28.01.2014. године). Закон о безбедности саобраћаја на путевима⁵²⁰ у члану 187. став 2. наводи да моторним возилом не сме да управља возач у саобраћају, нити да почне да управља возилом, уколико је под дејством алкохола и/или психоактивних супстанци. Наведеним законом у члану 187. став 3. наводи се да се под дејством алкохола сматра возач, односно лице, за које се анализом одговарајућег узорка крви утврди садржај алкохола већи од 0.2мг/мл, или ако је присуство алкохола у организму утврђено одговарајућим средствима или апаратима за мерење алкохолисаности (алкометром и др), што одговара садржини алкохола у крви већој од 0.20 мг/мл.

У 2014. години суд је ценио здравствено стање окривљеног, из разлога што болује од рака панкреаса и јетре, као и да прима терапију, што је суд утврдио из приложене медицинске документације (пресуда број 11К356/2014 од 27.10.2014. години). У 2017. години суд је ценио чињеницу да је и сам окривљени критичном приликом задобио тешке телесне повреде, као олакшавајућу околност, као и да је оштећени допринео у вези са незгодом(пресуда број 19К613/2017 од 20.10.2017. године).

Интересантно је да у току 2015., 2016. и 2018. години суд није ублажио казну учиниоцу кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја ни у једном случају по овом законском основу.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

⁵²⁰ Закон о безбедности саобраћаја на путевима, Службени гласник Републике Србије број: 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013, 55/2014, 96/2015, 9/2016, 24/2018, 41/2018, 41/2018, 87/2018 и 23/2019.

Од најранијих времена, друштво је тежило да се заштити од недозвољених понашања, услед чега су настале, а касније и наставиле да се развијају различите врсте кривичних санкција, у првом реду казне. Иако је било настојања да се казна у потпуности замени другим кривичним санкцијама, такви покушаји нису до данас реализовани ни у једној држави, из разлога што ниједна држава још увек није спремна да се лиши казне као репресивне мере, која представља вољно причињавање одређеног зла учиниоцу кривичног дела. Казна представља законом предвиђену репресивну меру, која се примењује према учиниоцу скривљено извршеног кривичног дела одлуком суда. Међутим, иако је казна од свог настанка, па све до данас задржала ретрибутивност, она се историјски гледано мењала, у погледу њене сврхе односно циља кажњавања, при чему је дошло и до померања тежишта казне – од репресије ка превеницији.

Историјски гледано првобитне казне су се одликовале суровошћу, оне су требале суровим извршењем на јавним местима да утичу на све грађане, потенцијалне извршиоце кривичних дела, како би их одвратиле од даљег вршења злочина. Сходно наведеном циљу, најпре су се јавиле телесне казне, елиминаторне казне, безчастеће казне, казне тешког физичког рада, док нешто касније и имовинске казне, да би се у 18. веку јавиле и казне лишења слободе – казне затвора.

На сличан начин развијало се и казнено право Републике Србије. Приватна реакција на извршено кривично дело егзистирала је доста дуго, те се као један од најчешћих начина решавања сукоба међу појединцима, пак чак у групама и племенима јавила крвна освета. Овакав вид реаговања на извршено кривично дело имао је за последицу само поновно вршење кривичних дела, због чега се јавља потреба за неопходном реакцијом државе која би решила овај проблем, односно кажњавање учиниоца кривичног дела које би било регулисано законом.

Казнени систем који је био установљен Душановим закоником имао је за циљ строго, сурово кажњавање које је представљало резултат усвајања византијског система кажњавања. Кривичноправни прописи који су донети у периоду од 1804. године до Другог светског рата кажњавали су појединачна

понашања, инкриминишући неке од многобројних радњи извршења кривичних дела. Кривичноправне норме биле су доношене по потреби и неплански, док је прво кодификовање кривичноправних прописа покушано Закоником проте Матеје Ненадовића и Карађорђевићим Криминалним закоником. Наведеним прописима за извршено кривично дело изрицала се смртна казна, као и разноврсне телесне казне, док је новчана казна изрицана као глоба и дуплир.

Карађорђевићим Криминалним закоником могла се изрећи и казна лишења слободе. Из разлога умножавања кривичних дела, јавила се и потреба њиховог регулисања систематизованим зборником, у виду Криминалног законика. Њиме је казни систем проширен на чак једанаест врста казни, од којих су се смртна казна, телесна, новчана и казна лишења слободе могле изрицати као главне казне, док су се остале казне могле изрицати само као споредне. Први Кривични законик који је спадао у модерније законике Европе тог времена, а којим су укинута телесна казна и увојене неке друге кривичне санкције (мере безбедности и условна осуда) донет је 1929. године стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Након завршетка Другог светског рата јавила се потреба за изградњом правног поретка, што је резултирало доношењем Закона о врстама казни, а након тога и Оштег дела Кривичног законика из 1947. године. Њиме су уведене нове казне (конфискација имовине, поправни рад, губитак држављанства, губитак чина и поправљање штете) поред дотадашњих казни, које је познавао наш кривичноправни систем, а предвиђао је и мере безбедности. Кривични законик ФНРЈ знатно смањује број казни, након доношења Новеле из 1959. године. Тенденција смањивања врста казни настављена је и са доношењем Кривичног закона СФРЈ из 1976. године, при чему је једна од најзначајнијих новина, када је реч о казненем систему наше земље, укидање казне конфискације имовине, а након тога и смртне казне (Новелом Кривичног закона СР Југославије из 1993. године, да би се ова капитална казна дефинитивно укинула 2002. године).

На основу наведеног, може се уочити континуитет казног система, упоредо с његовим развојем. Међутим, уколико се посматрају неки други

институти кривичног права, а који су настали као резултат усвајања савремених решења кривичног права на темељима хуманизације казне и њене ретрибутивности, онда се свакако може уочити другачији историјски ток развоја, у односу на развој казне. Ублажавање казне као један од значајнијих института кривичног права, али и политике сузбијања криминалитета, историјски се може пратити кроз значајне правне споменике света, као и сачуване правне споменике Републике Србије.

Развој института ублажавања казне у свету сагледан је кроз сачуване текстове законика из периода старог и средњег века. За период старог века анализирани су одредбе Хамурабијевог законика, Ур-Намуовог законика и Билаламовог законика. Хамурабијев законик, као један од значајнијих законика тог периода, не садржи одредбе о ублажавању казне, што је негде и извесно, јер њиме није направљена разлика у погледу одредби општег и посебног дела кривичног права, док је, с друге стране, развој овог института онемогућила примена принципа талиона „око за око, зуб за зуб“. Слично као и код Хамурабијевог законика, Ур-Намуов законик не предвиђа примену ублажавања казне, који је због своје казуистичности онемогућио развој општих правних института, па самим тим и института ублажавања казне. Казуистичност уређивања кривичноправне материја присутна је и код Билаламовог законика. Међутим, иако се, као и код осталих законика тог периода, не може говорити о општим правним институтима, па самим тим ни о ублажавању казне, овај Законик је предвиђао разлику у кажњавању код дневне и ноћне крађе, при чему је ноћна крађа представљала отежавајућу околност, док је дневна крађа била основ за блаже кажњавање.

Ни период средњег века не доноси значајне новине по питању овог института. Закон Судњи људем представља најстарији словенски правни зборник. Овим Закоником нису била посебно предвиђена правила за одмеравање казне, нити за њено ублажавање. Једини изузетак у овом погледу представљају одредбе о строжијем кажњавању учиниоца кривичног дела у поврату. Иако Руска правда представља значајан напредак у погледу кажњавања, јер се њоме укида дотадашња крвна освета и уводи вира-новчана

казне, развој општих института кривичног права је још увек незнатан. Међутим, сама могућност замене крвне освете плаћањем вире, може се сматрати претечом ублажавања казне. С друге стране, овакав вид замене смртне казне виром, могао се пре тумачити као користан извор прихода за владара.

Развој института ублажавања казне у Републици Србији може се пратити кроз најзначајније споменике средњег века, српске правне споменике из 19. века, као и законске текстове 20. века. Душанов законик представља најзначајнији зборник правних прописа средњовековне Србије. У области кривичног права Душаново законодавство познавало је сурови византијски систем телесних и смртних казни. Када је реч о кажњавању правиле су се извесне разлике у погледу кажњавања у зависности од припадности друштвеном сталежу, па су се тако строжије казне примењивале на учиниоце кривичних дела који су нижег друштвеног сталежа, док су телесне казне биле у потпуности искључене и нису се могле примењивати на властелу. Иако још увек нема ни назнаке, које би могле да указују на развој института ублажавања казне у средњовековној Србији, односно које би се чак могле сматрати претечом овог института, Душанов законик познаје два случаја „отпадања казне“ од којих један случај представља милосрдну интервенцију цркве, у пружању прибежишта, односно азила за учиниоца кривичног дела, а која се касније проширила и на царски двор, односно патријаршки двор, док други случај „отпадања казне“ представља мирење, које се није могло спровести након доношења судске одлуке. У сваком случају наведени случајеви „отпадања казне“ нису се могли спровести по приватној иницијативи оштећеног лица.

За време уставобранитељске владе оскудност у домену писаног кривичног права Србије делимично је превазиђена. Несистематичност и непотпуност одредби кривичног права, а нарочито до доношења Полицајског закона из 1850. године доприноси да су кривичноправне норме расуте по различитим изворима – правним актима. У условима када није постојао основни кривични законик, било је тешко све ове опште кривичноправне одредбе сврстати у допунске или секундарне изворе кривичног права Србије тога времена. У то време донети су следећи правни акти: а) Војни законик, б) Устројство

окружних судова, в) тзв. Закон о бунтовништву, г) Уредба о кажњавању крађа и „лоповлука, д) Казнени закон за поаре и крађе, њ) Казнени законик за полицијске преступе, е) Уредба о поступању судова при кривичном суђењу и ж) Закон о замени телесне казне.

У периоду настајања нове, самосталне српске државе, након вишевековне турске окупације у периоду од 1804-1860. године, казна је била једина и основна кривична санкција као мера друштвене реакције на различите облике и видове криминалитета. Казна је имала једини циљ – одмазду за учињено зло, при чему је њихово извршење било јавно, а све у циљу обезбеђивања друштвене и правне сигурности, одвраћања становништва од извршења кривичних дела и учвршћивања обавезе поштовања закона, што је уједно допринело негативном утицају на развој института ублажавања казне, у наведеном периоду.

Законик проте Матеје Ненадовића донет је на почетку Првог српског устанка, 1804. године, чија је садржина одговарала устанничким потребама тога времена. Највећи део Законика чинила су кривична дела војноправне природе, који је за њихове учииоце предвиђао строге казне, уз искључену могућност блажег кажњавања. Овим закоником, осим што се искључује могућност блажег кажњавања, такође искључују се чак и околности које би утицале на блаже кажњавање, а што се у условима непостојања основног кривичног законика и могло очекивати.

Карађорђевићев Криминални законик, такође, прописује строг, суров систем казни, који је поред казни предвиђао још и мере безбедности. Иако је овај законик садржао Општи и Посебан део, то није у великој мери утицало на развој општих правних института. Овим закоником је једино направљена, у односу на остале законике, разлика у погледу кажњавања у зависности од облика и степена кривице, али и то је учињено у малој мери да би допринело развоју института ублажавања казне.

Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију донет је 1860. године. Текст овог законика је доста обиман и садржан је у 45 главе, односно 397 параграфа. Специфичан је по томе што по први пут регулише олакшавајуће околности, које законик наводи у параграфу 59, док је у параграфу 60. закоником прописан начин ублажавања казне, уколико се утврди постојање олакшавајућих околности. Такође, бројне су одредбе које се односе на одмеравање казне, као и одредбе којима се утврђују околности које искључују постојање кривичног дела. Овај Законик, поред наведеног, прави разлику и у

погледу кажњавања у зависности од узраста учиниоца кривичног дела, док малолетство представља околност која искључује урачунљивост, па самим тим и кривичну одговорност.

Кривичним закоником Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, који је донет 1929. године, извршена је унификација правних правила из области кривичног материјалног права. Овај Законик је предвиђао систем казни кога су чиниле главне и споредне казне, док је најзначајнија новина укидање телесних казни. Наведеним Кривичним закоником допуштене су широке могућности ублажавања казне, при чему је прецизно регулисан начин како ће се ублажавање казне вршити. Такође, овим закоником је предвиђена и друга могућност ублажавања казне, такозвано неограничено ублажавање казнеу случајевима када законик овлашћује суд да учиниоцу кривичног дела ублажи казну по слободној оцени – при чему суд не би био везан за врсту или меру казне, која је за конкретно дело законом прописана.

Закон о врстама казни донет је 1945. године и био је у примени краћи временски период, што не умањује његов значај нарочито из разлога јер се ради о првом законском тексту општег дела кривичног права Демократске Федеративне Југославије. Овај закон прописује чак дванаест врста казни. Када је реч о ублажавању казне, овај закон прописује могућност условног кажњавања, уместо казне изолације (лишења слободе) или казне обавезног принудног рада, уколико је суд у конкретном случају дошао до закључка да „степен опасности учиниоца не тражи безусловну примену прописане казне“. У случају да суд условно одложи казну, изречена казна се не извршава до истека времена у периоду од једне до три године, ако у том периоду осуђени не изврши кривично дело, исте тежине као што је било дело за које је условно осуђен.

Кривичним закоником ФНРЈ - Општи део који је донет 1947. године предвиђено је више врста казни које је законодавац прописао за остваривање циљева специјалне и генералне превенције. Самим текстом законика таксативно су прописане олакшавајуће околности, које суд треба да узме у обзир при одмеравању казне, при чему се ублажавање може извршити по врсти и мери. Посебан случај ублажавања казне представља „замена смртне казне“ којим је предвиђено да се прописана смртна казна може заменити за казну строгог затвора у доживотном трајању, у одређеним, законом предвиђеним случајевима.

Кривичним законом СФРЈ из 1976. године прописане су следеће казне: смртна казна, казна затвора у трајању од петнаест дана до петнаест година, новчана казна и казна конфискације имовине. И овај закон, такође, садржи одредбе о ублажавању казне које се може извршити по врсти и мери, као и одредбе о могућности изрицања блаже казне у случају постојања одређених општих института кривичног права, односно у случају постојања особито олакшавајућих околности. Такође, закон је могућност ублажавања казне посебно предвидео и код неких кривичних дела у посебном делу (било савезног, било републичких или покрајинских кривичних закона) и у тим случајевима је до ублажавања казне могло доћи само ако у конкретном случају постоји околност на коју закон изричито упућује.

За потребе истраживања и израде докторске дисертације извршена је анализа института ублажавања казне у савременом европском кривичном законодавству, а које обухвата законодавство држава бивше СФР Југославије, законодавство источноевропских држава, централноевропских држава, јужноевропских држава, као и законодавство северноевропских држава. У поглављу дисертације у коме је извршена анализа закона држава бивше СФР Југославије, посматрана су законодавства Црне Горе, Босне и Херцеговене, Хрватске, Северне Македоније и Словеније. Законодавствима наведених земаља прописано је да суд одмерава казну сходно утврђеним олакшавајућим и отежавајућим околностима, при чему закони не одређују њихову природу, карактер и дејство, већ то зависи од конкретног случаја. Наведеним системом свака од законом прописаних и од суда утврђених околности, које се односе на кривично дело или личност његовог учиниоца, може зависно од свог дејства да има карактер, или отежавајуће, или олакшавајуће околности, за разлику од законодавства неких других држава где законодавац таксативно набраја посебно олакшавајуће и посебно отежавајуће околности дајући им одређени карактер, а суд их утврђује у сваком конкретном случају.

Наведена законодавства, осим што познају ублажавање казне по врсти и мери, предвиђају ограничено и неограничено ублажавање казне. Ублажавање казне по мери (висини) постоји када се учиниоцу кривичног дела изриче иста врста казне која је у закону прописана за то дело, али у мањем износу од прописаног. Ублажавање по врсти казне постоји када суд уместо прописане врсте казне за то дело изрекне блажу врсту казне (нпр. када уместо казне затвора изрекне новчану казну). Код ограниченог ублажавања казне законодавац прописује

границе – оквири за ублажавање казне, којих се суд придржава приликом ублажавања казне извршиоцу кривичног дела. Неограничено ублажавање казне се примењује у случајевима када је суд овлашћен да при постојању законом предвиђених околности извршиоца кривичног дела у потпуности ослободи од прописане казне.

Међутим, кривично законодавство Хрватске наводи да у случају примене ублажавања казне при постојању основа за потпуно ослобођење од прописане казне учиниоцу кривичног дела, суд може ублажити такву казну највише до половине најниже казне добијене ублажавањем казне, али таква казне не може бити блажа од три месеца затвора. Све наведене државе, у саставу бивше СФР Југославије, доста исцрпно наводе околности које могу утицати на ублажавање казне, с тим да законици остављају могућност да се казна може ублажити и у присуству других околности, а које имају карактер ублажавајућих околности. Законодавства Хрватске, Македоније и Републике Српске (у саставу Босне и Херцеговине) предвиђају могућност блажег кажњавања учиниоца кривичног дела који је "признао кривицу", односно договорио се са тужилаштвом о прихватању одговорности за учињено кривично дело, док се кривичним законодавством Словеније предвиђа могућност блажег кажњавања у случају да извршилац кривичних дела у криминалним удружењу спречи даље извршење кривичних дела или открије информације које су од значаја за спречавање или откривање већ извршених кривичних дела.

Законодавство источноевропских држава анализирано је кроз кривично законодавство Бугарске, Естоније, Летоније, Литваније, Молдавије, Пољске, Руске федерације и Украјине. У кривичним законодавствима Бугарске, Естоније, Летоније, Молдавије, Русије и Украјине законодавац прописује границе на основу којих суд врши ублажавање казне у кривичном поступку, док се у законодавствима Молдавије, Пољске и Русије ублажавање казне може вршити и неограничено, у случају испуњења законом предвиђених околности. Кривична законодавства Литваније, Молдавије и Русије предвиђају специфичну одредбу о начину на које се ублажавање казне има извршити, израчунавањем тзв. „просечне казне“ уколико се у конкретном случају утврди постојање олакшавајућих околности.

Кривичним закоником Литваније просечна казна одмерава се тако што се вредност укупне минималне и максималне казне затвора предвиђене за конкретно кривично дело подели на пола, с тим што уколико законодавац није предвидео минималну казну за то

кривично дело, онда се узима општи минимум те врсте казне. Кривична законодавства Естоније, Литваније и Руске федерације доста исцрпно наводе околности које могу утицати на ублажавање казне, док један бројистичноевропских кривичних законодавстава уопште не предвиђа основе за ублажавање казне (иако познају овај институт), већ о његовој примени одлучује суд у сваком конкретном случају. Таква су законодавства Летоније, Молдавије, Пољске и Украјине. Кривичним законодавствима Молдавије и Украјине предвиђају се могућности блажег кажњавања у случају закључења споразума између тужилашта и окривљеног. У Молдавији када суд прихвати споразумопризнању кривице, уместо прописане казне, овлашћен је да изрекне казну умањену за једну трећину минимално прописане казне за учињено дело. У Украјини споразум о признању кривице између јавног тужиоца и учиниоца кривичног дела (осумњиченог) може се закључити за кривична дела мале или средње тежине, односно за тешка кривична дела која су проузроковала штету само државним, односно јавним интересима, као и за кривична дела која учине лица у вршењу службене дужности.

Законодавства Пољске и Украјине познају још и ванредно ублажавање казне. У кривичном законодавству Пољске на предлог државног тужиоца, суд може применити ванредно ублажавање казне или чак условно обуставити извршење казне у односу на учиниоца, ако је он надлежним државним органима открио кривично дело и допринео кривичном гоњењу његових учинилаца, а то је било од суштинске важности за откривање кривичног дела које није било раније познато државним органима, под условом да се ради о кривичном делу за које је прописана казна затвора преко пет година. У Украјини суд може да учиниоцу кривичног дела изрекне казну до две трећине испод минималног трајања најтеже казне прописане законом за учињено дело, уколико постоје две или више олакшавајућих околности, нема отежавајућих околности и ако учинилац призна кривицу (односно извршење кривичног дела). У кривичном праву Украјине могу се закључити две врсте споразума. То су: а) споразум о помирењу између жртве и осумњиченог, односно оптуженог и б) споразум о признању кривице између јавног тужиоца и осумњиченог, односно оптуженог.

Законодавство централноевропских држава анализирано је кроз кривична законодавства следећих држава: Аустрије, Луксембурга, Мађарске, Немачке, Француске и Швајцарске. Ограничено ублажавање казне (када закон прописује границе – оквири за

ублажавање казне) познају кривична законодавства Аустрије, Луксембурга, Мађарске, Немачке, Француске и Швајцарске, док Швајцарска предвиђа могућност и неограниченог ублажавања казне. Кривични законик Швајцарске конфедерације предвиђа да при ублажавању казне по слободној оцени суд није везан за посебни минимум законом прописане казне за учињено кривично дело. Мађарска познаје специфично решење у погледу ублажавања казне. Кривичним законик у члану 83. предвиђа специфичан законски институт под називом: „Изрицање казне у случају одрицања од права на суђење”. Наиме, ако се учинилац кривичног дела одрекне права на суђење, у циљу ефикасности и економичности кривичног поступка, Законик дозвољава његово блаже кажњавање, предвиђајући притом правила на основу којих се има вршити ублажавање.

Законодавство Аустрије познаје и институт „накнадног” ублажавања казне. Ради се о овлашћењу суда да по слободном уверењу при постојању најмање две или више олакшавајућих околности, а у одсуству било које отежавајуће околности, ублажи казну учиниоцу конкретног кривичног дела о чему даје образложење у донетој судској одлуци. Занимљиво је још да законодавство Аустрије познаје само олакшавајуће околности, док у судској пракси Савезне Републике Немачке постоји могућност ублажавања казне код потпуног или делимичног признања извршеног кривичног дела од стране учиниоца познато под називом „споразумевање у кривичном поступку”. Суд наведеним споразумом не може обећати окривљеном тачно одређену казну, али свакако може одредити горњу и доњу границу, односно распон кажњавања, углавном, казне затвора или новчане казне. Овакав споразум није обавезујући за суд уколико се појаве нове околности, које се односе на степен кривице учиниоца, што представља и неку врсту гаранције правичног суђења, иако је сврха таквих поступака да се постигне ублажавање казне.

Законодавство јужноевропских држава анализирано је кроз законе Шпаније, Италије, Грчке и Албаније. Наведеним законодавствима се углавном предвиђа ограничено ублажавање казне. Тако се кривичним законима Шпаније, Италије и Грчке наводе границе којих је суд дужан да се придржава приликом ублажавања казне. Такође, Кривичним закоником Грчке наводе се, поред општих основа за блаже кажњавање учиниоца кривичног дела из члана 84. КЗ, у посебном делу Кривичног законика бројне одредбе које предвиђају могућност блажег кажњавања учиниоца одређених кривичних дела. Тако се у посебном делу Кривичног законика јављају четири околности које могу

утицати на смањење казне, без обзира да ли су присутне и околности из општег дела, односно уколико се ради о лакшем облику кривичног дела фалсификовања и стављања у промет фалсификованих новчаница и валута, кривичном делу убиства из страсти, кривичном делу лаке телесне повреде, као и кривичном делу лакше увреде части.

Интересантно је решење Законика о кривичном поступку Албаније садржано у члану 403. Оно наводи да окривљени или специјални тужилац могу, пре почетка главног претреса, поднети захтев за „убрзано суђење“. Захтев се подноси секретару суда, најмање три дана пре него што је заказано рочиште за главни претрес. Уколико суд прихвати захтев и одлучи да у убрзаном поступку изрекне казну учиниоцу кривичног дела, он прописану казну може да ублажи за једну трећину, било да се ради о новчаној или затворској казни. Такође, осуђеном лицу се, уместо прописане казне доживотног затвора може изрећи казна затвора у трајању до тридесет пет година.

Законодавство северноевропских држава анализирано је кроз законе Шведске и Финске. Наведена законодавства доста исцрпно наводе, како олакшавајуће околности, тако и отежавајуће околности, које суд утврђује у сваком конкретном случају. Међутим, када је реч о границама ублажавања, њих предвиђа једино Кривични законик Финске. Изузетну законску могућност за ублажавање казне учиниоцу кривичног дела познаје Кривични законик Финске. То је: „Ублажавање казне на основу признање“. Ово је решење уведено новелом 673/2014. године. Тако се учиниоцу кривичног дела може изрећи ублажена казна, уместо прописане, ако је сам учинилац допринео откривању свог кривичног дела.

Интересантно је решење Кривичног законика Краљевине Шведске према коме је суд обавезан да посебну пажњу посвети учиниоцу кривичног дела узраста до двадесетједне године живота (млађе пунолетно лице). Наиме, узраст учиниоца у време извршења кривичног дела представља не само основ за блаже кажњавање, већ и основ за искључење примене казне доживотног затвора.

У неком конкретном случају може се сматрати оправданим изрицање казне испод граница законом прописаних, јер се могу појавити случајеви када се с обзиром на природу учињеног кривичног дела, околности под којима је кривично дело учињено и особености личности учиниоца, чак и минимална казна, односно посебни минимум те казне могу сматрати престоги. Из наведеног разлога неопходно је да у кривичном праву сваке савремене државе постоји институт ублажавања казне, као што смо могли да видимо и из

анализираних законодавстава европских држава, где сви они познају наведени институт са одређеним разликама на које је у раду указано, при њиховом законском регулисању.

Кривично законодавство Србије, такође, познаје институт ублажавања казне, према коме се под ублажавањем казне подразумева изрицање казне испод посебног минимума казне до општег минимума те врсте казне, или замена казне која је прописана за одређено кривично дело блажом врстом казне. Док поједина инострана законодавства познају две врсте ублажавања казне, а то су обавезно и факултативно, наше, домаће законодавство не познаје обавезно ублажавање казне. Законодавац је основе за ублажавање казне поделио на опште и посебне основе ублажавања. Под општим основима за ублажавање казне законодавац наводи да се казна може ублажити при постојању општих института, када закон предвиђа да се учинилац може ослободити, а суд га не ослободи, као и при постојању нарочито олакшавајућих околности, које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Међутим, законодавац је у посебном делу, код појединих кривичних дела, предвидео могућност блажег кажњавања њихових учинилаца при постојању одређених околности, услова. То су посебни основи за ублажавање казне, који се јављају само код појединих кривичних дела.

Законски основи ублажавања казне прописани су у општем делу Кривичног законика, док могу бити прописани и у посебном делу код одређених кривичних дела. У општем делу је прописано више општих основа за ублажавање казне. Наведени основи предвиђени су чланом 56. став 1. КЗ, где законодавац наводи: прекорачење граница нужне одбране, прекорачење граница крајње нужде, изазвање опасности из нехата код крајње нужде, компулзивна сила и претња, битно смањена урачунљивост, отклоњива правна заблуда, покушај, помагање и одсуство личног односа или околности код подстрекача или помагача (члан 36. став 4. КЗ).

Као законске основе за ублажавање казне, Законик предвиђа и случајеве када се учинилац може ослободити од казне, а суд га не ослободи од казне, који су предвиђени чланом 56. став 2. КЗ: неподобан покушај и добровољни одустанак. Сви наведени основи су факултативног карактера. У посебном делу Кривичног законика код појединих кривичних дела је, такође, прописана могућност ублажавања казне у случају наступања одређених околности, када суду стоје на располагању две могућности, односно да учиниоцу ублажи прописану казну или да учиниоца потпуно ослободи од прописане

казне. Ови посебни основи за ублажавање казне јављају се код малог броја кривичних дела. Они се углавном односе на следеће услове или околности које суд утврђује у сваком конкретном случају на бази изведених доказа:

а) „нарочито” олакшавајуће околности, без посебног образложења законодавца у чему се оне састоје,

б) претходна провокација оштећеног: непристојно или грубо понашање повређеног, незаконито или грубо поступање службеног лица,

в) накнадно понашање оштећеног: увређени је узвратио на увреду и

г) накнадно понашање учиниоца: добровољна предаја малолетника овлашћеним лицима, накнадно добровољно извршење судске одлуке, добровољно откривање или пријављивање дела пре него што је откривено, откривање извора опојне дроге, откривање групе или на други начин спречавање вршења кривичног дела, добровољно спречавање кривичног дела, добровољно опозивање датог лажног исказа, откривање договора за извршење кривичног дела, доприношење откривању извршеног кривичног дела, добровољно пријављивање надлежном војном органу.

Посебни основи за ублажавање казне су Законом изричито предвиђени код следећих кривичних дела: сакаћење женског полног органа, лака телесна повреда, увреда, одузимање малолетног лица, злоупотреба у вези са јавном набавком, закључење рестриктивног споразума, давање мита у обављању привредне делатности, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћено држање опојних дрога, удруживање ради противуставне делатности, спречавање службеног лица у вршењу службене радње, напад на службено лице у вршењу службене дужности, давање лажног исказа, неизвршење судске одлуке, удруживање ради вршења кривичних дела, давање мита, организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина, терористичко удруживање, избегавање војне обавезе, као и самовољно одсуствовање и бекство из Војске Србије. Код наведених кривичних дела законодавац прописује тачно одређене околности, које, уколико их суд утврди у конкретном кривичном случају, могу довести до ослобођења казне, односно до ублажавања казне учиниоцу кривичног дела. Разлози због којих се могућност ублажавања казне не јавља код више кривичних дела, могу се објаснити чињеницом да би у другачијем случају било неопходно уместо основа за ублажавање казне

прописивати привилеговане (лакше) облике кривичних дела, као и из разлога што су основи за ослобођење од казне истовремено и основи за ублажавање казне

Судско ублажавање казне врши суд на основу сопствене процене у конкретном случају, али у оквирима закона. Овакав вид ублажавања се увек јавља као ограничено ублажавање. У наведеном случају суд има овлашћење да изврши ублажавање казне, увек када сматра да су испуњени законски услови да се казна ублажи. За судско ублажавање казне потребно је испуњење два законом прописана услова (члан 56. тачка 3. КЗ), односно да постоје најмање две нарочито олакшавајуће околности и да суд утврди да се са ублаженом казном у конкретном случају може постићи сврха кажњавања. На основу наведеног, ублажавање казне се не може применити у случају постојања само једне олакшавајуће околности, без обзира да ли се ради о нарочито олакшавајућој околности, односно о околности изузетног карактера, из разлога што уколико постоји таква околност, која једно кривично дело чини квалитативно лакшим, онда би такву околност законодавац морао да вреднује као привилегујућу околност и да пропише лакши облик одређеног кривичног дела.

Оно што се код судског ублажавања казне уочава, и у правној теорији истиче, а што је и након спроведеног истраживања потврђено, јестечињеница да суд при редовном одмеравању казне у границама прописане казне оцењује одређене околности као „нарочито” олакшавајуће околности, али не дајући разлоге за то, што је погрешно. Због тога је неопходно у образложењу пресуде навести, односно образложити, у чему се састоји та „нарочитост“ наведених „олакшавајућих” околности које оправдавају став суда да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Међутим, на спроведеном истраживању, на основу пресуда Основног суда у Нишу, где је суд извршио ублажавање казне, уочава се да се судови углавном користе општом формулацијом и код навођења околности које су ценили као олакшавајуће, односно нарочито олакшавајуће околности, у образложењу својих пресуда, не наводећи притом разлоге који оправдавају такве закључке. Такође, нису искључени ни случајеви где је суд утврдио да постоје отежавајуће околности (ранија осуђиваност), али је суд ипак изрекао ублажену казну, нарочито где је окривљено лице већ извршавало таква иста, односно истоврсна кривична дела, па се поставља питање да ли се ублаженом казном може постићи сврха кажњавања, односно да ли је ублажавање казне у таквим случајевима оправдано.

Наше кривично законодавство предвиђа ограничено ублажавање казне, где закон поставља границе, оквире до којих се може прописана казна ублажити. Уколико суд одлучи да ублажи казну, при постојању општих и посебних основа, онда се мора придржавати законом утврђених правила. Ако су за извршена кривична дела прописане алтернативно, односно кумулативно две казне, тада се у погледу ублажавања примењују, такође, одређена правила. Дакле, уколико се суд, при алтернативно прописаним казнама, определи за ублажавање казне, логично је да изрекне блажу од прописаних казни и да је ублажи у складу са законским ограничењем. Међутим, уколико су казне прописане кумулативно, тада суд може да ублажи или обе казне, или само једну од њих. Наведена правила представљају обавезу суда у свим случајевима, осим када се при постојању основа за ублажавање казне (из члана 58. КЗ) учинилац кривичног дела може у целости ослободити од прописане казне. Поред ограниченог ублажавања казне, законодавац познаје и неограничено ублажавање казне. Неограничено ублажавање казне постоји када суд приликом одмеравања врсте и мере казне испод законом прописаног минимума није везан никаквим правилима, оквирима и ограничењима. Ако се определи за неограничено ублажавање казне суд није везан ограничењима које законодавац прописује (предвиђене одредбом члана 57. КЗ), већ по слободној вољи одлучује о врсти и мери изречене казне.

Применом ублажавања казне одступа се од основних, општих правила о одмеравању казне, јер се казна изриче испод прописаног посебног минимума. Из наведеног разлога, на овај начин одступа се од начела законитости у изрицању казне, јер се код ублажавања казне по врсти може изрећи казна која уопште није прописана за конкретно кривично дело (ублажавање казне по врсти). Међутим, оправдање за примењу овог института је већ више пута наведено, јер се о одмеравању казне не може говорити као о неком устаљеном, стандардном поступку, из разлога што разне околности у вези са извршењем кривичног дела и околности његовог учиниоца могу утицати на одлуку суда да изрекне казну, која одступа од стандарда, а да се притом њоме реализује циљ, односно сврха кажњавања.

Међутим, у појединим случајевима могу се јавити оправдани криминалнополитички разлози сходно којима изрицање ублажене казне не би било ни целисходно, ни оправдано. Управо из наведених разлога сам законодавац је изричито

искључио, дакле, забранио могућност ублажавања казне, чак и при постојању прописаних основа.

Први пут је ублажавање казне искључено Кривичним закоником после новеле из 2009. године, када је изричито предвиђено да се ублажавање казне „не може” вршити за таксативно наведена кривична дела, без навођења критеријума по коме је то учињено. Други случај, где Кривични законик искључује могућност ублажавања казне, је предвиђен у ставу 3. члана 57. приликом новеле Законика из 2009. године. Наиме, према овом законском решењу изузетно се не може ублажити казна учиниоцу кривичног дела који је раније осуђиван за „исто” кривично дело. Касније је новелом Кривичног законика из 2012. године је уместо речи „исто кривично дело” унета формулација „истоврсно кривично дело”, да би коначно, новелом Кривичног законика из маја 2019. године прецизирано да се не може ублажити казна учиниоцу кривичног дела које је раније осуђиван за „исто или истоврсно” кривично дело.

Ублажавање казне је, такође, искључено Законом о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима из 2013. године, где законодавац таксативно наводи код којих кривичних дела је искључено ублажавање казне, из разлога, што се претпоставља, да је кривично дело извршено према малолетницима, као посебно осетљивој категорији оштећених лица.

На основу свега наведеног може се утврдити суштина института ублажавања казне у кривичном праву која се састоји у изрицању казне испод законом прописаног посебног минимума до општег минимума те врсте казне, или у замени казне која је прописана за одређено кривично дело блажом врстом казне. Међутим, кривично право омогућава да се и неким другим његовим институтима изрекне друга казна, која је по последицама које погађају извршиоца кривичног дела блажа, од оне казне коју законодавац предвиђа за то кривично дело, уколико су испуњени прописани услови. Дакле, иако је суд у обавези да у спроведеном кривичном поступку изрекне ону врсту и висину казне у границама (оквирима) које су законом предвиђене за то кривично дело, у пракси се често дешава да се учиниоцу кривичног дела изриче нека друга казна, односно друга кривична санкција, или да се уопште не изриче казна, уколико су испуњени одређени услови предвиђени законом, а да се притом не ради о ублажавању казне.

Из наведених разлога, било је неопходно анализирати и упоредити институт ублажавања казне са осталим институтима кривичног и кривично-процесног права при чему се наведене њихове сличности, али и међусобне разлике. У поглављу дисертације: „Однос ублажавања казне са сродним институтима” анализиран је однос, сличности и разлике, између ублажавања казне и института кривичног права (ослобођење од казне, условна осуда, судска опомена, условни отпуст, амнестија и помиловање), као и института кривично процесног права (начело опортунитета, споразум о признању кривичног дела, споразум о сведочењу окривљеног, споразум о сведочењу осуђеног, захтев за заштиту законитости и захтев за понављање кривичног поступка).

Институт ослобођења од казне подразумева да учинилац кривичног дела не мора да буде кажњен за учињено кривично дело, било зато што су циљеви казне већ постигнути, било из одређених криминалнополитичких разлога. Случајеви у којима суд (факултативно) може учиниоца ослободити од прописане казне изричито су предвиђени у општем или посебном делу Кривичног законика. Тако се у Општем делу Кривичног законика предвиђају следећи основи: а) прекорачење граница нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом, б) прекорачење граница крајње нужде под нарочито олакшавајућим околностима, в) неподобан покушај, г) добровољни одустанак и д) добровољно спречавање извршења кривичног дела од саизвршиоца, подстрекача и помагача. Ослобођење од казне извршиоцу кривичног дела од стране суда при постојању законом таксативно наведених општих основа представља законско ослобођење казне.

Насупрот законском ослобођењу од казне, предвиђени су и случајеви судског ослобођење од казне, будући да суд процењује "очигледну" неоправданост и нецелисходност остварења сврхе кажњавања у случају примене законом прописане казне. Тако Кривични законик овлашћује суд да може ослободити од казне учиниоца кривичног дела учињеног из нехата када последице дела тако тешко погађају учиниоца да изрицање казне у таквом случају очигледно не би одговарало сврси кажњавања. Такође, суд је овлашћен да ослободи од казне и учиниоца кривичног дела ако је накнадним понашањем ("кајањем") отклонио, спречио или надокнадио проузроковану штету или другу последицу, иако је претходно предузео радњу извршења. Наравно, одредбама Кривичног законика јасно су прописани услови који морају да буду испуњени у наведеном случају. Као специфичан основ за ослобођење од казне Кривични законик предвиђа и

поравнање учиниоца и оштећеног, при чему је законодавац прописао за која кривична дела би такво поравнање представљало услов за ослобођење од казне.

Поједини општи или посебни основи за ослобођење од казне, дозвољавају суду могућност избора између овлашћења да учиниоца ослободи од казне и овлашћења да му потпуно или делимично ублажи прописану казну, при чему се у случају ублажавања казне она може ублажити неограничено, али се не може изрећи казна испод општег минимума, те врсте казне. Наведена могућност представља сличност између института ублажавања казне и ослобођења извршиоца кривичног дела од казне, при чему суд има одлучујућу улогу у избору да ли ће извршиоца кривичног дела ослободити од казне или ће казну ублажити, водећи рачуна, наравно о сврси кажњавања.

Условна осуда представља самосталну кривичну санкцију која се реализује кроз опомену, упозорење учиниоцу кривичног дела под претњом извршења утврђене казне, уколико поново учини кривично дело или ако не испуни неку од наметнутих обавеза у време трајања рока проверавања. На основу дефиниције условне осуде може се закључити да се условна осуда изриче како би се избегла примена казне, уколико је реч о лакшим кривичним делима, односно уколико је реч о таквој категорији извршиоца кривичног дела, да се може очекивати да ће условна осуда на њега деловати тако да убудуће не врши кривична дела. Дакле применом оба института кривичног права, односно и ублажавањем казне и применом условне осуде учинилац кривичног дела може бити привилегован тако што избегава законом прописану казну, с том разликом што је избегавање казне код ублажавања казне трајног карактера, док је код условне осуде условног, релативног, привременог карактера, из разлога могућности опозивања условне осуде.

Судска опомена је, такође, врста мере упозорења, чија је основна намена да буде супститут за кратке казне затвора. Из наведеног разлога, она представља најблажу кривичну санкцију за пунолетна лица која не доводи до ограничавања права и слобода учиниоца кривичног дела. Услови за изрицање судске опомене Кривичним закоником су прописани кумулативно. Међутим, и поред испуњења наведених услова суд није у обавези да изрекне судску опомену. И поред бројних разлика између судске опомене и ублажавања казне, у оба наведена случаја неопходно је да суд створи уверење да се и судском опоменом, као и ублаженом казном постиже сврха кажњавања. С друге стране, код изрицања судске опомене, поред неопходног услова у погледу казне која је забрањена за

кривично дело које се окривљеном ставља на терет, неопходно је да је кривично дело учињено под нарочито олакшавајућим околностима, при чему, такође, законодавац оставља могућност суду да ублажи казну учиниоцу кривичног дела, уколико утврди да постоје нарочито олакшавајуће околности (члан 56. став 3. КЗ).

Условни отпуст се састоји у отпуштању осуђеног лица са даљег издржавања изречене казне затвора, пре него што ју је у потпуности издржао, под условом да до истека времена, за које је изречена казна, не учини ново кривично дело. Овако одређена садржина условног отпуста указује на његову сличност са ублажавањем казне, из разлога штосу оба института у блиској вези са идејом индивидуализације у кажњавању учиниоца кривичног дела. У оба случаја суд у донетој пресуди одлучује или о ублажавању казне или о давању условног отпуста. Таквим одлукама суда претходи одговарајући законом прописани поступак, у коме се утврђују све околности конкретно извршеног кривичног дела, али још више и околности које су везане за личност његовог учиниоца. Такође, оба института замењују законом прописану казну за другу, блажу врсту или блажу меру казне (ублажавање казне) или блажу меру казне (условни отпуст).

Дејство амнестије може бити различито, при чему се она може састојати у ослобођењу од кривичног гоњења, затим у опроштају од казне која је изречена правноснажном судском одлуком, које може бити у потпуности или делимично, њоме се, такође, изречена казна може се заменити блажом казном, давању рехабилитације, укидању свих или појединих правних последица осуде или у укидању мера безбедности: забрана вршења позива, делатности и дужности, забрана управљања моторним возилом и протеривање странца из земље. Сличност амнестије институту ублажавања казне произилази из специфичног дејства амнестије које се састоји у потпуном или делимичном ослобођењу од казне или у замени изречене казне блажом казном, које се може дати амнестијом, која иначе представља основ за гашење кривичних санкција. Код потпуног ослобођења од извршења казне, у ситуацији када са извршењем казне још није започето, тада се њеном извршењу више не може приступити. Међутим, уколико је са извршењем казне већ започето, оно се мора обуставити. Делимично ослобођење од извршења казне, представља њено ублажавање по мери, при чему се не примењују ограничења која се иначе законом предвиђају у случају ублажавања казне по мери, с тим што ипак постоји једно ограничење, да се, на пример, казна затвора не може ублажити амнестијом испод

општег минимума од тридесет дана. Амнестијом се може изрећи и блажа казна од прописане законом. Блажа је свака врста казна која је за осуђено лице лакша по садржини, дејству, степену ограничења права или времену трајања.

Однос помиловања и ублажавања казне сличан је као и код претходног института. Све што је речено о дејству амнестије, односи се и на дејство помиловања, с тим да је оно у овом другом случајунешто шире одређено, па обухвата и замену изречене казне условном осудом и краће време трајања правних последица осуде или мера безбедности (поред укидања у целости). Замена изречена казне блажом казном подразумева могућност да се помиловањем изречена казна ублажи искључиво по врсти. Ублажавање казне по мери имало би исти ефекат као да је извршено делимично ослобођење од извршења казне, с тим што постоје разлике у погледу раније изречене казне која се код ублажавања казне замењује новом блажом казном, док код делимичног ослобођења од казне ранија пресуда и даље егзистира. Међутим, када је у питању замена изречене казне условном осудом, закон не прописује ближа објашњења под којим условима се оно може спровести. Због свега наведеног, а на основу специфичног дејства, које се састоји у делимичном ослобођењу од казне или у замени изречене казне блажом казном, односно условном осудом које се може дати помиловањем, овај је институт, који иначе представља основ за гашење кривичних санкција, као и амнестија, сличан институту ублажавања казне.

У поглављу „Однос ублажавања казне са сродним институтима” сагледане су сличности ублажавања казне, не само са институтима кривичног права, већ и са институтима кривично-процесног права: начела опортунитета, споразума о признању кривичног дела, споразума о сведочењу окривљеног, споразума о сведочењу осуђеног, захтева за заштиту законитости, као и захтева за понављање кривичног поступка.

Начело легалитета кривичног гоњења, подразумева иницирање кривичног поступка од стране јавног тужиоца, увек када су за то испуњени стварни и правни услови. Међутим, у појединим ситуацијама, кривични поступак не представља оптималан институционални оквир за остваривање кривичноправне заштите друштвене вредности, због чега је било неопходно стварање адекватног нормативног оквира, који омогућује јавном тужиоцу да у сваком конкретном случају преиспитује сврсисходност покретања и вођења кривичног поступка. Сходно наведеном, јавни тужилац може да одбаци кривичну пријаву код кривичних дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора у трајању до три

године, уколико је осумњичени услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а јавни тужилац оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично, односно да јавни тужилац даље може одложити кривично гоњење за кривична дела, за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, под условом да осумњичени прихвати да изврши неку од законом прописаних обавеза. Наведени случајеви предвиђају примену начела опортунитета код пунолетних учинилаца кривичних дела. Сходно наведеном, могућност да се лицу, коме се ставља на терет неко од таквих кривичних дела, одложи кривично гоњење, односно одбаци кривична пријава, уколико испуни неку од законом предвиђених обавеза или из разлога правичности, свакако представља вид ублажавања казне, уколико се упореди са прописаном казном затвора или новчаном казном, која му се може изрећи у редовном кривичном поступку за учињено кривично дело, због чега је и овај институт анализиран на овом месту са аспекта односа са ублажавањем казне.

Споразум о признању кривичног дела представља договор између јавног тужиоца, с једне стране, и окривљеног и његовог браниоца, с друге стране, на основу кога окривљени добровољно и у потпуности признаје кривично дело које му се ставља на терет, док се јавни тужилац обавезује на одређене уступке према окривљеном. Садржина споразума о признању кривичног дела одређена је законом, који предвиђа испуњеност у погледу обавезних и факултативних елемената. Мотиви окривљеног за закључење оваквог споразума се могу односити на трајање кривичног поступка, трошкове кривичног поступка, избегавање неизвесности и непријатности, нарочито због природе одређених кривичних дела, при чему је окривљени посебно мотивисан могућношћу изрицања блаже казне од оне која је Кривичним закоником запређена за кривично дело које му се ставља на терет. Наведена могућност у погледу изрицања блаже казне на основу датог признања о извршеном кривичном делу указује на сличност института споразума о признању кривичног дела са ублажавањем казне, којим се, такође, учиниоцу кривичног дела изриче блажа казна од оне која је законом предвиђена. Такође, признање кривичног дела је основни елеменат неопходан за закључење споразума о признању кривичног дела, док се, с друге стране, Кривичним закоником овај споразум третира као олакшавајућа околност, на основу које се може казна ублажити.

Споразум о сведочењу окривљеног представља врсту споразума о признању кривичног дела, из разлога што се кривични предмет решава споразумом тужиоца и оптуженог, без одржавања суђења. Овај се споразум, заправо, састоји у признању кривице од стране оптуженог у замену за тужиочево обећање да ће га теретити за мање него што му омогућавају докази, затим да га неће теретити за нека кривична дела или да ће тражити одређену казну, која је блажа (нижа) од оне казне која би му била изречена у случају када би се водио редовни кривични поступак. Наведене могућности које пружа овај институт кривично процесног права, а који свакако имају за циљ бољи положај окривљеног у односу на редовни кривични поступак и изрицање казне у складу са законом, указују на његову сличност са ублажавањем казне. С друге стране, овај споразум, такође, као и претходни споразум, предвиђа признање кривичног дела као саставни део овог споразума, које је и самим Кривичним закоником прописано као олакшавајућа околност на основу којег се учиниоцу кривичног дела прописана казна може ублажити. Такође, сарадња окривљеног у откривању кривичног дела, саучесника и доказа у вези кривичног дела које му се ставља на терет, представља олакшавајућу околност, поред потпуног признања кривичног дела, које је неопходно.

За разлику од споразума о сведочењу окривљеног који се закључује са окривљеним против кога се води поступак за кривична дела из делокруга тужилаштва посебне надлежности и других нарочито тешких кривичних дела, споразум о сведочењу осуђеног се закључује са правноснажно осуђеним лицем, које може да буде правноснажно осуђено за било које кривично дело. За сведока сарадника не може бити изабрано лице које је осуђено као организатор криминалне групе, као ни лице које је правноснажно осуђено за кривична дела за које је предвиђена казна затвора од четрдесет година, односно казна доживотног затвора. Сведок-сарадник закључењем ове врсте споразума, може издејствовати блажу казну тј. кривичну санкцију, или га суд може у потпуности ослободити од казне, што потврђује сродност овог института и института ублажавања казне. Посебну мотивисаност сведока-сарадника за закључење оваквих споразума представља и чињеница дасадашње законско решење не садржи ограничење у погледу ублажавања казне, за разлику од ранијих законских решења према којима се сведоку-сараднику казна могла ублажитисамо до половине казне од законом прописане казне.

Захтев за заштиту законитости је ванредни правни лек који се може изјавити против правноснажне одлуке јавног тужиоца или суда, односно због повреде одредба кривичног поступка, који је претходио њеном доношењу. Овај ванредни правни лек може допринети поновном одлучивању органа поступка, односно суђењу првостепеног суда или Апелационог суда, при чему је суд дужан да утврди све процесне радње, односно да расправи сва питања на која му је указао Врховни касациони суд. Такође, у поновном одлучивању, пред првостепеним, односно апелационим судом, странке могу истицати нове чињенице и предлагати нове доказе, а које, такође, могу утицати да се изрекне блажа казна, односно кривична санкција. Оно што је нарочито важно за окривљеног је да се захтевом за заштиту законитости, одлука суда може укинути или преиначити само у корист окривљеног, па се овакво решење законодавца може третирати и у правцу могућности ублажавања казне, посебно када се ради о казни која је изречена у првостепеном поступку, односно у поступку по редовном правном леку, што указује на сличност између овог ванредног правног лека и ублажавања казне.

Захтев за понављање кривичног поступка, такође, представља ванредни правни лек који се подноси против правноснажне пресуде, а услед недостатака у утврђеном чињеничном стању, с циљем да се у поновљеном кривичном поступку ови недостаци отклоне, односно да се законито реши конкретна кривична ствар. Право на подношење овог ванредног правног лека има лице које је правноснажно оглашено кривим, без обзира да ли је осуђено на казну, као и без обзира на то да ли је казну делимично издржало, или се она по неком основу угасила. При изрицању пресуде у новом поступку суд је везан забраном *reformatio in peius*, односно забраном преиначења на горе, тако да је суд у поновљеном поступку у обавези да утврди само оне недостатке који су проузроковали да неправилно одмерена казна буде на штету осуђеног лица. Окривљени у захтеву за понављање кривичног поступка може подносити доказе и указивати на чињенице, којих није било када је изрицана казна затвора или суд за њих није знао, иако су постојале, а које би очигледно довеле до

блаже кривичне санкције, а што свакако проузрокује сличност са институтом ублажавања казне.

Како је судска пракса неопходан сегмент, при изради докторске дисертације, не само ради провере постојећих теоријских сазнања, већ и ради уочавања проблема, који се јављају приликом примене важећих законских решења, у петом поглављу докторске дисертације под називом: „Ублажавање казне у правосудној пракси Републике Србије“, извршена је анализа података на основу предмета и статистичких података у периоду од 2010-2018. године, у Основном суду у Нишу. Истраживањем су обухваћена следећа кривична дела: увреда (члан 170. КЗ), ситна крађа, утаја и превара (члан 210. КЗ), тешка крађа (члан 204. КЗ), крађа (члан 203. КЗ), лака телесна повреда (члан 122. КЗ) и угрожавање јавног саобраћаја (члан 289. КЗ).

Предметна анализа извршена је на два начина, односно кроз два облика истраживања: увидом у судске предмете и увидом у статистичке податке суда, из годишњег извештаја о раду. Институт ублажавања казне, који је анализиран у судској пракси, обухвата три сегмента рада. Наиме, при анализи узет је у обзир начин окончања кривичног поступка, затим однос броја пријављених, осуђених и ослобођених лица, односно лица којима је ублажена казна, и анализирана је примена појединих олакшавајућих околности, које је суд ценио при ублажавању казне. Када је реч о примени појединих олакшавајућих околности, које је суд ценио при ублажавању казне, спроведеним истраживањем узете су у обзир следеће околности: а) године старости окривљеног, б) имовно стање окривљеног, в) личне прилике окривљеног, г) породичне прилике окривљеног, д) ранија осуђиваност окривљеног, ђ) држање учиниоца после извршеног кривичног дела, е) однос окривљеног са оштећеним, ж) признање кривичног дела, з) кајање окривљеног и и) здравствено стање окривљеног.

Анализирајући податке о начину окончања кривичног поступка, за пријављена кривична дела увреде на подручју Основног суда у Нишу, у посматраном периоду дошло се до следећих закључака: да је број осуђујућих пресуда у посматраном периоду био опадајући, све до 2017. године, када број ових пресуда поново почиње да се повећава, као и да је број осуђујућих пресуда у свакој години био већи у односу на ослобађајуће пресуде, изузев 2016. године, када ослобађајућа пресуда представља уједно и најзаступљенију врсту

судске одлуке, у односу на све друге одлуке које су донете те године. Такође, на основу статистичких података суда, утврђено је да је 2010. године забележен највећи број пријављених, оптужених и осуђених лица, док је у 2013. години најмањи број оптужених лица, свега 18,51% од броја пријављених лица.

Посматрано у односу на примену института ублажавања казне, долази се до закључка да је најмањи број ублажавања казне забележен у 2015. и 2016. години, док у 2013. години није забележен ниједан случај ублажавања казне. Међутим, како је у 2017. и 2018. години забележен пораст броја пријављених и осуђених лица, на исти начин је и повећана примена ублажавања казне. Свакако, уколико се посматра однос ублажавања казне са бројем осуђујућих пресуда, где је суд изрицао казне у границама предвиђеним законом, може се увидети да је број ублажавања казне био мањи, све до 2014. године, када се њихов број изједначио, што се поновило и у 2016. години. Међутим, од 2017. године приметан је тренд пораста примене института ублажавања казне за анализирано кривично дело увреде.

Посматрајући начин окончања кривичних поступака за кривично дело ситна крађа, утаја и превара, у периоду 2010-2018. године, према одлукама Основног суда у Нишу, може се доћи до закључка да су у наведеном периоду заступљеније биле осуђујуће пресуде у односу на остале врсте судских одлука, које је суд доносио у посматраном периоду. У току 2011. године донет је највећи број осуђујућих одлука, за посматрано имовинско кривично дело, док се у осталим годинама бележи пад, не само код осуђујућих пресуда, већ и у односу на остале одлуке суда. Уколико се, пак, узму у обзир ослобађајуће пресуде, уочава се да су оне најмање заступљене у судској пракси, у периоду од 2010-2018. године, посматрано у односу на све одлуке, донете у наведеном периоду од стране суда. Највећи број поднетих пријава, за наведено кривично дело, забележен је у току 2011. и 2012. године, након чега долази до њиховог опадања.

На основу статистичких података такође се може запазити да број оптужених лица, углавном одговара броју пријављених лица, са изузетком у току 2012. и 2013. године, када је број оптужења мањи у односу на број пријављених лица. Посматрајући осуђујуће пресуде у односу на број пресуда са ублаженом казном, запажа се да је ублажавање казне извршено у знатно мањој мери, с тим што је највећи број одлука са ублаженом казном

донет у 2011. години, што износи 66,67% у односу на осуђујуће пресуде, што је уједно и највећи број донетих судских одлука са ублаженом казном.

Спроведеним истраживањем за кривично дело тешка крађа, а анализирајући табеларне и графичке податке о начину окончања покренутог кривичног поступка према учиниоцу кривичног дела, долази се до закључка да су за ово кривично дело најзаступљеније биле осуђујуће пресуде, посматрано у односу на остале врсте судских одлука. Број донетих осуђујућих пресуда постепено се смањује, при чему је највећи број наведених одлука донет у току прве посматране 2010. године, након чега тај број опада. Највећи број ослобађајућих одлука, такође, донет је 2010. године, с тим што уколико их посматрамо у односу на осуђујуће пресуде, оне су биле најзаступљеније управо у току 2016. године, када су износиле 31.25 % у односу на осуђујуће одлуке.

Број оптужења за кривично дело тешке крађе, у посматраном периоду углавном је пратио број поднетих пријава, при чему је најмање оптужења забележено, посматрано у односу на број пријављених кривичних дела, у току 2012. године, када је износио 74.68 % у односу на број пријављених лица. Примена института ублажавања казне, за ово имовинско кривично дело, забележена је у доста мањем броју случајева, у односу на донете осуђујуће одлуке. Тако се, може уочити да је највећи број ублажавања казне био примењен у 2012. години, када је у односу на број осуђујућих пресуда, ублажавање казне било заступљено у 54.90 % случајева.

За кривично дело крађе, спроведеним истраживањем у Основном суду у Нишу, анализом података о начину окончања кривичног поступка, дошло се до закључака да су најзаступљеније биле осуђујуће пресуде у посматраном периоду, док је највише осуђујућих пресуда забележено у 2010. години, након чега је уследило опадање, да би 2018. године њихов број поново почео да се повећава. Током 2010. године донето је, такође, највише ослобађајућих пресуда и пресуда којима се оптужба одбија, али се за разлику од осуђујућих пресуда, број ових одлука касније није повећавао. Највећи број кривичних пријава за кривично дело крађе поднет је прве анализирани 2010. године, од када се бележи пад све до 2017. године. Уколико се посматра број оптужења за наведено кривично дело, у посматраном периоду, може се закључити да је, у односу на број пријављених кривичних дела, тај број био мањи у свакој од наведених година, с тим да је најмање оптужења било у 2014. години. Међутим, много је већа разлика када се посматра

број осуђених лица у односу на лица којима је суд изрекао ублажену казну. Највећи број ублажавања казни забележен је у 2012. години, што уједно представља и највећи број ублажавања казни, када се посматра у односу на број осуђујућих одлука. Наиме, ове је године забележено 27.45 % ублажавања казне, посматрано у односу на укупан број одлука којим је извршилац овог кривичног дела осуђен.

За кривично дело лаке телесне повреде, спроведеним истраживањем, уочава се да је ово кривично дело једно од заступљенијих, када је реч о пракси Основног суда у Нишу. Донете осуђујуће одлуке у посматраном периоду се од 2010. године смањују све до 2017. године, када се њихов број поново повећава. Иначе, осуђујућа пресуда је уједно и најбројнија врста судске одлуке, уколико се посматрају остале одлуке, које је суд доносио поводом овог кривичног дела, при чему се, после осуђујуће, по заступљености у наведеном периоду налази пресуда којом се оптужба одбија. Посматрајући ослобађајуће пресуде, њихов број се, такође, смањује, тако да од 2010. године, када је било донето највише ових одлука, до 2017. године следи њихово смањење, након чега се незнатно повећава број ослобађајућих одлука. Када је реч о ублажавању казне за кривично дело лаке телесне повреде, на основу добијених резултата не може се уочити нека правилност, у смислу опадања или пораста овог броја. Међутим, оно што се запажа јесте да је највећи број одлука са ублаженом казном донет у 2013. години, када је за скоро половину осуђених лица била изречена ублажена казна.

За кривично дело угрожавање јавног саобраћаја у периоду 2010-2018. године на подручју Основног суда у Нишу, анализом статистичких података и података из предмета наведеног суда, утврђено је да је најзаступљенија била осуђујућа пресуда, у односу на остале врсте судских одлука. Највећи број осуђујућих пресуда донет је 2013. године, након чега тај број почиње да се смањује. Такође, спроведеним истраживањем уочава се да су у посматраном периоду ретко доношене ослобађајуће пресуде - свега две одлуке (2010. и 2013. године), док су нешто више заступљене биле пресуде којима се оптужба одбија. За разлику од претходних кривичних дела, која су била обухваћена спроведеним истраживањем, занимљиво је запажање да се број поднетих кривичних пријава повећавао до 2013. године, да би након тога број пријава почео да се смањује. На основу добијених резултата, такође се, може закључити да је број оптужених лица приближан броју пријављених лица, без великих разлика, при чему је највећи број оптужења евидентиран у

току 2013. године, да би се од 2014. године број оптужења за ово кривично дело у потпуности поклапао са бројем пријављених лица. Када је реч о ублажавању казне, ситуација је готово иста као и код поднетих пријава за ово кривично дело, где број одлука са ублаженом казном постепено почиње да се повећава, да би у 2013. години достигао највећи број.

Освртом на сам почетак докторске дисертације, као и постављене циљеве истраживања, закључна разматрања не представљају само анализу постојећих решења, која су у примени у кривичном законодавству Републике Србије, већ и приказ актуелних проблема са којима се сусреће судска пракса. Уз то овај рад даје и предлоге за њихово евентуално решавање, односно смернице за поступање надлежних органа кривичног правосуђа, уз могуће измене од стране самог законодавца. Такође, овај рад истовремено указивује и на добре примере из кривичног права у земљама у иностранству, а што би могло да представља и адекватно решење прописано нашим законодавством, на основу којег би се наша земља још више приближила савременом европском кривичном законодавству.

Спроведеним истраживањем, дошло се до закључка да се, у случајевима када је у судској пракси, вршено ублажавање казне по врсти, у највећем броју случајева је изрицана уместо законом запрећене казне условна осуда. Но, наведена кривична санкција је често изрицана и лицима која су претходно већ била осуђивана, чак у неким случајевима за исто, односно за истоврсно кривично дело. Стога се сасвим логично поставља питање о сврси кажњавања, односно да ли се она постиже, тј. реализује на овај начин. И поред тога што се чланом 66. став 3. Кривичног законика наводи да се условна осуда не може изрећи ако није протекло више од пет година од правноснажности осуде којом је учиниоцу изречена казна затвора или условна осуда за умишљајно кривично дело, суду се оставља простор за примену наведене санкције, у случају када је од осуде протекао дужи временски период.

Иако, се у случају поврата Кривичним закоником искључује могућност ублажавања казне, односно изрицања блаже врсте казне, судска пракса показује да је било оваквих случајева, те би можда било неопходно пронаћи адекватније законско решење. Судска пракса је чак показала случајеве где је раније извршено исто, односно истоврсно кривично дело представљало чак особито олакшавајућу околност, јер је од изрицања те осуде па до

вођења новог кривичног поступка протекао период дужи од пет година (пресуда број 18 К 269/2013 од 12.06.2013. године).

С друге стране, спроведеним истраживањем, уочава се проблем и код изрицања новчане казне. Овде се поставља питање да ли се заправо казна ублажава извршиоцу кривичног дела, чак и у ситуацијама када је суд изриче испод законом предвиђеног минимума. Наиме, у свим случајевима, где је извршен увид у судске предмете, утврђено је да поступајући судија није утврђивао приходе и расходе окривљеног лица, позивајући се на члан 50. став 1. Кривичног законика, на основу којег суд може да изрекне новчану казну у одређеном износу у оквиру прописане најмање и највеће мере новчане казне, из разлога јер није могуће утврдити висину дневног износа новчане казне или би прибављање таквих података знатно продужило трајање кривичног поступка. Међутим, суду је била позната чињеница, да је, у већини посматраних случајева, окривљено лице без било каквих примања, или чак без имовине, те да се доводи у питање извршење изречене новчане казне, па чак и оне која је испод законског минимума.

Како се у случају неизвршења новчане казне, у предвиђеном року у судској пресуди, она замењује казном затвора (1.000 динара новчане казне – један дан затвора), онда се свакако овде не може говорити о ублажавању казне, па ни у оним случајевима када је било основа за то (а на основу утврђених околности у судском поступку). Управо из наведеног разлога, било би неопходно да се таквим лицима изричу неке друге кривичне санкције, нарочито у случајевима када је управо окривљени извршавао имовинска кривична дела, јер нема средстава за животну егзистенцију.

Управо због наведеног проблема, који се јавља у судској пракси, можда би се као адекватније решење показала већа примена казне рада у јавном интересу, нарочито код имовинских кривичних дела, где је управо кривично дело извршавано због недостатка материјалних средстава, при чему би се на овај начин и смањио поврат (који је код имовинских кривичних дела присутнији него код осталих, анализираних кривичних дела), када се осуђено лице одлучује за поновно вршење кривичних дела из истих мотива. Увидом у судске предмете, такође, утврђен је мали број изрицања ове врсте кривичних санкција, при чему је забрињавајући податак да је, на пример, код кривичног дела крађе, у свакој од посматраних година било претходно осуђиваних лица, при чему је, за наведено

кривично дело 2011. године број претходно осуђиваних био изједначен, са лицима која нису раније осуђивана, а којима је суд ублажио казну.

Спроведено истраживање обухватало је и сагледавање појединих олакшавајућих околности, којима се суд руководио приликом ублажавања казне, односно које је наводио у образложењу судске пресуде. Такође, уочава се да се у малом броју случајева суд одлучује да образложи наведене околности, односно да наведе како их је ценио дајући им значај олакшавајућих, а посебно карактер нарочито олакшавајућих околности. Наведене околности, које суд наводи као олакшавајуће околности углавном само таксативно наводи, па је чак било случајева када је одлучујући у поступку по правном леку непосредно виши суд управо указивао на наведене пропусте, сугеришући поступајућем суду да такве пропусте откони у поновљеном кривичном поступку (пресуда број Кж. 1 2755/2010 од 21.07.2011. године). Иако наведене пропусте указује и правна теорија, они су свакако још увек присутни у судској пракси, а што се показало и на основу спроведеног истраживања, те их је неопходно отклонити. Наиме, такво образложење олакшавајућих околности и њиховог дејства на изречену казну нарочито је битно, не само за контролу судских одлука, које се највише може реализовати кроз образложење судске одлуке, већ и из разлога што улива већу правну сигурност у законитост и исправност судских одлука.

Резултати обављеног истраживања указивали су и на ситуације где је суд ублажавао казну окривљеним лицима и поред постојања отежавајућих околности (ранија осуђиваност, држање окривљеног у току кривичног поступка, па чак и изостанак кајања). Иако законодавац не искључује наведену могућност, изрицање блаже казне, услед постојања других, отежавајућих околности, свакако доводи у питање могућност остваривања сврхе тако изречене „блаже казне”, као и да ли је ублажавање казне у наведеним случајевима у складу са правном природом овог института, па чак и оправдано. С друге стране, у таквим ситуацијама суд би морао да води више рачуна о томе како вреднује остале околности, као на пример признање окривљеног лица, односно да наведе околности које могу да имају карактер олакшавајућих или које могу имати само за циљ, на пример, изрицање блаже казне.

Као једно од новијих законских решења кривичног законодавства јавља се и могућност закључења споразума о признању кривичног дела окривљеног лица са тужилаштвом, са чијом смо се применом, такође, сусретали и у судској пракси у току

истраживања, а чијим је закључењем постигнута примене блаже казне, од законом прописане. Оно што се уочава, на основу добијених резултата, јесте да је највише оваквих споразума било код кривичног дела тешке крађе, док код других кривичних дела, која су обухваћена предметом истраживања (а која су по висини запрећене казне „лакша“ у односу на наведено кривично дело), готово да нема закључених споразума ове врсте, из разлога што је поступајући судија узимао признање за олакшавајућу околност, и на основу тога изрицао блажу казну од законом прописане. Занимљив је податак да је у 2015. години било чак 70% случајева ублажавања казне закључењем споразума о признању окривљеног за кривично дело тешке крађе, у односу на укупан број одлука са ублаженом казном за ту годину. Свакако је да се оваквим споразумом брже и ефикасније решавају кривични предмети, чиме се смањује и трајање кривичног поступка:

Но, можда би се се као рационалније решење показало одређено „ограничење“ у примени наведеног споразума, које, на пример, познаје и кривично право Молдавије и Финске. То би више било у складу са природом института ублажавања казне и тиме би представљало већу гаранцију правне сигурности. Наиме, овим законским решењима предвиђено је да се у случају ублажавања казне на основу закључених споразума са окривљенима може изрећи минимална казна предвиђена за то кривично дело умањена за једну трећину (Молдавија), односно може изрећи казнанајвише до две трећине испод минимално прописане казнезатвора, или минималног износа новчане казне (Финска). Наведеним ограничењем искључила би се могућност примене неке друге кривичне санкције, на пример условне осуде или казне рада у јавном интересу, нарочито у оним случајевима где управо због веће друштвене опасности извршеног кривичног дела њихова примена не би била оправдана.

Међутим, на основу добијених резултата свакако не можемо говорити о постојању „тренда ублажавања казне“ у судској пракси, јер је за свако кривично дело, које је било предмет истраживања, приметан већи број казни, које је суд изрицао у границама предвиђеним законом, у односу на број одлука са ублаженом казном. При томе су неопходне одређене законске измене и њихово имплементирање у судској пракси, у смислу ефикаснијег функционисања у примени овог института, а на које је указано и у закључцима саме дисертације.

ЛИТЕРАТУРА

I Књиге и чланци

Литература на југословенским језицима

1. Аврамовић, С., Станимировић, В., Упоредна правна традиција, Београд, 2011.
2. Аранђеловић, Д., Одмеравање казне, Правосуђе, Београд, број 15-16/1933.
3. Атанацковић, Д., Реализација сврхе кривичних санкција кроз избор њихове врсте и мере, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/1985.
4. Атанацковић, Д., Критеријуми одмеравања казне, Београд, 1975.
5. Бабић, М., Марковић, И., Кривично право, Општи дио, Бања Лука, 2008.
6. Бајазит, И., Примена олакшавајућих и отежавајућих околности у поступку индивидуализације казне, Билтен Окружног суда у Београду, Београд, број 25-26/1986.
7. Бановић, Б., Турањанин, В., Споразум о сведочењу осуђеног у кривичном процесном законодавству Републике Србије, Безбедност, Београд, број 2/2014.
8. Бачић, Ф., Опћи поглед на средњовјековно кривично право, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 5-6/1988.
9. Бачић, Ф., Легислативни приступ уређењу институције ублажавања казне с неколико напомена о судској политици, Наша законитост, Загреб, број 5/1989.
10. Бачић, Ф., Отежавајуће и поштавајуће околности у кажњавању у југословенском кривичном праву, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1964.
11. Бачић, Ф., Судско одмјеравање казне, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, број 3-4/1978.
12. Бејатовић, С., Условна осуда, Београд, 1986.

13. Бејатовић, С., Кривично процесно право, Београд, 2014.
14. Бељански, С., Правило *ne bis in idem* и понављање кривичног поступка, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 1/2009.
15. Божиловић Петровић, Г., Индивидуализација казне, Судска пракса, Београд, број 2-3/2004.
16. Бубаловић, Т., Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, са коментарским освртом, Сарајево, 1998.
17. Бугарски, Т., Захтев за заштиту законитости, Зборник Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/2016.
18. Булатовић, Ж., Судска опомена, Београд, 1981.
19. В. Ђурђић, Дискреционо кривично гоњење, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 55/2010.
20. Вешовић, М., Сврха кажњавања и систем кривичних санкција у југословенском кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987.
21. Вишић, М., Законици древне Месопотамије, Београд, 2003.
22. Влаисављевић, М., Одмеравање казне према КЗ СФРЈ, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2/1977.
23. Вуковић, И., Бајовић, В., Садржина помиловања и поједине недоумице у његовој примени, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2017.
24. Вуковић, И., Одређена питања у вези стварне и правне заблуде у кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/ 2014.
25. Вуковић, С., Станојчић, Г., Коментар Кривичног законика са судском праксом, регистром појмова и табеларним приказом свих кривичних дела, Београд, 2016.
26. Гарачић, А., Ублажавање казне по шестој новели Казненог закона, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2006.
27. Грозданић, В., Институт ублажавања казне у југословенском кривичном праву и судској пракси, Зборник Правног факултета у Ријеци, Ријека, 1983.
28. Грозданић, В., Шкорић, М., Мартиновић, И., Казнено право, Опћи дио, Ријека, 2013.
29. Грозданић, В., Шкорић, М., Увод у казнено право, Опћи дио, Загреб, 2009.

30. Грубач, М., Ванредно ублажавање казне – укинути или реформисати?, Зборник радова, Право и друштвена стварност, Свеска 1, Косовска Митровица, 2014.
31. Д. Коларић, Амнестија у националном и међународном кривичном праву, Безбедност, Београд, број 1/2011.
32. Дејановић, М., Проблем оправданости института ослобођења од казне у нашем кривичном праву, Правна мисао, Сарајево, број 7-8/1969.
33. Делибашић, В., Основне новине у Законику о кривичном поступку из 2011. године, Зборник радова, Подизање капацитета адвокатуре за поступање у кривичним поступцима, Београд, 2016.
34. Делибашић, В., Споразум јавног тужиоца и окривљеног о признању кривичног дела, Култура полиса, Нови Сад, број 32/2017.
35. Делић, Н., Дело малог значаја и стварно кајање у кривичном праву, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2014.
36. Делић, Н., Забрана (искључење) ублажавања казне у одређеним случајевима, Стимен, Београд, број 2/2010.
37. Димовски, Д., Поповић, И., Условни отпуст – нормативни и практични аспект, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 2/2017.
38. Доленц, М., Душанов законик, Љубљана, 1925.
39. Драгојловић, Ј., Условна осуда и новчана казна, Култура полиса, Нови Сад, број 32/2017.
40. Драгојловић, Ј., Условна осуда у кривичном законодавству Републике Србије, докторска дисертација, Правни факултет за Привреду и правосуђе, Универзитет Привредна академија, Нови Сад, 2016.
41. Дракић, Г., Шестојануарска диктатура и правна држава, Зборник радова, Владавина права и држава у региону, Источно Сарајево, 2014.
42. Дракић, Д., Дракић, Г., Од биолошког до мешовитог метода утврђивања неурачунљивости у кривичном праву, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 3/2018.
43. Ђокић, И., О добровољности одустанка од извршења кривичног дела, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2015.

44. Ђокић, И., Условна осуда, Зборник радова, Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ: прилози Пројекту 2007, Београд, 2008.
45. Ђорђевић, А., Карађорђево законик, Зборник радова, Србија 1804-2004, Ниш, 2005.
46. Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., Кривично право, Београд, 2016.
47. Ђуришић, С., Криминалитет и казнена политика, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 1/2017.
48. Ђуришић, С., Криминалитет и казнена политика, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 1/2017.
49. Живановић, Т., Законски извори кривичног права Србије од 1804. године до 1865. године, Београд, 1967.
50. Живановић, Т., Основи кривичног права, Општи део, 1. књига, Београд, 1935.
51. Ивичевић Карас, Е., Пуљић, Е., Пресуда на темељу споразума странака у хрватском казненом процесном праву и пракси Жупанијског суда у Загребу, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/2013.
52. Илић, Г., Захтев за заштиту законитости и чињенично стање, Безбедност, Београд, број 5/1997.
53. Јакулин, В., Поједностављене форме поступања у кривичнопроцесном законодавству у Словенији, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013.
54. Јакшић, Д., Давидовић, Д., Развој казног система у кривичном праву Србије, Специјална едукација и рехабилитација, Београд, број 4/2013.
55. Јанковић, Д., Карађорђево закон, Историјски гласник, Београд, број 2/1948.
56. Јанковић, Д., Одмеравање и индивидуализација казне у кривичном законодавству и судској пракси Републике Србије, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 2/2010.
57. Јанковић, С., Претпоставке за индивидуализацију казне, Зборник радова, Деликт, казна и могућност социјалне профилаксе, Београд, 2012.
58. Јанковић, С., Ублажавање казне у судској пракси, Зборник радова, Стратегија државног реаговања против криминала, Београд, 2003.

59. Јанковић, С., Образложење одлуке о казни у првостепеној кривичној пресуди, Билтен Врховног суда Србије, Београд, број 4/2008.
60. Јанковић, С., Олакшавајуће и отежавајуће околности у судској пракси, Правни живот, Београд, број 9/2003.
61. Јанковић, С., Признање кривичног дела као олакшавајућа околност, Правни записи, Београд, број 2/2015.
62. Јасић, С., Закони старог и средњег века, Београд, 1968.
63. Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2003.
64. Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
65. Јовановић, Љ., Кривично право, Општи део, Ниш, 2000.
66. Јовановић, Љ., Погледи и схватања о саучесништву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 9/1970.
67. Јованчевић, Н., Ново кривично процесно право, Београд, 2015.
68. Јовашевић, В., Кривичноправна заштита телесног интегритета у праву Републике Србије, Зборник радова, Кривично законодавство и функционисање правне државе, Требиње, 2018.
69. Јовашевић, Д., Значај олакшавајућих и отежавајућих околности при одмеравању казне у кривичном праву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 43/2003.
70. Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2016.
71. Јовашевић, Д., Амнестија и помиловање, Београд, 2000.
72. Јовашевић, Д., Икановић, В., Кривично право Републике Српске, Општи део, Бања Лука, 2012.
73. Јовашевић, Д., Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002.
74. Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2018.
75. Јовашевић, Д., Малолетничко кривично право, Ниш, 2011.
76. Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В., Коментар Кривичног законика Републике Српске, Бања Лука, 2018.
77. Јовашевић, Д., Митровић, Љ., Икановић, В., Кривично право Републике Српске, Општи део, Бања Лука, 2017.
78. Јовашевић, Д., Основне карактеристике законодавства Карађорђево Србије, Годишњак Факултета правних наука, Бања Лука, број 6/2016.

79. Јовашевић, Д., Појам, карактеристике и садржина амнестије у кривичном праву, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 52/2008.
80. Јовашевић, Д., Покушај кривичног дела, Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1/ 2015.
81. Јовашевић, Д., Примена олакшавајућих и отежавајућих околности при одмеравању казне, Билтен Округног суда у Београду, Београд, број 63/2004.
82. Јовашевић, Д., Симовић, М., Неподобан покушај у савременом кривичном законодавству, Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, број 1/ 2013.
83. Јовашевић, Д., Стевановић, З., Амнестија и помиловање у кривичном праву, Београд, 2008.
84. Јовашевић, Д., Условни отпуст у праву Републике Србије – теорија, пракса, упоредно законодавство, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 77/ 2017.
85. Јоксић, И., Судска опомена у кривичном праву, Безбедност, Београд, број 1/ 2010.
86. Камбовски, В., Казнено право, Општ дел, Скопје, 2006.
87. Камбовски, В., Казнено право, Општ дел, Скопје, 2006.
88. Карчић, Ф., Одабрани извори за Опћу историју државе и права, Сарајево, 2004.
89. Кнежевић, В., Неки аспекти ванредног ублажавања казне, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 6-7/1974.
90. Кнежевић, С., Основна начела кривичног процесног права, Ниш, 2012.
91. Кнежевић, С., Предност одбране у поступку по правним лековима, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 42/2002.
92. Кокољ, М., Јовашевић, Д., Кривично право Републике Српске, Општи и посебни део, Бијељина, 2011.
93. Кокољ, М., Недостаци и перспективе судске опомене као санкције упозорења, Зборник радова 6. Научног скупа са међународним учешћем Синергија, Бијељина, 2010.
94. Конеска, М., Нова улога јавног тужиоца у убрзаним поступцима у Македонији, с посебним освртом на договарање, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013.

95. Константиновић Вилић, С., Костић, М., Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Ниш, 2013.
96. Кривокапић, Б., Увод у право Финске, Београд, 2005.
97. Кривокапић, Р., Ублажавање казне, Избор судске праксе, Београд, број 10/1994.
98. Лажетић Бужаровска, Г., Мисоски, Б., Поступак споразумевања према ЗКП Македоније, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013.
99. Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2006
100. Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В., Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004.
101. Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Београд, 2005.
102. Лазаревић, Љ., Систем кривичних санкција и одредбе о одмеравању казне, Зборник радова, Ново кривично право, Београд, 1978.
103. Лечић, Б., Условна осуда – кривично материјални и процесни аспекти, Култура полиса, Нови Сад, број 37/2018.
104. Лечић, Б., Споразуми јавног тужиоца и окривљеног, Зборник Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 2/2017.
105. М. Марковић, В. Ћупина, Значај признања окривљеног у кривичном поступку, Култура полиса, Нови Сад, број 28/ 2015.
106. Малешевић, Л., Ослобођење од казне, Наша законитост, Загреб, број 3/1980.
107. Малешевић, Л., Ослобођење од казне у југословенском кривичном праву, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 4/1980.
108. Манојловић, С., Понављање кривичног поступка, Билтен Врховног суда Србије, Београд, број 3/2003.
109. Манојловић, С., Понављање кривичног поступка, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 3/ 2003.
110. Маричић, Д., Сврха кривичних санкција – њена криминално-политичка платформа и реализација у судској пракси, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 2-3/1997.
111. Марковић, Б., Богдановић, Д., Душанов законик, Београд, 1986.

112. Марковић, П., Условна осуда, Правни живот, Београд, број 9/2005.
113. Марковић, Ч., Законик Хамурабија, бабилонског краља, Београд, 1925.
114. Матијашевић Обрадовић, Ј., Кривично процесно право, Општи део, Нови Сад, 2016.
115. Миладиновић Стефановић, Д., Институт помиловања у светлу ресторативне правде, Темида, Београд, број 1/2007.
116. Миладиновић Стефановић, Д., Историјски развој установе помиловања – са посебним освртом на право Србије од периода средњег века до 1929. године, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 52/2008.
117. Миладиновић Стефановић, Д., О функцијама помиловања, Зборник Правног факултета у Подгорици, Подгорица, број 38/2008.
118. Миладиновић Стефановић, Д., Олакшавајуће и отежавајуће околности (критички приказ различитих схватања о појму, класификацијама и методама вредновања у теорији кривичног права), Зборник радова, Усклађивање права Србије са правом ЕУ, Ниш, 2017.
119. Миладиновић Стефановић, Д., Осврт на концепт помиловања у кривичном законодавству Србије, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 47/2006.
120. Миладиновић, В., Условна осуда у кривичном праву, Ниш, 1985.
121. Миловић, Ђ., Општи поглед на историјски развој кривичног права, Правни зборник, Титоград, број 3/1960.
122. Мирковић, З., Карађорђевић законик, Београд, 2008.
123. Мишић, В., Амнестија неправноснажна осуђујућа пресуда, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 3/1991.
124. Н. Мрвић Петровић, Кривично право, Београд, 2005.
125. Никитовић, С., Помагање као облик саучесништва и као самостално кривично дело, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 7-8/ 2011.
126. Николић, Д., Фрагменти правне историје, Ниш, 1997.
127. Николић, Д., Древноруско словенско право, Београд, 2000.
128. Николић, Д., Историја старог и средњег века, Ниш, 2014.
129. Николић, Д., Ђорђевић, А., Законски текстови старог и средњег века, Ниш, 2010.
130. Николић, Д., Закон судњи људем, Ниш, 2016.

131. Николић, Д., Законодавство против хајдучије у Кнежевини Србији, Гласик права, Крагујевац, број 3/1995.
132. Николић, Д., Кривични законик Кнежевине Србије, Ниш, 1991.
133. Николић, Д., Одмеравање казне, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, број 3/2004.
134. Новаковић, С., Законски споменици српских држава средњг века, Београд, 1912.
135. Новоселец, П., Опћи дио казног права, Загреб, 2004.
136. Павелић Мићановић, Н., О појму олакшавајућих и отежавајућих околности и њиховом мјесту у кривичноправном систему, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 33/1985.
137. Павелић Мићановић, Н., Темељне претпоставке одмјеравања казне у границама прописаног оквира, Правна мисао, Сарајево, број 5-6/1987.
138. Павишић, Б., Грозданић, В., Веић, П., Коментар Казненог закона, Загреб, 2007.
139. Павловић, З., Кривично процесно право II, Нови Сад, 2015.
140. Папазоглу, Д., Кривично право и правосуђе у Србији 1804-1813 (Прилог питању карактера Првог српског устанка), Београд, 1954.
141. Перић, О., Казнени оквири у југословенском законодавству, Безбедност, Београд, број 6/1994.
142. Перић, О., Казнени оквири у југословенском законодавству, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1994.
143. Петрић, Б., Ослобођење од казне у кривичном поступку, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 2/1992.
144. Петрић, Б., Ослобођење од казне у кривичном поступку, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 2/1992.
145. Петровић, Б., Јовашевић, Д., Кривично право Босне и Херцеговине, Општи дио, Сарајево, 2005.
146. Петровић, Б., Јовашевић, Д., Ферхатовић, А., Кривично право 1, Сарајево, 2015.
147. Пешић, В., Олакшавајуће и отежавајуће околности, Правни живот, Београд, број 1/1956.
148. Радовановић, М., Кривично право СФРЈ, Општи део, Београд, 1972.
149. Радуловић, Д., Кривично процесно право, Подгорица, 2009.

150. Радуловић, Д., Условна осуда – неки теоријски проблеми, Правни живот, Београд, број 9/2010.
151. Радуловић, Д., Судска опомена у кривичном законодавству и пракси, Зборник радова, Актуелна питања кривичног законодавства, Београд, 2012.
152. Радуловић, Ј., Сила и претња у Кривичном законнику Републике Србије, Зборник радова, Развој правног система Србије и хармонизација са правом ЕУ, Београд, 2015.
153. Радуловић, Ј., Криминална политика, Београд, 1999.
154. Радуловић, Ј., Ослобођење од казне, Зборник радова, Идентитетски преображај Србије: Прилози Пројекту 2015, Београд, 2016.
155. Радуловић, Ј., Ослобођење од казне, Зборник радова, Утврђивање чињеничног стања, изрицање и извршење кривичних санкција, Београд, 1998.
156. Решетар, Д., Помиловање и амнестија, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/2014.
157. Рисимовић, Д. Коларић, Р., Редовно одмеравање казне, Теме, Ниш, број 1/2016.
158. Селаковић, Н., Душанов законик и правни транспланти, Београд, 2007.
159. Симић, Б., Институт условног отпуста у позитивном законодавству Републике Србије, Безбедност, Београд, број 2/2012.
160. Симић, Б., Институт помиловања у нашем праву, Безбедност, Београд, број 6/2006.
161. Симић, И., Трешњев, А., Кривични законик са краћим коментаром, Београд, 2010.
162. Симовић, М., Јовашевић, Д., Кривичноправни значај мржње – законодавство, теорија и пракса држава бивше СФРЈ, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 39/2017.
163. Симовић, М., Симовић, В., Тодоровић, Ј., Кривични закони у Босни и Херцеговини, Сарајево, 2010.
164. Симовић, М., Симовић, М., Тодоровић, Ј., Кривични закон Босне и Херцеговине, Сарајево, 2015.
165. Славковић, В., Кривичноправна квалификација крађе, Ревизија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/2011.

166. Соловјев, А., Одабрани споменици српског права (од 12. до краја 15. века), Београд, 1926.
167. Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., Кривично право СФРЈ, Општи део, Београд, 1978.
168. Срзентић, Н., Стајић, А., Кривично право ФНРЈ, Општи део, Београд, 1961.
169. Стајић, А., Ублажавање казне и ослобођење од казне, Зборник радова, Актуелна питања криминалне политике у Југославији, Београд, 1986.
170. Стајић, А., Ублажавање казне и ослобођење од казне, Зборник радова, Актуелна питања криминалне политике у Југославији, Београд, 1986.
171. Стајић, А., Ублажавање казне и ослобођење од казне, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/1986.
172. Станковић, Б., Споразум о признању кривичног дела, Страни правни живот, Београд, број 3/2016.
173. Стевановић, Ч., Основи за понављање кривичног поступка у теорији и практичној примени, Зборник Правног факултета у Нишу, Ниш, број 5/1966.
174. Стојановић, З., Казнена политика у Србији: Сукоб законодавца и судске праксе, Зборник радова, Казнена реакција у Србији, Други део, Београд, 2012.
175. Стојановић, З., Коментар Кривичног законика, Београд, 2018.
176. Стојановић, З., Кривично право, Општи део, Београд, 2005.
177. Стојановић, З., Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002.
178. Стојановић, З., Коментар Кривичног законика, према стању Кривичног законика од 1. марта 2018. године и према стању законодавства од 18. маја 2018. године, Београд, 2018.
179. Стојановић, С., Избор и одмеравање кривичне санкције у пракси наших судова, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3-4/1984.
180. Стојановић, С., Поступак за ублажавање казне и границе ублажавања казне, Правни живот, Београд, број 8-9/1984.
181. Стојановић, С., Ублажавање казне у кривичном праву Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, докторска дисертације, Београд, 1982.
182. Стојичић, С., Душанов законик, Лесковац, 1970.
183. Тарановски, Т., Историја српског права у Немањинској држави, Београд, 1996.

184. Тарановски, Т., Историја српског права у Немањинској држави, Београд, 1931.
185. Таховић, Ј., Кривично право, Општи део, Београд, 1961.
186. Томић, М., Видовић, В., Кривично право и казни систем феудализма, Годишњак Правног факултета у Бањој Луци, Бања Лука, број 10/1986.
187. Томковић, Б., Ослобођење од казне у кривичном праву СФРЈ, Зборник Правног факултета у Титограду, Титоград, 1979.
188. Томчић, З., Неправа обнова казног поступка, Осигек, 2011.
189. Турањанин, В., Помагање у извршењу кривичног дела у српском кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 1/ 2011.
190. Турањанин, В., Споразум о сведочењу окривљеног у кривичном процесном законодавству Србије, Наша правна ревија, Сарајево, број 2/2012.
191. Турковић К., и др., Коментар Казненог закона, Загреб, 2013.
192. Фестић, Р., Стари кодекси, Сарајево, 1998.
193. Халапић, Е., Codex Hammurabi, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 45/2002.
194. Хорватић, Ж., Институт ублажавања казне у нашем кривичном праву и неспоразуми у оцењивању тзв. казнене политике, Наша законитост, Загреб, број 11-12/1988.
195. Хорватић, Ж., Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003.
196. Хоцић, С., Избор кривичне санкције, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 4/1989.
197. Хоцић, С., Избор кривичне санкције, Правна мисао, Сарајево, број 9-10/1989.
198. Цотић, Д., Михајловски, А., Јекић Симић, З., Томић Малић, М., Условна осуда, судска опомена, ослобођење од казне, Београд, 1975.
199. Чејовић, Б., Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
200. Чејовић, Б., Кулић, М., Кривично право, Нови Сад, 2014.
201. Чубински, М., Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, Београд, 1930.
202. Чубински, М., Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, Друго издање, Београд, 1934.

203. Шаркић, С., Историја државе и права Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918-1941, Нови Сад, 2011.
204. Шаркић, С., Историја државе и права Србије, Нови Сад, 2011.
205. Шаркић, С., Средњовековно српско право Нови Сад, 1995.
206. Шаркић, С., Зачеци правне државе у устаничкој Србији, Зборник радова, Владавина права и правна држава у региону, Источно Сарајево, 2014.
207. Шаркић, С., Поповић, М., Д., Велики правни системи и кодификације, Нови Сад, 2014.
208. Шкулић, М., Алтернативне кривичне санкције, Зборник радова, Казнена политика као инструмент државне политике на криминалитет, Бања Лука, 2014.
209. Шкулић, М., Доминантне карактеристике основних великих кривичнопроцесних система и њихов утицај на реформу српског кривичног поступка, Зборник радова, Поједностављене форме поступања у кривичним стварима – регионално кривично процесно законодавство и искуство у примени, Београд, 2013.
210. Шкулић, М., Начело законитости у кривичном праву, Анали Правног факултета у Београду, Београд, број 1/2010.

Литература на страним језицима

1. Anagnostopoulos, K., Magliveras, K., Criminal Law in Greece, International Encyclopaedia of Laws, Criminal Law Series, Kluwer Law International, The Hague, 2000.
2. Bishop, N., The Swedish Penal Code, Stockholm, 1999.
3. Богдашич, О., В., Уголовниј кодекс Литовској Републики, Санкт Петербург, 2004.
4. Vilcu, N., Ursu, L., The Criminal code of the Republic of Moldova, Chisinau, 2009.
5. Gomez-Jaran Diez, C., Spanish criminal law, Мадрид, 2008.
6. Запевалова, В., В., Манцева, Н., И., Уголовниј кодекс Естонскиј Републики, Санкт Петербург, 2001.
7. Karsai, K., Szomora, S., Criminal law in Hungary, Wolter Kluwer, 2010.

8. Коржанскиј, М., И., Популярниј коментар в Криминалногу кодексу, Киев, 2007.
9. Кузьнецов, Н., Ф., Решетникова, Ф., М., Уголовниј кодекс Испанији, Москва, 1998.
10. Кузьнецова, Н., Ф., Бељајев, С., С., Уголовниј кодекс Швеции, Санкт Петербург, 2001.
11. Lahti, R., Constitutional Rights and Finish Criminal law and Criminal procedure, Israel Law Review, No. 3/1999.
12. Lolis, N., Mangakis, G., The Greek Penal code, London, 1973.
13. Lukashov, A., I., Sarkisova, E., A., The Latvian Penal Code, Saint Petersburg, 2001.
14. Лукашова, А., И., Кузьнецовой, Н., Ф., Уголовниј кодекс Республики Польша, Санкт Петербург, 2001.
15. Ненов, И., Стојнов, А., Наказательно право на Република Блгарија, Општи део, Књига друга, Софија, 1992.
16. Рарог, А., И., Есаков, Г., А., Чучаев, А., И., Степалин, В., П., Уголовное право России, Части обшјаја и особеннаја, Москва, 2007.
17. Рарог, А., И., Уголовное право России, Обшјаја част, Москва, 2008.
18. Селиншек, Љ., Казенско право, Сплoшни дел ин основе посебнега дела, Љубљана, 2007.
19. Серебренникова, А., В., Уголовниј кодекс Швейцарии, Санкт-Петербург, 2002.
20. Федосова, И., Скуратова, Т., Уголовниј кодекс Россијској федерации, Москва, 2005.
21. Foregger, E., Serini, E., Strafgesetzbuch, StGB, 9. Auflage, Wien, 1989.
22. Švedas, G., European Union criminal law and its influence on the institutes of the general part of Lithuanian criminal law, Lithuanian legal system under the influence of European union law, Faculty of law, Vilnius University, 2014.

Интернет извори

1. Великое Герцогство Люксембурга,
http://kommentarii.org/strani_mira_eciklopediy/luksenburg.html
2. Greece penal code, <http://www.c00.org/2013/01/greek-penal-code-article-126.html>
<http://www.anvu.it/wp-content/uploads/2016/03/codice-penale-navigabile-4-marzo-2016.pdf>
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
3. Законик о кривичном поступку Молдавије,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
4. Законик о кривичном поступку Украјине,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
5. Кривични законик Албаније
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>,
6. Кривични законик Бугарске,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/country/39/Bulgaria/show>.
7. Кривични законик Грчке,
<http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html>
8. Кривични законик Естоније,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
9. Кривични законик Италије,
<http://www.anvu.it/wp-content/uploads/2016/03/codice-penale-navigabile-4-marzo-2016.pdf>
10. Кривични законик Летоније,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
11. Кривични законик Словеније,
http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Slovenia/SI_Criminal_Code.pdf,
12. Кривични законик Украјине,
<https://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16257/preview>
13. Кривични законик
Шпаније,[file:///C:/Users/Anita/Downloads/Spain_CC_am2013_en%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Anita/Downloads/Spain_CC_am2013_en%20(1).pdf)

14. Кривичног законика Молдавије,
[file:///C:/Users/Anita/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Criminal%20Code%20RM%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Anita/AppData/Local/Packages/Microsoft.MicrosoftEdge_8wekyb3d8bbwe/TempState/Downloads/Criminal%20Code%20RM%20(3).pdf)
15. Кривичног законика Немачке,
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html
16. Кривичног законика Пољске,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
17. Кривичног законика Руске федерације,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>
18. Развој кривичних санкција у Републици Србији у периоду од Другог светског рата до данас, http://kpolisa.com/KP33/KP33-III-4_BingulacDragojlovic.pdf
19. Codes of Ur Nammu: World 's Oldes Known Law Code,
<http://www.ancientpages.com/2016/03/11/codes-of-ur-nammu-worlds-oldest-known-law-code/>
20. Швајцарски кривични законик,
<https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

II Законски текстови

1. Закон о безбедности саобраћаја на путевима, „Службени гласник Републике Србије”, број: 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013, 55/2014, 96/2015, 9/2016, 24/2018, 41/2018, 41/2018, 87/2018 и 23/2019.
2. Закон о врстама казни, „Службени лист ДФЈ“ број 48/45.
3. Закон о забрани распиривања националне, расне и верске мржње и раздора, „Службени лист ДФЈ“, број 36/45 и „Службени лист ФНРЈ“, број 56/46.
4. Закон о извршењу ванзаводских санкција и мера, „Службени гласник Републике Србије“, број 55/2014.
5. Закон о извршењу кривичних санкција, „Службени гласник Републике Србије“, број 55/2014 и 35/2019.

6. Закон о изменама и допунама Кривичног законика, „Службени гласник Републике Србије“, број 35/2016.
7. Закон о изменама и допунама Кривичног законика, „Службени гласник Републике Србије“, број 35/2019
8. Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, „Службени лист ДФЈ“, број 40/45.
9. Закон о кривичним делима против народа и државе, „Службени лист ДФЈ“, број 66/45 и „Службени лист ФНРЈ“, број: 59/46, 106/47 и 110/47
10. Законик о кривичном поступку, „Службени гласник Републике Србије“, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.
11. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, „Службени гласник РС“, бр. 94/2016.
12. Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима, „Службени гласник Републике Србије“, број 32/2013.
13. Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, „Службени гласник Републике Србије“, број 85/2005.
14. Законом о одговорности правних лица за кривична дела, „Службени гласник Републике Србије“, број 97/2008.
15. Закон против недопуштене трговине, недопуштене спекулације и привредне саботаже, „Службени лист ДФЈ“, број 26/45 и Службени лист ФНРЈ број 56/46.
16. Збирка кривичних закона, Београд, 1982.
17. Казенски законик, „Урадни лист Републике Словеније“, број 55/2008, 66/2008, 39/2009, 91/2011 и 50/2012.
18. Казнени (Кривични) закон Републике Хрватске, „Народне новине Републике Хрватске“, број: 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015 и 101/2017.
19. Кривични закон Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине“ број: 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015 и 35/2018.
20. Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, „Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине“ број: 10/2003, 45/2004, 6/2005, 21/2010 и 33/2013.

21. Кривични законик Бугарске, „Службени гласник“ број 26/1968.
22. Кривични закон Социјалистичке Федеративне Републике Југославије са објашњењима, Београд, 1976.
23. Кривични закон СФРЈ, „Службени лист СФРЈ број 44/76 и 36/77.
24. Кривични законик Републике Грчке, „Службено гласило“, број 21/2014.
25. Кривични законик Републике Грчке, „Службено гласило“, број 7905/1995.
26. Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“, број: 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
27. Кривични законик Републике Србије, „Службени гласник Републике Србије“, број 85/2005.
28. Кривични законик Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, број 64/2017.
29. Кривични законик Северне Македоније, „Службен весник на Република Македонија“, број: 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 87/2007, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014 и 226/2015.
30. Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, „Службене новине“, број 33- XVI.
31. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, „Службене новине Федерације Босне и Херцеговине“, број: 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014 и 76/2014.
32. Кривични законик ФНРЈ - Општи део, „Службени лист ФНРЈ“, број 106/47.
33. Кривични законик ФНР Југославије, „Службени лист ФНРЈ“, број 13/1951.
34. Кривични законик Црне Горе, “Службени лист Републике Црне Горе”, број 70/2003, 13/2004 и 47/2006 и “Службени лист Црне Горе”, број 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 14/2015, 42/2015, 58/2015 и 44/2017.
35. Кривични законик Црне Горе, Пречишћени текст, Подгорица, 2016.

36. Ley Organica 10/1995, de 23 de noviembre, delCodigo Penal, Boletin de Estado, num. 281-Ultima modification: 28 de abril de 2015.
37. Сборник наказателни закони, Наказателен кодекс, Софи, 1995.
38. StGB, StPO, Schweizerisches Strafgesetzbuch, Schweizwrische Strafprozessordnung, Zurich, 2013.
39. StGB, Strafgesetzbuch, 50.Auflage, Koln, 2012.
40. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937., Stand am 1. April 2006., Bern, 2007.
41. Уголовниј кодекс Россијској федерации, Москва, 2014.
42. CodepenalduFrance, Paris, 1992.
43. Codice penale, Royal Decreto No. 1398/19 ottobre 1930.
44. Coments Swedish Penal Code of 1962, Duke Law journal, No. 67/1968, p. 81-84.
45. CompendiodiDirittoPenale, Partegeneraleespeciale, Napoli, 2004.
46. Criminal code of Finland No. 39/1889, No. 515/2003, No. 780/2005 и No. 766/2015.

Пресуде и решења

Основни суд у Нишу

1. Пресуда број 17К1986/2011. године.
2. Пресуда број К 956/2009 од 22.09.2009. године.
3. Пресуда број К 3233/2010 од 30.09.2010. године.
4. Пресуда број 7К 4522/2010 од 10.12.2010. године.
5. Пресуда број К 6210/2010 од 21.12.2010. године.
6. Пресуда број К 6830/2010 од 11.03.2011. године.
7. Пресуда број К 4532/2010 од 21.09.2011. године.
8. Пресуда број 2К813/2011 од 11.11.2011. године.
9. Пресуда број К 8535/2010 од 19.04.2012. године.
10. Пресуда број 5 К1025/2010 од 15.06.2012. године.

11. Пресуда број 15 К 3336/2011 од 10.07.2012. године.
12. Пресуда број 13К1611/2011 од 29.08.2012. године.
13. Пресуда број К 1075/2012 од 13.09.2012. године.
14. Пресуда број 13 К2248/2010 од 12.10.2012. године.
15. Пресуда број 6К628/2011 од 15.10.2012. године.
16. Пресуда број 16 К628/2011 од 15.10.2012. године.
17. Пресуда број 17К 1468/2011 од 16.10.2012.године.
18. Пресуда број 15К3538/2011 од 19.10.2012.године.
19. Пресуда број 4К 1464/2010 од 23.10.2012. године.
20. Пресуда број 4 К 2464/2010 од 23.10.2012. године.
21. Пресуда број 22К 2680/2012 од 14.12.2012. године.
22. Пресуда број 7К 1578/2012 од 19.12.2012. године.
23. Пресуда број 19К2869/2011 од 10.01.2013.године.
24. Пресуда број 5К834/2011 од 15.01.2013. године.
25. Пресуда број 8К 3293/2010 од 24.01.2013. године.
26. Пресуда 15К3855/2010 од 25.01.2013. године.
27. Пресуда број 17 К 628/2012 од 31.01.2013. године
28. Пресуда број 16К2915/2012 од 07.02.2013. године.
29. Пресуда број 9К 2277/2012 од 19.02.2013. године.
30. Пресуда број 17К 1986/2011 од 21.02.2013. године.
31. Пресуда број 8К2607/2012 од 07.03.2013. године.
32. Пресуда број 20К 1147/2012 од 15.03.2013. године.
33. Пресуда број 20К 1147/2012 од 15.03.2013. године.
34. Пресуда број 11К 589/2012 од 01.04.2013. године.
35. Пресудаброј 11К 589/2012 од 01.04.2013. године
36. Пресуда број 14К 2839/2012 од 11.04.2013. године.
37. Пресуда број 14К3274/2012 од 11.04.2013. године.
38. Пресуда број 7К321/2013 од 12.04.2013. године.
39. Пресуда број 18 К 80/2013 од 13.05.2013. године.
40. Пресуда број 12 К305/2013 од 14.05.2013. године.
41. Пресуда број К 1583/2012 од 06.06.2013. године.

42. Пресуда број 18 К 269/2013 од 12.06.2013. године.
43. Пресуда број 18К 269/2013 од 12.06.2013. године.
44. Пресуда број 16К 472/2013 од 23.07.2013. године.
45. Пресуда број 4К 593/2013 од 23.07.2013. године.
46. Пресуда број 12К727/2013 од 30.07.2013. године.
47. Пресуда број 10 К 3119/2011 од 15.08.2013. године.
48. Пресуда број 22К 1116/2013 од 05.09.2013. године.
49. Пресуда број 14К 123/2013 од 17.09.2013. године.
50. Пресуда број 19К375/2013 од 23.09.2013. године.
51. Пресуда број 10К1620/2013 од 03.10.2013. године.
52. Пресуда број 21К2627/2011 од 03.10.2013. године.
53. Пресуда број 12К2905/2012 од 05.11.2013. године.
54. Пресуда број 9К 1082/2013 од 25.11.2013. године.
55. Пресуда број 4К 2151/2013 од 13.12.2013. године.
56. Пресуда број 12К2042/2013 од 28.01.2014. године.
57. Пресуда број 1К 1042/2012 од 29.01.2014. године.
58. Пресуда број К 510/2010 од 26.02.2014. године.
59. Пресуда број К 510/2010 од 26.02.2014. године.
60. Пресуда број 18К 1729/2013 од 26.03.2014. године.
61. Пресуда број 12 К 29/2014 од 04.04.2014. године.
62. Пресуда број 15К 930/2013 од 19.05.2014. године.
63. Пресуда број 15К 930/2013 од 19.05.2014. године.
64. Пресуда број 11К 356/2014 од 27.10.2014. године.
65. Пресуда број 19 К 1317/2013 од 03.11.2014. године.
66. Пресуда број 19К 1317/2013 од 03.11.2014.године.
67. Пресуда број 12 К 2044/2013 од 06.11.2014. године.
68. Пресуда број 16К 2274/2012 од 24.02.2015. године.
69. Пресуде број 9К 2441/2012 од 06.03.2015. године.
70. Пресуда број 5К 463/2014 од 10.03.2015. године.
71. Пресуда број 5 К463/2014 од 10.03.2015. године.
72. Пресуда број 6К578/2013 од 16.03.2015. године.

73. Пресуда број 2К 1851/2013 од 25.05.2015. године.
74. Пресуда број 1К219/2015 од 09.06.2015. године.
75. Пресуда број 10 К660/2014 од 18.08.2015.године.
76. Пресуда број 6К907/2015 од 28.09.2015. године.
77. Пресуда број 6К 907/2015 од 28.09.2015. године.
78. Пресуда број 15К1106/2015 од 18.10.2015. године.
79. Пресуда број 4К 937/2015 од 19.10.2015. године.
80. Пресуда број 1К214/2016 од 06.05.2016. године.
81. Пресуда број 6К187/2016 од 11.05.2016. године.
82. Пресуда број 6К187/2016 од 11.05.2016. године.
83. Пресуда број 4К 966/2015 од 01.07.2016. године.
84. Пресуда број 16 К 363/2016 од 08.07.2016. године.
85. Пресуда број 6 К788/2016 од 03.07.2017. године.
86. Пресуда број 17К 684/2017 од 17.08.2017. године.
87. Пресуда број 17К 684/2017 од 17.08.2017. године.
88. Пресуда број 19К613/2017 од 20.10.2017. године.
89. Пресуда број 19К 692/2017 од 20.12.2017.године.
90. Пресуда број 19К 692/2017 од 20.12.2017. године.
91. Пресуда број 1 К 874/2017 од 21.12.2017.године.
92. Пресуда број 3 К бр. 355/17 од 11.01.2018 године.
93. Пресуда број 13 К 914/2017 од 15.01.2018. године
94. Пресуда број 3К 1213/2017 од 14.02.2018. године.
95. Пресуда број 3К 976/2017 од 21.2.2018. године.
96. Пресуда број К 749/17 од 14.03.2018. године.
97. Пресуда број К 902/2017 од 22.03.2018. године.
98. Пресуда број 4 К 686/2018 од 21.09.2018. године.
99. Пресуда број К 540/2018 од 18.12.2018. године.
100. Пресуда број 2К 1079/2018 од 18.02.2019. године.
101. Пресуда број 5К790/2018 од 26.03.2019. године.
102. Пресуда број 16К1122/2017 од 14.06.2019. године.

Апелациони суд у Нишу

1. Пресуда број Кж. 1 2755/2010 од 21.07.2011. године.
2. Пресуда број Кж 1 3371/2012 од 08.05.2013. године.
3. Пресуда број 12К1642/2013 од 08.08.2013. године.
4. Пресуда број 12 Кж1775/2013 од 23.09.2013. године.
5. Пресуда број Кж 1. 3924/2012 од 05.12.2013. године.
6. Пресуда број 8Кж1 8/2013 од 26.02.2014. године.
7. Пресуда број Кж. 1 3640/2013 од 13.03.2014. године.
8. Пресуда број 7 Кж.1 996/2015 од 23.10.2015. године.
9. Пресуда број Кж 1. 256/2017 од 31.08.2017. године.
10. Пресуда број Кж1 1343/2017 од 17.01.2018. године.
11. Пресуда број Кж 1 962/2018 од 07.11.2018. године.
12. Пресуда број Кж 1 286/2019 од 12.04.2019. године.

Виши суд у Нишу

1. Пресуда број Кж.1 303/2018 од 28.09.2018. године.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

„Ублажавање казне у Републици Србији”

која је одбрањена на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____ године

Аутор дисертације:

Анита Илић Антанасијевић

Потпис

аутора дисертације:

Анита Б. Илић Антанасијевић

**ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА
ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ**

Име и презиме аутора: Анита Илић Антанасијевић

Наслов дисертације: ”Ублажавање казне у Републици Србији”

Ментор: Проф. др Драган Јовашевић

Изјављујем да је штампани облик моје докторске дисертације истоветан електронском облику, који сам предала за уношење у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора дисертације:

Анита Илић Антанасијевић

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

”УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ”

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање. Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прераде (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

У Нишу, _____

Аутор дисертације: Анита Илић Антанасијевић

Потпис аутора дисертације:

Анита Б. Илић Антанасијевић

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Анита Илић Антанасијевић (рођ. Илић) рођена је Лесковцу 31.03.1988. године. Основну школу „Станмир Вељковић” завршила је у Бојнику, са одличним успехом, као носилац Вукове дипломе. Средњу школу Техничка школа „Бошко Крстић”, смер економски техничар, завршила је у Бојнику, где је и живела, такође, са одличним успехом.

Основне академске студије права уписала је на Привредној академији у Новом Саду, школске 2007/2008 године, које је завршила школске 2011/2012. Након тога, исте школске године уписује мастер студије права на Правном факултету у Нишу, смер кривичноправни, где је успешно одбранила мастер рад под називом „Историјски развој друштвене реакције на криминално понашање”, дана 24.04.2014. године. Школске године 2014/2015 уписала је докторске академске студије права на Правном факултету у Нишу, такође смер кривичноправни. Приправнички стаж у трајању од две године обавила је у Основном суду у Лебану, након чега је од 06.05.2016. године засновала радни однос у Општинској управи Бојник, најпре у имовинско-правној служби, а затим на одељењу дечије заштите.